

Inscr. A. 14.589

GENERAL C. N. HERJEU

STUDII și CRITICE MILITARE

DIN INVĂȚĂMINTELE RĂSBOAELOR

DIN 1913 și 1916 - 1918

39132

BA
350456

VOL. I.

BUCUREȘTI

EDITURA LIBRĂRIEI STĂNCIULESCU

1920.

CONT.

1953

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITĂȚII
COTA 36420

1956

PC 94/02

B.C.U. "Carol I" - Bucuresti

C39132
C39132

Institutul de Arte Grafice „EMINESCU”
Str. Parlamentului, 2.

CA SĂ SE ȘTIE

Până în ajunul intrării noastre în Răsboiul dintre Popoare am publicat, sub titlul „Din Invățămintele Răsboiului de astăzi (3 volume)“, o serie de studii militare culese din acel răsboiu, pe cari le am însoțit de sjaturi privitoare la organizarea armatei țării și la pregătirea ei de răsboiu. Lor le-am dat pasul înaintea unei monografii asupra Campaniei noastre balcanice din 1913, a cărui aparițiune anumite considerațiuni m'au făcut să o amân.

De atunci am continuat a cercetă evenimentele ce s'au desfășurat pe multiplele teatre de operațiuni, la cari a luat o parte atât de însemnată și armata noastră.

Observațiunile și concluziunile la cari am ajuns, notate zilnic, nu erau menite nici ele publicității decât mai târziu, după ce pacea temeinică s'ar fi așezat în Europa și mai cu seamă la răsăritul ei. Hotărîrea mea eră să tac, să privesc, să ascult și să iau note. Din această hotărâre însă m-a scos o cărticică nu de mult apărută: „Răsboiul pentru integritatea României. Pregătirea militară“, de care nu am luat cunoștință decât zilele trecute.

Autorul ei, încercând să dovedească desăvârșita pregătire a armatei noastre când a intrat în războiu, critică cu multă asprime pregătirea ce i se dăduse pentru Campania Balcanică din 1913.

Răspunderea acestei pregătiri revenind Miniștrilor de Războiu din guvernele Carp și Maiorescu, mă văd astăzi silit să părăsesc rezerva ce-mi impusesem, și să reîncep publicarea „Studiilor și Criticelor mele militare“, pentru a scoate la lumină adevărul asupra evenimentelor militare, ori unde-l voi găsi ascuns și a face, chiar, din greșalele săvârșite să tragă bune învățăminte pentru viitor cei cari lucrează astăzi la așezarea României Mari.

Incep, dar, cu „Contribuțiuni la Studiul Campaniei Române din 1913“ și apoi trec mai departe.

INTRODUCERE

Când guvernul de colaborare, de sub prezidenția d-lui Titu Maiorescu, a fost chemat de Rege ca să conducă afacerile Țării, 14 (27) Octobree 1912, războiul balcanic începuse. La 25 (8) Septembrie, Muntenegrul declarase războiul Turciei; la 4 (17) și 5 (18) Octobree, celelalte state balcanice, Bulgaria, Serbia și Grecia, intrase în război și în întreaga Peninsulă Balcanică focul se aprinsese. Pe ambele teatre de operațiuni balcanice, la răsărit ca și la apus, soarta armelor fusese prielnică aliaților și semi-luna își căuta scăparea spre Bosfor, mai rapede decât se așteptau cei ce nu mai credeau în regenerarea forțelor vitale ale Islamului. În Tracia, armata bulgară câștigase însemnata victorie dela Kirk-Kilisse la 9 (22) Octobree, investise Adrianopole la 14 (27) și dăduse o mare lovitură armatelor turcești la Lule-Burgas în ziua de 17 (30). În Macedonia, armata sârbă bătuse armata turcească la Kumanowo la 11 (24) Octobree.

Sfârșitul războiului părea de pe atunci favorabil țărilor aliate, și România se găsea izolată la o răscruce de drumuri și nu prea știea în cotro să cotească, pentru a nu eși din drumul cel bun.

Eram, în ziua de 14 Octobree, la cartierul meu din Craiova, ocupat cu trebele Corpului de Armată pe care îl

comandam, când am primit următoarea telegramă dela
prezidentul Consiliului de Miniștri:

„Rog binevoiiți a veni îndată la București. Rog tot-
deodată să mă scuzați dacă în interesul țării și al armatei,
îmi permit a dispune de domnia-voastră chiar înaintea
sosirii, presupunând că urgența împrejurărilor o re-
clama. Rog răspundeți telegrafic când sosiți București“.
Eram ministru de Războiu fără să fi solicitat, fără să fiu
întrebat.

În ziua de 15 am depus jurământul și am luat con-
ducerea afacerilor armatei. După ce mi-am dat bine sama
de sarcina ce mi se încredințase și de greutatea ei, am
adresat colaboratorilor mei din Minister următorul ordin
de zi, care mi-a fost călăuza nedespărțită cât timp am stat
în capul acestei administrațiuni.

„Stăruința mea va fi ca să dau țării o armată, a cărei
putere să-i poată garanta neatârnrarea, întregirea și vii-
torul, fără a-i compromite viața economică.

„Consider efectivul de pace, la care a ajuns astăzi ar-
mata noastră, ca un hotar peste care nu se va putea trece
încă mulți ani, fără a strica cumpăna dintre forțele de-
fensive și forțele productive ale țării.

„Acest efectiv este atât de mare în cât putem înte-
meia pe el o puternică armată de războiu, în stare de a
face față celor mai grele împrejurări.

„Legile cari îi asigură traiul și propășirea sunt destul
de bune, și trebuie să le menținem căci schimbarea lor prea
deasă face să slăbească și respectul ce li se datorește și
întreaga și buna lor aplicare. Dar, o lege, cât de bună ar
fi, trebuie ținută la zi, adică trebuie acordată cu rezul-
tatele date de aplicarea ei îndelungată și cu trebuințele
impuse de evoluțiunea stăruitoare a instituțiunii căreia
ea se aplică. Așa, de pildă, legea recrutării armatei, legea

înaintării în armată, legea pensiunilor militarilor, legea reangajărilor gradelor inferioare, au trebuința de a fi revizuite pentru a le face să satisfacă mai bine nevoile diverse ale armatei.

„Dacă armatele de astăzi își sprijin puterea pe număr, în schimb ele trebuie să fie însuflețite de puterea morală și conduse de puterea intelectuală.

Puterea numerică a armatei noastre i-o vom spori în timp de războiu, făcând-o să se folosească de toate brațele valide, cărora țin să le dau din timp de pace o solidă organizare și un armament bun și complet.

„Puterea morală izvorăște din educațiunea morală și fizică a națiunii. Pentru a avea o bună armată trebuie să scoatem dintr'un popor moral și disciplinat, și mai trebuie ca tinerele generațiuni, cari vin sub drapel, să găsească în regiment continuarea școlii datoriei cetățenești și patriotice. Școala trebuie să amintească necontenit tânărului soldat că într'o zi va fi soldat, iar regimentul trebuie să împlânte în inima tânărului cetățean toate datoriiile soldatului-patriot.

„Stăruința mea va fi ca regimentul să devină marea școală a datoriei și a conștiinței naționale, iar instructorul militar colaboratorul credincios al învățătorului.

„Puterea intelectuală voese s'o asigurăm prin dezvoltarea și buna așezare a învățământului militar atât în școlile pregătitoare și speciale de ofițeri și sub-ofițeri cât și în regimente, dându-le toate mijloacele materiale, de lipsa cărora au cam suferit până astăzi. Și de aceea, voi cânta să sporesc cadrul personalului școlilor militare de diferite grade și să completez cadrul ofițerilor și reangajaților din corpurile de trupă.

„Și făcând toate aceste, nădăjduesc să putem ajunge a da armatei o bună organizare, care s'o îngăduie a mobi-

liza, când nevoia va cere, toate puterile intelectuale și materiale ale țării, pentru a-i asigura biruința finală". (20 Noembrie 1912).

Acesta a fost programul meu de lucru. Cât puterile m'au ajutat, am căutat să-l îndeplinesc atât cât timpul și grelele împrejurări prin cari a trecut țara mi-au îngăduit. Ceea ce am făcut a intrat în cadrul foarte strimt al timpului de care am dispus; ceea ce a eșit din cadrul timpului n'am putut face și am lăsat-o în sama celui care m'a înlocuit în conducerea armatei.

Toată stăruința mea a fost ca să complectez pregătirea armatei, începută de înaintașii mei, pentru a putea lua parte la evenimentele în cari, cu voie sau silită, putea fi împinsă, și a face să se respecte interesele țării și ale conaționalilor noștri.

În adevăr, evenimentele ne-au silit să mobilizăm armata și s'o ducem peste granițe pentru a face ca „glasul României să fie ascultat“, și armata și-a făcut datoria și a binemeritat dela Patrie.

*
* * *

În lunga mea carieră militară am avut obiceiul de a lua note, zilnic, de tot ce se lega cu activitatea mea, sau cu afacerile și interesele armatei și ale țării. Ceeace făcușem înainte am continuat și ca ministru de războiu. Și bine mi-a prins, fiindcă de multe ori am avut trebuință de ajutorul carnetelor mele de note.

Ziarul „Viitorul“ din 11 Octobree — pe atunci mă aflam în cadrul activ al armatei — apărând activitatea ministerului de războiu, dela 1914 până în acea zi, a făcut, între altele, și următoarea afirmațiune:

„Din cele ce preced reese lămurit ce mari efortări s'au făcut și am vrea să fie comparate cu cea făcută în ajunul războiului balcanic de guvernul conservator“.

Ne putând sta de vorbă cu ziarele politice, mi-am permis a trimite o scrisoare d-lui prim-ministru și ministru de războiu, pentru a-i arăta situațiunea penibilă în care punea oficiosul guvernului pe un general, fost ministru de războiu, care nu se putea servi de presă pentru a-și apăra activitatea; și am încheiat acea scrisoare cu următoarele rânduri:

„Cred, domnule prim-ministru, ca reamintindu-ve aceste fapte, îmi este îngăduit să revendic pentru foștii miniștri de războiu din guvernul trecut partea ce li se cuvine la dezvoltarea — eu nu zic **organizarea** — dată armatei noastre în 1914. Cât pentru a doa afirmațiune a „Viitorului“, o semnalez, dar nu o discut, fiindcă nu acum e timpul să arătăm ce s'a făcut în 1912 și 1913 pentru pregătirea armatei, ca apoi să comparăm cu ceea ce s'a făcut de atunci încoace. Fiecare guvern și-a făcut datoria așa cum conștiința datoriei și a răspunderii i-a dictat. Desigur că dela 1914 încoace armata noastră a mers pe drumul progresului. Pe loc nu putea sta, forța de inerție fiind de mult învinsă. Și astăzi ea trebuie neapărat să fie și mai numeroasă și mai bine echipată și mai bine pregătită de războiu, decât am lăsat-o eu acum doi ani; dar numai când totul se va liniști, miniștrii cari au colaborat la pregătirea armatei în anii 1911 — 1913, vor putea arăta tot ce au făcut pentru ea, și numai atunci lumea dreaptă și nepărtinitoare îi va judeca și va da fiecăruia ce este al lui“.

Acuma a venit timpul ca să arăt ce s'a putut face pentru armata noastră în anii 1912 — 1913 și ce a făcut ea în **conflictul balcanic**. Și, pentru a se înțelege mai lesne darea de samă, ce urmează, asupra pregătirii armatei

noastre și participării ei la campania balcanică din 1913, voi începe prin a extrage din „Carnetele mele de Note” toate amintirile cari o interesează dela 15 Octombrie 1912 până la 14 Iulie 1914, când focul s’a aprins din nou în Peninsula Balcanică.

DIN CARNETUL MEU DE NOTE

1912

15 Octob. — Primul consiliu de miniştri al noului guvern, ținut la palatul regal din Bucureşti, sub presidenția Regelui. S'a discutat situațiunea politică externă și atitudinea ce trebuie să păstreze țara noastră în „Conflictul Balcanic“. Membrii guvernului par a nu avea aceleași vederi.

18 Octob. — M. S. Regele ordona să se întărească paza fruntariei meridionale a Dobrogiei cu trupe de grăniceri și cu jandarmi rurali. El dorește să se mărească stocul munițiilor infanteriei și artileriei, să se completeze echipamentul, în special încălțăminte și harnașamentul armatei, cari ne lipsese mult, precum și hrana de războiu, care aproape nu exista.

Am luat dispozițiuni ca să ridic dotațiunea armatei, deocamdată, până la 650.000 parechi de bocanci, cisme și și opinci, și să opresc eșirea din țară a pielei, căci informațiunile controlate, ce am, mă asigură că guvernul bulgar a contractat o furnitură de 200.000 parechi de cisme, pentru confecționarea cărora furnizorii căuta materiale în țara noastră.

23 Octob. — Constantinopole fiind amenințat de

răscoala bandelor de fanatici și de masacrul populațiunii creștine, puterile mari au hotărât să trimită în apele Bosforului vase de războiu. Am cerut încuviințarea Regelui să trimit crucișatorul „Elisabeta“ cu o trupă de debarcare de 150 marinari, pentru protecțiunea supușilor români. M. S. a încuviințat, și crucișatorul nostru va pleca zilele acestea.

Am trimis în Dobrovia două batalioane de Pionieri cari, împreună cu batalionul de căi ferate, să lucreze la linia ferată Medgidia — Copadin.

7 Noembre. — Toate serviciile dela minister lucrează ca să stabilească nevoile armatei și să facă propuneri pentru satisfacerea lor. Armata e lipsită aproape de tot ce-i trebuie pentru a se putea mobiliza.

Fostul ministru de războiu, d. Nicolae Filipescu, constatare această lipsă și o arătase într'un memoriu, încheiat la 1 Octobrie 1911: „Armata suferă de două lipsuri: insuficiența înaltului comandament (inclusiv statul-major) și golurile materiale în așa proporțiuni, în cât orice zi trece îngreunează răspunderea celor ce au datoria să lecuiască răul... Lipsurile materiale, de cari suferă armata, sunt tot atât de îngrijitoare. Cu toate sacrificiile făcute, trebuie să mărturisim că nu suntem pregătiți... Este urgent dar să reconstituim stocul nostru de războiu“

D. Nicolae Filipescu a făcut tot ce a putut ca să micșoreze răul. Dar într'un singur an nu se poate îndrepta tot ce nu s'a făcut în zece ani. Lipsurile armatei sunt și azi foarte mari. Ca să le suprimăm ne trebuiesc: bani, muncă pricepută, administrațiune cinstită și timp. Timpul mi-e teama că-mi va lipsi.

28 Noembre. — Efectivele regimentelor de infanterie sunt foarte mici, din cauza micimei contingentelor anuale. Se impune neapărat schimbarea legii recrutării, și în special reducerea cazurilor de dispensă.

2 Decembre. — Cadrul ofițerilor sanitari de rezervă fiind mult mai mare decât cel activ, am dispus ca în fiecare garnizoană să se țină conferințe medico-militare medicilor și farmaciștilor de rezervă de către medicii militari din garnizoană în unire cu ofițerii de Stat-Major.

Aceeași măsură am luat și pentru ofițerii de rezervă din diferitele arme. Ei vor fi chemați în serii, în fiecare garnizoană, pentru a lua parte la exerciții, pe hartă și practice, și a li se comenta regulamentele tactice și speciale ale armei din care fac parte.

Țin ca această dispozițiune să fie introdusă în lege.

19 Decembre. — Tabela ofițerilor admiși în corpul de Stat-Major lasă mult de dorit. Trebuie revăzută și îndreptată. Aceasta e părerea Inspectorului general al armatei, și a fostului ministru de războiu, care apreciază astfel activitatea statului-major: „Statul-Major, de altă parte, a bătut dela menirea sa, face tot ce nu trebuie și nimic din ce e dator să facă“.

21 Decembre. — Simpatia și bunăvoința Austro-Ungariei pentru Bulgaria se manifestează din ce în ce mai mult.

23 Decembre. — Sunt informat că Bulgaria are astăzi: 324 tunuri de câmp, 62 tunuri de munte și 36 obuziere, toate cu tragere rapede. Noi avem tunuri cu tragere rapede, vom avea în curând și obuziere, dar nu vom avea tunuri de munte, și lipsa lor ne va fi dăunătoare.

1913

1 Ianuar. — Regele crede că interesele Țării se vor satisface fără zguduire.

7 Ianuarie. — Azi generalul Chefket-Torgut Pașa, fost atașat militar al Turciei, a venit la mine. Sondează inten-

țiunile României. Pare foarte deprimat, totuși crede că, la urma urmei, **Rusia va impune Bulgariei voința sa.** Aceasta însemnează că Rusia nu va permite țarului Bulgariei să se încoroneze în biserica Sfintei Sofia din Constantinopole.

9 Ianuarie. — In guvern începe să se așeze credința că nu vom isbuti a dobândi ceea ce revendicăm fără să mobilizăm armata. Un ministru influent crede că chestiunea macedoneană cere ca să nu fim agresivi cu Bulgaria. D. Marghiloman e de părere că trebuie să mobilizăm armata pentru a decide Bulgaria să ne acorde ceea ce revendicăm. D-nii T. Maiorescu și Take Ionescu se opun, fiind siguri că Bulgaria va ceda sub presiunea marilor puteri — în deosebi Germania — cari nu vor să mai admită războiul. Ei, de altfel au adoptat vederile Regelui.

12 Ianuarie. — Consiliu de miniștri la palatul regal sub prezidenția Regelui. S'a discutat atitudinea ce trebuie să ia guvernul român față de întârzierea Bulgariei de a răspunde la cererile României.

M. S. Regele crede că în urma loviturii de stat din Turcia, situațiunea noastră față de Bulgaria s'a schimbat. Trebuie să așteptăm atitudinea ce vor lua Puterile Mari, dacă războiul reîncepe și se procedem încet și prudent, căci acum se poate ivi un războiu european.

D-nii A. Marghiloman și N. Filipescu sunt pentru o acțiune energică și mobilizarea imediată a armatei. D. Take Ionescu e pentru tratative conduse cu înțelepciune, dar cu fermitate. (Să se vadă anexa 1).

Primul-ministru propune a se continua tractativele pe următoarea bază: Să hotărâm minimum de revendicări și dacă Bulgaria va refuza, atunci numai va urma ultimatum și mobilizarea armatei. Regele este pentru această soluțiune.

13 Ianuar. — Consiliul miniștrilor a hotărît maximul revendicărilor noastre: **Turtucaia—Baleik** (fără Dobrici); iar minimul, **Silistria—Cavarna**.

Ministerul de Războiu a intervenit, prin cel de Externe, la guvernul francez ca să permită vaselor, ce voim a cumpăra dela șantierele din Nantes, să plece din apele franceze și să obțină libera lor trecere prin Dardanele și Bosfor.

Consiliul a admis ca ministerul de războiu să cumpere dela guvernul austriac 60.000 puști Manlicher, calibrul 8 mm. Aceste arme, dimpreună cu cele 100.000, comandate de curând de mine la manufactura de arme din Steyer, vor ridica stocul armelor de infanterie cu tragere rapede la 400.000.

23 Ianuar. — Regele nu admite a se cumpăra vase de războiu, fiind sigur că nu le vom putea aduce în porturile noastre cât timp va ține războiul balcanic. M. S. nu admite un războiu de iarnă în **Bulgaria**, țară săracă, fără mijloace de viețuire, fără drumuri, etc., nici **războiu fără obiectiv**. El îmi spune că și împrejurările politice ne împiedică de a intra acum în acțiune: Rusia, prin ministrul său de externe, d. Sazonow, a declarat că „dacă armata română va intra în Bulgaria, Rusia nu va putea stăpâni curentul panslavist, și atunci Românii vor avea în fața lor nu numai pe Bulgari, ci, zeci de mii de ofițeri și soldați voluntari ruși. Germania de asemenea ne sfătuește să fim prudenți“. Regele „nu e sigur că nu vom avea un războiu mondial provocat de Austria și de Rusia. Pentru acest mare războiu trebuie să fim bine pregătiți. Deci, răbdare, fiindcă, dacă fără sacrificii vom dobândi 3000 km. p. de teritoriu, e mai bine decât să cheltuim sute de milioane și să ne slăbim puterile pentru a obține acelaș rezultat“. Dealtfel, adăogă Regele, armata nu e încă pregătită de

războiu, și-mi mărturisește numele a doi generali cari i-au dat această asigurare.

28 Ianuar. — Unul din colegii mei din guvern crede că nu vom avea războiu și că vom dobândi ceva pe cale diplomatică. Ii pare rău că dela început nu am mers mână în mână cu Bulgaria pentru ca Regele Carol să serbeze alături de țarul Ferdinand, în biserica Sfânta Sofia, învingerea desăvârșită a Turciei și sfârșitul domniei ei în Europa. El nu vede cu ochi buni un războiu cu Bulgaria, căci e sigur că vom fi singuri contra Bulgariei și Serbiei. Alianța cu Bulgaria e visul său.

30 Ianuar. — O schimbare în bine se simte în mersul operațiunilor armatei turcești.

1 Februar. — Chestiunea externă e tot încurcată. Italia pare nedecisă, dacă nu chiar nefavorabilă nouă. O parte din presa italiană și unii din criticii italieni numese politica noastră „politică banditească“. Anglia e echivocă; orientarea politicei sale externe nu se pricepe. Se pare că numai Germania își spune cuvântul limpede în favoarea noastră, dacă judecăm după telegrama ce ne-a trimis ministrul nostru dela Sofia. Sprijinul Austro-Ungariei pare astăzi slab. Credința guvernului este că Franța nu ne va fi ostilă.

8 Februar. — Legațiunea noastră dela Sofia cotează foarte sus valoarea calitativă și cantitativă a armatei bulgare. Ea o crede în stare să bată armata turcă și apoi să se bată cu izbândă și cu armata noastră. Statul-Major român nu e de aceeași părere; el o crede mai slabă și slab condusă.

Părerea Legațiunii pare a avea trecere la unii membri ai guvernului, cari pot influența și părerea Regelui. Ministrul de Războiu și șeful Marelui Stat-Major se silesc ca să împedice exagerațiunile, cari ne pot aduce neajunsuri mari la un moment dat.

În consiliul de miniștri se discută mediațiunea propusă de guvernul englez, și se admite cu condițiune numai ca să se arate că ea ne-a fost oferită de Puteri, iar nu cerută de noi, și să fie încredințată Marilor Puteri, iar nu unei singure. Se cere termen scurt, iar din Silistria se va face o condițiune „sine qua non“.

14 Februar. — Când am venit la minister, Pirotechnia armatei nu putea să încarce mai mult de 400.000 cartușe de infanterie într'o zi. Astăzi, după încercări sustinute, a ajuns să încarce 1.200.000 în 24 de ore, lucrând cu o echipă de zi și cu una de noapte. În sfârșit începem să avem munițiuni de infanterie.

15 Februar. — Același spor de lucru am putut obține și la Arsenal. Aci lucrează acum, zi și noapte, 1300 de lucrători. S'a ajuns a se fabrica într'o zi 300 proiectile de artilerie.

16 Februar. — Regele crede încă că pacea va putea fi asigurată, dar că, peste trei sau patru ani vom avea desigur un mare războiu.

26 Februar. — Am inspectat spitalul „Regina Elisabeta“ și am rămas uimit de starea în care l'am găsit: dărăpănat, murdar, neîngrijit, serviciile rău conduse. Se impune o direcțiune energetică și pricepută Serviciului Sanitar militar, care să fie în stare de a utiliza cum se cade munca și capacitatea unui personal valoros și mijloacele de cari dispune armata noastră.

2 Mart. — Fostul atașat militar german, care acum se găsește la Sofia, consideră infanteria bulgară superioară celei române. O fi, sau nu, noi totuși trebuie să dăm infanteriei noastre o bună instrucțiune, iar armatei de rezervă o solidă organizare; în urmă să ne gândim și la miliții. Timp de pierdut nu avem.

4 Mart. — Guvernul turcesc voește să cumpere ar-

mele noastre Henry-Martini. Am răspuns că nu avem arme de vânzare.

7 Mart. — A venit vremea să ne ocupăm și de organizarea unei mici puteri navale pentru apărarea frun-
tării maritime și Gurilor Dunărei și pentru protecțiunea
navigațiunii noastre comerciale. Regele dorește să se con-
tinue dezvoltarea și organizarea armatei și să se creeze o
mică flotă de mare.

Sunt în tratative cu șantierele Patison din Neapole,
pentru construcțiunea a patru destrugătoare. Necesități
de politică externă au decis guvernul să prefere industria
italiană.

13 Mart. — Adrianopole a căzut. Aceasta însemnează
începutul supremației slave în sud-estul Europei. Adriano-
pole deschide drumul Constantinopolei. Să fim atenți.

17 Mart. — Inceputul organizării aviațiunii mili-
tare e foarte greu. Ne trebuiesc aparate bune și buni in-
structori; mai mult încă, ne trebuie un bun organizator.
Il caut.

12 April. — Am inspectat școala aviatorilor. Școala
are elevi-piloți, dar nu are aparate de școală. Le-am co-
mandat, dar nu au sosit....

20 April. — Dela 16 sunt în Dobrogiă, unde am ins-
pectat lucrările liniei ferate Medgidia—Copadin, execu-
tate de trupele de Geniu, și toate orașele de garnizoană.
Când se vor termina noile cazarme, trupele din Dobro-
giă vor fi bine instalate; va trebui însă să se facă locu-
ințe și pentru ofițeri, al căror traiu lasă mult de dorit.

2 Maiu. — Regele a inspectat Școala de Infanterie și
a rămas deplin mulțamit de instrucțiunea și de educați-
unea ce se dă viitorilor ofițeri activi și de rezervă. Numai
capacitatea de producțiune a școalei e prea mică în raport
cu dezvoltarea ce s'a dat infanteriei noastre, din care cau-

ză încadrarea ei e slabă. Nimenea nu s'a gândit la aceasta. Am luat dispozițiuni ca să se construiască noi clădiri pentru a adăposti un număr îndoit de elevi. În curând acest neajuns nu va mai fi.

11 Mai. — S'a început la Senat discuțiunea protocolului încheiat la Petersburg de congresul celor șase Mari Puteri pentru regularea „conflictului Româno-Bulgar“.

14 Mai. — După ce primul ministru a terminat expunerea guvernului asupra afacerii, d. senator I. I. C. Brătianu a citit discursul său, prin care combate politica guvernului și rezultatul mediațiunii. Găsește că trebuia să ni se cedeze, dacă nu până la linia Ruciuik-Varna, cel puțin până la Turtucaia-Balcik.

15 Mai. — D. T. Ionescu, ministru de interne, răspunde la discursul d-lui I. I. C. B. Declară că politica guvernului e în acord cu politica sa veche și națională; că România nu se putea alia cu Turcia ca să stăvilească politica națională a Statelor Balcanice, pentru cari a luptat în 1877-78; că rezultatul la care au ajuns puterile balcanice era fatal. Se mai putea amâna dar nu opri.

22 Mai. — Regele primește cu oarecare sfială propunerile mele privitoare la aplicarea protocolului dela Petersburg, pe cari le-am expus în ședința secretă a Senatului.

25 Mai. — Azi am semnat contractul încheiat cu șantierele navale „Patison“ pentru construcțiunea a 4 distrugătoare. Mulțamesc lui Dumnezeu că m'a ajutat să pun temelia apărării maritime a țării noastre.

Sunt informat că în anumite cercuri militare se arată nemulțumiri pentru neînsemnata satisfacere ce ni s'a dat prin cedarea Silistriei. Un fost ministru de războiu și-a manifestat nemulțamirea sa, firească, prin următoarele cuvinte: „petecul de pământ, ce ni s'a cedat la Silistria, a-

junge abia ca să îngropăm în el demnitatea țării". Dar, această mișcare sufletească, născută dintr'un resentiment pe care și eu îl simt, e acum exploatată de politicianii nemulțamiți, în interesul partidelor lor; și de aceea eu nu dau atențiune acuzărilor ce se aduc unor ofițeri, pe cari nu-i cred în stare, tocmai în niște zile atât de grele, să se facă instrumente inconștiente ale unei agitațiuni politice. Totuși mă informez.

29 Mai. — Diferendul dintre Bulgaria și Aliatele sale și-a atins culmea. Aproape întreaga armată bulgară e concentrată pe granița răsăriteană a Serbiei și a ținuturilor cucerite dela Turcia și revendicate în acelaș timp de Sârbi și Greci deoparte, și de Bulgari de altă parte. Bulgaria pare a se bizui pe impasibilitatea României și pe concursul moral al Austriei. Noua situațiune, creată României prin această întorsătură a evenimentelor balcanice, îi atinge prestigiul și interesele. Nota dată de ministrul nostru de externe **că România nu va sta nemiscată în fața noiei faze, luată de chestiunea balcanică**, începe să îngrijească puterile de intrarea noului factor în rezolvirea crizei balcanice.

Chestiunea e pusă în consiliul de miniștri. Ministrul de războiu trebuie să se gândească la o mobilizare posibilă și la trecerea armatei noastre în Bulgaria. Seara eț are o conferință cu generalul Averescu, șeful Marelui Stat-Major, în care se schițează zona de concentrare a armatei între riurile Oltul și Jiul, punctele de trecere în Bulgaria și desfășurarea ei strategică.

30 Mai. — Ministrul de Războiu da ordine Inspectoratelor Geniului și Marinei militare și Direcțiunii căilor ferate ca să transporte materialul de poduri și de trecere și să adune întreaga flotă comercială de Dunăre între Nicopol-Turnu-Măgurele și Lompalanca-Rast.

31 Mai. — Se schițează ordinea de bătae: 4 corpuri de armată și 2 diviziuni de cavalerie vor pătrunde în Bulgaria între riurile Isker și Timoc, cu direcțiunea: câmpia Sofiei. Corpul al V-lea de armată va rămâne în Dobrogea și va ocupa linia Turtucaia-Balcik. Armata de rezervă: diviziunea I-a de armată la Calafat, diviziunea a 3-a de armată la Dobrogea; celelalte trei diviziuni la București. La Giurgiu și Turnu-Măgurele, câte o brigadă de infanterie de rezervă și artileria de pozițiune, instalată în baterii construite pe malul stâng al Dunării.

Țarul Rusiei invită pe regii Bulgariei și Serbiei să primească arbitragiul său în interesul păcii. Intervenirea aceasta face ca ordinul de mobilizare să se amâne.

1 Iunie. — Conflictul balcanic pare a se liniști. Statul-Major lucrează din răspuțeri la complectarea planului de războiu și la diferite studii pentru punerea lui în aplicare.

2 Iunie. — În vederea marilor evenimente la cari România va lua parte, un membru al guvernului stăruie să se constituiască un guvern național, prezidat de o persoană care nu a făcut politică militantă. În scopul acesta, s'au făcut propuneri ministrului de războiu.

5 Iunie. — Conferința la Ministerul de Externe pentru a se da instrucțiuni comisiunii însărcinată cu aplicarea protocolului dela Petersburg. Instrucțiunile guvernului sunt formulate după vederile ministrului de războiu. Colțul de Vest al noiei fruntării dobrogene va trece prin valea dintre Aidemir și viele Silistriei și va cuprinde satul Kalipetrov, iar zona neutră va fi definită prin linia Turtucaia-Dobrici-Balcik.

7 Iunie. — Audiența la Rege. Situațiunea pare a se îndrepta, dar războiul e încă de temut. Serbia nu renunță la revizuirea tractatului de alianță. Bulgaria amenință. Scrisoarea țarului Rusiei către regii Bulgariei și Serbiei

nu și-a produs efectul. Discursul d-lui Tisza, primul ministru al Ungariei, indică redeschiderea luptei de preponderență în Balcani între Austro-Ungaria și Rusia. „Austro-Ungaria, zice el, nu va permite nimănui să capete o preponderență în Balcani. Balcanii să rămână ai balcanicilor fără amestecul vreunei mari puteri străine“.

Azi am mai comandat 100.000 puști pentru infanterie, la Steyer (Austria).

8 Iunie. — Comisiunile română și bulgară au început lucrările la Silistria. Guvernul bulgar și cel sârb sunt intransigente în revendicările lor.

12 Iunie. — Bulgaria refuză arbitragiul țarului Nicolae. În țară, mare agitațiune prin presă contra guvernului și contra dinastiei, pe tema politicei externe. Unele gazete, cari știu să se folosească de tot ce trebuie și nu trebuie ca să-și facă interesele, vorbesc, fără să se sfiască de o revoltă militară, de un pronunțament militar, care, după ele, e condus — sub formă de conspirațiune — de ministrul de războiu.

13 Iunie. — Comisiunea româno-bulgară de delimitare a întrerupt lucrările, fiindcă comisarii bulgari nu pot admite punctul de vedere al guvernului nostru. Ministrul de războiu roagă pe d. Nenițescu, prezidentul comisiei, să nu cedeze cu nici un preț, căci, ceeace nu se va putea lua prin bună înțelegere, vom lua prin arme.

Ziarele de azi sunt și mai agresive. Unele merg până a declara că ministrul de războiu e fățiș în capul unei mișcări în contra guvernului, și în special în contra ministrului de interne, și că e gata să demisioneze dacă chestiunea Silistriei nu se va rezolvi după vederile sale.

14 Iunie. — Conferința ministrului de războiu cu primul-ministru. Bulgaria impunând un fel de ultimatum Rusiei, privitor la arbitragiul propus de țarul Nicolae, a-

ceasta comunică guvernului român că „de azi înainte România va avea libertatea acțiunii“. D. Delcassè, ambasadorul Franței la Petersburg, face aceeași declarațiune. Aceasta e de părere ca România, dacă va intra în acțiune, e bine să ocupe linia Turtucaia-Dobrici-Balcik.

Incăerările la fruntaria sârbo-bulgară continuă a lua un caracter amenințător. Guvernul român comunică la Sofia (13 Iunie) că, dacă Bulgaria declară războiul Serbiei, armata română va intra în acțiune.

După conferință, ministrul de războiu e primit în audiență de Rege, care stabilește măsurile preliminare ce trebuiesc luate în vederea mobilizării armatei și intrării în acțiune.

La ora 12 din zi, ministrul de războiu dă toate ordinele pentru aducere la îndeplinire.

15 Iunie. — Guvernul modifică măsurile pregătitoare luate de direcțiunea căilor-ferate, după ordinele ministrului de războiu, în vederea mobilizării armatei, având încă credința că Bulgaria va ceda. Această dispozițiune a guvernului — ca nici o restricțiune să nu se pună transporturilor cu calea ferată și fluviale până 'n ziua mobilizării — a fost provocată de Banca Națională și de reprezentanții comerțului.

D. Kalincoff, ministrul plenipotențiar al Bulgariei, e îngrijat de atitudinea României și de presiunea ce voește să facă Rusia prin trimiterea flotei de războiu la Varna. Guvernul hotărăște să nu mobilizeze armata înainte ca Bulgaria să înceapă războiul cu foștii ei aliați.

Am lucrat la Marele Stat-Major: revederea planului de concentrare a armatei în Oltenia și în Dobrogea; ocuparea anumitelor puncte pe stânga Dunării, și planul de operațiuni al armatei noastre din Dobrogea.

16 Iunie. — D. Nenițescu încă spera că delegații Bul-

gariiei vor admite punctul nostru de vedere. Dar, dacă nu? Comisiunea noastră va trebui să rupă definitiv tratativele.

18 Iunie. — Tractativele pentru stabilirea fruntariei dobrogiene după protocolul dela Petersburg au încetat, fiindcă comisiunea bulgară nu admite vederile noastre. Mai bine.

Am dat ordin directorului general al căilor-ferate să înceapă mobilizarea parcului de transport, încetând toate transporturile de mărfuri cari, la ora când se va primi acest ordin, nu erau încărcate în vagoane.

Curentul pentru mobilizare ia proporții mari în țară. Înțeleg curentul cel sănătos, nu cel prefăcut de politicieni, cari turbură apa ca să pescuiască mai lesne.

Ostilitățile pe fruntariile Serbiei și Greciei se întind. Trupe numeroase participă.

19 Iunie. — După amiază manifestațiuni sgomotoase pe stradele Capitalei. Scopul aparent: mobilizarea. Zic aparent, fiindcă cei cari mișcă masele știu bine că mobilizarea este începută prin dispozițiunile luate pentru mobilizarea parcului și personalului căilor-ferate.

Locot.-colonel H. Cihoski pleacă în Serbia ca atașat militar.

20 Iunie. — Se pregătește o mare și sgomotoasă manifestațiune pe stradele Bucureștiului. Am fost la palat cu șeful Marelui Stat-Major. Regele a luat cunoștință de planul de războiu: mobilizarea, concentrarea și operațiunile ipotetice pe dreapta Dunării, și a hotărât definitiv: corpul al V-lea de armată, diviziunea a 3-a de armată și o brigadă de infanterie, de rezervă, vor constitui corpul de operațiuni de Est, a cărui misiune este ca să ocupe partea din cadrilaterul bulgar până la linia Turtucaia-Dobrici-Balcik, inclusiv o zonă de 10 km. la sud de această linie.

Massa principală, care va constitui armata de vest, se va concentra la sudul Olteniei, de unde va trece în Bulgaria.

În București, pe lângă trupele cari aparțin cetății, vor fi aduse 2 diviziuni de armată de rezervă, cari vor constitui rezerva generală a armatei de operațiuni.

Regele a semnat decretul de mobilizare a armatei, care va începe în noaptea de 22 spre 23.

La ora 5 p. m., consiliu de miniștri. Miniștrii sunt nemulțumiți de manifestațiunile și agitațiunile sgomotoase din strade în aceste zile de reculegere, și totuși guvernul nu ia nici o măsură pentru a potoli pornirile patriotice ale politicianilor pescuitori în apă turbure. Legațiunile Austro-Ungară și Bulgară trebuiesc păzite de armată. Mulțimea eterogenă, inconștientă sau mișcată de interese deosebite, se agită: unii, sub pretextul că guvernul nu voește mobilizarea armatei; alții sub pretextul ridicul că guvernul voește să trimită armata ca să lupte alături cu cea bulgară în contra armatei sârbe.

Dela orele 9 seara, mulțimea din mahalalele Capitalei năvălește în centru, unde cele mai sgomotoase manifestațiuni au loc până la miezul nopții, când se retrage oboșită, ne mai fiind în stare să manifesteze. Și organizații unor asemeni manifestațiuni rămân încredințați că și-au îndeplinit cea mai sfântă datorie, că au silit mâna guvernului ca să semneze decretul de mobilizare și că, mulțumită veghii lor neadormită, glasul țării va fi auzit de Bulgaria.

21 Iunie. — Am lucrat la Marele Stat-Major cu A. S. R. Prințul Moștenitor și cu șeful Marelui Stat Major. Regele mi-a comunicat că o persoană influentă din partidul.... e nemulțumită de numirea generalului X Ia comandamentul.... Neputându-se invoca nici un motiv de

ordin militar pentru susținerea acestei nemulțumiri, numirea se manține.

Știrile de pe teatrul de operațiuni sârbo-greco-bulgar se contrazic.

Mâine va pleca în Serbia și colonelul Christescu dela Marele Stat-Major, care va ține legătura între Cartierul general român și Armata de operațiuni sârbă.

După amiază, am lucrat la Marele Stat-Major, unde s'a stabilit toate măsurile privitoare la construcțiunea podurilor de pe Dunăre și a bateriilor de pozițiune de la Giurgiu, Bechet, Calafat.

S'a revăzut din nou ordinea de bătae a armatei.

22 Iunie. — Trupele de acoperământ au plecat de ieri spre punctele ce li s'au destinat. Ordinea de bătaie prezentată Regelui, a fost admisă cu mici modificări. El crede că colonelul Y ar putea fi atașat la comandamentul de căpetenie. Cunoscând aptitudinile tehnice ale acestui ofițer, și luând avizul șefului Marelui Stat-Major, s'a repartizat Inspectoratului Artileriei.

Știrile de pe teatrul de operațiuni din Macedonia se contrazic. Știrile din Bulgaria ne spun că diviziunea sârbă de Timoc (cea de rezervă) a fost greu bătută și aproape distrusă; iar cele din Serbia susțin că armata bulgară a fost bătută la Cociana și la Ispek.

Austria pare că regretă atitudinea ei de până acum. Ministrul său plenipotențiar, prințul de Fürstenberg, face protestări de prietenie și ia angajamente de a ne deschide fruntariile pentru toate comandațiile armatei noastre, cari trebuiesc să treacă prin Austro-Ungaria.

La ora 5 p. m., am avut o întrevedere cu domnii T. Maiorescu, Al. Marghiloman și M. Cantacuzino, la care a luat parte și d. D. Nenitescu. Am cerut autorizarea să trimitem la Constantinople pe d-nii Nenitescu și Amiralul Bă-

lescu ca să trateze cu guvernul ture cedarea a două contra-torpiloare și două torpiloare, de cari avem trebuință pentru paza litoralului și porturilor maritime și pentru libertatea mării. Propunerea a fost admisă și s'a telegrafiat ministrului nostru dela Constantinopol ca să facă intervenirile necesare.

23 Iunie. — La orele 12 din noapte, în Capitală și în întreaga țară s'a sunat mobilizarea. Azi e întâia zi de mobilizare. Din toată țara primesc știri că ea a început în bune condițiuni.

24 Iunie. — Ziarele și guvernul bulgar exploatează mult înfrângerea diviziunii Timocului. Ministrul nostru dela Constantinopol răspunde că guvernul ture nu ne poate ceda vasele cerute.

Am început inspecțiunea garnizoanelor exterioare. Oamenii răspund în grabă și voioși la chemare. Rechizițiunea cailor pentru artilerie se face cu multă greutate în unele garnizoane, fiindcă autoritățile administrative, inclusiv jandarmeria, păsuesc pe cei cu dare de mână și aruncă toată sarcina în spinarea bieților țărani și mahalașilor din orașe. Am luat măsuri de îndreptare.

25 Iunie. — Trupele de acoperire sunt la locurile lor pe întreaga frontieră bulgară. Mobilizarea își urmează cursul regulat. Pretutindeni vin cereri de angajări voluntare, dela bătrâni ca și dela copii. Serbia așteaptă cu nervii încordați intervenirea noastră.

Ultima știre ce avem din Sôfia ne arată situațiunea armatei bulgare ca foarte grea și intențiunea guvernului bulgar de a cere un armistițiu. Nu cred. Armata bulgară continuă încă a fi agresivă.

26 Iunie. — Știrile de astăzi sunt iarăși defavorabile armatei bulgare. Trupele bulgare au fost bătute de Greci la Seres și la Ghevgheli, și de Sârbi la Coceana, Kneajewetz și Ispek.

Eri un ofițer aviator a încercat o primă recunoaștere în Bulgaria. Incercarea nu a reușit, aeroplanul a căzut lângă Calafat și s'a aprins, iar aviatorul a fost greu rănit. Spusesem Marelui Stat Major să nu autorize asemenea încercări pe atât de inutile pe cât și de periculoase, căci cunoșteam starea materialului nostru de aviațiune. Asemeni recunoașteri se fac, necontestat, fără a ține sama de nimic, când împrejurările cer. O recunoaștere în Bulgaria, în ziua de 25, nu răspundea nici unei necesități, ci dimpotrivă.....

27 Iunie. — Azi a 5-a zi de mobilizare. Mobilizarea întregii armate s'a făcut în condițiunile cele mai bune. Acum se continuă mobilizarea celorlalte formațiuni.

Numai mobilizarea artileriei a întâmpinat mari greutăți din cauza prea marelui număr de cai, a condițiunilor ce li se cere și a distanțelor prea mari de unde trebuiau aduși.

Am fost la palat, la ora 11 a. m., însoțit de generalul Averescu. Față de desfășurarea evenimentelor, Regele a notificat Puterilor că a ordonat armatei sale să intre în Bulgaria. Măine, la ora 4 dimineța, corpul nostru din Dobrogea va trece granița și va ocupa Silistria. Cruciaștorul Elisabeta și torpiloarele de mare vor merge la Constanța.

Am numit comisarii guvernului însărcinați cu controlul comisiunilor de rechizițiuni și de cumpărări din județe. Întârzierea numirii se datorește intrigelor politice, cari nu admit ca echilibru dintre partidele colaboratoare să fie sdruncinat, nici chiar când interesele armatei și ale țării sunt în joc.

La ora 11 din noapte, am plecat la Călărași, însoțit de generalul G. Văleanu, ca să asist la trecerea trupelor cari merg la Ostrov și să însoțesc apoi detașamentul în-

sărcinat cu ocuparea Silistriei. La ora 3 despre ziuă am găsit în port regimentul 23 de infanterie, care se imbarcă, iar în cazarmă regimentul 40 de infanterie, venit din București și regimentul 20 de artilerie, din localitate. În port am întâlnit un maior de Stat-Major însărcinat cu transmiterea ordinelor și cu supravegherea imbarcării, dar nici o măsură nu era luată pentru accelerarea transportului, nici o măsură pentru imbarcarea artileriei, nici un ofițer de marină care să supravegheze imbarcarea trupelor, cailor și materialului. Trecerea trupelor era întârziată. Nici o măsură pentru a preveni pierderea de timp și a asigura executarea ordinului de operațiuni. Ca să îndrepte în parte greșala, ministrul de războiu a trebuit să ia singur dispozițiuni, pe cari cei datori nu le luase încă.

Pe când mă aflam în port, a sosit căpitanul Nicolae Filipescu, fost ministru de războiu, autorizat de șeful Marinei Stat-Major să ia parte la ocuparea Silistriei. I-am confirmat această autorizare.

La Ostrov, comandantul corpului din Dobrovia, mi-a raportat că trupele noastre au trecut granița la orele 7 dimineata, dar că cele din fața Silistriei nu s'au mișcat din cauza întârzierii regimentului 40 de infanterie și regimentului de artilerie, și că nici o recunoaștere de cavalerie nu fusese trimisă la Silistria (detășamentul dela Ostrov dispunea de 2 escadroane de cavalerie din regimentul 5 de roșiori). Am intervenit ea să se trimită recunoașteri de cavalerie la Silistria, la Kolipetrow și spre Est, iar infanteria care sosise și trupele de acoperământ să pornească spre Silistria și să o atace, dacă va fi apărută, cum credea Cartierul Corpului de armată. Totul se execută, și la orele 10 a. m., încep să sosească știri dela graniță și prizonieri. Înainte de amiază am intrat, în capul avant-

gardei (batalionul maior Ion Ghica din regimentul 23 Ialomița) în Silistria, însoțit de generalii Culcer și Văleanu și de căpitanul Nicolae Filipescu. Am primit la Primărie autoritățile și delegațiunile orașului și apoi am trimis Regelui următoarea telegramă:

„Respectuos aduc la cunoștința Majestății Voastre că azi la ora 11 cetatea Silistria a trecut sub sceptrul Regelui Carol“. (Minuta acestei telegrame e scrisă de Nicolae Filipescu).

Eșind din casa Primăriei, am trecut în revistă compania din regimentul 23, care făcea garda de onoare, și apoi divizionul de cavalerie din regimentul 5 reșiori, care se găsea la bariera estică a orașului.

Sara, la orele 9, m'am întors la București și m'am prezentat Regelui pentru a-i da raportul. L'am găsit foarte agitat din cauza reclamațiunii ce-I făcuse în timpul zilei un fost ministru că nu a fost repartizat la Marele Cartier General, și că am permis d-lui N. Filipescu să însoțească trupele și la Ostrov și la Silistria.

Am amintit Majestății Sale că din înaltul său ordin nici un ofițer de rezervă nu putea face parte din Marele Cartier General. Cât pentru d. N. Filipescu, autorizarea de a merge la Ostrov îi fusese dată de Marele Stat-Major, și eu ași fi dat-o, dacă mi se cerea, și fostului ministru, care mă acuza de parțialitate.

Regele pare nemulțumit și de evenimentele externe.

29 Iunie. — Trupele merg spre zona lor de concentrare în Oltenia. Bulgaria solicită intervenirea Rusiei. Turcia se agită.

30 Iunie. — Știrile trimise de loco.-colonelul Cihoski sunt favorabile Serbiei, dar nu hotărâtoare. Sara, generalul Averescu îmi face cunoscut plecarea Marelui Cartier General la Segarcea.

2 Iuliu. — Consiliu de miniștri sub prezidenția Regelui. Se hotărăște ca legea stărei de asediu să se voteze, dar să nu se promulge decât atunci când se va simți trebuința. Cablul, care leagă Varna cu Sebastopolul, nu trebuie tăiat, pentru ca Bulgaria să poată comunica cu Europa în interesul negociațiunilor diplomatice, cari se urmează între Bulgaria și Marile Puteri.

La ora 10 noaptea Regele pleacă la armata de Vest. Il însoțesc.

3 Iuliu. — La ora 6 dimineata trenul regal ajunge la Corabia. La ora 7, M. S. trece Dunărea pe podul construit de pontonieri (în 7 ore) și merge la satul Măgura (depărtata amintire din 1877), unde e bivuacată brigada 7-a de Infanterie, și de acolo la Ghighiu-Mahala, unde găsim brigada 13-a de Infanterie.

După întoarcerea la pod, Regele se imbarcă pe un monitor, care-l duce la Bechet. Aci primește telegrama Regelui Ferdinand al Bulgariei, prin care roagă pe M. S. să înceteze operațiunile, fiind gata a examina cu toată bunăvoința cererile României.

La Bechet, generalul Cotescu raportează Regelui că întregul Corp I de armată și Diviziunea I de roșiori, au trecut Dunărea și se găsesc la sud de Rahova.

În sara de 3, situațiunea trupelor e următoarea: la sud de Rahova 3 diviziuni de armată și o diviziune de cavalerie; la sud de Măgura, o brigadă din diviziunea 4-a, o brigadă din diviziunea 7-a și o diviziune de cavalerie.

În timpul zilei schimb de focuri între patrulele cavaleriei noastre și patrulele bulgare în valea Ogostului, direcțiunea Ferdinandowo.

4 Iuliu. — Intors la București, lucrez cu primul-ministru și apoi sunt primit în audiență de Regina, căria îi fac a dare de seamă asupra evenimentelor zilei de ieri.

După amiază cele din urmă legi militare privitoare la războiu se votează. Camerele se închid.

5 Iuliu. — Ministrul plenipotențiar al Italiei trimite ministrului de externe o copie a telegrammei adresată de guvernul bulgar celui italian, prin care îi cere intervenirea pe lângă guvernul român ca să oprească înaintarea armatei noastre și se declară dispus a încheia pacea pe baza revendicărilor noastre, cari se vor discuta de Bulgaria cu spirit împăciuitoare.

Ministrul plenipotențiar al Austriei, prințul Fuerstenberg, și ministrul Rusiei, d. Schebeko, mărturisesc d-lui Titu Maiorescu simpatiele lor pentru cauza României, și aruncă asupra politicii nebune și proaste a politicianilor bulgari toate nenorocirile cari se revarsă peste țara lor.

Ministrul Austriei aduce copia telegrammei împăratului Franz Joseph, prin care acesta răspunde la apelul regelui Bulgariei „ca să-i vină în ajutor și să mijlocească pe lângă România pentru a scăpa Bulgaria de dezastru și dinastia de abdicare“. Împăratul mustra pe rege pentru inadvertența și proasta politică a oamenilor săi de Stat, cari au adus țara în anarhie și în nenorocirea de astăzi. El spune că nu poate sprijini Bulgaria, fiindcă e legat de atâția ani de România, care e în toate drepturile ei. Singurul lucru ce poate face Bulgaria e să cedeze fără condițiuni României ceea ce i-a cerut, și să încheie pace cu puterile balcanice, cu asistența și sprijinul României.

Regele ordona ca operațiunile armatei noastre spre Vratza și Roman să meargă mai încet. Măsura politică, căci mersul prea repede spre Sofia ar putea să precipite evenimentele, să deslănțuiască revolta și să răstoarne dinastia bulgară. Măsura militară, căci mersul precipitat depărtează prea mult trupele de depozitele lor și împiedică coloanele de subzistență de a aduce hrana trupelor (organizarea serviciilor de etape ne fiind încă terminată).

7 Iuliu. — S'a răspuns guvernului bulgar că nu primim condițiunile lui de a retrage armata pe stânga Dunărei, în schimbul liniei Turtucaia—Dobrici—Balcik, linie care ne e garantată chiar de Rusia.

Aflând că vasele de războiu bulgare refugiate la Sebastopol nu au fost încă dezarmate de Ruși, am cerut dezarmarea lor neîntârziată. În cazul contrar vom ocupa Varna. (Să se vadă anexa 2).

Azi Orhanlia a fost ocupată de diviziunea 2-a de cavalerie.

8 Iuliu. — Se zvonește că armata bulgară pregătește cu grosul ei, un atac asupra armatei sârbe la Eski-Sagra și Coceana. Corpul I de armată român a ocupat Vratza și a trimis un detașament mixt (o brigadă) la Orhanlia, cu să întărească diviziunea de cavalerie. (Să se vadă anexa 3).

Patrurile noastre de recunoaștere ajungând în câmpia Sofiei, s'au primit astăzi telegrame dela regele Bulgariei și dela primul-ministru Ghenadieff, prin cari cer cu stăruință încheierea păcii cu toate Statele Balcanice. Pacea e deci cucerită de armata română. La ora 12 și 45 minute, Regele mă primește în audiență. El e radios.

M. S. răspunde regelui Bulgariei că primește propunerea de pace cu următoarele condițiuni: „Toate țările beligerante să trateze deodată; armata noastră să ocupe pozițiunile strategice ce-i convin la eșirea din strâmtoările Balcanilor spre câmpia Sofiei; fruntaria din Dobrogea să rămână cea ocupată astăzi de armata română“.

10 Iuliu. — Țarul Bulgariei roagă pe Regele Carol să grăbească pacea și să facă ca și celelalte armate să înceteze ostilitățile.

Armata noastră e acum stăpână pe eșirile de Sud de Balcani. (Să se vadă anexa 4).

M. S. a decis să se prevină guvernele Serbiei și Gre-

ciei — cel din urmă e mai recalcitrant — ca, dacă nu primesc condițiunile favorabile ce li se oferă, România va încheia pace separată.

Azi am prezentat Regelui trasarea noii fruntarii a Dobrogei, pe care o admite.

11 Iuliu. — Armata bulgară e blocată. Ea e înconjurată la Nord, la Vest și la Sud de armatele sârbo-greacă; iar armata română e stăpână pe trecătoarele Balcanilor. Armata bulgară nu are alt drum deschis decât în valea Mariței. Acum, prin reocuparea Adrianopolului de Turci și prin ofensiva acestora spre Nord, situațiunea politică și militară a Bulgariei e disperată.

Interesele noastre politice cer să nu lăsăm a se da lovitura de moarte Bulgariei.

Din ordinul Regelui s'a răspuns guvernului sârb că armata română nu va lua parte la atacul Vidinului, nici nu va coopera cu armata sârbă de Nord, care voește să întoarcă apărarea strâmtorilor dela Tzaribrod prin pasul Ghinci (Bereowitza-Slivnitza). (Să se vadă anexa 5-a).

Un caz de holeră se semnalează la Vratza.

12 Iuliu. — D. Ghenadieff telegrafiază d-lui Maiorescu că trupele române înaintează prin Sorenți și Stolnik spre Sofia (32 km.) și că patrulele noastre au ajuns la 15 km. de Sofia. Un membru al guvernului e alarmat și-și manifestează teama că acțiunea armatei ar putea fi dăunătoare politicei guvernului țarei. Examinând pe hartă, constat că cele două localități, de cari vorbește telegrama, nu sunt în câmpia Sofiei și asigur pe Rege că nici odată armata nu va lucra împotriva ordinelor și politicei Sale și a guvernului Țării. (Să se vadă anexa 6).

Cartierul General al armatei e tot la Corabia. Linia ferată Samovitz — Plevna se repară de trupele noastre de căi-ferate.

13 Iuliu. — Marele Cartier s'a mutat parte la T.-Măgurele, parte la Samovitz. (Regele găsește că rămăsese prea departe de frontul strategic).

Azi toată nădejdea Bulgariei e pusă în România și în armata ei. Ea crede că tot armata română o va scăpa de pericolul turcesc.

Am primit raportul d-lui Trăsnea-Greceanu, care a însoțit pe atașatii militari străini la Turnu-Măgurele — Corabia — Ciunacovitza. Impresiunea acestora e cu totul favorabilă armatei noastre. Atașatul militar spaniol a admirat mult podul construit de pontonieri. Toți au laudat buna stare a trupelor și voinicia soldaților, ordinea în coloane, îngrijirea cailor, materialului și trăsurelor, (toate acestea le-au constatat lângă Ciunacovitza, unde au întâlnit brigada 7-a de infanterie în marș). Ne având pâne pentru a prânzi, atașatii militari au luat câteva pâni dintr'o trăsură de subzistență și au rămas mirați de buna ei calitate. (Să se vadă anexa 7-a).

Comunic, din ordinul Regelui, Corpului V de armată ca să ocupe satul și pozițiunea dela Ecrene (la sud de Balcik), care interesează organizarea apărării noiei frunții a Dobrogei.

Au sosit în București delegații Bulgariei pentru pace.

15 Iuliu. — Situațiunea se limpezește. **România e azi recunoscută ca arbită în sângerosul conflict dintre popoarele balcanice.** Acțiunea ei hotărâtă și fulgerătoare și sosirea armatei române la pragul câmpiei Sofiei, au silit Bulgaria să-și încredințeze soarta în mânele României, căriia Europa întregă îi recunoaște acum dreptul de arbitru.

Dar, dacă Regele, ne unește pe toți în politica din afară, am rămas tot dezuniți, chiar în aceste grele timpuri înlăuntru. Ministrul de războiu pare a fi ținut în caran-

tină de oarecari politicieni, cari văd în el un prieten devotat al lui Filipescu, capabil de a produce o mișcare în armată și prin armată. Se vorbește de dictatură militară, chiar în cabinetul Regelui. Neapărat că aceste svonuri, cari și au explicațiunea lor politică, sfârșesc prin a des- tepta bănueli. Ministrul de războiu e suspectat și i se a- ting oarecari prerogative în dauna chiar a operațiunilor militare.

Azi s'a întors din Belgrad generalul Coandă, delega- tul guvernului la negocierile, cari trebuiau să se țină la Nisch, pentru suspendarea ostilităților. Aceste negocieri nu au putut avea loc din cauza opunerii Greciei.

Relațiunile primite dela colonelul Christescu mă fac să cred în recunoștința Serbiei către România, pentru tot ajutorul ce i-am dat în grelele zile prin cari ea a trecut. Se pare că intervenirea armatei noastre a prins momen- tul psihologic: clipa pericolului iminent. O singură teamă avea Serbia: de a nu fi sacrificată de noi printr'o înțele- gere cu Bulgaria, în cazul când aceasta ne-ar fi cedat tot ce-i ceream. Relațiunile acestea sunt în acord cu cele tri- mise de locot.-colonelul Cihoski, care 'mi serie multe și de cruzimile săvârșite de trupele bulgare asupra populației și chiar asupra militarilor căzuți răniți pe câmpul de luptă.

Azi, d-nii Tonceff, ministru de finanțe, și colonelul Stanceff, delegații bulgari, au cerut d-lui Maiorescu ca trupele române să ocupe Vidinul. Consultat de primul mi- nistru, i-am spus că cerea nu are de scop numai interesele populațiunii Vidinului (care se teme de exactiunile arma- tei sârbe), ci urmărește un altul destul de viclean: de a ne pune în conflict cu Serbia. Supunând, în urmă, această propunere hotărârii Regelui, El a admis că „trupele noas- tre pot intra în Vidin după o prealabilă înțelegere cu d. Passici, delegatul Serbiei, alături de trupele sârbe. Astfel,

nu". Transmițând hotărîrea Regelui d-lui Maiorescu, într'o conferință cu d-nii Marghiloman și Take Ionescu, s'a convenit a se propune d-lui Passici ca să nu atace Vidinul; dacă însă guvernul sârbesc ține cu orice preț să ocupe cetatea până la încheierea păcii, atunci un detașament român va intra în Vidin alături de trupele sârbe.

16 Iuliu. — D. Venizelos, delegatul Greciei, sosit aseară, intervine cu stăruință ca România să obțină o suspendare de arme de 6 zile până la stabilirea preliminarilor păcii. Această intervenire neașteptată e probabil cauzată de ofensiva trupelor bulgare contra corpului generalului Damianos, care se mișca încet și nu s'a putut uni cu armata 3-a sârbă. Păreră mea e confirmată și de telegrama ce am primit azi (datată de ieri) dela lt.-colonel Cihoski, care mă informează că trupele lui Damianos sunt busecate de bulgari.

Regele mă autoriză să merg în Bulgaria pentru a-mi da sama de starea trupelor și de măsurile militare luate de Marele Cartier General, pe care El îl judeca cu oarecare asprime. Rezultatul vizitei mele în Bulgaria, comunicat Regelui într'un lung memoriu, a fost: complectarea măsurilor pentru combaterea holerei; coordonarea și întrebuițarea tuturor mijloacelor de cari dispunea armata pentru îngrijirea holericilor; îmbunătățirea hranei trupelor și modificarea planului de ocupațiune.

17 Iuliu. — Armistițiul s'a semnat de delegații militari (Să se vadă anexa 8).

20 Iuliu. — Dimineața am avut o conferință cu generalul Coandă, delegatul nostru militar la congresul păcii, și apoi cu primul ministru și cu ceilalți delegați români. Sunt solicitat să admit oarecari modificări la proiectul de frontieră propus de mine și primit de Rege, modificări pe care le cer delegații bulgari cu toată stăruința. După o

lungă discuțiune, nu am admis să se cedeze decât un mic petec la Sud de Ecrene, care se zice că aparține Coroanei, și 5 sate la Sud-Vest de Dobrici (Bazargik). Sara delegații Bulgariei au admis fruntaria stabilită de mine.

21 Iuliu. — Audiența la Rege. M. S. e foarte mulțumit de rezultatul dobândit și consideră acum Dobrogea ca un mic regat. E neliniștit însă de epidemia din Bulgaria, deși-i dau toate asigurările că boala e aproape jugulată și că numărul victimelor va fi neînsemnat raportat la efectivul întregii noastre armate.

24 Iuliu. — La ora 9 sara pacea e încheiată.

26 Iuliu. — Tratatul pentru semnarea păcii întâmpină încă oarecari greutăți din cauza delegaților Bulgariei (în deosebi d. Radeff), cari invoacă hotărîrea Austriei și Rusiei de a revizui tratatul de pace și se sprijin pe precedentul din 1878, când tratatul dela San-Stefano a fost revizuit la Berlin.

Frica de holeră face pe mulți din amatorii de popularitate, cari au cerut să meargă la armată ca voluntari, sau ca ofițeri de rezervă (nemobilizabili), să intervină acum pe toate căile ca să fie demobilizați.

Regele pleacă în această sară la Turnu-Măgurele, de unde va merge la Plevna. Il însoțesc.

27 Iuliu. — La ora 9 dimineața. Regele descinde în portul Turnu-Măgurele în fața podului, construit de trupele de Geniu și Marină, pe care-l trece, intră în Nicopole unde primește raportul și situațiunea trupelor de Etape din acea localitate; apoi se întoarce la Turnu-Măgurele, unde se imbarcă cu A. S. R. Prințul Moștenitor și cu ministrul de războiu pe două vedete acuplate, cari-i conduc prin meandrul Vidului unit cu apele revărsate ale Dunării, la halta căii ferate, departe de 10 km. de gara Samovitz. De acolo trenul îi duce la Plevna, unde M. S. vizitează, cu în-

soțitorii săi, capela comemorativă și cripta cu osemintele celor căzuți în bătăliile dinprejurul Plevnei (1877-78), cari au dat României neatârnamarea și Bulgarilor o patrie; și apoi lucrările de asediu executate de trupele române, și re-dutele dela Grivița. La ora 11 din noapte Regele se întoarce la București.

28 Iuliu. — La orele 12 din zi, se oficiază la Mitropolie un Te-deum pentru restabilirea păcei, fiind de față Regele, Regina și principesele Maria și Elisabeta. Primul ministru e înălțat la demnitatea de colan al ordinului Carol, răsplată bine meritată de marele nostru om de stat. Seara, Regele ține o înălțătoare cuvântare la masa dată miniștrilor săi și delegaților puterilor balcanice.

29 Iuliu. — Decretul de demobilizare a armatei în ziua de 31 Iuliu e semnat de Rege. Holera descrește în corpul I de armată, dar e virulentă încă în corpurile II și IV și s'a arătat și în corpul III de armată.

Delegații guvernului pentru lichidarea rechizițiunilor s'au întrunit la Ministerul de Răsboiu pentru a primi instrucțiuni și directive.

Seara are loc banchetul păcei dat de primarul Capitalei, d. Gr. G. Cantacuzino.

30 Iuliu. — Am primit următoarea telegramă dela ministrul de războiu din Serbia:

„In momentul încheerii păcii, care încoronează izbânde armatelor noastre aliate, care consacră legăturile trainice și amicale ce unesc eroicele națiuni, română și sârbă, rog pe Excelența sa, domnul Ministru de Războiu, să bine-voaiscă a primi felicitările mele pentru succese obținute precum și urările cele mai cordiale pentru glorioasa și eroica armată română“.

General Bojanovitch, Ministru de războiu.

La acest semn de înaltă atențiune, am răspuns d-lui general Bojanovitch:

„Rog pe Excelența Voastră să bine-voiască a primi, cu grăbitele mulțumiri pentru amabilele sale felicitări, expresiunea viei mele admirațiuni pentru voinica armată sârbă și a bucuriei ce simt de a vedea o pace glorioasă și trainică asigurată națiunilor noastre amice prin cooperatiunea armatelor lor, ale căror legături de camaraderie nădăjduesc că vor deveni din ce în ce mai strânse“.

General Herjeu, Ministru de războiu.

Am întrunit la minister pe d-nii generali Averescu și Culcer pentru a stabili definitiv ordinul de demobilizare a armatei.

Presa bulgară e foarte nemulțumită de rezultatul dobândit prin pacea dela București. Regele Ferdinand a dat un ordin de zi armatei, prin care spune că „felonia și reaua credință a foștilor săi aliați l-au împiedicat de a realiza scopul, **mărirea Bulgariei**, și l-au făcut să peardă ceea ce câștigase prin bravură, credință și sacrificiile bravei sale armate“ (Nu nebunia aliaților, ci deșertăciunea suveranului și incapacitatea factorilor răspunzători au dus Bulgaria în prăpastie).

31 Iuliu. — D. Clemenceau scrie în „L'Homme Libre“: **Din acest moment România se impune Europei ca putere morală, tot așa cum se impune ca putere armată“.** Ce zile mari trăim! Mulțumesc lui Dumnezeu că m'a ajutat să văd țara mea radicată așa de sus.

Conferință la palatul regesc. Iau parte A. S. R. Prințul Moștenitor, ministrul de războiu și generalul Averescu. Regele ia cunoștință de dispozițiunile privitoare la demobilizarea armatei din țară și din Dobrovia; El aprobă totul, precum și măsurile de pază cari privesc teritoriul anexat și alcătuirea garnizoanelor din Silistria, Turtucaia, Kurt-Bunar, Dobrici și Balciik. S'a discutat proiectul, cu toate măsurile propuse, pentru retragerea armatei din

Bulgaria și desconcentrarea ei. M. S. admite proiectul mi-
nistrului, care ține seamă de situațiunea militară precum
și de ocrotirea teritoriului țării de epidemia, ce se poate
aduce din Bulgaria de armata noastră.

Demobilizarea trupelor din Dobrogea și din țară a în-
ceput astăzi.

1 August. — Știrile privitoare la starea sanitară sunt
încă îndoelnice. Epidemia s'a stins în corpul I de armată;
în corpul II de armată e în descreștere; numai corpul
IV ne inspiră încă grija din cauza greutăților traiului și
condițiunilor nefavorabile în cari au fost puse dela înce-
put trupele sale.

2 August. — Un caz suspect s'a ivit în regimentul de
Infanterie No. 78, bivouacat la Cotroceni (București). Toate
trupele cantonate și bivouacate împrejurul Bucureștiului
s'au izolat și s'au supus tratamentului preventiv.

Gazetele de scandal, în unire cu ale opozițiunii, au des-
chis o campanie înverșunată contra Intendenței și Servi-
ciului Sanitar al armatei. Campanie nedreaptă, absurdă,
âmpinsă numai de politicianii nerăbdători și de cei cari ex-
ploatează totul pentru a-și satisface joasnicele interese.
(Să se vadă anexa 9).

Sara plec în Dobrogea ca să inspectez trupele și te-
ritoriul anexat.

7 August. — Intorcându-mă din Cadrilater, am luat
dispozițiuni ca să se organizeze imediat serviciile Jandar-
meriei și Grănicerilor în teritoriul anexat. Am cerut Mi-
nisterului de Interne ca să completeze, cu concursul nos-
tru, posturile sanitare (carantinele) instalate din ordinul
meu pe noua graniță a Dobrogei. Aceste posturi sunt de
neapărată trebuință pentru examinarea și îngrijirea sani-
tară a miilor de bulgari desconcentrați din armata bul-
gară, sau refugiați, cari acum se întorc la vetrele lor în

teritoriul anexat. Pericolul răspândirii epidemiei în Dobrovia e mare 1).

Am dispus ca Geniul Militar să înceapă neîntârziat studiile pentru instalarea de iarnă a trupelor în garnizoanele din noul teritoriu.

8 August. — Am inspectat toate trupele din regiunea București. Pretutindeni starea sanitară e satisfăcătoare. Cazarmele se curăță și se desinfectează; bivuaeurile trupelor sunt bine instalate și îngrijite. Nici un caz suspect nu s'a mai ivit.

Pericolul pentru capitala poate fi mare prin întoarcerea trupelor din Bulgaria, dar măsurile preventive și de carantină, pe cari le-am luat în întreaga țară, și fac să se observe cu cea mai mare stricteță, vor scăpa cu siguranță Bucureștii de flagel.

10 August. — Am mers la Sinaia pentru a lua parte la Consiliul de Miniștri. Regele a admis, în totul, măsurile sanitare luate pentru întoarcerea trupelor în țară și în garnizoanele lor.

Consiliul de miniștri, în urma propunerii mele și a încuviințării Regelui, a hotărât să se constituie două comisiuni de anchetă, cari să cerceteze funcționarea serviciilor administrative și sanitare din prima zi a mobilizării până în ziua trecerii armatei pe picior de pace. Aceasta ca răspuns la campania cinică ce duce contra ambelor servicii o parte a presei politice și presa venală. M. S. Regele dorește ca membrii civili din comisiune să fie aleși printre fruntașii partidelor politice din țară. 2)

În Consiliul de miniștri s'a mai discutat demobilizarea armatei și combaterea holerei, măsurile cari se vor lua

1). Grație acestei măsuri de prevedere, Dobrovia a fost ferită de flagel.

2). Doi foști miniștrii, d-nii Vasile Morțun și generalul Crainicianu, au declinat această sarcină.

și pe cari Regele le-a admis, precum și proiectele pentru organizarea serviciilor Jandarmeriei și Grănicerilor în noua Dobrogie. Miniștrii au luat cunoștință de neregulele săvârșite de autoritățile administrative, cu ocaziunea rechizițiilor militare, pe cari le-au semnalat până acum comisarii guvernului.

11 August. — Am fost la Turnu-Măgurele, unde am însoțit pe A. S. R. Prințul Moștenitor la inspectarea spitalelor de holerici. Dimineța am văzut lazaretul militar condus de medicul maior din rezervă, dr. Gheorghiu și ambulanța Crucii Roșii a bărbaților (care încă nu era complet instalată). În lazaretul militar au intrat până azi 2800 holerici, sau bănuți. Procentul celor bănuți de a purta vibrionul holerei e numai de 1—2.

S'a ținut un consiliu sanitar sub președinția A. S. R., la care au luat parte miniștrii de războiu și de interne (d. A. Bădărău, înlocuitorul titularului) și doctorii I. Cantacuzino, Mezincescu și Slătineanu (dr. Călinescu, inspectorul serviciului sanitar al armatei nu a fost chemat). Am făcut să se admită ținerea trupelor în observațiune sanitară cinci zile afară din cazarme, precum și bivuacarea Corpului IV de armată și a unei părți de trupe din Corpul II de armată la Nord de Zimnicea până la desăvârșirea vindecare.

După amiază, A. S. R., pe care am însoțit-o, a vizitat lazaretul de holerici (unde se îngrijese cazurile cele mai grave) dela Nicopole, instalat, cu ajutorul d-nei Cantacuzino, în vechea citadelă turcească.

12 August. — Vrajba între serviciul sanitar militar și cel civil merge tot crescând. Cel din urmă se servește de presă și de publicațiuni, semnate și anonime, ca să lovească în cel dintâiu. Când doi se ceartă, al treilea... moare de holeră.

13 August. — Până astăzi s'au ivit câteva cazuri de holeră în țară, pe cari le-au semănat pe drumul lor trupele ce se întorc pe jos. Virulența boalei însă e mică.

Până acum calul de bătaie al presei **nemuțamite** au fost Intendența și Serviciul Sanitar militar. Azi, ziarele profesionale își largesc câmpul de operațiuni. Ele au început să împartă generalii în grupuri politice. Unele insinuează că d. Nicolae Filipescu, care a fost introdus la Marele Cartier General (când, de cine?), e adevăratul ministru de Războiu, iar generalii Herjeu și Averescu sunt oamenii lui de acțiune. Altele răspund că d. Ion I. C. Brătianu, neputându-se introduce la Cartierul General, și-a instalat cartierul la corpul II de armată, unde caută să grupeze în juru-i cât se poate mai mulți ofițeri pentru a stăpâni într'o zi armata. Eacă ce coase și descoase presa română după cel mai strălucit fapt de arme al armatei noastre, când aceasta nu a părăsit încă pământul Bulgariei și când holera îi cercetează rândurile.

14 August. — Pentru a nu lăți întinderea focarelor holerei am hotărît ca transportul trupelor în garnizoanelor să nu facă decât cu calea ferată.

15 August. — Insoțesc pe Rege la Zimnicia, unde a vizitat lazaretul de holerici condus de dr. Lupu (voluntar) și pus sub înalta și devotata îngrijire a A. S. R. principesa Maria, pe care o ajută 20 surori catolice. Aci au intrat până astăzi 600 bolnavi și suspecți, din cari 60 au fost confirmați și 7 au murit.

Dela lazaret, M. S. a mers în port, la podul Pontonierilor construit în dreptul insulei Bujoreanca (unde a fost întins podul rus în 1877—78). Pe un timp de tempesta, cu picioarele în noroiul desfundat, bătrânul Rege a stat nemșecat două ore ca să privească întoarcerea în țară a unei întregi brigade de artilerie (regimentele 4 și 8) din corpul

IV de A., și să vorbească pe rând cu toți ofițerii superiori ai brigadei.

16 August. — Trupele își continuă drumul spre garnizoanele lor. Intregul corp al IV-lea de armată se găsește bivouacat la nord-est de Zimnicia. O parte din corpul II (diviziunea a 3-a) și brigada a 33-a de infanterie (rezervă) sunt ținute în observațiune la Nord de Zimnicia. La Oltenița se află regimentul 21 de Infanterie și regimentul 6 de Vânători.

Comandamentul Armatei e cu totul rupt de al său Stat-Major. Am dispus ca Serviciul Sanitar însărcinat cu îngrijirea punctelor de trecere să se lege cu Marele Stat-Major și cu Serviciul Sanitar Civil. Am trimis tot ce lipsea pentru îngrijirea trupelor și bolnavilor.

Constatările zilnice mi-au confirmat credința că Statul-Major al nostru trebuie să-și completeze instrucțiunea practică pentru a învăța să conducă mișcările masselor de trupe, și să lege între ele toate serviciile armatei, dinainte și dinapoi, pentru a le face să lucreze în armonie și să concure la bunul mers al operațiunilor. Ca să ajungă aci, el are nevoie de un șef a cărui situațiune să nu mai fie expusă, ca până astăzi, fluctuațiunilor politice, fiindcă statul-Major nu are talismanul emblemei Parisului fluctuat nec mergitur.

17 August. — Merg la Sinaia în audiență la Rege. Se hotărăște retragerea ultimelor trupe, cari mai rămăsese la Șiștov și la Nicopole. Ele vor părăsi teritoriul Bulgariei la 19, după care podurile se vor desface.

Până astăzi, avem în armată, aproximativ, 1200 morți, iar în țară 200, victime ale holerei.

18 August. — Atacurile contra armatei și-au deslănțuit toată furia. Iau parte cei cari cred că printr'o campanie de intrigi și de calomnii vor putea aduce o schimbare

de guvern; toți nemulțamiții cari caută un prilej ca să-și răzbune pe cei ce le-au adus vreun neajuns; gazetarii de ocaziune — nu cei de meserie — cari trăesc amanetându-și condeii și speculând libertatea presei; gazetele cari îmbrățișează orice cauză — licită, sau ilicită — pentru a-și mări tragerea și a-și spori veniturile.

19 August. — Starea sanitară s'a îmbunătățit. Azi, ultimele trupe române, dela Șiștov și Nicopole, au părăsit pământul bulgar. Am dat ordin ca să se cerceteze toate cazurile de bătae și de rău tratament semnalate de ziare.

Comisiunile de lichidare a rechizițiunilor își fac datoria, dar și aci politica încurcă treaba. Mi se semnalează un prefect care nu voește să destitue pe primarul unei însemnate comune rurale, dovedit că a săvârșit nereguli mari la facerea rechizițiunilor.

20 August. — Podurile de pe Dunăre s'au strâns. Sănătatea Corpurilor IV de armată s'a îndreptat, așa că o brigadă a și plecat spre garnizoana ei.

În țară sunt câteva focare de holeră mai mari. Dar măsurile sanitare sunt destul de energice pentru a lupta cu epidemia.

Intendența Serviciului Etapelor nu și-a putut face deplin datoria. Cauza: întâi insuficiența personalului, și apoi nepregătirea lui pentru acest greu serviciu.

21 August. — Presa continuă să-și verse veninul pe șefii armatei, cari azi nu au nici timpul, nici mijloacele ca să se apere. O campanie, mai nepatriotică, mai nejustificată și mai nedreaptă nu mi-au văzut ochii. Nici chiar dacă ar fi fost plătită de vrăjmașii noștri cei mai neîmpăcați, nu putea să fie mai bine organizată și mai bine condusă. Sărmana țară, unde au să te ducă lupii flămânzi de putere și sufletele mici, pe cari nu le mișcă decât patima invidiei, sau a interesului?

Lupta în contra Intendenței și Serviciului Sanitar și-a schimbat obiectivul. Acum e îndreptată asupra ofițerilor cu cea mai aprigă înverșunare. Nimic nu respectă presa de scandal: cinste, capacitate, familie, totul e aruncat și tăvălit în noroiu. De această campanie murdară vor profita mult vrășmașii țării. Ziarele din Viena și Pesta reproduc dările de seamă, trimise de corespondenții lor din București și se întrec în a descrie armata română ca o armată rău organizată, rău aprovizionată, rău îngrijită, fără ofițeri capabili, care nu ar fi putut sta în răboiu nici o lună și ar fi fost bătută de armata bulgară...

Trupele oprite la Zimnicia se întorc în garnizoanele lor. Starea sanitară din țară nu poate să ne îngrijească mult dacă măsurile ordonate vor fi respectate.

26 August. — După relațiunile date de generalul Avarescu, nu au murit în lazaretele dela Dunăre mai mult ca 80 holerici. Mortalitatea e prea mică în raport cu numărul trupelor cari s'au strecurat prin acele puncte și cu alarmarea medicilor specialiști. Dar, nu-i nimica. Paza bună a făcut să treacă primejdia mare.

27 August. — D. prof. dr. Cantacuzino, venit dela Turnu-Măgurele îmi dă următoarele relațiuni:

„Măsurile ce s'au luat dela aparițiunea boalei, au fost deajuns ca să limiteze la un număr relativ mic victimele ce ea a făcut și să o stângă aproape de tot. Dacă la început au fost greutăți, aceasta se datorește mării masse de trupe, marșurilor rapezi ale armatei și rapedei aparițiuni a boalei în mai multe puncte. Dar măsurile de luptă în contra boalei și de trai s'au organizat peste tot, și armata noastră s'a găsit în scurt timp în stare de a face față boalei, de a merge și de a continua campania, oricari ar fi fost greutățile ce le-am fi întâmpinat. Medicii militari și-au făcut datoria. Laboratoarele bacteriologice ale arma-

tei au fost bine organizate și ele singure au făcut totul, căci cele două date de serviciul sanitar civil erau necomplete și nu puteau fi de mare ajutor. Bacteriologii militari au adus servicii netăgăduite armatei". Da. Eacă adevărul.

Azi, ministerul de Interne mi-a cerut ajutorul pentru a combate holera în țară, — în special în județele din stânga Oltului și din Oltenia. Armata îi dăduse deja o bună mână de ajutor. Ceeace i se cere acum e totul: mijloacele de cari numai armata dispune, și de cari vorbește d. dr. Cantacuzino. I le-am dat cu prisosință, și serviciul sanitar militar, călăuzit de eminentii specialiști din țară, și-a făcut de două ori datoria: în Bulgaria, către armată; în țară, către populațiunea civilă. (Să se vadă anexa 12).

29 August. — Lazaretele de holerici dela Turnu Măgurele s'au desființat ne mai având nici un bolnav.

30 August.—Personalul Ministerului de Răsboiu, care fusese la armată, s'a întors. Atât șeful Serviciului Intendenței cât și cel al Serviciului Sanitar mărturisesc că au suferit din cauza lipsei de legătură cu serviciul de Stat-Major dela Marele Cartier General, și a lipsei de directive, de instrucțiuni și de ordine comunicate la timp, cari ie erau de neapărată trebuință pentru conducerea serviciilor lor.

Da. Credința mea este că totul s'ar fi îndreptat dacă războiul mai dura, și că chiar din greșalele comise s'au tras învățăminte tot atât de mari, de cari vor profita negreșit și Ministerul și Marele Stat-Major și Comandamentele.

31 August. — Ziarul „Viitorul“, într'o serie de articole acuza guvernul de incapacitate. Pe ministru de Externe îl asemăna cu un bătrân neputincios, care ar voi să facă ceva dar nu poate. „Politica lui a fost cu desăvârșire me-

„dioceră“. De ministrul de Răsboiu spune că acțiunea lui în timpul războiului a fost aproape fără activitate și fără autoritate. Înțeleg ca cei cari inspiră ziarul oficios al partidului liberal să aducă cât de grave învinuiri ministrului de Răsboiu, fiindcă le pricep rostul, știind cine le inspiră; dar ca să acuze pe d. Titu Maiorescu, pe care o lume întreagă îl admiră, că face politică medioeră și neputincioasă, aceasta depășește cele mai largi limite ale celor mai proaste glume. M. S. Regele a semnat azi decretul pentru trecerea armatei pe picior de pace în ziua de 31 August.

5 Septembrie. — Campania presei începe a-și defini scopul. Scopul politic, evident, e răsturnarea neîntârziată a guvernului și înlocuirea lui printr'un guvern liberal. Da, dar de această campanie profită ceilalți agitatori din țară, cari nu stau cu mâinile în sân. Azi a apărut un manifest al partidului democrat-socialist, care s'a răspândit în întreaga țară și anunță întruniri publice la 8 Septembrie. Manifestul insultă armata, guvernul, prințul moștenitor și Coroana, dezaprobă războiul: „Armata e imorală, șefii ei dau pildă de ra purtare și de tâlhării; guvernul a împins țara într'un războiu de spoliațiuni, al cărui scop a fost prădarea satelor și orașelor bulgare, a fost să fure Bulgariei 8000 km. p. de teritoriu și 300.000 cetățeni bulgari, cari nu vor erta niciodată României că le-a răpit libertatea și i-a smuls dela țara lor...“

Cetind acest manifest am priceput rostul campaniei, dusă de presa străină contra armatei și țării noastre, sprîjinită pe informațiuni mincinoase date de cei interesați. Pentru edificarea și celor de afară, reproduc scrisoarea ce mi-a trimis d. Nicolae Filipescu de la Geranovica, la 15 Iulie :

„Aflăm cu uimire că presa străină pomenește ororile armatei noastre.

„Am fost în toate localitățile ocupate de Corpul IV de armată și am constatat că toate obiectele rechiziționate s'au plătit cu **exces de dărnicie** și trupele s'au purtat nu numai cu blândete, dar în modul cel mai prietenos. **Pretutindeni fraternizau cu Bulgarii.**

„Așa fiind, e revoltător să facă astfel de ponegriri.

„Nu s'ar putea să se comunice la Sofia că România va înceta bunele ei oficii pe lângă aliați dacă nu se vor desminți acele știri jicnitoare pentru bunul renume al armatei, sau dacă nu se va proba temeinicia lor.

„Nu ar fi rău poate să se recomande primarilor să dea declarațiuni dacă trupele noastre au cantonat, sau bivouacat, dacă s'a făcut vreun act de violență.

„Corpul nostru a avut, ca nici unul, să lupte cu mari greutăți. O brigadă și un regiment de artilerie au trecut strămoșoara spre Zlatitza în condițiuni în cari orice armată se poate făli. Drumul pe care l-am recunoscut călare urca la o înălțime de 1300 m., șerpuiind în modul cel mai brusc, înfățișând adesea aspectul unei scări. Tunurile toate au fost urcate mai mult cu brațele, afectându-se o companie de infanterie de fiecare baterie.

„Cu toate ploile, noroaele și lipsurile, toți sunt voioși și cu gândul înainte“. (Să se vadă anexa 10).

Dar ceea ce e și mai trist e că desbinările și intrigele de afară pătrund chiar în rândurile celor cari au dat guvernul de colabarare.

6 Septembrie. — Atașatul militar sârb, colonelul Kalafatovici, prezentându-se de plecare, mă informează că guvernul sârb a creat 5 diviziuni de armată, așa că de azi înainte armata sârbă va avea 10 diviziuni în timp de pace. Măsura foarte înțeleaptă, de prevedere și de conservare.

Ziarul „Viitorul“ a început o serie de articole asu-

pra armatei, cari debutează cu critica activității lui Nicolae Filipescu ca ministru de războiu și acuză pe generalul Averescu de incapacitate profesională.

9 Septembrie. — Am întrunit la Minister cele două comisiuni mixte de anchetă. După d-nii Morțun și general Crăiniceanu, s'a desistat și profesorul dr. Cantacuzino (plecat, pare-mi-se, în străinătate).

11 Septembrie. — Roata muncii trebuie să se învârtească fără răgaz. Studiez măsurile privitoare la complectarea organizării armatei, servindu-mă de învățămintele prețioase ce am cules până acum din războiul balcanic (1912-1913).

14 Septembrie. — Abia s'au demobilizat armatele și agitațiunile în peninsula Balcanică au început. Albanzii atacă pe Sârbi, vrând să ocupe câteva localități deținute de aceștia. Serbia trimite trupe de întărire și mobilizează diviziunea de Morava. Chestiunea balcanică e un isvor nesecat de agitațiuni, de nemulțamiri și de intrigi diplomatice. De data aceasta, mâna Austriei apare fără mânuși. Nu cumva din aceste agitațiuni va naște un al 3-lea războiu balcanic?

20 Septembrie. — Comandantul corpului V de Armată e neliniștit de agitațiunile populațiunii bulgare din teritoriul anexat și cere sporirea trupelor de ocupațiune. Linștirea ei se va face, sunt sigur, nu numai cu trupe ci și cu o bună și dreaptă administrațiune, pe care guvernul e dator să i-o dea.

Generalul Averescu, șeful Statului Major al armatei, cere stăruitor să fie mutat la un comandament de corp de armată.

Regele e nemulțamit de discordia care domnește în cerul înaltului Comandament Militar. El crede că trebuie să se aducă, în urma constatărilor făcute în această campa-

nie, oarecari schimbări în personalul Marelui Stat-Major și al Comandamentelor.

24 Septembrie. — Se crede că Serbia și Grecia, temându-se de o convențiune militară între Turcia și Bulgaria, au cerut sprijinul României pentru respectarea tractatului de pace.

Guvernul întreg e de părere că, în fața nesigurăței în care ne găsim, trebuie ca armata să fie gata. Ministrul de Războiu trebuie să continue pregătirea ei, iar ministrul de Finanțe să-i dea mijloacele necesare.

Consiliul de miniștri hotărăște ca toți cei cari au fost mobilizați să fie scutiți de contribuțiuni și de prestații.

25 Septembrie. — Se ține consiliu de miniștri la Castelul Peleş. Se discută, între altele, măsurile de apărare a noului teritoriu, prelungirea liniei ferate Medgidia-Copadin până la Dobrici, care se va pune imediat în lucru, repararea drumurilor existente și complectarea rețelei căilor ordinare de pe teritoriul anexat, având în vedere mai mult trebuințele militare. Pentru toate acestea, ministerul de Finanțe va deschide imediat credite.

Regele nu crede că Bulgaria voește să remobilizeze armata, dar nu trebuie să se uite că „noi am restabilit pacea în Balcani și tot noi trebuie să o garantăm“.

27 Septembrie. — Agitațiunile în Macedonia și în Albania cresc. Ni se spune că numeroși bulgari din Bulgaria și din teritoriul anexat pleacă să organizeze bande de comitagii în contra Serbiei.

Agitațiunea bulgară în Cadrilater se întretine prin reviste și scrieri, cari samănă nemulțumirea și ura în contra noului ocupator. Emisarii bulgari cutreeră satele. Am luat măsuri de supraveghere prin jandarmerie.

2 Octobrie. — D. Marghiloman, ministru de Finanțe, care a fost în Franța și în Germania ca să contracteze un

împrumut de 500 milioane, ne spune că a întâmpinat mari greutăți chiar în Germania, iar în Franța toate stăruințele sale au fost zadarnice. Avem mare nevoie de bani, căci guvernul prevăzător e hotărît să continue, fără a pierde timpul, organizarea armatei, pusă pe drum bun de ministrii conservatori, și să completeze rețeaua căilor ferate, atât de necesare dezvoltării economice a țării și intereselor ei militare.

Regele și-a exprimat nemulțămirea în contra acelor ofițeri cari amestecă chestiunile militare în luptele politice, din cari și fac puncte de sprijin.

10 Octob. — Împrumutul de 250 milioane, făcut la un consorțiu de bancheri germani, s'a semnat. Pentru continuarea completării organizării armatei, Ministerul de Războiu va dispune deocamdată de 60 milioane luate din excedentele bugetare.

Planul de lucru al ministrului de Războiu e următorul: Dezvoltarea organizării armatei până la un efectiv de mobilizare de 550.000 oameni (aceasta e a 2-a etapă a organizării; a 3-a va fi de 750.000, — adică cea mai mare armată pe care poate să o rădăce o țară cu o populațiune de 7.500.000 oameni, — la care nu se va putea ajunge decât după ce vom termina organizarea și înzestrarea armatei din a 2-a etapă de dezvoltare); completa ei încadrare și înzestrare cu tot ce-i trebuie pentru războiu. Pentru a satisface nevoile materiale ale unei asemenea armate, trebuie a se cheltui o jumătate miliard de lei, după cum urmează:

1. Material sanitar; construcțiuni pentru mobilizarea serviciului sanitar (depozite regionale...); spitale și infirmerii de garizoane, sanatorii	18.900.000 lei
2. Echipamentul armatei; serviciul asistențelor și hrana de războiu pentru 4 zile; depozite și magazii	83.800.000 lei

3. Armament și munițiuni pentru infanterie, cavalerie, artilerie de câmp și de munte, artilerie de pozițiune și de asediu	187.800.000 lei
4. Reorganizarea cetății București și a regiunii F-N-G; fortificațiunile din teritoriul anexat	77.000.000 lei
5. Complectarea și mărirea stabilimentelor de fabricațiune ale artileriei: arsenalele; fabricile de pulbere, de fulmicoton și de acide; pirotehnia; depozitele de munițiuni și pulberi	22.500.000 lei
6. Construcțiuni: complectarea cazarmelor existente; cazarme pentru trupele existente, cari nu au încă; cazarme pentru 40 regimente de infanterie de rezervă; cazarme pentru trupele de artilerie cari se vor înființa; complectarea localurilor școalelor militare	39.000.000 lei
7. Materialul tehnic al armatei : parcul armatei; telegrafia fără fir; biciclete, motocicletele, camioane-automobile; aeroplan; complectarea materialului existent; linii de garaj în garnizoane și material de căi ferate; material pentru al 2-lea pod pe Dunăre	10.000.000 lei
8. Marina militară: material pentru trecerea Dunării; vase pentru apărarea Dunării; vase de războiu de mare și submarine; telegrafie fără sârmă; munițiuni de războiu; porturi și arsenale la Dunăre și la mare	67.000.000 lei

Total 506.000.000 lei.

Acest program, care trebuie pus în aplicare imediat și

realizat în cel mai scurt timp, îl voiu supune aprobării Consiliului de Miniștri, după ce va fi admis de Rege. Nu-mi va rămâne în urmă decât să îndeplinească formele legale pentru a-l transforma în proiect de lege și a obține creditele necesare.

14 Octobree. — Meditând, găsesse o mare apropiere între acțiunea noastră din vara trecută și acțiunea Prusiei din 1859.

Indată ce războiul dintre Franța și Austria a început, Prusia și-a mobilizat armata, dar nu intră în acțiune din cauza că evenimentele se precipită în Italia cu mare iuteală. Victoriile armatei franco-sarde dela Magenta (4 Iunie) și dela Solferino (24 Iunie) silesc pe Austriaci să ceară armistițiu, care le fu acordat de Napoleon la Villafranca. Dar, și fără să intervină în acțiune, mobilizarea armatei prusiene a cântărit greu în cumpăna militară și diplomatică. Pentru conducătorii țării și ai armatei, mobilizarea aceasta a mai avut și un alt efect: ea fiind o mare încercare, din care s'a putut vede și părțile bune și cele slabe ale organizării militare a Prusiei, a servit de baza reorganizării armatei, care începe îndată după demobilizare prin impulsunea dată de prințul de coroană Wilhelm.

Găsesc o mare asemănare cu mobilizarea armatei noastre, doar atât că armata română a intrat în acțiune, săvârșind toate operațiunile strategice, premergătoare acțiunilor tactice. Mobilizarea și adunarea armatei în zona ei de concentrare, desfășurarea și marșurile strategice, ocuparea de teritoriu în țara inamică, făcându-se pe o scară mare, vom putea culege multe învățăminte pentru a îndrepta neajunsurile, a elimina tot ce nu e de folos, a complecta lipsurile și a desăvârși organizarea. Pentru a face însă toate acestea se cere pricepere profesională, perseverență, continuitate și muncă încordată.

25 Octobree. — Regele a admis cererea generalului Averescu de a fi mutat la un comandament de Corp de Armată, dar ordona ca locul său dela Marele Stat-Major, pe care mi-l destina, să rămână neocupat până la retragerea guvernului din care fac parte.

Regele nu încuviințează să plec în străinătate, în interesul înzestrării armatei, prezența mea în țară fiindu-i necesară. Atunci nu am putut să-mi dau sama de adevărata cauză care a făcut pe Rege să nu mă autorize a părăsi țara. In urmă m'am încredințat că sarcina ce îmi luasem era rezervată ministrului de războiu care trebuia să mă înlocuiască.

A îndeplinit-o el?

Scopul mergerii mele în strainătate, însoțit de specialiști, era, mai cu samă, ca să vizitez: în Austria, uzinele **Skoda**, cari ne făcuse propuneri pentru artileria de pozițiune, pentru mortierul de 305 mm. și obuzierul de munte; în Germania: **uzinele Krupp**, cari construiseră un tun de munte pentru armata noastră, și ne prezentase oferte pentru artileria contra-torpiloarelor cari se construiseră de cantierul naval Patison din Neapole; **cantierul naval al casei Schichau** din Elbing, speciale în construcțiuni de torpiloare și submarine; în Franța, **uzinele dela St.-Chamond** cari ne făcuse oferte pentru armamentul contratorpiloarelor. Guvernul Austriac își exprimase dorința ca să fiu însoțit în vizita ce voiu face stabilimentelor din Austria de ministru de Războiu al armatei comune.

M. S. Impăratul Germaniei îmi acordase autorizarea excepțională de a vizita fortificațiunile dela Helgoland.

31 Octobree. — Am lucrat cu prințul moștenitor. A. S. R. a binevoit a-mi arăta părerile Sale asupra organizării comandamentelor Cavaleriei și asupra mai multor chestiuni referitoare la organizarea Infanteriei și a Marelui Stat-Major.

Pacea între Grecia și Turcia e aproape de a se încheia, mulțumită — se zice — intervenirii d-lui Take Ionescu. Ziarele străine, franceze și germane, confirmă marele succes reputat de diplomația țării, laudă abilitatea d-lui Take Ionescu și consideră aceasta ca apoteozarea păcii întreprinsă cu atâta izbândă de Regele României și de Guvernul Său.

7 Noembre. — Inginerul-inspector Mareș, directorul serviciului mișcării al căilor ferate și membru în comisiunea transporturilor militare de războiu, sub direcțiunea căruia s'a studiat planul transporturilor de mobilizare și concentrare din campania aceasta, a afirmat în fața șefului de Stat-Major, că dacă războiul s'ar fi declarat în Octombrie 1912, cu greu s'ar fi făcut concentrarea armatei, fiindcă la acea epocă planul transporturilor nu era studiat (unul din efectele schimbării dese a șefului de Stat-Major și lipsei de stabilitate în înaltele Servicii ale Armatei).

Plecarea generalului Averescu dela Marele Stat-Major stârnește o campanie nebună în contra ministrului de războiu. Ceeace e curios este că în această campanie se amestecă și ziarul „Epoca“ al d-lui N. Filipescu, care cunoaște bine cauza plecării șefului de Stat-Major și știe cât a stăruit ministrul de războiu, în curs de un an, ca să-i împiedece plecarea. (Să se vadă anexa 11).

12 Noembre. — Azi s'a întrunit la București comisiunea româno-sârbă pentru a alege locul unde trebuie să se așeze podul de pe Dunăre, care va lega România cu Serbia.

15 Noembre. — Deschiderea Corpurilor legiuitoare. Regele ceteste Mesagiul Tronului. Din el rețin: „La deschiderea Corpurilor Legiuitoare din Noembre 1877, am zis reprezentanților Națiunii de atunci: „Instinctul de conservare ne impunea datoria ca să alergăm la locul de pericol,

și dar, în capul junei noastre armate, am trecut Dunărea. Cum oștirile române și-au făcut datoria pe câmpul de bătăie, o știe Țara, o recunosc înșiși dușmanii noștri. Soldații noștri nu au desmințit nobilul sânge ce curge în vinele lor”.

„Pentru a doa oară astăzi, după 36 de ani, am adâncă mulțamire sufletească de a deschide noua sesiune a Corpurilor Legiuitoare cu aceleași cuvinte de laudă și de recunoștință pentru armată. Dacă de astădată ostașii noștri nu au avut prilejul să-și arate vitejia în lupte sângeroase, le-a fost însă dat să dovedească un avânt, o pricepere și un spirit de disciplină, cari i-au făcut destoinici să răspundă, cu o iuteală și exactitate uimitoare, la toate cerințele situațiunii.

„Mulțumită prevederii guvernului meu și luminatului domniilor-voastre concurs, armata, pregătită și înzestrată cu cele trebuincioase, a fost pusă în mișcare la momentul nimerit și a trecut iarăși Dunărea, dându-ne puterea de a impune în Balcani pacea mult dorită de Europa întregă și asigurând totdeodată limitele Dobrogiei prin întinderea lor până la apus de Turtucaia și la miază-zi de Ecrene...

„Putem privi acum viitorul cu multă încredere, și vom concentra toată munca noastră spre a păstra și întemeia ceea ce am dobândit...”

Când Regele vorbește de armată, o adevărată manifestațiune de simpatie se face pentru armată și pentru ministrul ei. La eșirea din sala Adunării, El spune miniștrilor săi: „Ziua de azi e o zi istorică”.

Azi Comitetul central al Partidului Conservator alege pe d. Titu Maiorescu șef al partidului.

16 Noembre. — Regele îmi spune că nu a primit în audiență pe generalul Averescu, deci știrile date de ziarele, cari au interes ca să vâre discordia între capii armatei, nu sunt adevărate. Regele nu a avut să înduplece pe generalul

Averescu de a-și retrage demisiunea, fiindcă nici nu i-o prezintase, nici nu s'a gândit să i-o prezinte.

Unele ziare întretin o atmosferă vătămătoare armatei și nefolositoare fostului șef de Stat-Major, care o dezaproba. „Viitorul“ insinuiază că generalul a fost desgrățiat din cauza purtării sale cu d. Ion I. C. Brătianu. Nu, „Viitorul“ știe bine care e cauza, dar nu voește s'o spună. Generalul Averescu părăsește Statul-Major, care avea mare trebuință de serviciile sale, pentru a evita noului ministru de războiu plăcerea de a-l muta de acolo „în interes de serviciu“.

Regele încuviințează ca să ofer scumpei noastre Regine — cu prilejul împlinirii vrăstei de 70 de ani — în numele armatei, o medalie comemorativă, ca amintire a marilor evenimente la cari Majestatea Sa a luat parte.

23 Noembrie. — D. Maiorescu a hotărât ca guvernul să se retragă la sfârșitul lui Decembre, deoarece nu mai admite o colaborare în condițiunile din trecut, când ea își găsea justificarea în misiunea ce i se încredințase, care astăzi e îndeplinită.

26 Noembrie. — Am expus în Consiliul de Miniștri, care a avut loc astăzi, programul meu pentru complectarea trebuințelor armatei și radicarea efectivului ei de mobilizare, după planul de dezvoltare ce am stabilit. Consiliul îl aprobă, din nenorocire însă nu se poate preface în proiect de lege, deoarece opozițiunea liberală din Parlament nu admite să se deschidă guvernului conservator, în ajunul plecării lui dela putere, alte credite decât cel anunțat în Mesagiul Tronului pentru dezvoltarea rețelei de căi ferate.

Dar, ceea ce nu pot face eu, va face desigur viitorul ministru de războiu. Programul meu e cunoscut de d. Vintilă Brătianu, căruia i l'am expus în comisiunea bugetară (Marte 1912), și care m'a făcut să cred că, oricine mă va înlocui, va ține seama de el.

Am prezentat deasemenea Consiliului de Miniștri rezultatul recensământului populațiunii din teritoriul anexat, lucrare făcută de trupele ocupatoare, din ordinul și după instrucțiunile Ministerului de Războiu. Populațiunea totală e de 307.000 locuitori, împărțiți astfel: 139.000 Turci, 137.000 Bulgari, 23.000 Greci și diferite alte naționalități, 8000 Români.

14 Decembre. — La Camera deputaților se discută răspunsul la Mesagiul tronului. D. deputat N. Iorga face răspunzător partidul liberal de toate lipsurile armatei constatate în campania trecută. D. P. Toncescu critică de asemenea partidul liberal, care nu a făcut nimic pentru armată dela 1908—1911, care în acești trei ani nu a dat armatei de cât 24 de milioane, pe când partidul conservator i-a dat de la 1911 — 1913 peste 240 de milioane. Declară că Consiliul de Miniștri a refuzat ministrului Averescu un credit de 70 de milioane cerut pentru armată; și mai afirmă că atunci când d-nii Petre Carp și Take Ionescu au cerut Camerei să deschidă credite pentru armată, ministrul liberal a declarat că armata nu are trebuință de nimic. (Imi vine foarte greu să admit că un ministru de războiu a putut face în 1910 o asemenea declarațiune, și totuși nici o voce de pe băncele opozițiunii nu s'a rădicat ca să protesteze și să apere pe fostul guvern liberal de acuzarea care i se aduce).

16 Decembre. — Aniversarea nașterii Reginei Elisabeta. Ministrul de Războiu, însoțit de capii armatei și de delegațiuni de ofițeri, a oferit Reginei sărbătorite o medalie comemorativă, bătută într'un singur exemplar. M. S. și-a dat cuvântul că se va înmormânta cu ea pe pept 1).

21 Decembre. — Azi s'a încheiat la Camera Deputaților discuțiunea la Mesagiul Tronului, prin discursul magistral

1) Regina și-a ținut cuvântul, pe care toți bunii români ar fi dorit să'l vadă cel mai târziu îndeplinit.

al preşidentului Consiliului de Miniştri. D. T. Maiorescu aduce laude activităţii, capacităţii şi probităţii Ministrului de Războiu. Camera face ministrului o adevărată ovaţiune.

24 Decembre. — Ultima şedinţă a Consiliului de Miniştri.

29 Decembre. — Regele e bolnav. Demisiunea guvernului se amână câteva zile până la însănătoşirea Suveranului.

Primul-Ministru îmi comunică dorinţa Regelui de a-mi da demisiunea din Minister înainte de a se retrage întregul guvern, şi de a-i prezenta decretul de numire ca şef al Marelui Stat-Major. Am spus d-lui Maiorescu că atenţiunea ce binevoeste a-mi arăta M. S. mă măguleşte, dar că las în sarcina viitorului Ministru de Războiu grija de a-mi regula situaţiunea militară.

Situaţiunea externă pare a intra într'o stare de nesiguranţă, care începe să neliniştească cabinetele Marilor Puteri. Chestiunea greco-turcă se complică (pretenţiunile Greciei asupra insulelor din Marea Egee).

31 Decembre. — Preşedintele Consiliului, d. Titu Maiorescu, a prezentat Regelui astăzi demisiunea Cabinetului şi i-a indicat ca succesori pe şeful Partidului Liberal.

1914

1 Ianuar. — D. Maiorescu m'a încunoştiinţat azi că Regele binevoeste a mă trimite la Petersburg pentru a-L reprezenta la inaugurarea monumentului Marelui duce Nicolae Nicolaevici, comandantul de căpetenie al armatei ruse în războiul ruso-turc din 1877 — 78.

4 Ianuar. — Cabinetul liberal fiind constituit de d. Ion I. C., Brătianu, care a luat portofoliul Războiului, depune astăzi jurământul. Preşedintele Consiliului de Miniş-

tri luând în mânele sale conducerea administrațiunei militare, armata nu va avea decât să profite din această împrejurare. Totuși, eu aș fi preferat să văd un militar ministru de războiu. Nădăjduesc însă că generalul Vălleanu, secretarul general al Ministerului, va fi trăsura de untre între administrațiunea mea și administrațiunea viitoare a celui ce mă înlocuește.

6 Ianuar. — Plec astăzi la Petersburg, însoțit de colonelul Eremia Grigorescu, din Artilerie (directorul personalului din Ministerul de Războiu) și de căpitanul A. Filitti, ofițerul meu de ordonanță.

10 Ianuar. — (Sunt în Petersburg).

Am văzut pe d. Sazonow, ministrul de Externe al Rusiei, care vorbind de Regele Carol, mi-a zis: „**Germania v'a dat tot ce a avut mai bun**“. Recunoaște că politica Bulgariei a fost rău condusă de diplomații ei, că generalul Savoff a contribuit la dezastrul Bulgariei și că marele vinovat e însuși suveranul țării. Politica înțeleaptă a Rusiei, pentru a readuce pacea în Balcani, nu a găsit decât un singur sprijin, România.

17 Ianuar. — (București). — Doă impresiuni adânci mi-a lăsat călătoria în Rusia: vrășmășia mare dintre Rusia și Austria, care pare a căuta un desnodământ, și mediocritatea corpului generalilor, care mi-a fost mărturisită de înșiși marele duce Nicolae, fiul generalisimului rus din războiul ruso-turc.

20 Ianuar. — Audiență la Rege pentru întoarcere din misiunea ce mi-a încredințat. M. S. pare mulțumit de chipul în care mi-am îndeplinit sarcina, de primirea ce mi s'a făcut, de deosebita atențiune ce mi-au arătat Impăratul Nicolae și marele duce Nicolae Nicolaevici, și de aprecierile d-lui Sazonow asupra politicei externe a Suveranului și a Guvernului român.

Situațiunea, ce mi se va da în armată, nu va fi aceea pe care o hotărâse Regele, Capul Suprem al armatei țării, ci alta, pe care noul ministru de războiu nu a hotărît-o încă, dar care i se va impune, sunt sigur, de considerații cerute de interesele armatei. Morala: dacă poți — și e bine să poți și să voești a putea — fă-ți datoria, fii corect, iubeste-ți țara, dar un te gândi nici odată la răsplată și la recunoștință, căci aceste se dau în schimbul altor servicii mult mai puțin mărturisite și folosite binelui public.

25 Ianuar. — Azi a sosit în București d. Venizelos, președintele Consiliului de Miniștri al Greciei (cu trei zile mai înainte a sosit prințul George, diadocul Greciei). Scopul nu poate fi decât asigurarea păcii în Balcani, care pare amenințată de Bulgaria, căci se bănuște că, din cauza uneltirilor acesteia, pacea între Grecia și Turcia nu a putut fi încă încheiată.

26 Ianuar. — Din ce în ce situațiunea României se ridică și se impune mai mult. Cât va ține?

În polemicele dintre gazetele partidelor politice este o adevărată luptă pentru revendicarea meritului de a fi ridicat țara atât de sus. Fiecare partid își atribuie sieși meritul rezultatelor dobândite. Partidul liberal a pregătit și înzestrat armata pentru a face față cu cinste evenimentelor petrecute. Partizanii d-lui Nicolae Filipescu atribuie numai acestuia meritul pregătirii armatei. Partizanii d-lui Take Ionescu susțin că tot câștigul revine politicei sale înțelepte și sfaturilor date Coroanei...

Dar, atunci mie nu-mi rămâne nimic? Imi rămâne ceva, și cu acel ceva mă mulțumesc. Ori ce ar zice, toți politicienii strânși la un loc, ei nu-mi pot lua partea ce mi se cuvine: pregătirea mobilizării armatei cu tot ce-i lipsea când am venit la minister, pregătire care nu se putea dobândi decât printr'o voință neînfrântă și printr'o muncă

uriasă; rădicarea armatei mobilizate la 460.000 oameni — criticată de unii, dar care ne-a mărit prestigiul și a dat Europei măsura puterii noastre militare — administrațiunea onestă; lipsa de părtinire și de favoritism în aplicarea legilor militare; ocrotirea banului public; înzestrarea armatei cu arme de infanterie și de cavalerie; complectarea artileriei cu tunuri, obuziere și munițiuni; înzestrarea serviciului sanitar; punerea temeliei unei organizări sănătoasă a armatei și în special a armatei de rezervă; susținerea intereselor țării în chestiunea protocolului dela Petersburg și urmările favorabile ce a avut punctul meu de vedere; în fine dobândirea unei fruntarii, așa cum am tras-o pe hartă și cum a fost aprobată de Rege, prin care am câștigat aproape 2000 km. pătrați, mai mult decât se hotărâse la începutul conflictului, și pe care am reușit s'o obțin punând la mijloc portofoliul ministerului meu.

Pregătirea materială a armatei se datorește guvernului conservator și celor trei miniștri de războiu: Nicolae Filipescu, generalul Argetoyanu și generalul Herjeu.

29 Ianuar. — D. Pasici, primul-ministru al Serbiei, a venit la București pentru a se întâlni din nou cu d. Venizelos și a se consfătui cu oamenii noștri de Stat. Barometrul politic se scobora necontentit.

1 Februar. — Ajunul alegerilor parlamentare. Pe când țările balcanice își sporesc armatele și-și usucă din nou praful de pușcă, în România se fac alegeri de deputați și de senatori, cari să dea noului guvern majorități solide, să-i lase mâna liberă și să-i asigure un traiu lung la putere.

Lumea politică neavând în vedere decât aceasta, activitatea administrațiunii militare e suspendată, instrucțiunea de iarnă a ofițerilor e suprimată, gratificări de milioane se acordă personalului căilor-ferate; promisiuni funcționarilor Statului de a li se mări soldele,... Totul, pentru a asigura rezultatul alegerilor.

Interesele armatei sufer. Ministrul de Războiu nu-i poate acorda munca și timpul, car'i sunt monopolizate de interesele politice externe și de celelalte interese ale partidului pe care'l conduce.

— Studii pentru complectarea armatei și îndreptarea ei nu se fac. Măsurile luate de fostul ministru ca să se ancheteze neregulele semnalate în campania trecută, să li se aflu cauzele și să se dea sancțiunea cuvenită faptelor, au fost suspendate, iar concluziunile rapoartelor celor două comisiuni de anchetă ne luate în samă. Ministrul de Finanțe nu mai acordă nici un credit Armatei și anulează creditele lăsate de guvernul trecut. Comandele de material făcute de mine sufer mare întârziere. Dacă această stare va mai continua, unde va ajunge armata țării? 1).

6 Fevruar. — Ziarul „Le Temps“ din 16 (s. n.) Fevruar, publica următoarele:

„Evenimentele din 1912 au fost pentru România, ca și pentru toată Europa, o surprindere. Ea nu credea că progresele realizate de Statele Balcanice ar fi putut să le asigure un succes atât de rapede și de hotărîtor. Nu luă dar o pozițiune lămurită, și dacă e adevărat că neutralitatea României a fost condițiunea strictă a victoriei balcanice, această neutralitate, nefiind înserisă în nici un tractat, nu lega pe învingător la plata unei datorii de recunoștință.

„Pozițiunea delicată a României nu întârzia de a se modifica profund. Regele și miniștrii săi meditase lecțiunea experienței și, când isbueni al doilea războiu balcanic, atitudinea României fu așa de hotărîită pe cât mai'nainte fusese îndoioasă și rezervată. Mobilizarea armatei sprijini fără zăbavă deciziunea diplomației sale. România determină încheierea păcii, ea dicta clauzele, și, după sfârșitul

1) Aveam un presentiment, care mă urmărea și mă făcea să tremur chiar pentru o zi perdută.

unei crize de trei săptămâni, ea era arbitra Balcanicilor și totdeodată își desvolta și autoritatea ei europeană. De atunci ea a rămas credincioasa sarcinei ce și-a luat. Ieri, iarăși, un comunicat direct, dar hotărît, adresat Porții, dădu o nouă probă despre aceasta. Balcanică e acum, balcanică va rămâne și, ca garantă a păcii încheiate sub auspiciile sale, își afirmă politica balcanică.

„România știe și vrea să știe, că nimic nu se va mai face în Peninsula fără aprobarea ei. Și, fiindcă ea nu va opune veto decât împotriva făuritorilor de noi turburări, răspunde dorinței Europei prin afirmarea voinței sale...”

Aceasta e situațiunea ce s'a creat României printre popoarele mari și mici, grație Regelui ei, grație înțelepciunii și priceperii guvernului, care a călăuzit-o în drumul greu de străbătut al anilor 1912 și 1913. Va ști oare să ș-o păstreze?

22 Februar. — Noul suveran al noului stat, Albania, a intrat în noua sa capitală, Durazzo. Se pare că Epiroții nu voesc să primească anexiunea țării lor la Albania. Acest nor negru, mic astăzi, va crește de sigur.

Multe se vorbesc, multe se aud și multe se cetesc în ziare, și nu-mi vine să le cred, atât mi se par de ciudate: Marele Stat-Major e fără șef. Viața lui e suspendată. La Ministerul de Războiu stagnare absolută în afacerile Armatei, dar activitate destulă în goana celor cari ș'au făcut datoria, conștiincios și cinstit, în cei din urmă doi ani. La o cunoscută ospătărie activitate epicuriană demnă de toată lauda. Dar nu de cele ce seriu ziarele trebuie să ne intereseăm, ci de rezultatul muncii celor cari au răspunderea conducerii armatei.

5 Mart.— La Senat, primu-ministru și ministru de Războiu sfătuește opozițiunea să respecte armata, să nu se a-

tingă de ea, căci armata e a țării, nu a partidelor politice. Mai sfătuește pe oamenii politici să se ferească de a face instigațiuni în armată, cari sunt periculoase și Țării și Armatei. D. Nicolae Filipescu întreabă pe Ministrul de Războiu la ce fapt petrecut face aluziune: la pronunțamentul ofițerilor de cavalerie din 1894? Majoritatea se indignează, dar săgeata a atins desigur ținta.

D. Vasile Morțun, ministru de Interne, care a făcut campania ca soldat voluntar (și a fost înaintat de Rege sergent), și a refuzat să ia parte în comisiunea de anchetă pentru cercetarea operațiunilor administrative din campania trecută, acuza Intendența că a tramis Corpului IV de armată, la Zlatitza, pâne stricată; și, după o asemenea acuzare, conchide că Ministerul conservator e vinovat de raua organizare a serviciului Intendenței. Dacă această acuzare nu s'ar fi făcut de pe banca ministerială în plin Senat, ar crede cineva că a fost strecurată într'o gazetă politică de un informator plătit cu bucata. Cât de nepregătiți sunt oamenii noștri politici ca să judece faptele militare!

7 Mart. — Ziarele publică un comunicat al Ministerului de Războiu în afacerea reclamațiunii meseriașilor împotriva admiterii la licitațiuni a d-lui Zeidmann și a adjudecării asupra lui a unei furnituri de obiecte de piele. Chestiunea stă astfel: numitul domn fusese exclus în 1913 dela licitațiunile Ministerului în urma unor acte necorecte, imputate lui sau personalului său. Ca răspuns la reclamațiunea meseriașilor, comunicatul îi asigură că: „Guvernul liberal, care urmărește concordia între clase, nu va lăsa nici odată să se calce interesele lucrătorilor...” Adică Ministrul de Războiu invoca sentimentele partidului dela putere pentru a garanta drepturile lucrătorilor, și totuși el a susținut în Parlament „că armata e a Țării, nu a partidelor politice”. Dar, las la o parte această incoerență și pun întrebarea :

cum se face că ministrul liberal, singurul ocrotitor al intereselor lucrătorilor, a admis la licitațiunile Armatei pe un furnizor, exclus de un ministru conservator, care nu urmărește concordia între clase?

14 Mart. — Am văzut cum Ministerul de Războiu ocrotește interesele lucrătorilor. Să vedem cum respectă legile Armatei. Azi s'au făcut înaintări la gradul de general de brigadă, călcându-se deodată trei legi: **legea pozițiunii ofițerilor**, lăsând în disponibilitate nelegală doi generali — fostul Ministru de Războiu și fostul Secretar al acestui Minister — cari, în puterea numitei legi, trebuiau chemați în activitate, chiar în ziua eșirii lor din Minister, la vacanțele aflate în cadrul bugetar; **legea de înaintare**, fiindcă înaintarea unuia dintre cei înaintați nu era sprijinită pe nici una din prevederile legii; în fine, **legea soldelor**, fiindcă se da solda de general unor ofițeri generali, cari trec peste efectivul bugetar. Acesta e începutul călcării legilor organice, făcute să ocrotească interesele armatei și ale ofițerilor și să dea fiecăruia încredere în sprijinul legilor și în respectul drepturilor sale. Ce o fi zicând oare Regele, care păza așa de scrupulos legile și mă sfătuia totdeauna să nu mă ating de drepturile nimănui?

22 Mart. — Călcarea legii de înaintare continuă. S'au înaintat ofițeri, cari nu aveau vechimea în grad cerută de lege pentru a fi înaintați (înaintarea la 1 April, iar vechimea în grad nu o împlineau decât la 10 Mai). S'au făcut înaintări la vacanțe prezumtive (creațiuni bugetare) fără ca bugetul să fie încă votat.

31 Mart. — Înaintările, mutările, numirile la comanda-mente desfid legile armatei. Încetul cu încetul se instalează o putere ocultă la Ministerul de Războiu, care urmărește un scop către care ea își îndreaptă toată activitatea fără teamă de răspundere, fără grijă de interesele Armatei și de

ziua de mâne. „Sic volo, sic facio“, e deviza acestei oculte. Armata noastră va trece printr'o mare criză morală, i se pregătește un trist viitor. Ce bine ar fi să mă înșel. Ași face cele mai plecate scuze celor pe cari azi îi acuz în mine însu-mi.

1 April. — In curând va sosi în București infantul Alfonso d'Orleans, însoțit de soția sa principesa Beatricea, sora A. S. R. principesa noastră moștenitoare, pentru a aduce Regelui epoletele de Comandant al Regimentului 2 de Geniu din Armata Spaniolă. In capul delegațiunii, care însoțește pe infant, e generalul de La Llave, fostul profesor al Regelui Alfonso, un vechiu prieten al meu și un vechiu prieten și admirator al României și al Armatei ei. Acest general, care a mai fost în țară, a scris mult asupra armatei noastre, asupra stării economice și asupra bogățiilor României.

1 Iunie. — In ziua când mă întorc în țara mea, după o lipsă de două luni, țarul Nicolae al Rusiei vizitează pe Regele Carol al României la Constanța. Mare bucurie în toată țara. De Domnul să ne fie de bine vizita puternicului autocrat.

Ce înțeles poate avea pentru România această atențiune a țarului Nicolae?

Ce înțeles putem da frazei din discursul său ținut la banchet: „Doresc ca nimeni să nu se atingă de România și de prosperitatea ei“?

Ce legătură poate fi între ziua de azi și tainele zilei de mâne ?

Că se urzește ceva în întreaga Europă, nu am nici o îndoiială. Pe ori unde am trecut anul acesta, în Rusia, ca și în Franța, în Italia, ca și în Austria până la granițele noastre, în Belgia, ca și în Elveția, mirosul prafului de pușcă părea că începe a se simți. Se va fi înșelat oare Regele când a

spus, că numai peste trei, sau patru, ani vom avea un războiu european?

4 Iunie. — Azi Regele s'a întors din călătoria ce a făcut în teritoriul ocupat, după plecarea țarului din Constanța. Regele Carol a pus pentru întâia dată piciorul în Dobrici, orașul sfânt al Bulgarilor, încunjurat de regimentul 5 de Roșiori, care poartă numele împăratului Nicolae II al Rusiei, protectorul de până astăzi al Bulgarilor. *Quantum mutatus ab illo....!*

6 Iunie. — După nouile alegeri pentru Constituțantă, Parlamentul țării s'a redeschis. Desbaterile au luat forma vechilor întruniri dela „Dacia“ și dela „Orfeu“. „Tribuna Națiunii“ începe să se transforme în tribună de mahala. Infam, mizerabil, hoț, canalie, sunt termenii parlamentari, cari până astăzi nu figurau decât în glosarul Parlamentului dela Pesta.

8 Iunie.— Vizita Țarului pare a fi un eveniment politic de cea mai mare însemnătate, cu urmări mari în politica internațională mondială. Deja se vorbește de ruperea triplei alianțe — provocată poate de Italia, de o alianță ruso-română, etc. Ziarele bulgare, comentând **nouele** evenimente, numesc România: **putere semi-mare**. Cum va pregăti oare guvernul nostru noua orientare ce pare a voi să dea politicii externe a României? Nu-mi prea dau sama, căci pentru acte mari trebuiesc oameni mari și mijloace mari. Noroc numai că, în locul oamenilor mari, cari lipsesc din guvernul țării, avem un Rege mare și înțelept.

15 Iunie. — Azi au fost asasinați la Sarajewo, în Bosnia, arhiducele Frantz-Ferdinand, moștenitorul tronului Austro-Ungar și principesa Sofia, soția sa.

Urmările acestei crime vor fi desigur mari. Dar viitorul e în mânele lui Dumnezeu.

16 Iunie. — Audiență la prințul moștenitor. Inaltul în-

Inspector general al Armatei dorește ca instrucțiunea ofițerilor să fie îndreptată pe calea cea sănătoasă a științei practice, iar teoria să și pseudo-știința să fie cu totul depărtate din armată, căci sunt periculoase pentru viitorul ei. El găsește că tendința, care domnește astăzi de a se scoate la iveală ofițeri semi-docti, va avea urmări funeste. **Trebue ca ofițerii să fie judecați după adevărata lor valoare, iar nu după ceea ce par că sunt prin studiile și diplomele lor.**

21 Iuliu.— Situațiunea politică se complică în Balcani. Conflictul austro-sârb a ajuns la culmea crizei, iar desnodământul lui cu greu se poate prevedea.

La granița Dobrogeii au început conflictele sângeroase între grănicerii noștri și cei bulgari.

În Albania, situațiunea prințului domnitor de Wied e disperată.

Azi s'au închis debaterile Camerilor Constituante, cari în curs de 18 zile au dat țării cel mai trist spectacol. Ce am învățat din grelele încercări prin cari ne-am strecurat anii trecuți? În loc să ne reculegem, să ne întărim înlăuntru, prin unire și muncă, și să complectăm organizarea armatei, ne sfâșiem ca lupii din cauza unei chestiuni ca împrăștierea țăranilor, pe care toți o admit, și din cauza schimbării legii electorale, care, date fiind grelele împrejurări ale zilei, putea să mai aștepte. Și astfel, preocupați numai de rezultatul alegerilor, de situațiunea partidului din care facem parte și de micimea intereselor personale, timpul trece zadarnic, vrajba ne roade sufletele și țara rămâne neingrijită și nepregătită pentru a face față cu cinste grelelor evenimente ce se urzesc, nu în taină, ci în ochii tuturor.

La Ministerul de Războiu se lucrează fără spor și anul de lucru e pierdut. Familiile celor morți în războiul trecut

bat la ușile Ministerului, cersindu-și drepturile, și nimene nu voeste să se ocupe de pâsurile lor. Dela Ministerul de Războiu la cel de Finanțe, drumul e bătut și răsbătut zadarnic. Totul se amână până la toamnă. In schimb strainătatea se împănează de misiuni civilo-militare, fără scop și fără termen.

3 Iuliu. — Conflictele dela granița Dobrogiei se întind dela Turtucaia până la Dobrici. E ceva întâmplător, sau pregătit?

7 Iuliu. — Consiliul inspectorilor Armatei s'a întrunit la Castelul Pelișor, sub Prezidenția Prințului Moștenitor. Ministrul de Războiu ne comunică noul conflict dela Dobrici. A trebuit să se întărească apărarea graniței încă cu 400 grăniceri, iar trupele din Dobrogea să se apropie de graniță. Se vor mai trimite trupe din stânga Dunării. Situațiunea nu ne poate lăsa liniștiți.

Chestiunea principală ce se discută e următoarea: In fine, după ce toți **necrezătorii** s'au încredințat că pericolul e mare și armata are multe nevoi — nevoile Armatei nu se văd, nici nu se simt de **patrioții noștri** decât atunci când primejdia bate la poarta țării; dar atunci e cam târziu — Ministrul de Finanțe, econom din fire și foarte sgârcit cu armata, s'a înduplecat să-i deschidă un credit de 107 milioane, **cari însă nu se vor cheltui decât în patru ani**. Ce sinistră farsă! După ce s'au pierdut 7 luni de muncă, când războiul devine iminent la granițele țării, Ministrul nostru de Războiu înduplecă pe cel de Finanțe și obține un credit de 107 milioane, **dar cu obligațiunea fermă de a nu le cheltui decât în patru ani**; iar la 7 Iuliu, când trebuie să întărim corpul de ocupațiune din Dobrogea și să-l apropiem de granița bulgară, se consultă Comitetul Inspectorilor asupra repartițiunii creditului ce s'a deschis. De altfel mai aflu că nici până astăzi nu s'au încheiat contracte pentru furnitu-

rile Armatei, cari privesc budgetul anual. Eu încă cred că Ministrul, care are răspunderea, știe ce face și îngrijește de armata țării. Altfel?

Înainte de a părăsi Ministerul, îmi făcusem programul de lucru, obținusem dela Consiliul de Miniștri autorizarea de a cere un credit de 500 milioane și dobândisem 60 milioane, din excedentele budgetare cu cari puteam începe imediat noua campanie pentru complectarea lipselor și înzestrarea materială a Armatei după organizarea ce voiam să-i dau, pe care o admisesse (în Mart 1913) reprezentantul autorizat al partidului liberal din comisiunea budgetară. După ce am eșit din Minister, mi s'a spus că guvernul liberal nu admite programul meu, care cere cheltueli prea mari, fiind că guvernul conservator a sporit datoria publică cu aproape un miliard (din cari 500 milioane pentru construcții de căi ferate, 60 milioane pentru școli rurale și peste 300 milioane pentru armată și pentru războiu).

Pun față în față programul meu de lucru și programul — adică lipsa de program — a urmașului meu, pentru ca viitorul să arăte țării care din cei doi miniștri a fost prevăzător, care a știut să-și facă datoria, care a avut conștiință de datoria sa.

14 Iuliu. — Relațiunile diplomatice dintre Austria și Serbia sunt rupte. Focul se va aprinde, fără nici o îndoială, din nou în Balcani și de acolo se va întinde.... până unde ne e greu să vedem.

Austria și Serbia au mobilizat. Sir Grey a declarat că dacă războiul nu se localizează între Austria și Serbia, Europa va trece prin cea mai grozavă catastrofă, de care va vorbi istoria omenirii. Doamne, apără România.

Aci se leagă focul din Balcani, pe care l'a stins România în 1913, cu focul pe care-l reaprind Serbia și Austria în 1914.

PARTEA I

Starea armatei noastre dela 1900 până la 1912

Sunt aproape zece ani de când în Parlamentul Țării s'a dat semnalul de alarmă a stării precare în care se găsea armata noastră. Până în acea zi un val gros acoperea ființa armatei române (scrisoarea d-lui Nicolae Filipescu). Valul tras, ea a apărut în toată goliciunea sa plăpândă.

Cel care a contribuit poate mai mult la deschiderea chestiunii militare în România, scrisese, într'un studiu asupra pregătirii armatei 1), următoarele rânduri:

„Trebue să avem o armată, căci, înainte de a avea ogoare mănoase și fabrice deschise, trebue să avem o patrie, pe care suntem datori a o apăra. Dar, în acelaș timp

1) Pregătirea Armatei pentru Răsboiul (2 Volume), 1905, de Generalul C. N. Herjeu.

D. Petre Carp, căruia i-am trimis lucrarea mea, a bine voit a'mi răspunde prin următoarele cuvinte: „...Pe cât am putut culege dintrinsa, ea întrunește întreitul merit de a fi o carte de știință, de patriotism și de curagiu moral, ceea ce e cam rar la noi, unde oportunismul corupe toate păturile societății noastre”. (16 Noembre 1905). Când am cetit scrisoarea marelui nostru patriot, s-a întărit în mine credința că, scriind și publicând această lucrare, mi-am indeplinit o datorie de militar și de român.

trebuie să ținem samă și de trebuințele economice ale țării, căci ele îi dau viața, îi asigură propășirea și-i hotărăsc locul printre statele europene. Astfel, pentru motive de ordin economic, nu putem radica efectivul de pace al armatei peste o limită hotărâtă fără a strica echilibrul dintre puterile defensive și puterile productive ale țării. Factorii materiali, cari hotărăsc această limită sunt: numărul populației țării, mijloacele ei materiale și armata străină cu care armata noastră poate fi chemată să se măsoare.

„Ne putând depăși această limită, trebuie, pentru a spori puterea armatei, să-i dăm în schimb legi și așezăminte cari s'o facă să capete complementul de putere, pe care nu-l poate găsi în sporirea efectivului. Dar, chiar dacă nici o rațiune de ordin economic nu ne-ar împede să sporim efectivul armatei, tot ar trebui să-i dăm, prin așezăminte bine alcătuite, certe însușiri pe cari numărul singur nu i le poate da. În adevăr, dacă armatele de astăzi își sprijin puterea pe număr, nu e mai puțin adevărat că ele trebuiesc să fie însuflețite de puterea morală și conduse de puterea intelectuală și științifică, căci numai dintr'o dreaptă și cumpănită combinare a acestor trei puteri va eși o bună armată“.

S'a urmat acest sfat în planul de organizare a armatei noastre? S'a dat precădere numărului, sau s'a căutat a i se asigura puterea prin calitatea ei? În cele ce urmează se va vede că nici una, nici alta, nu s'a făcut cum ar fi trebuit să se facă.

I. — VARIAȚIUNILE EFECTIVULUI ARMATEI

În anul 1905, când s'a pus pentru întâia dată în Parlament chestiunea armatei noastre, România cu o populație de peste 6.500.000 de locuitori și cu un budget militar

de 40 milioane lei, putea abia să mobilizeze o armată de 1-a linie de 146 batalioane de Infanterie, 71 escadroane de Cavalerie, 70 baterii de Artilerie și 24 companii de Geniu.

Față cu ea, Bulgaria, cu o populațiune de 3.750.000 locuitori și cu un budget militar de 26 milioane lei, mobiliza o armată de 1-a linie de: 144 batalioane de Inf., 30 escadroane de Cav., 86 baterii de Art. și 25 companii de Geniu; iar Serbia, cu o populațiune de 2.500.000 locuitori și cu un budget militar de 22 milioane, putea mobiliza: 105 batalioane de Inf., 26 escadroane de Cav., 58 baterii de Art. și 10 companii de Geniu.

Din expunerea acestor cifre o primă constatare suntem siliți să facem: Deși populațiunea României era ceva mai mare decât populațiunile celor două țări vecine, luate la un loc, iar budgetul armatei sale aproape egal, ea mobiliza o armată abia egală cu a Bulgariei și ceva mai mare ca a Serbiei, pe când ar fi trebuit, și ar fi putut lesne, să mobilizeze:

250 batalioane de Inf., 71 escadroane de Cav., 150 baterii de Art. și 40 companii de Geniu.

Și constatând aceasta, deduceam că organizarea armatei noastre era defectuoasă, fiindcă nu ne îngăduia să mobilizăm toate puterile vii ale țării.

Cării cauze se cădea a atribui această tristă constatare? Unii singure: cei chemați să îngrijască de așezăminte Statului nu-și dădeau deplin sama de rostul Armatei și subordonau prea mult trebuințele ei trebuințelor generale ale Țării.

Armata e o instituțiune evolutivă. An cu an ea trebuie să propășască, an cu an ea trebuie să-și sporească efectivele, să-și îmbunătățească și să-și completeze mijloacele de traiu și de acțiune, an cu an ea trebuie să-și consolideze cadrul activ, care-i asigură instrucțiunea în timp de pace și conducerea în timp de războiu.

Țara noastră a trecut printr'o mare criză economică în anul 1900, și de această criză a suferit Armata mai mult decât oricare altă instituțiune de stat, căci nu numai că i-a împedecat dezvoltarea firească, dar încă a făcut-o să dea înapoi și calitativ și cantitativ.

În 1900 aveam 4 Corpuri de Armată și 1 Diviziune de armată independentă, cu un efectiv total de 58.333 oameni, iar budgetul armatei era de 45.940.609 lei. Pentru traiul, instruirea și înzestrarea acestei armate ar fi trebuit să se cheltuească anual cel puțin 58 milioane. Dar, de bine de rău, ne mulțameam și cu 46 milioane lei. A venit însă criza năprasnică, și atunci s'a găsit nemerit a se reduce budgetul anului viitor la 38.820.000 lei, deși efectivul armatei a fost lăsat același. În anul 1902—903 budgetul armatei s'a mai scăzut cu 1 milion, dar efectivul i s'a sporit cu 627 oameni.

De atunci până la 1906—907, budgetul armatei s'a rădicat continuu până a ajuns la 44.549.000 lei — rămânând totuși cu aproape 1,5 milion mai mic ca cel din 1900,— dar și efectivul ei s'a urcat dela 58.000 la 66.000 oameni. Față cu trecutul, echilibrul dintre budget și efectivul armatei a fost rupt, și această lipsă de echilibru între trebuințele armatei și mijloacele pentru a le satisface nu a îngăduit, după cum voiu arăta, decât o **sporire brută** a efectivului trupei, fără putința de a-i da o bună încadrare și de a-i procura cele necesare pentru a o pregăti de războiu.

A trebuit să treacă șapte ani pentru ca budgetul armatei să se radice, în 1907—908 cu 1,5 milion de-asupra celui din 1900—901, dar și această radicare nu a avut ca scop să îndrepteze starea precară în care se găsea armata noastră, ci numai să-i mai sporească efectivul de pace radicăndu-l dela 66.000 la 72.000 oameni. Se vede dar că până în anul 1907—908. tot ce s'a putut face pentru armată a

fost ea să i se mărească volumul, fără să se țină samă de masa ei, în care sta adevărata valoare a unei armate.

De aci încolo, budgetul armatei s'a sporit stăruiitor în fiecare an cu 5 până la 7 milioane (afară de anul 1909-910, când nu i s'a sporit decât cu 2 mil.), pentru a ajunge în anul 1913—914 la 81.625.335 lei. În schimb însă și efectivul ei s'a tot urcat până la peste 100.000 de oameni.

Ce s'a putut face cu un asemenea budget necumpănit cu trebuințele armatei? Atât încadrarea, cât și înzestrarea și instrucțiunea armatei au suferit.

În 1900 armata avea 3.474 ofițeri activi pentru un efectiv de 58.323 oameni. În anul următor, numărul ofițerilor s'a scăzut cu 147, deși efectivul armatei nu s'a scăzut decât cu 42 oameni. Dela 1902 până la 1904 numărul ofițerilor ajunge abia la 3.459, pe când efectivul armatei se radică la 62.661 oameni.

Fac aci o primă constatare: Deși delă 1900 până la 1904 efectivul armatei s'a sporit cu 4.000 oameni, numărul ofițerilor a rămas mai mic decât era în 1900, așa că raportul între acest număr și efectivul trupei a scăzut delă 1/16.5 la 1/18.1.

Dela 1905 progresiunea sporirii numărului ofițerilor continuă cu aceeași încetineală până la 1910, când îl găsim de 3.941. În anul 1911, numărul lor se ridică brusc la 4.495; în anul următor la 4.581; în fine, în anul 1913, ajunge la 5.074.

Neapărat că, dacă ne întorceam înapoi cu treisprezece ani, vom găsi că sporul realizat însemnează ceva, dar acest spor își perde toată valoarea îndată ce-l raportăm la sporul efectivului armatei, căci de unde în 1900 raportul dintre numărul ofițerilor și efectivul armatei era de 1/16.5, în 1913 el scade până la 1/20.

Ca să ne dăm mai bine sama de însemnătatea acestui

raport în organizarea unei armate, voiu lua ca termen de comparațiune armata austro-ungară, deși nu e cea mai bine încadrată. Această armată, în care socotim armata de landwehr și de honvezi, are 31.000 ofițeri pentru un efectiv de 395.000 oameni, ceea ce dă un raport de 1/12.7. Aplicând acest raport armatei noastre, ar fi trebuit să avem astăzi 1) 8.000 ofițeri, în loc de 5.074. Dacă însă am îndrăzni să luăm ca prototip armata germană, unde pentru 866.000 oameni există 80.000 ofițeri, ceea ce dă un raport de 1/10.8, am găsi că ar fi trebuit să avem 9.350 ofițeri în cadrul activ.

Eacă la ce rezultat s'a ajuns netinându-se samă, când s'a sporit efectivul armatei, de echilibrul ce trebuie păstrat statornic între efectivul trupei și numărul ofițerilor, adică de trebuințele Comandamentului. Rezultatul firesc al acestei greșale a fost că cadrul Comandamentului s'a subțiat în massa neconținut crescândă a armatei și, prin subțierea lui, s'a pierdut acea putere temeinică, care-i trebuie în timp de pace, pentru a se sprijini pe ea în timp de războiu. Și astfel s'a nesocotit marele adevăr că, pentru a garanta buna conducere a armatei în timp de războiu, trebuie să-i dăm din timp de pace o bună încadrare, capabilă de a o instrui, a o disciplina și a-i coordona toate mijloacele de traiu și de acțiune în războiu.

Nu e locul aci ca să arăt tot ce a făcut corpul ofițerilor noștri pentru a îndrepta, prin pricepere profesională, muncă, devotament și abnegațiune, neajunsurile de care a suferit armata, neajunsuri cari de azi înainte nu mai pot dăinui.

Dar, dacă prin bugetele cari s'au succedat dela 1900 încoace s'a sporit, de bine de rău, numărul ofițerilor pen-

1) 1914

tru a ajunge azi la 5.074, ce măsuri s'au luat pentru ca acest spor bugetar să se transforme în spor efectiv?

În anul 1900 existau în diferitele școale militare 894 elevi înscriși în bugetul armatei. Acest număr a fost scăzut în 1901 cu mai bine de 300; a mai fost scăzut în 1902 și 1903, și nu a fost readus la ceea ce fusese în 1900 decât în anii 1911 și 1912, când însă efectivul ofițerilor se radicase dela 3.474 (1900) la 4.581 (1912). Abia în 1913 numărul elevilor s'a radicat la 1.179.

Rezultatul acestui dezacord între trebuințele cadrului bugetar al ofițerilor și producțiunea școalelor pregătitoare de ofițeri a fost cel așteptat: în fiecare an numărul ofițerilor activi a fost cu câteva sute mai mic ca efectivul prevăzut în buget.

Constatarea acestui fapt ne arată că în dezvoltarea organizării armatei noastre nu s'a lucrat nici după un plan, nici după un program.

Dar, dacă armata noastră nu a avut până astăzi destui ofițeri și dacă nu i s'a dat nici mijloace ca cel puțin să țină complet micul cadru bugetar, poate i s'a dat, în schimb, sub-ofițeri de carieră, reangajați, cari, dacă nu pot înlocui în totul pe ofițeri, îi pot ajuta în conducerea instrucțiunii și pot împărți cu ei, într'o măsură hotărâtă, greutatea serviciului?

Din cercetarea bugetelor anuale se vede că nici această nevoie nu a fost satisfăcută. Până la 1910 numărul sub-ofițerilor reangajați nu s'a rădicat decât dela 2.800 la 2.900. Toemai în 1911, numărul a fost simțitor radicat la 3.500, apoi în 1912 la 4.600 și, în fine în 1913 la 5.000. Cum vedem, nu sunt decât trei ani de când s'a dat atențiunea care se cuvenea acestor modești, dar folositori, servitori ai țării.

Din câte am arătat până aci se poate vedea care a fost

situațiunea numerică a încadrării armatei noastre în preajma trecerii ei pe picior de războiu. Această situațiune e departe a fi fost ceea ce putea și trebuia să fie. Norocul a fost că pentru încadrarea unităților active și de rezervă și constituirea formațiunilor de războiu, create prin ordinea de bătaie, am putut recurge la cadrul ofițerilor de rezervă, care numericeste era destul de însemnat; dar și cu ajutorul acestui cadru complementar nu am putut înjghéba încadrarea micelor unități decât reducând numărul plotoanelor companiei de infanterie dela 4 la 3. Ambele dizpozițiuni nu au putut fi decât păgubitoare valoarei calitative a trupelor luptătoare.

II. — INZESTRAREA ARMATEI

Dacă încadrarea armatei a avut să sufere de multe neajunsuri anii trecuți, nici înzestrarea ei nu a văzut zile mai bune.

A fost un timp când magazinele corpurilor erau pline cu efecte de toate categoriile, când fiecare militar dispunea de trei rânduri de haine, la cari se mai adăogau un rând, sau două, de vară (bluze și pantaloni de dril). Criza din 1900—901 a apăsat greu și asupra zestrei armatei noastre, nu în primii ani după criză, când nu s'a adus nici un spor efectivului armatei, ci după ce a început să se sporească statornic acest efectiv.

Ne dându-se nouelor unități întreaga dotațiune ce li se cuvenea, prin bugetele cari le creau, Administrațiunea militară lua o parte din zestrea corpurilor existente ca să o treacă celor de curând create. Și astfel am mers din an în an: armata și-a sporit efectivul, dar și-a redus mijloacele de traiu și de acțiune.

Ne dându-se Corpurilor existente îmbrăcăminte și

echipamentul ce li se cuvineau în fiecare an, ele au fost silite să scoată din magazinele de mobilizare partea anuală fără să o poată restitui; și, an cu an trecând, zestrea de războiu s'a micșurat statornic până ce a dispărut aproape întreagă.

Și rezultatul a fost cel firesc: armata s'a trezit într'o bună dimineață aproape neechipată. Ceeace, spun azi, confirmă ceeace am spus dela 1903 până azi. Ani întregi armata a suferit de lipsa strictului necesar. Cele ce urmează vor proba.

În anul 1910 s'a dat armatei 15 milioane pentru armament, echipament și subsistență. În anul următor și la începutul lui 1912 s'au dat încă 55 milioane pentru satisfacerea acelorasi trebuințe. Către sfârșitul lui 1912 i s'a deschis marele credit de 151 milioane. În fine, în 1913, i s'a mai dat până în preziua mobilizării 24 milioane.

Cât de mare era lipsa de echipament, armament, subsistență, etc., se poate vedea din enormitatea creditelor de peste 205 milioane deschise numai în anul 1912, deși în anii precedenți i se mai dăduse credite destul de însemnate. Ca să ne putem da și mai bine sama de valoarea creditelor acordate în 1912 și la începutul anului următor, adică în timp de 16 luni, unei armate al cării efectiv de pace nu era decât de 100.000 oameni, voi presupune că armata germană, cu un efectiv de peste 800.000 oameni, s'ar fi găsit în aceeași lipsă ca a noastră. Acestei armate ar fi trebuit să i să deschidă în 16 luni un credit de aproximativ 2 miliarde lei. Enormitatea sumei ne arată: întâi, greutatea de a deschide într'un timp atât de scurt un credit atât de mare; apoi, neputința de a transforma numai în câteva luni în material de războiu o sumă atât de colosală. Dar, mai mult decât aceasta, ea ne face să credem, fără cea mai mică îndoială, ca niciodată armata

germană nu s'ar fi lăsat s'ajungă într'o lipsă atât de mare, pe care nici timpul, nici mijloacele, nici împrejurările nu ar fi îngăduit să o înlătore numai în câteva luni, ori cât de mare ar fi capacitatea, destoinicia, buna-voință și conștiința de răspundere a organelor chiamate a satisface trebuințele armatei.

Înainte de arăta starea amănunțită în care ș'a găsit armata noastră când a început conflictul balcanic, e bine să arăt care a fost starea de pregătire a armatei bulgare în anul 1912, când ea și-a măsurat puterile cu armata turcească.

Starea Armatei Bulgare în 1912.

III. — EFECTIVUL ȘI MATERIALUL DE RĂSBOIU

În toamna anului 1912, când a izbucnit războiul balcanic, Bulgaria a mobilizat o armată de 11 diviziuni de armată, al cărei efectiv pare a fi atins cifra de 365.000 oameni, din cari 264.000 de infanterie.

După începerea războiului, Bulgaria a continuat să-și completeze lipsele armamentului și echipamentului ce avea și să creeze noi corpuri de trupă și mari unități tactice; așa că în Mart 1913, când pacea cu Turcia părea asigurată, armata bulgară dispunea de 15 Diviziuni de Armată și-și sporise simțitor armamentul de infanterie și de artilerie prin cumpărări din Austria, Rusia, Franța și Germania, și prin trofee luate dela armata turcească. Lipsită de munițiuni de infanterie și de artilerie, în cantitățile prevăzute de prudență și de regulele războiului, ea

importează în cursul războiului cantități enorme de carușe de infanterie, obuze de artilerie și pulbere, din țările citate.

Dar, armata bulgară nu avea nevoie numai de arme și munițiuni pentru a-și complecta mijloacele de acțiune, pe cari intrarea în războiu le găsisese în lipsă. Ea mai suferea și de alte lipse. Da, războiul a găsit armata bulgară bineșor echipată, dar afirmațiunea că fac nu privește decât pe cele 9 diviziuni active, cu brigadele lor de rezervă, cari erau complet echipate. Restul armatei nu a dispus decât de arme și de mare echipament. Pentru unitățile cari s'au format la, și după, declararea războiului a trebuit să se aducă din țările străine cantități neînchipuit de mari de îmbrăcăminte și de încălțăminte. Din informațiunile ce am avut pot afirma că numai din Rusia s'au adus peste o sută de mii de mantale, iar la Kirk-Kilisse armata bulgară a găsit efecte militare turcești cu cari să îmbrace două brigade de rezervă 1)

La începutul războiului, armata bulgară nu avea decât 90 baterii de tunuri cu tragere rapede și 277.000 arme de infanterie. În timpul războiului, ea și-a mai procurat guri de foc diverse și arme de infanterie.

La începutul războiului, ea nu avea decât 54 cuptoare transportabile pentru copt pâinea, cari nu puteau produce zilnic nici a patra parte din pâinea necesară întregii armate. După începerea războiului, armata a mai primit 54 cuptoare.

La începutul războiului, armata bulgară nu avea bucătării de campanie decât pentru 32 companii, în urmă 1 s'a adus încă pentru 80; ceea ce însemnează că în tot timpul războiului ea nu a avut bucătării decât pentru 112 com-

1) Le général Chérif-Pasa. Quelques reflexions sur la guerre turco-bulgare (Paris, 1913).

panii, adică numai pentru 28 batalioane. Lipsa lor s'a simțit foarte mult.

Artilerie a fost lipsită când s'a mobilizat de cai, dar îndată după deschiderea ostilităților au început transporturile de cai din Rusia și din Ungaria, transporturi cari până în Ianuar 1913 au făcut să intre în Bulgaria 6.000 cai, urmați nu târziu de alți 2.500.

Pentru serviciul comunicațiilor, armată bulgară a adus din Franța, după începerea ostilităților, 6 stațiuni de telegrafie marconiană, camioane-automobile (12 pe lângă cele 12 ce mai avea), etc.

Neapărat că nici o armată nu e desăvârșit înzestrată cu cele trebuincioase în ziua când i se decretează mobilizarea și că complectarea se continuă după acea zi și se întretine cât dăinuește războiul. Dacă stăruesc asupra acestui adevăr o face silit, fiindcă unii din bunii români au pus în cumpănă pregătirea armatei noastre cu pregătirea armatei bulgare și cei cari nu văd, sau nu voesc să vadă, în ce parte bate limba cumpenei, au găsit că bate de partea armatei bulgare.

Și cu toate acestea, Bulgaria voia și pregătia de mult războiul care a izbucnit la 5 Octobree. Ea îl pregătea cu tot sufletul și cu toate puterile fiilor săi. Puterea morală o dobândise prin școală și prin educațiunea civică a poporului, iar puterea materială printr'o armată bine organizată. Toate sacrificiile ce făcea statul bulgar aveau un singur tel: radicarea conștiinței naționale și întărirea armatei. **Intregul crez bulgar** se rezumă în **școală și armată**. Visul poporului bulgar, de când s'a constituit în stat, a fost **alungarea puterii turcești din Europa și înlocuirea ei prin marele țarat bulgar**. Vis, care era să fie aproape îndeplinit. Cuvântul de ordine al Bulgarilor era: **trebuie, cu orice preț să batem pe Turci și să-i isgonim din Europa**. Ura

străveche a Bulgarilor împotriva Turcilor trebuia să le asigure isbânda. Pe această ură s'a întemeiat educațiunea tinerimei bulgare, din ea a isvorit organizarea puterii armate bulgare, pentru care nici un sacrificiu material nu s'a crezut de prisos din ziua când Statul Bulgar s'a întemeiat.

Bulgarii, voind dar războiul, l-au pregătit cu cea mai mare îngrijire, cu cea mai mare stăruință. În mai puțin de 35 ani ei au ajuns să-și creeze o adevărată armată, cării țara putea să-i încredințeze soarta. Dar... est modus in rebus. Năzuințele patriotice trebuiau să păstreze o măsură bine cumpănită. **Măsura nu a fost cumpănită după puterea armatei și după pregătirea ei, și rezultatul la care Bulgaria a ajuns a fost foarte firesc.**

Afară de lipsele și de neajunsurile pregătirii armatei bulgare, pe cari le-am semnalat, cercetătorii au mai găsit altele, pe cari trebuie să le numărăm, căci sunt tot atât de însemnate și au avut înriuriri fatale asupra operațiunilor războiului.

Insuficiența artileriei, în raport cu infanteria;

Numărul prea mic de escadroane de cavalerie (37), și lipsa artileriei călărețe în constituirea diviziunii de cavalerie;

Insuficiența instrucțiunii trupelor tehnice și lipsa de material tehnic.

Mărginindu-mă a le semnala, mă voiu ocupa numai de cele două mari servicii ale armatei bulgare: Serviciul subsistențelor și Serviciului sănătății armatei, servicii cari au fost mult laudate de presa străină și de o parte din presa română.

IV. — SERVICIUL SUBSISTENȚELOR ȘI SERVICIUL SĂNĂȚĂII ARMATEI

Organizarea serviciului subsistențelor armatei bulgare nu a fost așezată după regulile admise astăzi de armatele europenești. Lipsa unui comandament de etape și lipsa serviciilor administrative aferente au fost una din cauzele cari au făcut ca îndestularea armatei să sufere. O altă cauză o găsim în organizarea convoiurilor, cari plecând dela stațiunile de aprovizionare, trebuiau să străbată distanțe, din ce în ce mai mari, până să ajungă în punctele unde trenurile regimentare se adunau pentru a se reproviziona. Așa, de pildă, linia de etape a Armatei a 3-a începea dela calea ferată Burgas—Yamboli și se termina la Ceataldja. Măsurând-o în linie dreaptă, ea are, dela Yamboli la Ceataldja, 225 km., iar dezvoltată 300 km. Convoiurile destinate acestei armate, după ce se încăreau la stațiunile căii ferate, mergeau fără a se mai descărca până la centrele de reprovizionare, unde se adunau trăsurile goale ale trenurilor regimentare. După ce se descărcau acolo, ele se reîntorceau la stațiunile de plecare. Această mișcare de dute și vino, ușoară la început, a devenit foarte grea, când armata s'a depărtat de baza etapelor, și aproape cu neputință de a se executa când ea a ajuns la linia Ceataldjei. Așa, deși armata bulgară a ajuns la această linie la 12 Noembre, ea a fost complet lipsită de hrană în zilele de 15 și 16 (s. n.), și numai mulțumită liniei ferate Kirk-Kilisse — Ceataldja, întrebuințată din această zi, s'a putut aduce oare care îndreptare unei stări, care cu greu ar fi putut găsi altfel o soluțiune practică.

Inșă, în schimbul acestor neajunsuri, armata bulgară, care opera în Tracia, a avut norocul să găsească pe loc a-

proape jumătate din produsele alimentare și aproape toată carnea necesară, și să-și poată fabrica pâinea în brutăriile locale, folos mare, de care o armată străină, în drumul căriia golul se mărește din ce în ce, nu se poate bucura întotdeauna. Și cu toate acestea, cu toate proviziile găsite în depozitele armatei turcești 1) nu se sfârșise Octobree și o atmosferă grea a învăluit armata bulgară. De aci înainte puterile Bulgarilor încep să se arate sleite. Trei cauze principale au dus la acest sfârșit, pe care un distins critic militar, care urmărea operațiunile Armatei a 3-a, le-a analizat până în adâncul lor: **aprovizionarea defectuoasă, starea sanitară și starea timpului mai mult decât ră.**

„Nuși poate închipui cineva la ce regim greu au fost supuse trupele din cauza intemperiilor continue. La Kirk-Kilisse în ziua de 22 Octobree ploa, ploa și în ziua de 23, ploa și sara. În preajma atacurilor de noapte o ploaie teribilă se deslănțui asupra liniilor de infanterie, pe jumătate înecate în noroiu și în apă. Iși poate închipui ori cine cât au suferit soldații din amândouă armatele, culcați în șanțuri pline cu apă, fără hrană caldă, fără adăpost, fără foc... 2)

„Starea sanitară, de plâns, nu putea fi, din nenorocire, compensată printr'o reaprovizionare de hrană, care să procure trupelor cel puțin strictul necesar....

„Pe măsură ce armatele înaintau, șirul convoiurilor de care trase de bivoli se întindea și mai mult, și jocul reaprovizionării zilnice devenea cu atât mai aleatoriu cu cât ajungerea lor până la trenurile regimentare era mai

1) Depozitele turcești de hrană ale Corpului III de Armată depoziteie dela Lule-Burgas, etc.

2) Cei cari au luat parte la asediul Plevnei (1877) își dau lesne sama, fiindcă au suferit mai mult în cele trei luni: Septembrie, Octobree, și Noembrie.

problematică. De altă parte, traiul în sarcina localităților, cari până acu au procurat rechizițiunilor jumătate din hrana necesară și aproape toată carnea, devenea din ce în ce mai greu în urma exodului general al întregii populațiuni turce și chiar greacă, care fugea din fața învingătorilor.

„Când am ajuns la Ceataldja, starea mai mult decât ra a drumurilor, care traversează zona pădurilor între Sarai și Kara-Su, puse sfârșit sosirii convoiurilor de hrană. Armata, ne mai având drumuri utilizabile înapoia ei, nu mai primi hrana zilnică.

„Starea sufletească, care totuși nu era decât la începutul discordării, mă făcu să prevăd clipa când totul se va sfârși.

„Succesele Bulgarilor se datorese superiorității lor morale și foarte puțin superiorității reale a organizării lor asupra organizării armatei turcești. Ori unde aceasta a opus o rezistență cât de mică, cum de pildă la Adrianopole și la Ceataldja, Bulgarii nu au putut triumfa“. 1)

Cum se vede, organizarea serviciilor administrative a lăsat în realitate foarte mult de dorit, și totuși în regatul vecin nu a pus nimene atâta grabă, ca la noi, ca să acuze Intendenței armatei de greșalele cari nu cădeau în vina ei, de neajunsurile suferite de trupe, cari nu i se puteau imputa. Din contra, cei din Bulgaria și străinii nu au adus decât laude, fără nici o rezervă, și Intendenței, care le-a executat, și Marelui Stat-Major, care a organizat serviciul de subzistențe al armatei de operațiuni.

Aceleași laude însă nu s'au putut aduce — cu toată simpatia de care se bucura pe atunci Bulgaria în Europa — și Serviciul Sanitar bulgar decât de o parte a presei

1) Alain de Penennrun, breveté d'Etat-major: Campagne de Thrace (Paris, 1913).

noastre, care, voind a înjosi serviciul nostru sanitar, a căutat să rădice pe cel bulgar unde nu merita. Pentru a proba, mă voi servi de mărturisirile aceluiași mare admirator al armatei bulgare.

Istoriograful campaniei din Tracia recunoaște că armata bulgară era înzestrată cu toate organele serviciului sanitar de războiu: dela cel regimentar până la lazaretele de etape. El recunoaște și competența personalului sanitar, dar îi contesta calitățile sufletești, cari nu au putut intra în firea primitivă a medicului bulgar. „Am văzut, zice el, răniți târându-se pe drumuri, căzând în agonie în fața medicilor, cari nu au făcut cel puțin un gest ca să li vină în ajutor. Dar, imputarea cea mai grea ce li se poate face, este lipsa de conștiința profesională. Epidemia de dizenterie, care a bântuit armata bulgară dela începutul lui Noembre, e în adevăr în mare parte datorită neglijenței Comandamentului, dar trebuie imputată și neprevederii Serviciului Sanitar.

„Odată cu venirea toamnei și cu stricarea timpului, starea sanitară a armatei a început să se resimtă. O mulțime de oameni, cu toată vigoarea contingentelor bulgare, au căzut bolnavi a doua zi după Kirk-Kilisse (23 Octobree) și au fost evacuați. Din această zi numărul evacuațiilor a mers neconținut crescând. După bătălia dela Lule-Burgas (31 Octobree), evacuările au devenit îngrijitoare. În ziua când începu atacul liniilor dela Ceataldja se găseau unități ale căror efective erau reduse la jumătate, numai din cauza stării sanitare. Trebuie să mărturisim, zice autorul, că starea de scădere a serviciului sanitar a fost pentru o bună parte cauza, dacă nu determinantă, cel puțin eficientă a celor ce au urmat. Se poate spune în chip general că nici o disciplină sanitară nu a existat la trupe. Oamenii își satisfăceau trebuințele în mijlocul cantonamentelor și

bivnacurilor. Nu am văzut nici un șanț de latrină până la dureroasele lecțiuni dela Ceataldja. Mai mult încă, măcelarii armatei erau instalați chiar în mijlocul trupelor și nici odată rămășițele vitelor nu erau îngropate sau arse. Cadavrele lăsate pe câmpul de bătaie erau îngropate abia a cincea sau a șasa zi, după luptă; iar de cadavrele cailor nimene nu se ocupa: ele se descompuneau și miazmele lor împrășteau aerul dimprejur. Apele, cari în drumul lor întâlneau toate aceste stârvuri, drenau cu ele germeii morbizi ai celor mai virulente epidemii. Dizenteria se arată în curând și rezultatele ei fură fulgerătoare. **Toate unitățile armatei fură contaminate și multe din ele reduse la jumătate.** Holera, care pustia armata turcească fugând dinaintea noastră, nu a putut să nu-și lase urmele. Spaima ce ea inspira a fost salutară, căci numai atunci Serviciul Sanitar s'a hotărât să iee măsuri de luptă. Atunci abia, adică la sfârșitul operațiunilor dela Ceataldja, se săpară șanțuri-latrine, se îngropară cadavrele și resturile dela măcelării, se prescrise ferberea apei, se împrăstie var în cantonamente, se adunară contagiții în spitale de campanie, se puse foc la toate casele suspecte. Toate aceste măsuri însă veniră prea târziu. Armatele micșorate cu un sfert, își pierduse, din cauza demobilizării produsă de epidemii, forța lor vie — moralul ofensiv, și rămase neputincioase în fața Ceataldjei, învinsă mai mult de dizenterie decât de Turci.

„Războiul fusese condus în așa chip încât, în mai puțin în 30 de zile de campanie, întreaga armată bulgară era sleită, obosită, simția că-și perduse cu totul moralul și, în fața Ceataldjei, renunță la victoria finală, care trebuia să îi încoroneze munca și sacrificiul. Bătălia hotărâtoare nu fusese dată la Lule-Burgas, ea trebuia căutată și dobândită la Ceataldje. Dar acolo puterile materiale și morale

ale armatei bulgare erau în mare scădere, pe când ale Turcilor erau în mare urcare. **Partida câștigată la Lule-Burgas a fost pierdută de Bulgari la Ceataldje.**

„Armata bulgară a făcut minuni de bravură, de eroism și de patriotism în prima parte a războiului cu Turcii, dar nu a avut îndeajuns coordonate toate mijloacele materiale, cari asigură unei armate întreaga ei putere morală și materială“.

Și în fața acestei mărturisiri, pun următoarele rânduri din articolul „O Glorie urmată de rușine“, pe care îl publică „Viitorul“ (din 21 August 1913), organ oficios al unui mare partid politic românesc: „Acțiunea militară română a avut momente inițiale vrednice de a produce cel mai sincer entuziasm... Cu atât mai dureros simțim acum constatările, din nefericire, tot atât de adevărate, asupra incuriei criminale a Intendenței și a Serviciului Sanitar, care a început să vadă lumina în presa din Apus. E destul de trist ca directorul Agenției Reuter serie precis și categoric „că Armata noastră a fost istovită înainte de termen și că după 10 luni de luptă oștirea bulgărească era mai puțin prăpădită decât a noastră, care nu a avut lupte. Faptul este că oștirea noastră a suferit de foame, și că holeră a făcut și face mai multe ravagii în armata noastră decât în oștirea sârbească și bulgărească. Și când acestea sunt fapte, putem noi tace, putem noi să avem neînțeleasa discrețiune de a nu întreba: Cine e vinovatul? E în joc și demnitatea noastră și interesele vitale ale Țării. Și înaintea acestor considerații orice român trebuie să se plece și să asculte porunca sufletului său: nu lăsați nepedepsiți pe cei cari știu să încunjoare cu rușine o acțiune ce a fost glorioasă prin avântul acelora cari azi sunt lăsați să moară ca câinii...“

Dar indignarea și demnitatea „Viitorului“ au fost lua-

te de vânt când partidul liberal a venit la putere, iar anchetele ordonate de mine lăsate fără sancțiuni și vinovații, descoperiți de ele, absolviți și răsplătiți de cei cari m'au înlocuit.

Abătându-mă din drum ca să cercetez cum a fost organizată și pregătită de războiu armata bulgară în campania din Tracia, scopul nu mi-a fost nici ca să-i măresc slava, nici ca să i-o micșorez, căci nimene nu-i poate lua ceea ce pe drept este a ei. Scopul mi-a fost, ca punând față în față armata noastră cu vecina ei, să fac să reeasă din cele ce vor urma, calitățile și însușirile materiale și morale ale armatei noastre pe cari unii nu le cunosc, iar alții încearcă a le nesocoti. Scopul mi-a fost ca să fac să se vadă limpede ce ar fi putut fi astăzi armata noastră, mult mai veche decât cea bulgară, dacă am fi știut să-i rădicăm casa după un plan și un program bine întocmit, și dacă am fi voit să ne folosim, cel puțin dela 1900 încoace, de superioritatea numerică a populațiunii regatului și de mijloacele noastre materiale, mult mai mari decât ale regatului vecin.

Starea armatei noastre la sfârșitul anului 1912

V. — FORȚA NUMERICA A ARMATEI

Deși Bulgaria începuse să-și mobilizeze armata încă dela 17 Septembrie, ca întârzie intrarea în acțiune până la 5 Octobrie, când declară războiu Turciei.

Din această zi până la 15 Octobrie, printr'un marș triumfal, care face cinste armatei bulgare și conducătorilor

ei, ea ajunge să investească Adrianopole, să cucerească faimoasa pozițiune neapărată dela Kirk-Kilisse și să se îndrepteze spre Lule-Burgas, unde în curând avea să se decidă soarta armatei turcești din Tracia.

Deși războiul era departe de hotarele țării noastre, de și interesele aparente ale României nu erau în joc, căci echilibrul balcanic era garantat de **declarațiunile blocului balcanic**, totuși interesele reale cereau ca armata română să fie pregătită pentru a face față oricărei eventualități, izvorâtă din evenimentele cari se desfășurau cu o iuțeală neașteptată la Sudul Balcanilor.

Am arătat greutățile prin cari a trecut armata noastră în timp de peste zece ani, greutăți cari nu au îngăduit-o să ajungă la dezvoltarea care i se cuvenea, după numărul populațiunii, bogăția țării și trecutul ei de o jumătate de veac. Departe de mine ideea de a voi să stabilesc răspunderile. Nu urmăresc aceasta, ci voesc numai să constat că cei chemați nu au studiat deajuns nevoile armatei, și nestudiindu-le, nu le-au cunoscut, și necunoscându-le au fost înșelați de partea aparentă, de suprafața frumoasă și ademenitoare, nedându-și sama că sub pojghița văzută se ascunde un organism necomplect și nearmonic dezvoltat. Prea marea preocupare de partea aparentă ne-a făcut să ne atingem prea des de legile organice ale armatei, încredințați că numai din schimbarea și modificarea lor va eși îndreptarea pe care o căutam. Făcând aceasta nu am văzut că prin schimbarea repetată și nejustificată a legilor, cari îi asigură traiul și dezvoltarea, armata noastră, purtată din transformare în transformare, din nesiguranța zilei de azi în nesiguranța zilei de mâine, fără mijloace materiale și fără cadrul trebuincios, a ajuns să-și atrofieze multe din organele ei vitale, să nu aivă o dezvoltare normală și să nu poată atinge tăria la care cu drept năzuia.

Da, armata țării, în toamna anului 1912, nu era ceea ce ar fi trebuit să fie; ea totuși avea o valoare superioară celei mai numeroase și mai bune din armatele balcanice.

Prima grijă a noului ministru de Războiu a fost să stabilească un program de lucru, pentru a cărui realizare și-a închinat toată energia și toată munca. Și acest program l'a încheiat în unire cu șeful Marelui Stat-Major, ținând sâma de doi factori — de puterea armatei bulgare, care mobilizase dela începutul ostilităților 11 diviziuni de armată, din cari unele cu 3 brigade de infanterie, a opt batalioane fiecare; și apoi de mijloacele maxime ale armatei noastre — pentru a radica o armată numericeste superioară armatei bulgare.

Plecând dela această premisă, ministrul de Războiu, alături de întregul guvern, a găsit că țara e datoare să comence să mobilizeze o armată de operațiuni, constituită din: 5 corpuri de armată active, 5 diviziuni de armată de rezervă, 2 brigade de infanterie de rezervă și două diviziuni de cavalerie, la cari urma să se adauge și diviziunea vaselor de războiu de Dunăre.

Acestei puternice armate trebuia să i se dea cele necesare pentru a trăi, a se mișca și a lupta.

Pentru a constitui o armată, ne trebuie personal: ofițeri, trupă și cai; pentru a o face să trăiască, ne trebuie: îmbrăcăminte, echipament, hrană, îngrijire sanitară; pentru a o duce în luptă, ne trebuie: arme, munițiuni, trăsuri. Programul de lucru a rezultat din cercetarea acestor trebuințe materiale, din cercetarea mijloacelor existente, și, în fine, din cercetarea mijloacelor de ordin moral și profesional, cari trebuiau puse în lucru pentru a da armatei pe lângă puterea materială, și pe cea morală.

Capacitatea contingentelor noastre mobilizabile ne îngăduia să punem pe picior de războiu armata proiectată. Ca urmare, Ministrul a hotărât să se sporească numărul batalioanelor de rezervă cu 40, ceea ce s'a și făcut.

După planul de mobilizare astfel stabilit, efectivul Armatei de Operațiuni trebuia să se rădice la cifra de 370—380 mii oameni (ofițeri și trupă), la cari dacă se mai adăoga ofițerii și trupele dela Serviciul Etapelor, dela părțile sedentare ale corpurilor de trupă și ale Serviciilor din Interior, precum și trupele teritoriale (de miliții), aproximativ 80—90 de mii oameni, se ajungea la un efectiv de 450—470 mii oameni, în cazul când s'ar fi mobilizat întreaga armată a țării.

Această armată trebuia complet echipată pentru războiu.

Voiu arăta ceea ce avea armata noastră și ceea ce îi lipsa, la începutul războiului balcanic, adică în Octombrie 1912.

VI. — ECHIPAMENTUL

Dela 1900 până la 1910 s'a dat armatei 23 de milioane lei pentru îmbrăcăminte și echipament, adică în mijlocii 2.300.000 lei pe an, ceea ce nu a ajuns nici pentru a asigura trebuințele anuale ale trupelor active, căci nu trebuie să uităm că în acești ani budgetul cheltuelilor anuale nu reprezenta decât o parte a trebuințelor materiale. Cu drept dar putem considera că creditele deschise nu au fost afectate înzestrării armatei pentru războiu, ei date ca ajutor trebuințelor ei de toate zilele, pe cari budgetele ordinare nu erau în stare să le satisfacă.

Pentru a se putea înjgheba zestrea de mobilizare a armatei, aproape consumată de nevoile trecutului, s'au des-

chis în anii 1910 și 1911 credite de 7.388.000 le, iar 1912 un credit de 23 milioane, din cari 17 milioane pe la sfârșitul anului. S'a făcut ce s'a putut că să se transforme acești bani în efecte militare, dar timpul trebuie socotit ca și banii, și el ne-a lipsit. Atelierele și fabricile din țară gemeau de comande și refuzau altele noi. Generalii M. Boteanu și I. Culcer, foști secretari generali, trămiși să cuture fabricile și atelierele de confecțiuni din cele mai însemnate centre industriale din Europa, s'au întors în țară, aproape fără nici o ofertă, căci mai toate ne-au refuzat serviciile, neputând primi condițiunile de timp ce le impuneam, iar efecte și materiale confecționate, sau fabricate, nicăeri nu se mai puteau găsi. Situațiunea era grea. Trebuințele erau mari și neînlăturate; credite deschise avea armata din belșug. Și totuși trebuia să se facă ceva.

În Octombrie 1912 Serviciul Intendenței calculase trebuințele pentru un efectiv de mobilizare de 330.000 oameni (fără ofițeri). După acest calcul, armata nu dispunea la acea dată, decât de următorul echipament:

Micul echipament (rufăria), numai pentru 175.000 oameni (în loc de 330.000).

Mantale, numai pentru 248.000 oameni (în loc de 330.000).

Tunici numai pentru 156.000 oameni (în loc de 330.000).

Bluze de pânză, numai pentru 221.000 oameni (în loc de 330.000).

Pantaloni, numai pentru 284.000 oameni (în loc de 330.000).

Flanele, numai pentru 113.000 oameni (în loc de 330.000).

Pântecare, pentru nici un om.

Încălțăminte, numai pentru 195.000 oameni (în loc de 330.000).

Ranițe de infanterie, numai pentru 138.000 oameni (în loc de 260.000).

Saci de merinde, numai pentru 230.000 (în loc de 330.000).

Bidoane, numai pentru 228.000 oameni (în loc de 324.000).

Harnașamentul, lipsa aproape două treimi.

Nu am arătat aci decât o parte din lipsele echipamentului trupelor, pentru a se vedea că la acea epocă Administrațiunea Militară nu ar fi putu echipa complet decât 200 mii oameni. Un exemplu ne poate indica starea înapoiată în care se găsea echipamentul de războiu al armatei noastre: Infanteria avea trebuință de 260.000 ranițe, și Administrațiunea războiului nu dispunea decât de 138.000 bune și răle. Și trebuie să lămuresc că o bună parte din efectele existente, nu existau în depozitele armatei, ci erau numai comandate, sau în curs de confecțiune în atelierele armatei.

În ziua când s'a decretat mobilizarea, armata dispunea de următoarele:

Micul echipament (rufăria) pentru 266.000 oameni (socotit câte două rânduri de fiecare om).

Mantale pentru 342.000 oameni.

Tunici pentru 266.000 oameni.

Bluze de pânză pentru 287.000 oameni.

Pantaloni pentru 341.000 oameni.

Flanele pentru 199.000 oameni.

Pantecare pentru 188.000 oameni.

Încălțăminte pentru 330.000 (socotite câte două perechi de fiecare om).

Ranițe de Infanterie pentru 308.000 oameni.

Saci de merinde pentru 344.000 oameni.

Bidoane pentru 356.000 oameni.

Harnașamentul complet în mare parte.

Din comparațiunea acestor două tabele se poate vedea că, dacă se ține sama și de efectele de cazarmă, cari, la 1 Iuliu, erau în bună stare, de rufăria și de încălțăminte în stare de a fi purtate, cu cari o bună parte din rezerviști au venit la corpurile lor. Administrațiunea Războiului a avut cu ce să echipeze complet nu numai o armată de operațiuni de 330.000 oameni, dar chiar o armată mai mare de 370.000, așa cum se hotărîse la sfârșitul lui 1912 și cum s'a executat la sfârșitul lui 1913.

E adevărat că au fost unele formațiuni de rezervă mobilizate fără echipamentul complet, aceasta însă nu din cauza lipsei de efecte, ci datorită altor împrejurări, cari nu au putut fi înlăturate la început.

Se știe că Regimentele de Rezervă nu aveau ființă administrativă în timp de pace; ele nu se constituiau decât atunci când armata se mobiliza, sau când erau chiamate să participe la manevrele de toamnă. Până la 1912, ele erau figurate printr'un mic sîmbure activ. În 1913, acest sîmbure s'a mărit prin crearea a 40 noi batalioane, așa că regimentul de rezervă era figurat în ajunul mobilizării armatei prin: 1 ofițer superior, 1 căpitan, 2 locotenenți și 11 grade inferioare, din cadrul activ. Lipsindu-le cadrul necesar și neavînd comandanți în timp de pace, unele din ele nu au putut fi mobilizate de ofițerii destinați a le comanda, și nu și-au întîlnit comandanții decât în zona de concentrare a Armatei, sau în timpul marșurilor de concentrare. Aceasta a fost partea cea mai slabă a organizării trupelor noastre de rezervă, pe care am și îndreptat-o după demobilizarea armatei pentru a suprima toate neajunsurile ce isvorau din ea; iar prin bugetul anului 1914—1915, studiat pe când eram încă ministru, regimentele de rezervă au căpătat ființă legală și mobilizarea lor, în condițiunile normale, a fost asigurată pentru viitor.

Dar, la acest neajuns, s'a mai adaogat și lipsa de magazii pentru regimentele de rezervă, lipsa care urma să fie în curând suprimată prin construirea cazarmelor acestor trupe, din creditul ce-mi fusese deschis în acest scop. Inceperea lucrului s'a întâlnit cu punerea armatei pe picior de războiu și a trebuit suspendat.

Din cele arătate se vede că prevederea nu 'a lipsit. Ministrul cunoștea neajunsurile organizării rezervelor și luase măsuri ca să le înlătore. Evenimentele însă au mers mai răpede decât s'au așteptat înaintașii mei. Urmarea acestei stări a fost următoarea: regimentele de rezervă neavând magazii și organe de comandament, zestrea lor era păstrată de regimentele active. Aceste erau îndatorate să le dea la mobilizare tot ce le aparținea și apoi să le completeze lipsele cu prisoasele lor. Ori, eacă ce s'a întâmplat la unele corpuri: regimentele active, îndată ce au fost mobilizate, au plecat spre zona lor de concentrare încuind în magazii tot ce le rămăsese. Și, astfel, pe când unele din regimentele de rezervă s'au văzut lipsită de o parte din echipamentul necesar, regimentele active, cari trebuiau să le completeze echipamentul, lăsase închise în magazii destule efecte, cu cari s'ar fi putut satisface în mare parte lipsele ce ni s'au semnalat.

Rezumând, declar că dacă trupele de rezervă ar fi avut o organizare mai solidă și dacă, mai cu samă, comandamentele locale și-ar fi făcut întreaga datorie, toată armata de operațiuni ar fi găsit în timpul mobilizării în magazinele corpurilor și ale armatei tot ce-i trebuia ca să fie bine echipată. Sprijin această afirmațiune pe faptul, necontestat de nimene, că au fost diviziuni întregi de rezervă cari s'au mobilizat tot atât de bine și de complet echipate ca și diviziunile active.

VII. — SERVICIUL SUBSISTENȚELOR

Afectarea creditelor deschise Armatei dela 1900 la 1910 poate fi pentru cercetător criteriul planului de organizare a armatei urmărit în acest răstimp. În adevăr, în acest interval de timp găsim că mai toate creditele afectate armatei au fost întrebuințate pentru complectare de arme, tunuri, munițiuni și vase de războiu (escadra de Dunăre); și trebuie să ajungem tocmai la 1910 ca să vedem afectându-se și serviciului hrănirii trupelor ceva din fondurile, de cari avea atâta trebuință, pentru a se pregăti și el de războiu.

Eu cred că făcându-se așa nu s'a procedat înțelepțeste, căci pregătirea unei armate nu se face prin organizarea succesivă a elementelor ei constitutive, ci prin organizarea progresivă a tuturilor acestor elemente. Înțeleg prin aceasta că ar fi trebuit ca dezvoltarea numerică a armatei să se facă din etapă în etapă, dela mic la mai mare. La început o armată mică, potrivită cu mijloacele zilei, dar înzestrată cu tot ce-i trebuia ca să trăiască și să lupte; și apoi, potrivit cu trebuințele și cu mijloacele disponibile, armata noastră se putea mări din ce în ce, dându-i la fiecare etapă a dezvoltării ei tot ce-i trebuia pentru războiu. Așa, nu s'a făcut.

Numai dela 1910 începe să se acorde credite pentru nevoile serviciului subsistențelor, și anume: 815.000 lei în 1910, și 3.440.000 lei în 1912 și 1913. Cum s'au întrebuințat acești bani?

Războiul ruso-japonez din Manciuria e poate cel dintâu care a făcut să se vadă influența ce are îndeșularea trupelor asupra stării lor sanitare. În acest lung războiu, armata rusă, deși a avut să sufere atâtea neajunsuri din cauza mizeriilor nedeslipite de războiu, de asprimea cli-

mei și de răstriștele înfrângerilor, totuși sănătatea trupelor nu a încetat de a fi bună, așa că mortalitatea în armată a fost mult mai mică decât în războaiele precedente. Acest rezultat nu se datorește decât hrânirii bune a trupelor, dobândită printr'o judicioasă organizare a exploatării mijloacelor locale (exceptându-se bine înțeles primele luni ale războiului) și prin întrebuințarea bucătăriilor de campanie. Mâncarea caldă a întreținut sănătatea și energia soldatului rus.

Invățămintele culese din acel războiu au prins bine întrucâtva și armatei noastre. Cele dintâie credite acordate Serviciul Subsistențelor au fost întrebuințate pentru cumpărare de bucătării de campanie și începutul reorganizării manutențiunilor de pâne mobile de campanie. Cu creditele următoare s'a sporit numărul lor pentru a satisface trebuințele armatei potrivit efectivului stabilit prin ordinea de bătaie.

Astfel, în 1910 s'au cumpărat 2004 marmite-bucătării și 50 cuptoare mobile pentru coacerea pânei. În 1911, s'au mai comandat 3.210 marmite-bucătării, și s'au luat măsuri pentru fabricarea pânei de războiu și pesmeților. În fine, în anii 1912 și 1913 s'au cumpărat 2000 marmite-bucătării, 100 cuptoare de brutărie și toate accesoriile necesare organizării manutențiunilor de pâne de campanie; s'a contractat aprovizionarea conservelor de carne pentru războiu și s'a început construirea unei mare fabrice de pâne și de pesmeți în București.

În rezumat, armata dispunea:

La 10 Octobree 1912 de 5.214 bucătării de campanie; iar la 1 Iunie 1913, de 7.214 bucătării de c.

La 10 Octobree 1912, de 50 cuptoare de copt pânea; iar la 1 Iunie 1913, de 150 cuptoare de c. p.

La 10 Octobree 1912, de 301.420 rațiuni de conserve; iar la 1 Iunie 1913, de 1.272.000 rațiuni c. de carne.

La 10 Octobree 1912, de 35300 rațiuni de pâne și pesmeți; iar la 1 Iunie 1913, de 664.000 rațiuni pâne și p.

Deci, la începutul războiului armata noastră dispunea: de 30 cuptoare noi de fiecare corp de armată, în stare de a coace cel puțin 40.000 pâni pe zi și de 80 cuptoare vechi destinate diviziunilor de rezervă; de marmite-bucătării pentru trupele de infanterie, pentru trupele speciale, pentru regimentele de cavalerie, etc.; și de hrana de războiu pentru 4 zile.

Astfel, cu mijloacele puse la dispozițiunea armatei, în ajunul mobilizării ei, hrănirea trupelor în războiu a fost asigurată. De sigur că ar fi fost de cel mai mare folos dacă armata ar fi dispus și de o fabrică de pesmeți (pâne de războiu), care să înlesnească aprovizionarea trupelor în timpul marșurilor răpezi și a dislocărilor prea dese. Aceasta ne-a lipsit, dar ministrul de Războiu, dându-și sama de trebuință, luase măsuri ca să o înființeze, și ea să găsa în construcțiune când mobilizarea a început. Această fabrică, de o mare capacitate de producțiune, împreună cu altele mai mici, cari trebuiesc neapărat anexate manutențiunilor dela Craiova, Buzen, Focșani, Medgidia, etc., vor ușura și complecta într'un viitor războiu aprovizionarea cu pâne a armatei de operațiuni.

Tot din creditele acordate în urmă s'au cumpărat 1200 prelate pentru acoperirea trăsorelor de rechizițiune destinate transportului alimentelor, în special a pânei și făinei. Atât s'a putut face până în ziua mobilizării. Numărul trăsorelor de hrană și de aprovizionare nu s'a putut mări din cauză că timpul a lipsit. Adaog că hrănirea trupelor era asigurată prin combinația întrebunțării mijloacelor găsite pe loc cu cele aduse dela depozitele dinapoi.

VIII. — SERVICIUL SANATĂȚII

Era o vreme când mica noastră armată avea, în timp de pace, un serviciu sanitar bine constituit. E mult de atunci. Bazele lui fusese puse de medicul general dr. Carol Davila, neîntrecutul organizator al Serviciului Sanitar în România. Atunci un regiment de Infanterie, format numai din două batalioane, avea: un medic de regiment, un medic ajutor, un sub-hirurg și un farmacist; iar fiecare batalion mai avea un gradat-infirmier. Astăzi, regimentul cu 3 batalioane nu are decât un singur medic și un singur gradat-infirmier. Atunci regimentul cu 2 batalioane avea 2 trăsuri de ambulanță, astăzi regimentul cu 3 batalioane nu are decât una.

Lipsind o Lege de Cadre, care să așeze cadrul serviciului sanitar după trebuințele armatei, și să nu-l lase victimă nevinovată a fluctuațiilor caprițioase ale bugetelor anuale, Serviciul Sanitar Militar a avut să sufere mult din cauza lipsei unei organizări temeinice și unui personal suficient.

În 1900—1, Armata avea 159 medici, 50 veterinari și 80 farmaciști;

În 1901—2, avea 121 medici, 44 veterinari și 66 farmaciști;

În 1905—6, avea 134 medici, 47 veterinari și 66 farmaciști.

Tocmai în 1908—9, numărul medicilor se radică la 165 și al veterinarilor la 52, adică ceva mai mare decât cel din 1900, deși efectivul armatei se radicase dela 58.000 la 88.000 oameni. Notez însă că în acest an numărul farmaciștilor s'a scoborât la 46 prin desființarea farmaciștilor de corpuri și înlocuirea lor prin farmaciști de garnizoană.

În 1910—11, armata avea: 180 medici, 54 veterinari și 51 farmaciști;

În 1912—13, avea: 194 medici, 56 veterinari și 56 farmaciști; iar

În 1913—14, avea: 235 medici, 69 veterinari și 61 farmaciști.

Vedem că abia în ultimii doi ani s'a dat o desvoltare oarecare corpului sanitar, nu însă deajuns față cu trebuințele armatei, al cărei efectiv se radicase dela 58.000 (1901) la 101.000 (1913).

Pentru a se vede că nici numărul de 235 medici nu e deajuns, voi lua în cercetare arma cea mai însemnată, dar și cea mai obijduită: Infanteria. La sfârșitul anului 1912—13 pentru cele 50 corpuri de trupă, cari constituiesc infanteria activă, erau numai 50 medici, din cari 2 sta-giari. Cum însă 9 regimente aveau câte un batalion detașat permanent în altă garnizoană, unde nu se mai aflau alte trupe, s'au găsit 9 garnizoane fără medici militari. Starea de atunci se continuă și astăzi. Acestei organizări subrede din timp de pace ce organizare putea să-i corespundă în timp de războiu?

Care ar fi trebuit să fie organizarea serviciului sanitar al unui regiment de Infanterie?

Există o armată, într'o țară depărtată, tânără ca și a noastră, dar cu o organizare mult mai solidă decât a multor armate europene. În acea armată voi căuta organizarea acestui serviciu. Un regiment de infanterie japonez are un medic, cu rang de ofițer superior, care îndeplinește sarcina de medic-șef al regimentului; batalioanele din regiment au fiecare un medic de batalion, ajutat de un medic secund. Intregul acest personal e apoi ajutat de un personal inferior compus din: infirmierul-șef al regimentului și infirmierii batalioanelor.

Când un regiment dispune de un asemenea personal sanitar, s'ar putea oare ca îngrijirea oamenilor să lase

ceva de dorit, ca măsurile preventive luate în cazarmă, în marșuri și în răsboiu să nu pună la adăpost trupa și ofițerii de orice boală molipsitoare și nemolipsitoare? Pentru aceasta, soldatul japonez, îngrijit în timp de pace și crescut în regulile sănătoase ale igienei, știe să se păzască singur în timp de războiu de tot ce ar pute să-i strice sănătatea; iar când fără vina lui e atins de vreo boală, găsește totdeauna lângă el pe bunul său medic, tovarăș de zile răle ca și de zile bune, ca să-l îngrijască și să-l scape de primejdie. Aceasta e fața medaliei. S'o întorcem pentru a-i vede dosul.

Regimentul nostru cu un efectiv de aproape 1.400 oameni, în timp de pace, are un singur medic, cu un singur infirmier. Când acest medic lipsește, trimis la studii de specializare, sau la un serviciu de lungă durată (de pildă, în recrutare), el e înlocuit printr'un alt medic din garnizoană, dacă se găsește, sau printr'un medic civil plătit cu ziua. Urmare: îngrijirea sănătății oamenilor în timp de pace e insuficientă, căci dacă, în cazul cel mai favorabil, medicul militar, sau înlocuitorul lui, va putea lupta cu boalele cari se ivesc în corp, el nu va fi nici odată în stare să le prevină, și dacă să le veteredece de a intra în corp. Și dacă starea sterea su ^{veteredece} de a intra în corp. Și cum nu va fi imbulzea dreptare precară în timp de pace să aivă o pregătire specială, pe care nu o poate dobândi de cât printr'o practică îndelungată în serviciul trupelor. Nu orice medic, cât de capabil și de ilustru ar fi, poate fi un bun medic militar; și de aceea, în toate armatele bine organizate se caută ca numărul medicilor din serviciul trupelor să fie aproape tot atât de mare cât le trebuie în timp de războiu.

În Germania se tinde ca un medic militar să nu îngrijască în timp de pace mai mult ca 400 oameni, iar în Fran-

ta 600. La noi, un medic, de multe ori tânăr și fără experiență, s'au tocmit cu ziua, îngrijește 1000—1400 oameni; iar în războiu regimentul pleacă cu 3 sau 4 medici, din cari cel mult unul face parte din Corpul Sanitar Activ. Iși închipue cineva câtă muncă, cât devotament, câtă abnegațiune trebuie să pună acești medici ca să poată face față insuficienței pregătirii speciale, pe care trebuie să o aivă medicul militar?

Eu eram de mult pătruns de neajunsurile organizării serviciului sanitar, și de aceea m'am folosit de toate prilejurile ca să le aduc la cunoștința autorităților superioare. În 1913, fiind ministru, nu am întârziat ca să i-au măsurii cumpănite cu mijloacele, pe cari budgetul mi le da, și cu posibilitatea recrutării medicilor militari, și am început să îndrept starea precară a serviciului, sporind numărul medicilor activi cu 41 și adăogând în fiecare regiment de infanterie 2 infirmieri-gradati. Acesta nu a fost decât începutul realizării unui program de reorganizare a Serviciului Sanitar Militar, de care comisiunea bugetară a Camerei Deputaților a luat cunoștință înaintea votării budgetului din 1913—14.

Dacă dela îngrijirea oamenilor se trece la aceea a cailor, găsim aceeași lipsă de personal sanitar, cu aceleași răle urmări. Pentru a începe în prior, care răului, am sporit cât am putut prin budgetul anului 1913—14 numărul veterinarilor militari.

Prin desființarea farmaciilor de regiment și înlocuirea lor, numai în garnizoanele mari, prin farmacii de garnizoană, s'a luat o dispozițiune dăunătoare sănătății trupelor atât în timp de pace cât, mai cu samă, în războiu. Pentru a îndrepta răul trebuie a reveni la vechea organizare, căci într'un regiment farmacistul militar e auxiliarul indispensabil al medicului pentru controlarea hranei și apei

a oamenilor și animalelor și pentru asigurarea igienei și salubrității cazarmelor, cantonamentelor și bivuacurilor.

Astfel am văzut, eu, rostul serviciului sanitar militar și pentru îndreptarea lui am stăruit neîncetat, fiindcă în el stă pe jumătate putința conservării efectivelor în războiu, și întreținerea și îndreptarea sănătății contingentelor de Români, cari trec prin școala Armatei în timp de pace.

Dacă acum trecem dela personal la materialul sanitar, trebuie să mărturisim aceeași întârziere adusă înzestrării armatei cu materialul necesar.

Până la 1910 abia se găsește, ici și colo, câte o urmă de mic credit pentru materialul sanitar de campanie, căci nu cu 1.300.000, afectați dela 1900 până la 1910, s'ar fi putut procura cele trebuincioase armatei pentru războiu. În principiu, formațiunile noi active trăesc în acest răstimp nu din prisosul, ci din puținul celor vechi.

Trebue să ajungem în anul 1910 ca să găsim un credit de 280.000 deschis Armatei pentru serviciul sanitar al său. Acest mic credit, față cu marile nevoi, e urmat în 1911 de altul de 363.000 lei, și, numai în 1912, când nevoile au convins pe toți, s'a deschis un credit de 1.500.000 lei, urmat în 1913 de alte două: de 2.668.000 și de 1.053.000 lei.

Din creșterea subită a creditelor acordate dela 1910 încoace și din îmbulzeala celor deschise în ultimii doi ani, se poate vede nevoile mari și neînlăturate de cari suferea acest însemnat serviciu al Armatei; și de aceea nu trebuie să ne mirăm dacă, până în toamna anului 1912, întregul material de pansamente, medicamente, obiecte și instrumente chirurgicale, uman și veterinar, nu reprezintă decât o valoare de 300.000 lei. În anii 1911, 1912 și 1913 s'a lucrat mult, s'a făcut tot ce omul conștiincios și devotat datoriei poate să facă ca să îndrepte o stare rea; și, prin muncu tuturilor, s'a ajuns a se radica până la 1/Iunie 1913 valoarea

rea acestui material la 1.568.000 lei, valoare care s'a sporit de atunci în fiecare zi.

Astfel, la intrarea în campanie, armata noastră a putut dispune de următorul material:

5 laboratoare bacteriologice mobile, înzestrate cu tot materialul necesar pentru o regulată funcționare (câte unul de Corp de Armată, ca în armata franceză). Găsind acest număr insuficient pentru întreaga armată de operațiuni, am mai adus 4, cari ca și precedentele au fost cu folos întrebuințate în lupta contra holerei, atât în Bulgaria cât și în țară;

800.000 pansamente individuale, pentru întâia dată introduse în armata noastră;

Cantine medicale umane (87) și veterinare (297); truse chirurgicale veterinare (69), gente pentru ofițeri veterinari (100); truse chirurgicale de campanie (60); instrumente chirurgicale; sterilizatoare mari și mici (130); autoclave pentru trenurile sanitare (8); aparate pentru serum artificial (29);

Material pentru trenurile sanitare; trăsurile pentru radiografie (2); aparate de dezinfectat cu formol (30); unelte și scule pentru coloanele de brancardieri; medicamente și dezinfectante în cantități mari; mese pentru operațiuni de campanie (180), etc.

Afară de acesta, Ministerul a mai instalat la Spitalul Militar Central un atelier pentru confecționarea, presarea și împachetarea pansamentelor, și un altul pentru fabricarea medicamentelor.

Dar, nu numai de aceste avea lipsă armata noastră. Serviciul sanitar nu avea nici mijloace pentru transportul răniților de pe câmpul de bătăie, nici adăposturi pentru îngrijirea bolnavilor, nici cele trebuincioase pentru hrănirea lor; și de aceea s'a căutat în anii din urmă, adică dela

1911 până la mobilizare (Iunie 1913), să i se satisfacă o bună parte din nevoi, potrivit cu mijloacele și cu timpul de cari s'a putut dispune. Și, din aceste citez pe cele mai însemnate:

161 trăsură de ambulanță, căci armata nu dispunea de cât de 210 trăsură de model vechiu (1874), cari în mare parte servise în războiul din 1877—78 și erau trecute peste termenul de traiu;

Peste 200 corturi de ambulanță și de operațiuni;

8.970 tărgi Percy și Lipowski, pentru transportul răniților;

103 furgoane de ambulanță, trăsură, furgoane și care veterinare;

331 bucătării de campanie pentru ambulanțele de campanie;

18 trăsură de subsistență;

1 ambulanță automobilă;

5 barace Döker, pentru lazaretele de campanie.

Toate aceste, cari constituiesc numai o parte din materialul sanitar, cu care armata a fost înzestrată în ultimii ani, existau la 1 Iunie 1913 și au făcut parte din formațiunile sanitare ale Armatei de operațiuni. În afară de ele, se mai găsesec comandate, dar neprimite până 'n acea zi:

5500 tărgi Percy și 310 port-targe;

123 trăsură de ambulanță;

89 furgoane, 4 trăsură de farmacie și 10 care veterinare.

Cred că din cele arătate asupra organizării din timp de pace și pregătirii de războiu a Serviciului Sanitar Militar, se poate vedea lesne și lipsele de cari a suferit acest serviciu și munca încordată ce s'a pus mai în urmă pentru a-i da o organizare mai bună și a-l înzestra, dacă nu cu tot ce trebuia să aivă, cel puțin cu o parte din

strictul necesar. Și declar că la acest rezultat am ajuns după cum voi dovedi mai departe, și că armata a avut în expedițiunea trecută tot ce i-a trebuit pentru îngrijirea sănătății ei, chiar dacă acea expedițiune s'ar fi transformat într'un războiu de lungă durată. Aci a stat superioritatea organizării armatei noastre. Pe când unele armate ale statelor balcanice, după o lună de operațiuni, își slese mare parte din mijloacele lor de acțiune, armata noastră avea tot ce-i trebuia și dispunea de rezerve suficiente pentru a umplea lipsele, ce urmau să se facă în aprovizionamentele Corpurilor și formațiunilor dela Armată. Da. S'au găsit corpuri de trupă, s'au găsit și formațiuni sanitare, cari au ajuns în Bulgaria fără materiale sanitare suficiente, dar aceasta nu se datorește lipsei, ci neștiinței, neprevederii și neglijenței personalului respectiv 1). Dar greșale se fac, căci a greși e firesc; greșalele însă se îndreaptă lesne și fără urmări grele când sunt mijloace de îndreptare. Răul e mare atunci când lipsele sunt reale, iar nu închipuite, căci atunci nici o îndreptare nu mai e cu putință.

IX. ARMAMENTUL

Am ajuns la cercetarea celei mai însemnate părți a înzestrării armatei, care a constituit sub toate guvernele țării preocuparea cea mai constantă a Miniștrilor de Războiu: Armamentul Armatei, pentru care s'a acordat dela 1900 până la 1910 peste 70 de milioane lei, ceea ce e mult în raport cu micimea creditelor date celorlalte trebuințe ale Armatei.

1) Medicii de rezervă, cari nu cunoșteau organizarea Serviciului Sanitar Militar, nici mijloacele de cari dispuneau depozitele sanitare ale Armatei; Capii Serviciilor Sanitare dela Comandamente, cari nu au controlat deajuns mobilizarea serviciilor sanitare.

Sunt 10 ani de când, hotărându-se înlocuirea tunurilor vechi prin tunuri cu tragere răpede, s'a comandat în Germania primele baterii de câmp de 75 mm. Numărul lor a crescut până în anul 1908 la 103. De atunci, până la 1910, nici o comandă de tunuri nu mai are loc.

Infanteria, care își schimbase armamentul în 1893, ajunsese să aivă în anul 1910 numai 245.000 puști Manlicher.

În total armata noastră de câmp dispunea la 1 April 1910, de următorul armament:

412 tunuri cu tragere răpede și 32 obuziere de 120 mm., cu o dotațiune de 283.000 lovituri (proiectile);

245.000 puști de Infanterie, model 1893, cu o dotațiune de 129 milioane cartușe;

78.000 puști model 1879, cu 16 milioane cartușe.

16.000 carabine model 1893 și 7800 model 1879;

12 mitraliere de cavalerie, cu o dotațiune de 300.000 de cartușe;

33000 săbii de cavalerie și artilerie.

O țară, a cărei populațiune și ale cărei mijloace îi permit a pune pe picior de războiu o armată de cel puțin 400 de mii luptători, nu putea rămâne cu 400 de tunuri de câmp cu tragere răpede și cu 240.000 puști Manlicher. Sporirea armamentului se impunea, și încă răpede.

În 1910, se deschise dar Armatei un credit de 6 milioane lei cu cari se cumpără 10000 puști de Infanterie și 260 mitraliere, se construiește fabrica de fulmicoton și de acid nitric și se făcu instalațiuni speciale pentru fabricarea pulberii progresive.

În 1911, se acordă un nou credit de 6.800.000 lei cu cari să cumpără, între altele, 35 baterii tunuri de câmp model 1904, 2000 puști de Infanterie, 50 mitraliere, și se măriră instalațiunile Pirotehniei Armatei.

În 1912, la începutul anului, se acordă 21 milioane lei,

114

cu cari s'a comandat: 12 baterii de obuziere de câmp de 105 mm; 2 baterii de obuziere grele de 150 mm.; 4 baterii de tunuri de munte;

S'a complectat chesoanele artileriei de câmp, și s'a sporit dotațiunea Artileriei și Infanteriei cu munițiuni.

Mulțumită creditelor acordate, dela începutul lui 1910 până la începutul lui 1912, armamentul nostru s'a îmbunătățit întru câtva, căci la 1 Octobree găsim în depozitele Armatei și în serviciul Trupelor:

255.000 puști model 1893. cu 149 milioane cartușe, din cari mare parte neîncărcate;

78000 puști model 1879, cu 16 milioane cartușe;

27000 carabine model 1893 și 7800 carabine model 1879;

307 mitraliere de Infanterie și 12 de Cavalerie, cu 1.700.000 cartușe;

49.000 săbii de cavalerie și artilerie;

554 tunuri de 75 mm model 1904, cu 400 mii lovituri, parte în curs de fabricare;

32 obuziere de 120 mm. cu 12000 lovituri.

Dar nici această situațiune, cu nouile comande în curs de execuțiune, nu era satisfăcătoare, căci nici numărul gurilor de foc, nici numărul armelor de Infanterie și Cavalerie, nici numărul mitralierelor și nici munițiunile lor nu puteau satisface trebuințele neconținut crescânde ale armatei noastre, nici exigențele războiului actual.

Regatul bulgar își pregătise destul de bine armata în vederea războiului pe care-l visa neconținut, și totuși armata bulgară a intrat în războiu fără munițiuni suficiente și cu o artilerie care, numericeste, nu era în raport cu efectivul Infanteriei. Insuficiența munițiunilor nu a fost atât de simțită fiindcă Bulgaria avea granițele deschise, dar a gurilor de foc a fost greu simțită în cursul întregului războiu. Astăzi raportul dintre Artilerie și Infanterie este

de o baterie pentru un batalion. Armata bulgară nu a avut într'o diviziune de 24 batalioane decât 54 guri de foc, din cari 18 de model vechiu.

Dându-mi sama de aceste neajunsuri, constatate în armamentul nostru, am obținut pe la sfârșitul anului 1912, și la începutul lui 1913 credite în sumă de 97 milioane pentru sporirea armamentului potrivit cu planul de mobilizare admis în Decembre 1912.

Cea ditâi grijă a mea a fost ca să îndoese numărul puștilor nu numai pentru a satisface nevoile zilei, ci pentru a putea în scurt timp rădica efectivul armatei mobilizate, mult mai sus decât cel fixat prin programul din Decembre. Am comandat 200.000 arme pentru Infanterie.

Aceeași dispozițiune am luat și pentru sporirea numărului carabinelor pentru cavalerie și artilerie. Apoi, pentru a complecta, înzestrarea Diviziunilor de rezervă cu artileria necesară, am comandat încă 38 baterii de tunuri de 75 mm și de obuziere de 105 mm.

Armata era în lipsă mare de revolvere, căci din 70000 câte îi trebuiau nu avea decât 9800. Când am venit la Minister, am găsit o comisiune de specialiști, care făcea de trei ani încercări comparative cu pistoale automate de diferite sisteme, fără să se fi fixat asupra celui mai bun sistem, deși rezultatele încercărilor îi indicau alegerea. I-am dat un termen scurt ca să se hotărască, și rezultatul a fost că în Decembre 1912 am comandat 50.000 pistoale automate.

Am comandat chesoanele și accesoriile bateriilor de depozit (tunuri de 75 mm.) cari nu aveau decât tunurile.

Am comandat mitraliere pentru Infanterie și Cavalerie (130), cu cari să complectez armamentul Diviziunilor de rezervă și regimentelor de Cavalerie, astfel ca fiecare regiment de Infanterie să aivă o companie de mitraliere, iar regimentele de cavalerie câte o secțiune.

Pentru a rădica stocul munițiilor de războiu până la dotațiunea minimă fixată de organele în drept—1000 cartușe de armă și 1000 de proiectile de gură de foc — pe de o parte am comandat în străinătate proiectile, cartușe și materii prime, iar pe de alta, am luat măsuri ca Arsenalul, Piroteciniia și Pulberăria Armatei să-și sporească producțiunea zilnică. Printr'o muncă neîntreruptă de zi și de noapte, îndoind numărul lucrătorilor, am ajuns ca Piroteciniia să-și rădicesc producțiunea zilnică dela 400 mii cartușe, pe care o considera până la Noembrie 1912 ca producțiune maximă, la 1.200.000. Nici Arsenalul, nici Pulberăria dela Dudești nu au rămas mai pe jos. Pentru aceste trei stabilimente ale Armatei, campania de lucru dela Noembrie 1912 până la 1 Iuliu 1913 a fost mult grea, dar demnă de toată lauda prin rezultatele frumoase, dar așteptate de mine, care aveam încredere desăvârșită în personalul lor de conducere și de lucru. Incercarea la care ie-am pus a fost istovitoare, ele însă și-au arătat adevărata putere de lucru, și de aceea mă simt dator a le aduce și de aci mulțumirile fostului Ministru de Războiu.

Neapărat că nu tot ce am comandat, dela începutul lui Noembrie 1912, s'a putut fabrica și aduce în țară până la 1 Iuliu 1913, totuși situațiunea armamentului a fost mult îndreptată, căci la acea dată Infanteria noastră dispunea de 310000 arme Manlicher cu 280 milioane cartușe și de 78.000 arme Henry-Martini cu 16 milioane cartușe; iar Artileria dispunea și ea de 614 guri de foc de câmp de cel mai perfecționat sistem, de 110 guri de foc — tunuri de munte, obuziere și tunuri de asediu — cu tragere înceată, cu o dotațiune totală de 600.000 proiectile.

Dar fabricile și uzinele străine, furnizoarele Armatei noastre, lucrau neîntrerupt așa că, după mobilizarea armatei, neconținut soseau în țară munițiuni și armament;

iar stabilimentele noastre ne dădeau zilnic munițiunile cu cari se putea înlocui în parte ceea ce s'ar fi consumat pe teatrul de operațiuni.

Pentru a complecta relațiunile asupra armamentului nostru, trebuie să mai adaog că armata dispunea încă de o rezervă de 150 guri de foc cari aveau să sosească din străinătate în timpul campaniei — dacă ar fi durat mai mult, și că numai eu comandasem peste 350 mii proiectile, cari neconținut intrau în țară.

Cu un cuvânt, armamentul Artileriei și Infanteriei, cu dotațiunea lui de munițiuni, era acum complet asigurat pentru o campanie îndelungată.

Dar, Artileria noastră și coloanele de munițiuni suferau de o mare lipsă. Le lipsa cea mai mare parte din harnasament. Dându-mi sama de marele neajuns al acestei lipse, care nu se poate suprima prin rechizițiuni, căci în comerț nu se găsește, am comandat în țară și în străinătate, îndată ce mi s'au deschis creditele necesare, harnasamentul de prima trebuință, din care citez numai o parte : 1182 șai pentru conductori, 1482 hamuri pentru rotași, 1482 hamuri pentru mijlocași și 1482 pentru înaintași; 800 hamuri pentru rotași și 110 pentru cetlăiași; 20 mii găleți de pânză, 20 mii saci de ovăz și 10 mii plase de fân. Toate acestea au fost predate la timp artileriei.

Ceea ce arăt invederează lipsele mari de cari suferea înhămarea artileriei noastre, dar în același timp mai pune în lumină nepăsarea orientală a celor chemați să le suprima la timp. Ceea ce am acoperit eu nu reprezintă decât o parte din gol, și acest gol nu trebuie perdut din vedere, căci Armata nu mai poate fi lăsată în starea în care a stat până acum.

Și, acum, rezumez: Armata noastră dispunea în prezenta mobilizării de un armament, superior în număr și în

calitate celui aflat în serviciul armatelor balcanice, și de munițiuni în cantități destul de mari ca să poată face față nevoilor — deduse din învățămintele campaniei din Tracia, pe cari le impune un războiu greu și lung. Mai adăugă că superioritatea artileriei noastre de câmp ne era garantată nu numai de numărul gurilor de foc cu tragere răpede și de cel mai bun sistem, dar încă și de calitatea ofițerilor noștri de artilerie, stimați astăzi de toate armatele străine.

X. — MATERIALUL TRUPELOR TECHNICE

Trupele noastre de Pionieri și de Comunicațiuni sunt în scădere calitativă de câțiva ani. Cauza o găsim în legea de organizare a Armatei din 1908 și în neatențiunea ce li s'a dat de atunci încoace de organele de Comandament, de Marele Stat-Major și de ministrii de Războiu.

Războiul ruso-japonez a pus în vază nevoia ce armatele au astăzi, când războiul pune la contribuțiune tot ce mintea omului născoceste — știința întreagă — de trupe speciale, numeroase, și de material tehnic, îndestulător. Dar de aceste învățăminte noi nu am știut să ne folosim. Armata noastră nu a dispus nici de trupe speciale suficiente, nici de material tehnic, și ar fi suferit mai mult de această lipsă, dacă lipsa n'ar fi fost în parte compensată prin devotamentul, patriotismul și tradițiunea adânc împlântate în Corpul ofițerilor noștri de Geniu.

Dela 1900 până la 1910 nu s'a acordat Geniului decât 210.000 lei pentru materialul tehnic al Armatei. Cu această sumă nu numai că nu se putea înjgheba un bun material de războiu, dar nici chiar întreține vechiul material pus în serviciu în 1884—1885, și nici satisface nevoile zilni-

ce ale armatei. Cele ce urmează vor inveda starea precară a trupelor tehnice:

Până în anul 1912 batalioanele de Pionieri și de Căi-Ferate nu aveau decât 103 trăsuri cu material tehnic. În 1912, s'au comandat 124, așa că la mobilizare ele au dispus de 227 trăsuri, cari au constituit parcul lor cu unelte, scule și material tehnic de diferite specialități.

Până la 1912, trupele de telegrafie nu aveau decât 71 trăsuri cu material de telegrafie de campanie. Până la 1 Iunie 1913 li s'a mai dat 45, așa că la mobilizare ele au avut 116 trăsuri cu material tehnic.

Pentru operațiunile de noapte, Armata are nevole de proiectoare foto-electrice, cu cari se luminează terenul dinaintea pozițiunilor ocupate de trupe, sau să descopere pozițiunile pe cari se găsesc trupele vrășmașe, locul unde acestea își instalează bateriele în timpul nopței, sau unde fac lucrări de întărire, etc. Armata noastră nu dispunea, până la 1912, decât de două aparate. Până în ziua mobilizării, i s'a dat 10 aparate.

În 1908 s'a procurat trupelor de telegrafie 3 trăsuri-stațiuni de telegrafie marconiană, pentru a le încerca și a se deprinde cu întrebuițarea telegrafiei fără fir. De atunci până în 1912 nu i s'a mai dat nimic. În ajunul mobilizării li s'a procurat încă 14 stațiuni marconiane de campanie, cari au fost de mare folos, deși personalul lor tehnic nu avea toată deprinderea pentru întrebuițarea și întreținerea aparatelor.

Asigurarea transporturilor la armată a preocupat mult organele chemate să le organizeze. Se cunoșteau greutățile ce le va întâmpina aprovizionarea armatei într-o țară lipsită de căi-ferate și săracă în drumuri ordinare, și de aceea s'a căutat a se înzestra armata cu un parc de camioane-automobile cari, dimpreună cu cele re-

chiziționate la mobilizare, să ușureze în parte transporturile făcute cu convoiurile de trăsuri. Cu multă greutate, s'a ajuns, până în ajunul mobilizării, să se cumpere 40 de camioane-automobile. Aceste, cu cele rechiziționate, au fost de mare ajutor pentru aprovizionarea trupelor cari se depărtaseră prea mult de depozitele lor. Ele ar fi adus și mai bune servicii dacă Armata ar fi avut un corp de buni conducători de automobile. Lipsa acestora s'a simțit foarte mult în timpul operațiunilor.

Trupele de Pontonieri, erau înzestrate, până în 1910, cu un material de poduri pentru râuri, de bună calitate, dar care nu răspundea tuturor trebuințelor războiului. Armata nu dispunea nici de material special pentru Dunăre, a cărui trebuință fusese recunoscută încă din timpul războiului pentru Independența țării. Pentru a pune capăt unei lipse atât de mare, d. Nicolae Filipescu, în anul 1911, a luat măsuri ca să se construiască, în atelierele din țară, un material de pod pentru acest fluviu cu pontoane metalice, studiat de corpul pontonierilor noștri. Acest material a fost gata în 1912, și cu el s'a construit în 1913 podul dela Corabia — în 7 ore de lucru, de care s'au folosit pentru a trece Dunărea în Bulgaria, 3 Corpuri de armată, 1 Diviziune de rezervă și 2 diviziuni de cavalerie. Tot cu acest material s'a construit podul dela Zimnicia pentru întoarcerea în țară a Corpurilor 2 și 4 de armată.

Cred că toți vor recunoaște că aruncarea unui pod pe Dunăre, lung de 1000 metri, în 7 ore, este o strălucită operațiune tehnică de războiu, care trebuie scrisă cu litere mari în istoria bravilor noștri pontonieri. Dar, fiindcă toți au recunoscut marele folos adus armatei de acest pod, e de datoria mea să spun că lipsa materialului pentru un al doilea pod a fost mult simțită, căci această lipsă ne-a silit să construim cu mari greutăți podul dela Turnu-Măgu-

rele cu pontoane mari (luate din porturi) și cu șleपुरi, în-
trebuințând 8 zile de lucru, în care timp armata din Bul-
garia a avut să sufere neajunsurile lipsei de legătură cu
baza ei de aprovizionare. Lecțiunea a fost făcută, ea va
servi pentru viitor. Procurarea materialului pentru al doi-
lea pod se impunea, și de aceea, înainte chiar de a părăsi
Ministerul, am luat măsuri, și am dat fondurile necesare
pentru construcțiunea lui.

Până în 1912, trupele de Pionieri erau lipsite de un ma-
terial ușor de poduri pentru înlesnirea trecerii peste riu-
rile mici și canale. Armata a fost înzestrată și cu acest
material înainte de mobilizare.

Pentru constituirea Corpului Cicliștilor Militari, atât
de necesar Cavaleriei și serviciului ei de explorare și de re-
cunoașteri, precum și trupelor de toate armele în marșuri,
staționare și lupte, armata a fost înzestrată în prețuia
campaniei cu 2080 biciclete și 60 motociclete. Cu prilejul
expedițiunii din Bulgaria s'a văzut cât de șubredă este or-
ganizarea companiilor de cicliști, făcută la mobilizare, și
de aceea cred că Ministrul de Războiu nu va întârzia să le
deed o organizare permanentă, înscriindu-se în budge-
tul său.

Lipsa trăsurilor de terasieri ale Infanteriei, atât de
simțită până în 1912, când întreaga armată nu avea decât
163, s'a redus în mare parte prin comanda făcute în 1912
— 1913, așa că la începutul mobilizării armata avea 285
trăsuri de terasieri.

Inzestrând trupele de Geniu, și deci Armata, cu acest
divers și însemnat material, ele au putu fi în stare să a-
ducă armatei servicii reale în timpul marșurilor de con-
centrare, la trecerea Dunării, în marșurile din Cadrilater
și din Bulgaria de Vest, și în timpul staționării armatei.
Cine a văzut starea drumurilor și a lucrărilor de artă, mai

cu samă în Bulgaria de Vest, starea liniilor telegrafice distruse în mare parte de Cavaleria noastră în raita ei spre Orhan, își dă seama de stăruința ce au pus trupele speciale ca să îndrepteze drumurile, să repare podurile și liniile telegrafice și să construiască noi linii telegrafice și telefonice de campanie pentru a asigura legătura între elementele armatei. Deși insuficiente și cu specialități abia create, fără ofițeri și grade inferioare suficiente și suficient specializate, Trupele Speciale au demonstrat încă odată folosul lor pentru armată și trebuința de a li se da o organizare temeinică și de a le înzestra cu tot ce știința și industria le pune astăzi la îndemână în interesul conducerii războiului.

XI. — MARINA MILITARA

În anul 1904 am fost luat în nume de rău fiindcă am arătat starea precară a forțelor noastre de Mare și de Dunăre, lăsate uitării dela 1888. 1) De sigur că și strigătul meu, auzit de oamenii noștri politici cari se îngrijesc de soarta țării, a contribuit la constatarea răului și la luarea măsurilor de îndreptare, căci în anul 1905 generalul Manu, ministru de războiu, a făcut să se acorde Marinei Militare un credit de 13.500.000 lei pentru constituirea escadrei de Dunăre, menită să concure la siguranța și apărarea fruntăriei noastre fluviale precum și la operațiunile militare fluviale.

Pe lângă această forță militară, trebuie să menționez și mijloacele de transport, de cari dispun astăzi Marina Militară și Serviciul Navigațiunii Fluviale, mijloace cari au fost puse la încercare în tot timpul operațiunilor și au a-

¹⁾ Locotenenții Botez și Kirîțescu; Războiul pe Dunăre (Prefața de Colonelul C. N. Herjeu).

rătat cât putem să ne încredem în ele. Numai la Bechet au putut fi trecute, cu ajutorul lor, pe malul drept al Dunării, la 2 Iuliu, un întreg Corp de Armată și o Diviziune de Cavaleria. Adaog, ca să se știe, că mulțumită concursului Escadrei Fluviale și dispozițiilor de cooperațiune, organizate pe malul stâng al Dunării, această trecere trebuia să reușească chiar dacă adversarul ar fi căutat s'o împedice.

Tot, cu ajutorul și cu materialul procurat în parte de Marina Militară și de Serviciul Navigațiunii Fluviale Române, s'a construit podul dela Turnu-Măgurele, care a servit tot timpul ca legătură permanentă între armata din Bulgaria și România, și apoi pentru întoarcerea în țară a Corpurilor de Armată II și III și a Diviziunii a 2-a de rezervă.

În fine, cu concursul Serviciului N. F. R. și al Marinei Militare, au trecut Dunărea, între Rahova și Bechet, la întoarcerea în țară, Diviziunea I de rezervă, Diviziunea I de Cavalerie și Regimentul 1 de Vânători; și au fost transportate pe apă dela Zimnicea la: Oltenița, Brăila și Galați, trupele și serviciile Corpului 3 de Armată și a unei părți din Corpul 2 de Armată.

Arătând toate acestea, cei cari le vor citi vor constata cât de mult ne-a folosit, și ne va mai folosi într'un viitor războiu, concursul trupelor fluviale și al Serviciului de Navigațiune Fluvială. De aceea, țin să spun că, pe lângă complectarea forței militare fluviale, care trebuie realizată, mai trebuie neapărat să complectăm și mijloacele de transport prin procurarea unor ceamuri mari pentru transportul cailor și trăsurelor Armatei și prin crearea unui material de podeală, care să constituie zăstrea fiecărui ponton și șlep aflat pe apele Dunării.

Singurul mijloc de acțiune, care ne-a lipsit cu totul, a fost o mică forță maritimă pentru apărarea fruntariei

maritime a țării și oerotirea navigațiunii comerciale în Marea Neagră. Nu am avut nici o unitate de luptă, căci bătrânul crucișător „Elisabeta“, coplesit de ani și obosit de o lungă staționare în apele Bosforului, avea nevoie de o reparațiune radicală pentru a-și câștiga în parte calitățile nautice și combative. Desigur că pentru apărarea litoralului tunul său ar fi intrat în joc, dar numai ca să apere, nu ca să și atace. Starea aceasta se datorește desigur multor cauze. Una din ele, nu cea mai puțin însemnată, a fost că puțini din cei chemați și-au dat sama de rostul unei puteri maritime, căci de nu ar fi fost așa nu s'ar fi lăsat să treacă mai bine de 25 de ani fără să se dea un singur tovarăș crucișătorului „Elisabeta“ și fără să se înlocuiască cele trei torpiloare căzute azi în neputință de a ține marea.

Dar, această lipsă din organizarea noastră militară va dispărea în curând.

Inceputul unei modeste Armate de Mare e făcut de fostul guvern, care a acordat ministrului de Războiu fondurile necesare pentru achizițiunea a 4 puternice destrugătoare. Inceputul organizării apărării submarine e de asemenea făcut de mine prin **Comitetul Doamnelor**, care a adunat până acum 3 milioane lei. Acum, când nevoia este atât de simțită, nu mă mai îndoesc că începutul din 1913 va găsi continuare în anii ce vor urma.

Indreptările aduse Organizării Armatei

XII. — INCADRAREA ARMATEI

Din câte am arătat până aci, s'a putut vede care a fost starea materială a armatei noastre înainte de 1 Octobrie 1912 și la 1 Iuliu 1913. Voiu arăta acum ce s'a făcut

la Ministerul de Războiu în ultimii trei ani, 1911—1913, pentru a se îndrepta neajunsurile organice ale Armatei și a-i asigura o mai bună încadrare.

Chestiunea încadrării unei armate pentru războiu e foarte greu de rezolvit, căci soluțiunea ce i se poate da se găsește în conflict cu două interese antagoniste.

O armată mobilizată e astăzi, după cum am mai spus, însăși națiunea sub arme, în care partea permanentă a armatei se perde în partea **chiamată**. O armată permanentă, în realitate, nu e decât un cadru, în care, în războiu, vine de se încadrează formidabila masă a armatei. În vara anului 1913 în cadrul permanent de 100.000 oameni s'au încadrat 360.000 congediați, rezerviști și milițieni. Când națiunea va fi din nou chiamată la arme, în cadrul permanent, care de sigur nu va fi mai mare ca cel din 1913, vor veni să se încadreze 500.000 mobilizați, dacă nu mai mulți. Pentru o asemenea armată va trebui un cadru bun, căci masele armate cu cât se măresc prin sporirea rezervelor cu atât perd din coeziunea lor, din puterea lor morală și profesională. Singurul corectiv nu și-l pot găsi decât într-o bună încadrare. Ar trebui dar, ca pentru o asemenea armată, întregul cadru de ofițeri și de grade inferioare să fie activ.

Dar — și aci vine interesul antagonist — întreținerea unui asemenea cadru ar coplesi mijloacele noastre financiare și productive și ar îngreuna peste măsură povara contribuabililor români.

Între aceste două interese antagoniste trebuie căutată o soluțiune mijlocie.

Armata mobilizată în vara anului 1913, de 460.000 oameni, a fost încadrată cu 8.500 ofițeri și 33.300 sub-ofițeri. Pentru o bună încadrare ar fi trebuit 11.000 ofițeri și 42.000 subofițeri. Dacă din cadrul mobilizat se scad: 4500 ofițeri și

10.000 sub-ofițeri activi (cifre foarte apropiate de realitate), se vede cum cadrul de războiu a fost complectat cu 4.000 ofițeri și 23.000 sub-ofițeri din cadrul de rezervă. Dacă am fi găsit, ar fi trebuit să luăm și mai mult din acest cadru: 6.000 ofițeri și 32.000 sub-ofițeri. Cum vedem, cadrul activ a fost, și ar fi trebuit să fie mai mult, copleșit de cel de rezervă; dar copleșirea e dăunătoare calității trupelor.

Buna încadrare va fi asigurată când cadrul activ al ofițerilor va fi mai mare ca jumătatea cadrului mobilizat, iar al sub-ofițerilor mai mare decât a treia parte a cadrului mobilizat.

Astfel s'a judecat când s'a așezat planul de organizare a armatei, al cărui început de realizare se găsește în bugetul anului 1913—14. Prin buget s'a rădicat numărul ofițerilor activi dela 4580 la 5020, iar al sub-ofițerilor dela 9500 la 10.100, ca primă etapă a planului ce se urmărește.

Și, ca aceste sporuri bugetare să se poată împlini cât mai curând, am găsit de cuviință a lua următoarele măsuri:

Chiar anii trecuți, când numărul bugetar al ofițerilor era mai mic, rămânea statornic un gol în efectivul real.

Prin sporirea numărului ofițerilor cu 440 (bugetul 1913—14) golul s'a mai mărit. Ca să se suprimă cât mai curând și ca să se capete, în acelaș timp, și puțință de a mări cadrul potrivit cu planul de organizare general al Armatei, am sporit prin buget numărul elevilor din școalele pregătitoare de ofițeri cu 223, și am deschis, prin modificarea legii de înaintare, intrarea sub-ofițerilor activi și sublocotenenților din rezervă în cadrul activ al ofițerilor.

Acelaș gol se repetă în fiecare an și în rândurile sub-ofițerilor reangajați, deși penultima Lege (a d-lui Nicolae Filipescu) asupra Reangajării Gradelor Inferioare le îmbunătățise traiul și le mărise drepturile la pensiunea de re-

tragere. Dându-mi sama de cauze, am adus îndreptări legii, și am credința că prin ele se va ajunge la rezultatul urmărit.

Pentru a spori numărul ofițerilor de rezervă, am introdus în noua Lege a Ofițerilor de Rezervă două dispozițiuni cari, combinate cu noua Lege a Recrutării, ne vor da în scurt timp acest spor, de care armata are atâta trebuință

Prima dispozițiune rezultă din combinarea dreptului ce se da unei categorii de tineri de a servi numai un an sub drapel, cu îndatorirea însă de a deveni ofițeri de rezervă. A doua stă în acordarea dreptului de a deveni ofițeri de rezervă absolvenților școalelor normale de învățători.

Credința mea este că, mulțamită măsurilor luate prin legea bugetară (1913—14) și prin legile mai sus citate, vom ajunge în curând să mărim cadrul ofițerilor activi, care a stat în suferință prea mult timp, și să complectăm cadrul de rezervă. Pentru aceasta însă se cere: continuitate de vederi, aplicarea cinstită și respectarea legilor și, apoi, mijloace materiale.

XIII. — EFECTIVUL ARMATEI ȘI ORGANIZAREA ARMELOR

Dacă dela încadrare trecem la efectivul Armatei, e bine să amintesc că creșterea la care a ajuns în ultimii ani efectivul de pace a fost în dezacord și cu populațiunea țării și cu legea de recrutare a Armatei.

Astăzi raportul între efectivul Armatei și populațiunea României este de 1/80, ceea ce însemnează că procentul militarilor în termen de serviciu a depășit limita maximă pentru o țară agricolă. Chiar prin sporirea populațiunii, în urma anexării noului teritoriu, acest raport nu se reduce

decât la 1/84. Apoi, legea recrutării admitea un prea mare număr de categorii de dispensați. Rezultatul, la care fatal am ajuns, e că valoarea contingentului anual de recruți nu a mai fost în stare să întrețină efectivul bugetar al Armatei.

Nevoile apărării țării nu au îngăduit până acum reducerea efectivului de pace, însă prin noua lege a recrutării armatei s'a căutat a se ține o cumpănă dreaptă între interesele armatei și interesele individuale, radicând valoarea numerică a contingentului anual prin restrângerea numărului de dispense, cari depășise orice măsură.

După ce prin măsurile arătate s'a ajuns a se da Armatei mijlocul de a-și procura cadrul necesar și efectivul anual, Ministrul de Războiu a căutat să dea o dezvoltare armonică diferitelor arme, având neconținut privirea ațintită asupra celei care a fost până acum mai nesocotită : Infanteria.

Deși toți se unesc ca să recunoască locul ce trebuie să aibă Infanteria în organizarea Armatei, deși toți îi recunosc rangul de regină a bățălielor, totuși la noi această suverană a fost mult timp năpăstuită, ba încă detronată. Pentru această armă prea puțin s'a făcut, din ceeace trebuia să se facă, ca să i se așeze organizarea în timp de pace și să i se asigure mobilizarea numerică și calitativă în timp de războiu.

Infanteria nu a avut cadre suficiente active, cari să-i asigure instrucțiunea în timp de pace și pregătirea de războiu; nu a avut nici cadru de rezervă suficient pregătit; nu a avut nici armament destul de numeros pentru a putea arma unitățile ce se radică în timpul războiului. În războiul sârbo-greco-bulgar (campania din Macedonia, 1913), Serbia ca să poată face față nevoilor coplesitoare și unei situațiuni extrem de grele, a trebuit să organizeze puter-

nice grupuri, constituite din trupe de a 3-a chiamare (ban), adică de miliții, cu cari s-a apărat fruntaria de răsărit (linia Timokului).

Pătruns de nevoile Infanteriei, pe cari le cunoștea în amănuntul lor, fostul ministru a căutat să însemne prin budgetul anului 1913 — 1914 voința sa de a-i da o organizare mai temeinică și o dezvoltare în raport cu planul de reorganizare a Armatei; și ca atari i-a sporit efectivul cu 203 ofițeri, 210 subofițeri reangajați și 2156 grazați și soldați în termen. Cu acest spor s'a creat al 10-lea batalion de Vânători, s'a complectat unitățile de mitraliere și s'a în-doit numărul batalioanelor de rezervă prin sporirea cadrului lor activ. Prin această ultimă măsură s'a pus temelia regimentelor de rezervă, pe care trebuie să se rădice în anii viitori organizarea lor definitivă.

Ne considerând organizarea de astăzi a Infanteriei ca definitivă, căci nu răspunde nici nevoilor armeei, nici ale Armatei, trebuie să căutăm mijloace, cari să ne îngăduie a spori numărul batalioanelor mobilizate de regimentele active, pentru a putea mări puterea numerică a Diviziunilor de armată, fără ca prin aceasta să se mărească efectivul bugetar, care a trecut de limita maximă îngăduită de numărul populațiunii și de averea țării.

Cavaleria noastră are o reputațiune bine meritată. Calitatea și numărul ei o fac mult superioară cavaleriei armatelor balcanice. Totuși, și ea avea nevoi, cari trebuiau grabnic satisfăcute.

Regimentele de Roșiori nu aveau efectivul de oameni și de cai cerut de trebuințele mobilizării și de rolul ce le revine la începutul operațiunilor strategice. Ele trebuiau să aivă în timp de pace efectivul de mobilizare. Pentru realizarea acestei trebuințe, s'a rădicat prin ultimul bud-

get efectivul a 6 regimente. In budgetul viitor va trebui să se facă acelaș lucru și cu restul regimentelor.

Regimentele de Călărași aveau o organizare foarte slabă, căci micimea cadrului permanent nu îngăduia nici formarea gradelor inferioare, nici instrucțiunea trupei și dresarea cailor. Acest neajuns fiind recunoscut de mult, s'a căutat a se micșura măbind simțitor cadrul permanent al oamenilor și cailor escadroanelor. Dacă începutul acesta va avea continuare, vom ajunge în curând a asigura o bună încadrare trupei cu schimbul și vom da regimentelor de Călărași valoarea care le lipsește astăzi.

Toate aceste îmbunătățiri au impus sporirea efectivului Cavaleriei cu 28 ofițeri, 1361 grade inferioare și soldați și 1427 cai.

Credința mea este că dacă se va crea încă un regiment de Călărași și se va complecta regimentul de Escortă, vom dobândi numărul regimentelor de cavalerie cerut de trebuințele actuale și viitoare ale armatei noastre. Va trebui numai să se radice numărul escadroanelor regimentelor de Călărași dela 4 la 6 pentru a asigura cavaleria necesară marilor unități tactice de rezervă.

Mai rămâne încă o îmbunătățire de realizat: îmbunătățirea **calului de cavalerie**. Chestiunea aceasta merită toată atențiunea noastră. Ultimele dispozițiuni ce am luat în unire cu ministrul Domeniilor, la sfârșitul anului 1913, prin numirea unei comisiuni mixte care să studieze măsurile pentru încurajarea creșterii și îmbunătățirii rasei cailor din țară, trebuiesc ținute în samă și încurajate prin ajutorul moral, și mai cu samă material, al Statului.

O altă măsură care se impune fără întârziere este sporirea prețului calului.

Operațiunile din vara trecută dovedind că harnașamentul cavaleriei lasă mult de dorit, trebuie a se studia și realiza înlocuirea lui.

Atențiunea ce s'a dat Artileriei noastre, în urma învățămintelor căpătate din războiul ruso-japonez, s'a continuat și în ultimii ani și în anul 1913, când s'au creat noi unități de obuziere și de tunuri de munte, s'au complectat bateriile călărețe, necesare celor două diviziuni de Cavalerie și s'a sporit numărul companiilor de artilerie de cetate (și de asediu) potrivit cu nevoile cele mai modeste ale cetății București și locurilor întărite. Sporul de personal, dat acestei arme, a fost de 120 ofițeri, 1325 grade inferioare și soldați, și 682 cai.

Nu aci însă va trebui să ne oprim cu dezvoltarea artileriei noastre. Locul ce ea ocupă în cadrul armatei, astfel cum s'a hotărât, este mult mai mare; dar trebuie să mărturisim că două mari pedici întâmpinăm, și vom întâmpina în realizarea dezvoltării ei.

Cadrul ofițerilor de artilerie trece printr'o mare criză: criza numărului. Sunt ani de când neconțin numărul bateriilor se mărește și corpuri noi se crează, fără ca cineva să fi căutat a le asigura încadrarea prin sporirea puterii de producțiune a Școalei pregătitoare de Ofițeri. Ne ținând cumpăna între trebuință și producțiune, am ajuns astăzi în cea mai mare criză, care nu va dispărea decât peste 4 sau 5 ani. Pentru a o suprima cea dintâi grijă a mea a fost să măresc numărul elevilor Școalei pregătitoare de Artilerie și chiar să autorizez Direcțiunea Școalei ca să primească elevi peste numărul vacanțelor bugetare. Aceasta e prima pedică: încadrarea corpurilor existente și cari se vor mai crea.

A doua stă și va sta în lipsa de cai. Caii artileriei se procură prin două căi: prin cumpărare, pentru întreținerea efectivului ei bugetar, și prin rechizițiune pentru mobilizarea ei.

În timp de pace, artileria a ajuns să aibă 11248 cai de

trupă și de ofițeri. În campania trecută acest număr a trebuit urcat la aproape 60 mii. Lesne se vede câtă greutate a trebuit să învingă comisiunile de rechizițiuni ca să poată găsi numai în cinci zile, un număr așa de mare de cai, cari să îndeplinească condițiunile calului de artilerie. Oricine își va da sama de aceste greutăți, când va afla că efectivul bugetar al cailor Armatei întregi a fost anul trecut de 24800 și că pentru armata pusă pe picior de războiu a trebuit radicat numărul la 134 mii. Aceasta mai însemnează că armata mobilizată are nevoie de un număr de cai de șase ori mai mare ca cel de pace. De aci concluziunea: cu cât vom spori armata de pace cu atât îi vom mări trebuințele în timp de războiu.

Cum vom pute dar învinge această mare greutate într'un viitor războiu? E greu de răspuns. Cred însă că o soluțiune acceptabilă se va găsi în următoarele măsuri:

Făcând ca toți călărașii din contingentele de complectare, destinați conducerii trupelor de orice categorie, să fie înserși în trupa cu schimbul a Artileriei și a trupelor de Tren. Această măsură, în ceeace privește Artileria, a fost introdusă în noua lege a recrutării. Dar, rezultatul, la care tindem, nu se va putea dobândi curând și fără sacrificii din partea Statului.

Cumpărând în fiecare an un număr potrivit de cai și distribuindu-i locuitorilor-militari cu obligațiunea pentru ei de a-i îngriji și hrăni un număr potrivit de ani, după cari vor deveni proprietatea lor.

În fine, înlocuind tracțiunea animală prin tracțiunea mecanică la mare parte din formațiunile dinapoia armatei și chiar dela armată. Experiența făcută de noi înșine în expedițiunea trecută cu camioanele-automobile și cele făcute în timp de mai mulți ani, în Germania ca și în Fran-

ta, au pus în vază foloasele ce o armată poate trage dela ele.

Cu astfel de măsuri se va putea învinge această mare greutate impusă de impedimentele Armatei, care preocupă pretutindeni cercurile militare și ale cării urmări noi înșine le-am încercat. Problema ce pun cere o grabnică soluțiune, căci într'un viitor războiu va fi greu să mai găsim caii trebuincioși armatei, fără să aducem mari neajunsuri stării economice a țării, care trebuie ocrotită, mai cu seamă atunci când puterea de producțiune a pământului trebuie rădicată, iar nu scăzută.

Nu părăsesc Artileria fără să arăt cât de mult s'a simțit, în expedițiunea din Bulgaria, lipsa artileriei de munte care e indispensabilă nu numai în operațiunile din regiunile muntoase, dar chiar și în cele deluroase. Această lipsă trebuie să dispară din organizarea noastră. D. Nicolae Filipescu a pus temelia organizării acestei artilerii. Pentru a continua începutul înaintașului meu, și pentru a dota armata cu un bun material, am intrat în relațiuni cu cele mai mari uzine din Europa. Uzinele Krupp au studiat chiar un tun special, care, după încercările făcute în fața comisiunii române, a părut a fi, în unele privinți, superior tunului francez. Plecarea mea din Minister a pus sfârșit lucrului început, dar ne terminat.

Pentru trupele de Pionieri și de Comunicațiuni încă s'au făcut oarecari îmbunătățiri, deși nu cât ar fi trebuit. Mijloacele și timpul nu au îngăduit să mă ocup mai mult de ele, date uitării de atâta amar de timp. Totuși, din puținul de care s'a dispus, s'au rupt 38 ofițeri și 222 grade inferioare și soldați pentru a spori numărul companiilor și a crea un batalion de Specialități, a cărui lipsă era atât de simțită în armată.

XIV. — LEGILE ORGANICE

Aceste sunt, pe scurt, îmbunătățirile materiale ce s'au adus armatei sub Guvernul Conservator. Dar, îmbunătățirile materiale trebuiau legate cu cele referitoare la personalul armatei.

Pentru a rădica valoarea Cadrului armatei, nu numai prin număr, dar și prin calitate, s'au adus modificări legilor speciale, menite: unele ca să îmbunătățească situațiunea materială a ofițerilor și sub-ofițerilor de carieră, altele ca să ocrotească interesele în lungul drum al carierei lor.

Prin modificările aduse Legii pensiunilor funcționarilor Statului, în care fără rost, după mine, s'a intercalat legea specială a pensiunilor militare, am isbutit să îmbunătățesc tariful pensiunilor ofițerilor, singurul lucru ce-și pot agonisi militarii pentru bătrânețele lor printr'o muncă de 30-40 de ani, plină de greutate, de privațiuni și de stoicism. Am făcut aceasta, găsind un prețios sprijin în ministrul de Finanțe, d. A. Marghiloman, pentru a suprima o mare nedreptate ce se aducea masei ofițerilor și a încuraja pătrunderea în armată a elementelor bune și folositoare ei.

Recrutarea Ofițerilor trece astăzi printr'o mare criză, care promite să crească din an în an, după cum crește în Franța și chiar în Germania, țara clasică a militarismului. De câțiva ani a trebuit să ușurăm treptat condițiunile de admitere în școalele pregătitoare de ofițeri.

De unde se cereau candidaților pentru aceste școale certificatul de 8 clase secundare, acum trei ani a trebuit să ne mulțămim cu 7, iar acum doi ani chiar cu 6 clase. Anul trecut am voit să reviu la certificatul de 7 clase, dar năzuința mea m'a costat ținerea unui nou examen de admitere și revenirea la certificatul de 6 clase. Unde ne vom opri dacă lipsa de concurenți va crește anii viitori? La un

certificat de 4 clase secundare? Nu. Trebuie suprîmată cauza pentru ca efectele ei să dispară. Cauza sunt greutatele materiale ale vieții militare, pe cari solda ofițerului nu le mai poate satisface.

Va trebui dar să se continue ceea ce s'a început prin modificarea legii pensiunilor militare. Trebuie să se modifice legea soldelor, în folosul ofițerilor. Aceasta e soluțiunea probleme, care se va adopta în curând în Franța și în Germania, și ea ni se impune, dacă voim a da armatei un cadru de ofițeri complet și bine ales. Dar aceasta nu e de ajuns. Administrațiunea militară va trebui să organizeze, prin Cassa de Credit și Economie a Ofițerilor și Subofițerilor, cooperative în toate garnizoanele mari, unde ei să găsească o bună parte din ceea ce trebuie pentru traiul lor și a familiei lor.

Prin legea Ofițerilor de Rezervă și prin legea Recrutării am căutat să asigur buna recrutare a ofițerilor din Cadrul Rezervei și posibilitatea mîntînerei instrucțiunii lor militare. Mijloacele de instrucțiune, încercate, în parte, în iarna anului 1912 — 1913, înainte chiar de a căpăta puterea legală, au dat rezultate bune, și am credința că vor folosi mult ofițerilor de rezervă, cari, în mare parte, au dovedit cu prilejul expedițiunii trecute, că au calități sufletești și profesionale, pe cari ne putem bizui.

Ca ministru de Războiu am continuat a lucra, în cerul lărgit al îndatoririlor mele, și profesionale și sufletești, la strângerea legăturilor de bună camaraderie între toate gradele militare, și, în deosebi, între soldat și ofițer; și, cu stăruința unui convins, am căutat să ajung ca ofițerul să iubească pe soldat, să-l ocrotească și să-l învețe a-și face datoria nu numai ca militar, dar și ca cetățean și ca om. Am căutat să fac pe soldat să înțeleagă că șefii săi îi sunt buni camarazi și frați de arme mai mari, în cari totdeauna poate să aivă încredere, și pe cari trebuie să-i respecte și să-i asculte. Astăzi convingerea mea este că, printr'o mun-

că stăruitoare de atâția ani, toți câți au muncit la aceasta, au ajuns să strângă în adevăr legăturile dintre soldat și ofițer și să facă, din toate treptele ierarhiei militare, un bloc tare și trainic, în stare de a apăra oricând interesele țării noastre.

Această afirmațiune o razem pe cele văzute și petrecute în campania trecută. Cea cari mărturisesc dimpotrivă, că între soldat și ofițer s'a săpat o prăpastie adâncă, spun neadevărul, sau dinadins, în interesul cauzei lor criminale, sau ia o minimă excepțiune drept regulă generală. 1)

Și ca să continuu lucrul atâtor ani, am căutat mijlocul ca să strâng și mai mult legătura gradaților cu masa soldaților; și căutând, am prins sfatul unui profesor universitar, d. Simion Mehedinți, l'am luat fără șovăire ca bun și l'am introdus în legea de recrutare, sub forma de „drept acordat absolvenților școalelor normale de învățători de a deveni ofițeri de rezervă“. Prin această nouă măsură, eu am încrederea nestrămutată nu numai că vom apropia mai mult pe soldat de ofițer, dar că vom strânge și legătura dintre sat și oraș și vom contribui la apropierea dintre clasele sociale, realizând prin aceasta solidaritatea socială.

Sunt câțiva ani de când o mână de ofițeri și civili au încercat și la noi să cucerească căile aerului. Inițiativa privată și ajutorul dat de Ministerul de Răsboiu nu erau de

1) Ziarul „Dimineața“ din 23 August 1913, publică supt titlul „*Maltratarea Soldaților inferată de presa Austriacă*“: Ziarul „Die Zeit“ publică o *corespondență din București*, în care se arată cum au suferit soldații de *holeră din pricina intențenței păcătoase și bătăilor*. Autorul spune ca nimeni nu regreta aceste fapte mai mult de cât Romanii cu judecată, cărora mobilizarea le a arătat încă o dată *prăpastia dinre oligarhia domnitoare și masele largi populare.....*“.

E greu de ghicit cine poate fi autorul, sau autorii, acestei patriotice corespondențe din București, care mișcă mila lui „Die Zeit“ pentru soldatul român și mâniea lui în contra oligarhia domnitoare (ofițerul român) ?

ajuns pentru a încuraja această îndrăzneță încercare și a o transformare într'un serviciu folositor armatei. Aviațiunea Română avea nevoie de ocrotirea legilor. Prin legea Aeronavigațiunii Militare s'a pus temelia unei noi arme în armata noastră și s'a asigurat atât dezvoltarea ei viitoare cât și interesele aviatorilor. Inaugurarea aviațiunii militare române s'a făcut în șesul Iskerului și în munții Balcanilor.

Din complexul legilor militare, votate în anul 1913, pentru a asigura încadrarea armatei și buna ei pregătire de războiu, voiu aminti și legea de care țara a avut trebuință pentru a pune la adăpostul indiscrețiunilor munca stăruitoare a pregătirii de războiu, în părțile ei cari trebuiesc să rămână ascunse. Mulțumită Legii în contra Spionagiului, atât planul de mobilizare a armatei, cât și măsurile pentru executarea lui, precum și marșurile de concentrare ale armatei principale în zona ei de adunare și trecerea ei în Bulgaria, au putut fi ținute în taină, fără ca cea mai mică indiscrețiune să se fi comis.

PARTEA a II-a

Acțiunea Armatei Române în conflictul balcanic.

XV. — ERA ARMATA NOASTRĂ PREGĂTITA DE RASBOIU LA SFARȘITUL ANULUI 1912?

Când am fost chemat în capul administrațiunii militare, în Octobree 1912, mi s'a cerut de Rege și de Guvernul Țării să completez lipsele organice și materiale ale Armatei, și să-i coordonez toate elementele constitutive, pentru a fi în stare să intre în acțiune în cel mai scurt timp.

Era armata noastră pregătită de războiu în Octobree 1912?

Răspund: da, dacă ne raportăm la pregătirea armatelor balcanice și la mijloacele pe cari le puteam găsi în bogata noastră țară, dacă nu ni s'ar fi cerut să mobilizăm întreaga armată, și dacă mobilizarea nu ar fi fost urmată de intrarea noastră imediată în acțiune.

Dar cu toată convingerea răspund: nu, dacă ar fi trebuit să mobilizăm întreaga armată și s'o ducem imediat în Bulgaria, pe teatrul de operațiuni. Nu eram gata. Dar orî

ce lună de întârziere era o lună câștigată în folosul pregătirii mobilizării, căci ne da puțința de a reduce lipsurile materiale, de a spori armamentul și de a mări efectivul și tăria armatei mobilizate.

Aveam puști pentru infanterie, dar de două sisteme, și voiam să unificăm și să sporim armamentul. Aveam tunuri de cea mai bună calitate și în mare număr, dar nu aveam încă obuziere cu trageră răpede. Aveam și alte trebuințe materiale cari cereau timp, și, deci, orice întârziere venea în folosul unei mai bune pregătiri.

Și din punctul de vedere al pregătirii serviciilor armatei de operațiuni, orice amânare a mobilizării ne venea în folos. Așa, de pildă, a fost organizarea serviciilor administrative.

Una din cele dintâi grije ale Ministrului a fost să îndrepteze, fără întârziere, neajunsurile cari aveau să isvorască din nepotrivirea dintre organizarea serviciilor administrative la comandamente din timp de pace și cea din timp de războiu.

Da, există o mare nepotrivire, căci pe când legea Organizării Armatei prevedea că „Corpurile de Armată nu sunt decât organe de comandament“, și ca atari nu erau înscrise în timp de pace cu servicii administrative, Regulamentul de Mobilizare, după care se pregătise planul de mobilizare a Armatei, le dădea sarcini administrative în timp de războiu. Această greșită dispozițiune, pe care înaintașii mei o tolerase, fără să-și dea sama de ralele ei urmări în războiu, era potrivnică principiului: „ca toate serviciile de la armată trebuiesc să aivă ființa din timp de pace, și că numai cele dinapoia armatei se pot organiza la mobilizare“. Pentru a înlătura urmările izvorâte din această nepotrivire, care nu se putea suprima căci totul era pregătit pe temeiul ei, m'am grăbit să trimit la fiecare Corp de Ar-

mată câte un intendent-colonel, aleși dintre cei mai buni, cari să pregătească mobilizarea serviciilor administrative ale Comandamentelor lor și să se lege cu serviciile administrative ale Diviziunilor respective. Deci, pentru această însemnată pregătire timpul ne era de mare folos.

Fiindcă pregătirea organizării și funcționării serviciilor administrative la armată și înapoia ei suferea din cauza lipsei de legătură în timp de pace, între Serviciul de Stat-Major al Armatei și Serviciul Intendenței Armatei; fiindcă lipsa de legătură și de coordonare aduce dezacordul între concepțiunea unui plan de războiu și studiul executării lui, Ministrul a suprimat această lipsă de legătură înființând la Marele Stat-Major un birou de Intendență, care va forma de acum înainte legătura între Marele-Stat Major al Armatei și Inspectoratul Intendenței Armatei.

Aceeași lipsă de coordonare între mijloace și întrebuințarea lor am constatat că există și la Marina Militară. Atât în operațiunile ei independente, cât și în cele legate cu operațiunile armatei de uscat, Marina trebuie să aivă în vedere planul conceput de Marele Stat-Major și impus pentru executarea armatei de uscat și de apă. În schimb Marele Stat-Major trebuie să cunoască mijloacele de acțiune ale Marinei și întrebuințarea lor. Pentru acest sfârșit se cere iarăși legătură strânsă între ambele organe; dar nici legea de Stat-Major, nici legea de organizare a Ministerului de Războiu, nici legea bugetară nu dădeau mijlocul realizării ei. Era o lacună în organizare care se simțea, dar care... nu se pricepea. Pe când Comandamentul Marinei are un Sta-Major al său, ca orice înalt comandament, la Marele Stat-Major nu exista nici un birou, nici cel puțin un ofițer de marină, care să reprezinte armata de apă, și, neexistând, s'a constatat că legătura între coordonarea mijloacelor de acțiune necesare executării unui plan de o-

perațiuni era greu de făcut. Ca să se vadă folosul acestor coordonări, amintesc rolul ce a avut marina în operațiunile trecerii Dunării a armatei noastre, rol care ar fi fost mult mai mare, dacă trecerea ar fi fost forțată.

Pentru a realiza și această legătură, am înființat imediat la Marele Stat-Major o secțiune a Marinei.

Aceste sunt primele dispozițiuni ce am luat, venind la Minister, ca să asigur mobilizarea Armatei și bunul mers al operațiunilor militare după mobilizare.

Din cele expuse, se vede că, deși materialicește, eram în stare să mobilizăm în timpul iernei o armată de 250 — 300 mii, aveam totuși interesul ca să câștigăm timp pentru a coordona și dezvolta mijloacele noastre de acțiune.

Nu intră în cadrul lucrării ca să arăt și motivele de ordin politic, cari militau în favoarea amânării intrării noastre în acțiune. Ori cum ar fi, ministrul de Războiu s'a folosit mult de timpul scurt, dela 15 Octobrie 1912 până la 20 Iunie 1913, ca să reducă mare parte din lipsele armatei, să organizeze servicii cari nu existau, sau nu erau bine așezate, să sporească numărul ofițerilor activi și de rezervă și a subofițerilor reangajați și să îngrijască de instrucția ofițerilor de rezervă. Credința mea este că, în aceste opt luni, nici o zi nu a fost perdată și rezultatul muncii în armata întregă a fost în adevărat folositor țării și scopului urmărit. Ori cum ar fi însă, nu trebuie să se uite că războiul e continuarea politiceii, că el nu începe cât timp politica înțeleaptă nu a pierdut cea din urmă nădejde că va putea rezolvi pe cale pacinică conflictul dintre State. Când conflictul nu-și poate găsi soluțiunea pacinică, politica își încetează acțiunea și războiul intervine pentru a împune el, cu focul și cu fierul, soluțiunea urmărită. Nici în Octobrie, nici la începutul anului 1913, nici în cursul primăverii politica nu-și spusese ultimul cuvânt. Ea căuta solu-

țiunea revendicărilor noastre, sprijinindu-și acțiunea pe o armată, care din ce în ce devenea mai mare, mai bine organizată și mai puternică.

XVI. — INCHEEREA CONFLICTULUI POLITIC ROMANO-BULGAR

Conflictul politic româno-bulgar intră în criza sa în zilele istorice de 14 și 15 Mai (s. v), când la Senat Guvernul, printr'unul din membrii săi, Ministrul de Războiu, își spuse cuvântul asupra înțelesului ce trebuie să se dea acțiunii dela Petersburg, prin care ni se cedează Silistria : „prin teritoriul Silistriei trebuia să se înțeleagă teritoriul cetății, iar nu al orașului Silistria“ (Să se vadă anexa 12 bis). Această interpretare a fost susținută din ordinul Guvernului de delegații noștri în Comisiunea româno-bulgară însărcinată cu aducerea la îndeplinire a protocolului dela Petersburg.

Inceputul lucrărilor acestei comisiuni coincide cu timpul când conflictul dintre Bulgaria și fostele sale aliante, Serbia și Grecia, ajunsese la maximum de încordare. Pe la sfârșitul lui Mai, aproape toată armata bulgară era concentrată pe fruntaria de Vest a Serbiei și a ținuturilor cucerite dela Turci și ocupate de armatele greco-sârbe. Bulgaria părea că-și sprijină intransigența în revendicările sale pe impasibilitatea aparentă a României, tocmai atunci când în urma Consiliului de Miniștri, ținut la 29 Maiu, Ministrul de Războiu, în conferența ce avusese cu Șeful Marinei Stat-Major, luase măsurile convenite pentru mobilizarea armatei și adunarea ei în zona de concentrare hotărâtă, între Dunăre, Olt și Jiu, și dăduse instrucțiunile necesare inspectorului general al Geniului, comandantului Marinei și directorilor generali al Căilor-Ferate și al Servi-

ciului Navigațiunii Fluviale, pentru transportul materialului de poduri în apropierea punctelor de trecere alese și pentru adunarea materialului de navigațiune al S. N. F. și al escadrei de Dunăre între Zimnicia și Bechet.

Pentru cei ce aveau răspunderea lucrurilor sosise acum momentul când acțiunea politică trebuia să-și spună cel din urmă cuvânt. Și, fiindcă Guvernul era conștient de datoria sa și-și dădea bine sama de mersul evenimentelor, nu s'a abătut o clipă dela punctul său de vedere; și intransigența lui a provocat suspendarea lucrărilor comisiunii de delimitare în ziua de 13 Iunie și întoarcerea delegaților români la București.

Am ajuns să justific pentru ce România nu a intrat în acțiune nici în toamna anului 1912, nici la începutul lui 1913, ci tocmai în a doua jumătate a lui Iunie: nici acțiunea politică, nici pregătirea armatei nu ar fi justificat o mobilizare înaintea acestei date. 1)

1) Extras din „Documentele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Străine: „Acțiunea Română“ Azi (6/19 April 1913) a venit la mine d. Ristici, Ministrul Sârb, care mi-a vorbit de neînțelegerile lor cu Bulgariei.... E însărcinat de d. Pasici a ne întreba dacă am fi dispuși să încheiem cu Sârbii o alianță defensivă contra Bulgariei. I-am răspuns că trebuie să raportez mai întâiu M. S. Regelui.... Și regele Greciei a făcut, pe la sfârșitul lui Marte, Ministrului nostru la Atena o propunere de alianță cu România contra Bulgariei, și e mult probabil că acum guvernul grecesc va face propuneri analoage cu cele sârbești. Dar, conform atitudinii hotărâte de M. S. Regele, îi voi răspunde evaziv. *Până ce ambele guverne nu vor rupe pe față alianța cu Bulgaria și nu va izbucni un conflict efectiv între ele, e de temut ca tractările pentru o alianță cu noi să slujească la înduplecarea Bulgariei spre concesionile cerute de Sârbi și de Greci și la o nouă cimentare a vechilor alianțe în dauna României. Noi nu vom interveni decât în momentul izbucnirii conflictului armat între ele și atunci se cuvine să avem mâna liberă pentru a impune pacea (pag. 97-98).*

În ședința Senatului, dela 14 Mai, d. I. C. Brătianu imputa primului ministru: *Guvernul a scăpat trenul; d. Maiorescu îi răspunde: Vă înșelați, trenul României acum sosește. (pag. 102).*

Dar, s'a imputat guvernului că a întârziat mobilizarea cu trei zile după semnarea decretului de mobilizare, care s'a făcut la 20 Iunie.

Sunt chestiuni de ordin prea tehnic, cari nu ar fi trebuit date discuțiunii publice. Acum însă chestiunea trebuie limpezită pentru a se ști câtă grijă a avut guvernul ca totul să fie bine coordonat și nimic uitat pentru ca reușita acțiunii militare să fie deplin asigurată.

În ziua de 20 Iunie, adică a doua zi după suspendarea lucrărilor Comisiunii de delimitare a teritoriului cedat prin protocolul dela Petersburg, conflictul de pe fruntaria sârbo-bulgară luând un caracter amenințător și România având libertatea acțiunii sale, Guvernul nostru comunică celui bulgar că, dacă acesta va declara războiul Serbiei, armata română va intra în acțiune. Ca urmare Ministrul de război a dat instrucțiunile necesare în vederea mobilizării armatei și adunarea ei în zona de concentrare. Cea dintâi măsură, cea de căpetenie, a fost ordinul pentru pregătirea mobilizării căilor ferate.

Mobilizarea căilor-ferate este o operațiune foarte grea, care se face după un plan prealabil stabilit ca să poată fi terminată complet în ziua când începe mobilizarea armatei. Pentru executarea ei, Direcțiunea C. F. a cerut să i se acorde cel puțin trei zile. Ori, pentru a dispune de aceste 3 zile, necesare atât adunării și revizuirii materialului, cât și concentrării personalului de mișcare în anumite stațiuni hotărâte prin planul de mobilizare făcut în acord cu Marele Stat-Major, Direcțiunea trebuia să dispună și de timpul necesar pentru a duce transporturile de mărfuri, cari circulau pe rețeaua căilor ferate, în stațiunile de destinațiune, sau hotărâte pentru descărcare. În realitate, deci, căile-ferate aveau trebuință nu de 3 ci de 6 zile pentru a fi gata să înceapă transporturile de mobilizare.

Cunoscând toate acestea, ordinul ca să înceteze încărcarea mărfurilor în vagoane, ca să se trimită fără zăbavă vagoanele încărcate la destinațiune și să începă adunarea materialului de transport în stațiunile indicate de Marele Stat-Major, a fost dat la 17 Iunie, și tot în aceia zi s'a trāmis la Belgrad un ofițer de Stat-Major pentru a stabili legătura cu Marele Cartier General al Armatei Sârbe.

Toate aceste măsuri au fost luate după ce guvernul nostru s'a încredințat că Bulgaria a deschis ostilitățile cu trupe numeroase la granița Serbiei și în Macedonia, înainte chiar de a fi declarat războiul foastelor sale aliante. Ele au fost luate cu fermitate, însă cu cea mai mare discrețiune, pentru a mănține încă liniștea pieței comerciale în țară până la cea din urmă. Guvernul, de departe, și-a făcut datoria pentru a asigura mobilizarea armatei la data impusă de evenimentele politice și de trebuințele militare, iar pe de alta a făcut tot ce i-a fost în putere pentru a înlătura o panică inutilă în transacțiunile noastre comerciale.

După mersul evenimentelor în Peninsula Balcanică, de cari ne dam deplin sama, începerea mobilizării nepuțând fi amānată dincolo de 23 Iunie, decretul de mobilizare a fost semnat de Rege în ziua de 20, pentru ca din acea zi suspendând transporturile pe căile-ferate, direcțiunea să-și poată termina mobilizarea materialului și personalului în cele trei zile ce-i mai rămānea. Așa se explica pentru ce decretul s'a semnat în ziua de 20, iar mobilizarea nu a avut loc decât la 23 Iunie. Unii au crezut că aceste trei zile au fost păgubite. Nu. Pagube nu au fost, căci prin mobilizare se înțelege mobilizarea tuturilor mijloacelor de cari armata se servește pentru a trece pe picior de război, și cel dintāiu, și mai însemnat, este mijlocul

transporturilor, zise, de mobilizare, cari, dacă nu dispun de material și de personal suficient în zilele prevăzute prin carnetele de mobilizare, în loc să se facă în 5 sau 7 zile nu se vor putea face nici în 10 zile. Mobilizarea căilor-ferate precede totdeauna mobilizarea armatei, iar nu se face paralel cu aceasta. Ca să fac să reeasă câtă importanță are mobilizarea la timp a tuturilor mijloacelor de transport, de cari dispun căile-ferate, trebuie să menționez că, chiar din prima zi a mobilizării armatei, căile-ferate au să execute nu numai transporturi de mobilizare, îndreptate spre diferitele garnizoane ale țării, dar încă și transporturi de trupe de acoperământ, de diferite arme, spre fruntaria amenințată.

Așa se explică pentru ce mobilizarea propriu zisă a armatei nu a început decât în ziua de 23 Iunie.

Aci e locul să amintesc că în ziua când M. S. Regele a semnat decretul de mobilizare, Guvernul a prezentat Corpurilor Legiuitoare două legi: una pentru garantarea liniștei și ordinii în țară, legea stării de asediu, și alta pentru ajutarea familiilor gradelor inferioare și soldaților, din congediu, rezervă și miliții, chemați sub arme.

XVII. — MOBILIZAREA ARMATEI

Trecerea unei armate pe picior de războiu, pregătită în cele mai mici amănunte, se numește **mobilizare**. Tinta la care tindem astăzi este ca armata să fie gata a începe marșurile de concentrare în ora când cel din urmă militar chemat dela vatra lui a ajuns la Corpul său.

Mobilizarea unei armate e o operațiune foarte grea și foarte spinoasă, și greutatea operațiunii se mărește pe zi ce trece, pe măsură ce efectivul ei de mobilizare va crește în raport cu efectivul de pace. Astăzi, armatele din timp

de pace nu reprezintă decât cadrul, adică sâmburele armatelor din timp de războiu. Corpurile de trupe nu au, după budget, sau după legea cadrelor, decât a treia, dacă nu chiar a patra parte din efectivul cu care se mobilizează. Sunt corpuri de trupă, sunt formațiuni de războiu și servicii, cari nici nu au ființă în timp de pace. Pentru a le pune pe picior de războiu, trebuie a se chema, din rezervă și din complectare, ofițeri și oameni de trupă, trebuie a se rechiziționa cai și trăsurile de toate categoriile, trebuie a se cumpăra și rechiziționa tot ce lipsește Corpurilor și Serviciilor în ziua când se decretează mobilizarea: îmbrăcăminte, echipament, material sanitar, produse alimentare...

Și toate aceste greutateți cresc potrivit cu iuțala cu care se face astăzi mobilizarea. O mobilizare, răpede făcută, surprinde pe inamic și nu dă la lumină ținta urmărită decât în clipa când adversarul nu mai poate câștiga timpul pierdut. Ea va face ca adversarul să nu vadă că suntem hotărâți a intra în războiu decât atunci când războiul va fi gata să isbucnească.

Dar, deși mobilizată, adică pusă pe picior de războiu, armata nu e gata să intre în acțiune, până nu e dusă pe zona de concentrare, de unde numai ea va fi aruncată peste hotare în țara vrăjmașă, sau va putea împedeca năvălirea vrăjmașului în țara sa. Aceasta însemnează concentrarea armatei, care trebuie și ea executată răpede, căci o concentrare înceată ne face să pierdem tot folosul tras dintr'o bună mobilizare, iar pe inamic să câștige ceea ce a pierdut din cauza șovăirii, socotelilor greșite, sau lipsei de pregătire a unei bune mobilizări.

În ce condițiuni s'a făcut mobilizarea armatei noastre?

Ca să putem judeca mai drept, trebuie să ne raportăm la tipul, care până astăzi nu poate fi decât mobilizarea

Armatei Germane din vara anului 1870, rămasă clasică prin desăvârșita ei pregătire, prin graba și regularitatea cu cari s'a executat. În războiul din 1870—71, Prusia cu toate Statele Germane au pus la început pe picior de războiu 1 milion de oameni și 200.000 cai. Mobilizarea' începută în noaptea de 15 spre 16 Iulie, a fost complect terminată în ziua de 23 Iulie, adică s'a executat în 8 zile; iar în a 16-a zi de mobilizare 300.000 oameni erau concentrați pe ambii țărmi ai Rhinului. **Această mobilizare a fost privită până astăzi ca prototipul unei mobilizări.**

Și la noi se studia de mult, în toate amănunțele ei mobilizarea armatei și ducerea ei în zona, sau zonele de concentrare; și planul acestor operațiuni, lucrat de Marele Stat-Major, cu ajutorul Direcțiunii Căilor-Ferate, era ținut la zi, complect și rectificat, în ziua când s'a decretat mobilizarea.

Cea din urmă încercare de mobilizare, făcută într'un cadru destul de larg, a fost în anul 1907, cu prilejul răscoalelor agrare. Această încercare a dat bune rezultate și ne-a mărit încrederea în simțul datoriei militare al masei poporului român.

În vara anului 1913, România a rădicat o armată compusă din: 460 mii oameni, 135 mii cai, 13 mii boi și catiri și 30.500 trăsuri de toate categoriile. Începută la 23 Iunie, mobilizarea a fost terminată în sara de 27 Iunie. În dimineața de 28 Iunie, Corpul de operațiuni din Dobrogea a trecut granița și a ocupat Silistria; în noaptea de 1 spre 2 Iulie Corpul I de Armată a început să treacă Dunărea la Rahova, iar în dimineața zilei de 3, peste 200.000 oameni se găseau în Cadrilaterul bulgar și concentrați pe ambii țărmi ai Dunării între Corabia și Bechet. Cu alte cuvinte, mobilizarea armatei noastre s'a făcut în 5 zile, iar în ziua a 9-a am avut:

pe zonele de concentrare, a Armatei principale și a Corpului secundar, și pe teritoriul adversarului 200.000 oameni.

Dacă comparăm acest rezultat cu toate cele cunoscute până astăzi, și îndeosebi cu mobilizarea și cu concentrarea armatei germane din 1870, nu ne putem opri de a mărturisii, cu toată modestia ce trebuie să păstreze o țară mică, că mobilizarea armatei noastre, dacă nu le-a întrecut, poate fără nici o îndoială să stee alături cu cea mai bună dintre ele. Și făcând această modestă, dar convinsă, mărturisire, suntem datori să aducem mulțumirile noastre celor trei factori, cari au contribuit la izbânda desăvârșită a operațiunii:

Statului-Major, care a studiat-o într'un timp relativ scurt și a luat măsurile pentru executarea ei;

Direcțiunii Căilor-Ferate, care a executat cu desăvârșită pricepere, servindu-se de toate mijloacele ei de acțiune, planul transporturilor de mobilizare și de concentrare;

Și, mai presus de toți și de toate, poporului român, a cărui devotament, abnegațiune, simț de datorie și dragoste de țara a trecut peste hotarele celor mai optimiste așteptări. Avântul și voia bună, cu cari tinerii, ca și bătrânii, au răspuns la chiamare, dezinteresul cu care săracul, ca și bogatul, și-au dat avutul — unii chiar tot ce au avut, pentru a veni în ajutorul Țării, sunt vrednice de adus ca pildă generațiunilor viitoare, ca ele să vadă calitățile neasemuite cu cari e înzestrat sufletul poporului nostru.

O mărturisire, însă, sunt silit să fac, căci din ea vom deduce măsurile de îndreptare ce trebuiesc luate fără întârziere. Executarea rechizițiunilor a lăsat mult de dorit, fie din cauza insuficienței personalului însărcinat cu ele, fie din cauza nepregătirii lui, fie din cauza lipsei de concurs ce trebuia să dea comisiunilor de rechizițiune întregul personal administrativ, fie chiar din cauza lacunelor

și părților slabe ale legii rechizițiilor. Pentru îndreptarea răului constat, observațiunile ce vor strânge Comisariile Guvernului de pe lângă Comisiunile de lichidare a rechizițiilor vor trebui puse în vederea Comisiunii însărcinate cu revederea și modificarea legii rechizițiilor militare. Și, după mine, cea mai însemnată dispozițiune, care trebuie introdusă în lege, este organizarea serviciului rechizițiilor militare pe lângă fiecare Cerc Teritorial, după aceleași norme ca serviciul mobilizării oamenilor. Înțeleg prin aceasta ca la fiecare cerc teritorial să existe:

a) Serviciul recrutării și mobilizării personalului armatei, și

b) Serviciul recensământului și rechizițiilor animalelor, trăsorelor și materialului divers, necesare armatei.

Importanța acestei organizări se vede. Când serviciul recensământului și rechizițiilor va fi bine organizat, el va da aceleași bune rezultate, pe cari le-a dat serviciul recrutării și mobilizării oamenilor, și cari au fost deplin confirmate vara trecută. Propunerea ce fac își găsește locul în legea rechizițiilor și mai cu samă în legea organizării Armatei, care trebuie neapărat modificată pe baza principiului separării atribuțiilor Comandamentului de atribuțiunile teritoriale 1).

XVIII.— CRITICELE ADUSE MOBILIZĂRII

S'a adus o critică mobilizării armatei, care, dacă nu ar fi rădicată, ar îndreptăți pe mulți să o creadă întemeiată. S'a imputat Ministrului de Răsboiu că a mobilizat o armată prea mare în raport cu mijloacele și cu împrejurările. Voi începe a discuta partea a doua a imputării. Era, sau

1) Ministerul de Răsboiu a adoptat vederea mea și le-a dat un început de introducere în armată.

nu, necesar să rădicăm o armata de aproape jumătate milion de oameni? Răspund scurt: **da**.

În anul 1879, găsindu-mă la Paris, într'un cerc de studenți Sârbi, vorbeam de războiul balcanic (1877-78) și de urmările lui pentru Popoarele Balcanice. Unul dintre convorbitori, care cunoștea mai bine peripețiile războiului și condițiunile în cari s'au desfășurat, mi-a observat că „dacă România ar fi mobilizat, sau ar fi putut mobiliza, o armată mai numeroasă (în raport cu populațiunea ei), rezultatele dobândite ar fi fost mult mai mari și ar fi avut urmări mult mai însemnate pentru statele balcanice și pentru România“. Această observațiune, foarte dreaptă, mi s'a întipărit în memorie. Asupra ei am meditat mult și voi medita cât timp, ca militar și ca cetățean, mă voi simți dator să îngrijesc, sau să mă îngrijesc de soarta țării, și deci de a armatei ei.

Cea mai bună organizare militară este aceea, care, în caz de războiu, va mobiliza toate puterile intelectuale și materiale ale Țării pentru a asigura scopul urmărit. Îndată ce intră în joc interesele unei întregi țări, și mai ales viitorul unui întreg neam, nu e îngăduit nimănui să nu le apere cu toate puterile întrunite, ca să-și arate voința și să-și susțină drepturile imprescriptibile. Când o țară ca România e umilită într'atât în cât se spunea străinătății că Bulgaria va găsi oricând **60.000 bravi soldați pentru a-i opune năzuințelor noastre**, datoria ne impunea să arătăm străinătății că România e în stare să-și susțină revendicările cu o jumătate de milion de luptători bine armați și echipați, disciplinați și bine comandați. Conștient de această datorie, Ministrul de Războiu și-a îndeplinit-o. Dar această chestiune merită să fie discutată și din punctul de vedere militar.

Puterea unei armate se prețuește cu ajutorul a doi fac-

tori: calitatea și numărul. Amândoi sunt de egală valoare și neînălțurați.

S'a zis, și nu o singură dată, că e nefolositor a trece peste un număr dat de luptători pentru a întreprinde un războiu în bune condițiuni. Teorie prefăcută și foarte primejdioasă. Istoria ne arată ce sunt războaiele lungi presărate de bătălii de scurtă durată, cari au fost începute cu armate mici și slabe. Să ne amintim războiul ruso-turc din 1877—78, și mai ales războiul anglo bur (din Transvaal). Armata rusă din Mandeiuria, deși a pierdut mai toate bătăliile, nu a fost învinsă, din punctul de vedere militar, fiindcă insuficiența numărului nu a îngăduit armatei japoneze să dobândească asupra ei o bătălie hotărâtoare, în felul celei câștigate pe mare de flota amiralului Togo.

Noțiunea unui războiu răpede condus, al cărui rezultat va atârna, mai cu samă, de soarta celor dintâi mari isbiri, ne duce, fără voie, la maximum de pregătire militară și la maximum de desfășurare de forțe.

E un coeficient de mare importanță în conducerea unui războiu prestigiul numărului, și când acest prestigiu e impus adversarului, el devine un mijloc strategic și tactic de cea mai mare însemnătate. Marele talent al celor mai eminenti conducători de armate a fost de a face pe ai săi să creadă că trupele lor erau mai numeroase decât ale vrăjmașului și că ale acestuia erau mult mai mici decât în realitate. Acest factor moral, **credința**, a mântuit de multe ori armatele.

Cunoscând însemnătatea materială și morală a numărului, ministrul a luptat pentru el și, oricând s'a discutat mobilizarea armatei, el a zis: ori întreagă, ori de loc. Și întreagă s'a mobilizat și bine s'a făcut.

În primăvara trecută, adică înainte de a se deschide ostilitățile în Macedonia, puterea armatei bulgare era ast-

fel socotită: 240 batalioane de Infanterie, 37 escadroane de Cavalerie și 848 guri de foc, din cari 396 cu tragere răpede; la cari trebuie să se mai adauge 72 batalioane de miștii și 12 batalioane macedonene. Mai târziu aceste forțe au constituit 15 Diviziuni de armată, cari au luat parte la întregul războiu contra aliaților. Marele Stat-Major bulgar dându-și bine sama de valoarea numărului, a făcut să se creadă că mare parte din Diviziunile armatei bulgare erau constituite din 3 brigade de Infanterie, adică din 24 batalioane, ceea ce ar reprezenta la noi infanteria unui întreg Corp de Armată (mai puțin batalioanele de Vânători). Așaog apoi că, din situația ce aveam asupra repartiziunii trupelor la începutul ostilităților, între 16 și 20 Iunie, rezulta că armata I-a a generalului Kutinscheff, care constituia armata de Nord, era formată din 3 diviziuni de Armată și 16 batalioane de miștii, 1) și nu avea în față'i decât niște slabe detașamente sârbe, formate din trupe din a treia chemare.

Aceasta se știea. Se mai știea că e nevoie de o armată secundară la hotarul meridional al Dobrogei, care să măture micile rezistențe ce va întâmpina în drumul său, se ocupe teritoriul pe care îl revendicam în Cadrilater și să împedice orice mișcare de ostilitate a populațiunii bulgare, agitată de patrioții (comitagiii) bulgari.

Se socotea că operațiunile trecerii Dunării între Bechet și Turnu-Măgurele vor putea întâmpina o rezistență din partea armatei generalului Kutinscheff. Se știea, de asemenea, că în drumul său spre Balcani armata noastră va găsi pe flancul ei drept armata acestui general care, neavând în față'i spre Vest decât un adversar foarte slab, pu-

1) Biroul informațiilor de la Stat-Majorul al armatei 1-a Sârbe atribuia armatei lui Kutinscheff aproximativ 50 batalioane de infanterie și 120 gure de foc. Aceasta evaluare nu ne eră cunoscută. Ea reprezintă puterea a 2 Corpuri de Armată.

tea să-i întârzie mersul și să-i opună o țapănă barieră la intrarea în Balcani. Da, armata I-a bulgară, după cea mai redusă evaluare, putea să aivă 48 batalioane de infanterie plus 16 batalioane de miliții, și era comandată de un bun general, care câștigase un nume în bătălia dela Lule-Burgas.

În aceste condițiuni armata noastră avea să treacă Dunărea și să înainteze spre Balcani și prin Balcani până când scopul politic urmărit de Guvernul Țării — restabilirea păcii în Peninsula Balcanică — era să fie atins. Armata română trebuia să fie atât de tare, în cât nici un obstacol să nu-i poată opri, nici cel puțin întârzia, mersul spre obiectivul ce i se impusese: câmpia Sofiei. Apoi, nu trebuia să se uite că armata noastră nu mergea numai să dea ajutor armatei sârbe, sau grece, ci ținea ca prin puterea ei, indiferent dacă armata bulgară mai era în luptă cu armatele greco-sârbe, să impună Bulgariei pacea și să restabilească liniștea în mult încercata Peninsula Balcanică. Acest scop nu se putea atinge, având dela început toți sortii de izbândă și în cel mai scurt timp posibil, decât trămițând în Bulgaria de Apus o armată de operațiuni de 200.000 oameni, iar în Cadrilater 50 mii și constituind ambelor rezerve în valoare totală de 100 mii oameni. Cu aceste mijloace s'a socotit că, orice factor necunoscut ar interveni în deslegarea problemei păcii, îi vom putea da fără greș soluțunea cea mai bună.

Așa s'a judecat și așa s'a făcut. Rezultatul ne-a dovedit că nu am greșit.

Dar, nu e numai atât. Voind să impună pacea între poarele balcanice pe baza unui echilibru statornic, România trebuia să facă proba tăriei sale militare, și această probă nu o putea face mobilizând 2, sau 3, Corpuri de Armată. Cu mijloace mici nu se poate întreprinde fapte mari. După cum în 1906 România și-a manifestat toată puterea

ei de producțiune, tot asemenea în 1913 ea a fost chemată să-și manifesteze întreaga putere militară.

Totuși, se găsesse și unii cari susțin că s'a greșit mobilizând 460.000 oameni, fiindcă armata nu era pregătită pentru o asemenea sfortare. Acelora le vom răspunde că asemeni informațiuni trebuiesc mai întâi probate și apoi formulate; acelora le vom răspunde că nici odată pedicele mici nu trebuiesc să oprească pe un popor de a-și îndeplini scopul ce urmărește. Desigur că, teoreticește, nici o armată nu e nici odată desăvârșit gata de a intra în războiu, ori cât de înzestrată și de pregătită ar fi. Dar prea binele e inimicul binelui, și cine voește să facă mai bine, nu face nimic.

Armata bulgară, în ajunul războiului din Tracia nu avea decât 9 Diviziuni de armată. A 10-a diviziune, care se găsea în stare embrionară în diverse garnizoane din Bulgaria, nu a putu fi constituită decât cu foarte mare greutate. A 11-a Diviziune, formată ceva mai târziu din opolcenie, avea un cadru aproape nul, căci prin companii abia se zărea câte un gradat, care putea avea aerul unui ofițer. De îmbrăcăminte, ce să mai zic. Numai cele 9 diviziuni și brigadele lor de rezervă au avut dela început echipamentul necesar; restul nu a avut decât arme și mare echipament. Și totuși aceste lipse nu au împedit pe Bulgari de a începe războiul cu ceea ce aveau și de a organiza încă 6 diviziuni de armată pe lângă cele 9 din timp de pace.

Politica războiului, bine condusă, prinsese momentul începerii acțiunii, și nu l'a lăsat să treacă. Guvernul bulgar a deslănțuit războiul având deplină siguranță că, ori cât de necompletă ar fi fost pregătirea armatei bulgare, ea tot se găsea în condițiuni mult mai bune decât armata vrăjmașă. Totul e relativ în lumea aceasta, deci și mijloa-

cele războiului. Altfel va fi pregătirea armatei franceze când se va încumeta să se măsoare din nou cu rivala sa de peste Rhin, și altfel a fost pregătirea armatei bulgare, când, ajutată de aliatele sale, s'a măsurat cu armata turcă.

Noi, pe lângă cele 10 Diviziuni de armată active, am mai mobilizat 5 Diviziuni de armată și 3 Brigade de Infanterie. Pentru a echipa aceste trupe am dispus de zăstrea lor din timp de pace și de prisoasele trupelor active, și am fi putut să le echipăm complet dacă războiul ar fi durat, căci puterea de producțiune a fabricelor și a atelierelor din țară e destul de mare pentru a putea să completeze, în două sau trei luni, lipsele echipamentului și să-l întrețină complet în timpul războiului; iar materiile prime erau îndeajuns și se puteau importa la trebuință. Dacă s'au găsit formațiuni noi necomplete echipate, cauza a fost, cum am arătat, graba cu care s'a făcut mobilizarea lor, organizarea șubredă a trupelor de rezervă și greșala comandanților lor, cari au uitat să ceară, sau chiar să iee, efectele trebuincioase dela părțile sedentare ale corpurilor active, datoare să le echipeze.

Afirm aceasta, căci cunosc și ce s'a făcut bine și ce s'a făcut rău în cursul operațiunilor din vara trecută, și datorria mea e de a nu trece nimic cu vederea. Atașaii militari străini cari au văzut Diviziunea 5-a de rezervă, adusă din Dobrovia în București, au rămas mirați de buna ei constituire organică și de desăvârșita echipare a trupelor. În aceeași bună stare au fost și Diviziunile 1-a și a 2-a din armata de Vest și Brigadele independente. Numai Diviziunea 4-a de rezervă s'a găsit necomplet echipată, fiindcă a fost constituită în grabă și tot în grabă adusă în București. Această grabă, ne justificată de trebuințele războiului, a fost păgubitoare constituirii diviziunii, echipării trupelor și înzestrării formațiunilor cu cele necesare pentru războiu.

Repet însă că în depozitele armatei și în magazinele corpurilor de trupă se găseau destule efecte ca să se acopere în cel mai scurt timp toate lipsele constatate în primele zile de concentrare a armatei.

Oricum ar fi, România a putut cu ușurință să rădicesc în mai puțin de 10 zile, o armată de 460.000 oameni și 134 mii cai și să arunce trei sferturi din ea peste hotare. Această mare și răpede mobilizare, și mai cu samă organizarea marilor unități de rezervă, a surprins pe mulți. Unele din țările vecine (Rusia) au început, după informațiunile certe ce am, să facă imediat investigațiuni pentru a afla mijloacele întrebuintate și măsurile luate de noi ca să executăm în timp atât de scurt — numai în 5 zile — mobilizarea unei armate atât de mari, și mai cu samă să mobilizăm tot atât de răpede atâtea diviziuni de rezervă, a căror ființă fusese până în ajun ținută în taină.

Acesta este un mare succes al mobilizării armatei noastre și al aruncării ei peste hotarele țării, pe cari noi, cei cari le-am făptuit, nu le putem judeca, nici prețui atât cât fac, dar pe cari străinătatea le-a consacrat ca pe una din cele mai strălucite operațiuni militare, din câte s'au făcut în timpii din urmă. Și când s'a văzut cu câtă ușurință România a pus în cumpăna păcii greutatea armatei sale, Europa întregă și-a dat sama de adevărta putere a țării noastre, putere pe care cei cunoscători o rădica la 700.000 oameni la o viitoare trebuință, și pe care noi avem datoria s'o organizăm și s'o înzestram cu tot ce-i trebuie pentru nevoile zilei de mâni, cari vor fi și mai mari și mai grele.

Aestea sunt considerațiunile pe cari s'a sprijinit Guvernul Țării ca să pună pe picior de războiu o armată de 460.000 oameni; și oricari ar fi criticele ce se vor mai aduce, răspunsul va fi statornic: bine a făcut, ce a făcut și cum a făcut.

XIX. — CARACTERUL DESFAȘURĂRII ȘI MARȘURILE STRATEGICE ALE ARMATEI DE OPERAȚIUNI

Caracteristica mobilizării și concentrării armatei noastre a fost iuțea cu care s'au făcut. Caracteristica operațiilor cari urmează va fi aceeași: **iuțea**. Și, această caracteristică nu e ceva convențional, ci rezultatul educațiunii noastre militare. Ea a fost impusă de data aceasta și de împrejurările speciale, în cari se găsea țara noastră față de țările învrăjbite, și armata noastră față de armatele beligerante.

Chiar după ce s'a decretat mobilizarea, în Bulgaria domnea credința că gestul României era un gest de intimidare, pentru ca guvernul bulgar să renunțe la pretențiunile sale față de Serbia și de Grecia, iar nici decum nu se vedea în el intențiunea de a întreprinde o acțiune militară în contra Bulgariei. Cel mult se credea acolo că mobilizarea va fi urmată de ocuparea teritoriului din Cadri-later până la linia Turtucaia—Dobrici—Balcik. Așa se tâlmăcea la Sofia actul mobilizării noastre.

Ziarele străine răspicau mai mult acest act și trăgeau concluziuni foarte sugestive. Citez, pe ne alese, următoarele rânduri din austriacul „Neue Freie Presse“, din 21 Iunie (1913): **Influența mobilizării române asupra situațiunii militare:** „Acum au fost chiamate contingentele 1906—1910, de unde reese că mobilizarea generală ce s'a ordonat se referă numai la armata activă. Această armată constă în timp de războiu din 5 corpuri de armată cu un efectiv de 250.000 luptători, față de un efectiv hrănit de 300 de mii. Din faptul că mobilizarea cuprinde numai cinci contingente ale armatei active (afară de cele aflate sub arme), se poate vede că România voește să întrebuinteze în războiu numai o parte din forțele poporului său. Poate că aceasta

ar îndreptăți credința că, cel puțin deocamdată, România nu se gândește a participa în mod activ la lupta dintre foștii aliați.

„Se naște întrebarea: până la ce dată armata română poate fi adusă, gata să intre în acțiune, în acele zone unde intervenirea ei în favoarea unuia dintre beligeranți ar trebui să provoace deciziunea? Mobilizarea celor cinci contingente ar dura 8 zile; transporturile de concentrare și desfășurarea strategică pe Dunăre ar dura 8 zile; așa dar armata Română ar pute cam pe la jumătatea a doua a lui Iuliu (s. n.) să se afle pe zona de adunare de lângă Dunăre, dela regiunea S—V de București până spre Vidin, gata să treacă peste fluviu. Prin urmare, Bulgarii ar avea un timp cam de 14 zile pentru a da o luptă hotărâtoare contra armatei sârbe, timp în care o intervenire a forțelor române nu e de temut.

„Deși există posibilitatea ca Corpurile I și II de Armată (circa 80.000) să fie mai curând gata de a intra în acțiune, fiind mai aproape de Dunăre, totuși e greu de admis că Comandamentul va ordona invaziunea, separată în timp, a acestei părți de armată relativ mică, pentru a o expune la un eșec parțial. Dar, sunt oare Bulgarii în stare să câștige, în cursul acestor zile, o victorie hotărâtoare asupra Sârbilor? Posibilitatea există, dar se perde pe zi ce trece prin sovăirea de a începe ofensiva generală” 1).

Această analiză a situațiunii ni se pare a fi mai mult

1). D. Danef eră sigur că intervenirea armatei române nu va fi de mare folos Serbiei, de oarece soarta acestei țări va fi regulată în zece zile, adică înainte de a se mobiliza armata noastră și de a putea interveni în mod eficace. (Telegrama ministrului plenipotențiar dela Sofia adresată Ministerului Afacerilor Străine, 18/1 Iunie 1913. Documente diplomatice privitoare la Acțiunea României, 20 Sept. 1912—1 August 1913).

un sfat prietenesc dat Bulgariei. Austria dorea, orice ni s'ar spune, și ni s'a spus în urmă, victoria Bulgariei și înfrângerea Serbiei, a cărei tendință de a deveni o Serbie mare neliniștea mult cercurile politice din Austrio-Ungharia.

Din cele ce preced rețin trei afirmațiuni. Întâia, că România nu ar pune pe picior de războiu decât 5 corpuri de armată active; a doua, că ea nu se gândește să participe la lupta dintre aliați; și a treia, că Bulgaria trebuie să se decidă a da lovitura hotărâtoare armatei sârbe cel mai târziu în 14 zile, adică înainte de 4 Iuliu (s. n.) de oarece, după socoteala corespondentului militar al ziarului citat, armata noastră putea să treacă Dunărea — dacă s'ar fi hotărât să intre în acțiune — în a doua jumătate a lui Iuliu (s. n.), adică pe la 6 sau 7 Iuliu (s. v.).

Dacă întâia afirmațiune e greșită, căci România a mobilizat dela început armata sa de rezervă; a doua pare o deducțiune logică trasă din întâia, și circula cu multă insistență chiar în cercurile noastre. A treia însă nu se depărta prea mult de realitate, dacă se ține sama că mobilizarea armatei a început cu trei zile mai târziu decât o da ziarul străin. Armata principală avea să fie gata pentru a trece Dunărea și a începe marșurile strategice spre Sud în noaptea de 1 spre 2 Iuliu, adică în a 10-a zi de mobilizare. Cum însă situațiunea armatei secundare era mult mai favorabilă, fiindcă în Cadrilater nu se găseau decât neînsemnate detașamente de trupe bulgare, Comandantul ei primise ordinul ca în dimineața zilei de 28 Iunie să treacă granița și să ocupe Silistria. Ocuparea acestei cetăți și a regiunii din Cadrilater mergând înaintea operațiunilor din Bulgaria de Vest, a făcut pe mulți să creadă că armata noastră nu va interveni în operațiunile balcanice din Macedonia.

În timpul însă când se efectua concentrarea armatei principale, situațiunea militară pe teatrul de operațiuni era încă nehotărîtă. Armatele aliate sunt victorioase în unele părți, rezistă din răzputeri în altele atacurilor disperate ale armatei bulgare, cedează pe alocurea. Totuși ele par amenințate de o ofensivă generală a acestei armate, care-și grămădește forțele în fața armatelor a 3-a și 1-a sârbă. Criza aceasta nu mai putea dăinui mult timp. Armata noastră trebuia să treacă Dunărea pentru a confirma prin fapt ceea ce afirmase prin scris. În spreziua de 2 Iuliu, ea începe trecerea la Bechet. Tot în aceea zi se începe întinderea podului dela Corabia; iar în dimineața zilei de 3 Iuliu, o mare massă de trupe se găsește pe dreapta Dunării. În această zi armata e gata să înceapă marșurile strategice spre Balcani.

Efectul nu întârzie a se produce. Guvernul bulgar cere încetarea operațiunilor și luarea tractativilor de pace. Propunerile Bulgariei nu ne satisfăceau, fiindcă Armata noastră nu trecuse Dunărea pentru a-i impune cedarea teritoriului, pe care-l ocupasem în Cadrilater, ci pentru a face să înceteze ostilitățile între beligeranți și a le aduce pacea. Pentru a atinge cât mai curând scopul, căci orice zi perdută putea introduce noi factori în rezolvirea problemei și crea noi dificultăți, armata noastră nu trebuia să se oprească nici o clipă. Dar, în afară de considerațiunile politice, Comandamentul suprem avea să țină sama și de considerațiunile militare.

Pentru a ajunge la obiectivul său, armata trebuia să treacă prin două linii de obstacole: întâia, formată de intrările din strâmtorile Balcanilor; a doua, de eșirile din acele strâmtori. Trecerea prin ambele serii de obstacole constituște niște operațiuni mult mai grele ca trecerea fluviilor. Armata noastră trebuia să pună mâna cât mai

răpede, și cu orice preț, pe intrările strămtorilor, și pentru aceasta desfășurarea și marșurile strategice trebuiau să înceapă fără zăbavă, înainte chiar de a se fi terminat adunarea armatei în zona ei de concentrare.

Marșurile strategice încep, dar, în ziua de 4 Iuliu, iar în ziua de 6, diviziunea 1-a de Cavalerie ocupa Ferdinando, dezarmează o brigadă de Infanterie și capturează 4 baterii de artilerie bulgară. În sara aceleasi zile, diviziunea 2-a de Cavalerie, după o luptă cu un mic detașament de infanterie bulgară, intră în Orhanian. Intrarea în munți fiind astfel asigurată prin diviziunile de Cavalerie, Corpurile de armată trebuiau să împingă spre Sud, pentru a veni în sprijinul Cavaleriei și a ocupa eșirile sudice din munți.

Ne găsim în ziua de 7 Iuliu. Capetele coloanelor noastre au ajuns până în crierii munților Balcani, și totuși guvernul bulgar nu răspunde la chiamarea păcii. Armata noastră trebuia, dar, să înainteze spre Sud și cât mai răpede. Ea înaintează. În ziua de 8, Corpul I de Armată ocupa Vrața, o brigadă mixtă ocupa Orhanian, iar diviziunile de Cavalerie se găsesc la Bercovitză și la Orhanian, cu un detașament înaintat la Araba-Konak, unde drumul mare începe să scoboare din munți spre câmpia Sofiei. În această zi se primește la București cererea Guvernului bulgar pentru încheerea păcii, și tot în aceea zi M. S. Regele ordona Marelui Cartier General să suspendeze marșul armatei și să oprească capetele coloanelor la eșirea în câmpia Sofiei.

Scopul fiind atins, acțiunea e suspendată. După cinci zile de marș, Armata Română e stăpână pe eșirile de Sud ale strămtorilor, cari dau în drumurile din câmpia Sofiei, iar avant-gardele ei nu se găsesc decât la o jumătate de zi de marș departe de capitala Bulgariei.

În ziua de 23 Iunie a început mobilizarea armatei; în ziua de 28 începe concentrarea ei; în ziua de 2 Iuliu armata principală începe să treacă Dunărea; în fine, în ziua de 8, armata e stăpână pe trecătoarele Balcanilor și pe câmpia Sofiei. Intrarea în capitala Bulgariei îi este deschisă.

Francezii au numit această manevră a puternicei noastre armate: **Favalanche roumaine**. Ea e bine definită și caracterizată. Sburând spre Balcani, ne-am făcut deplin datoria față de țară și de neamul nostru. **Dacă am fi lăsat ca Serbia să cadă prada învingătorului dela Kirk-Kilisse și dela Lule-Burgas, am fi uitat că mai avem o armată** **chiamată să apere interesele României și să-i asigure viitorul.**

Incheerea la care am ajuns, judecând faptele în adâncul lor și raportându-le la cauze și la împrejurări, este cu totul alta decât cea la care au ajuns cei cari le-au judecat pe deasupra și cu pornire răutăcioasă. Da. S'a cerut trușelor noastre o mare sfortare, o mare cheltueală de energie fizică și morală. Greșala era mare dacă scopul nu ar fi fost la înălțimea mijloacelor întrebuintate, dar cumpăna între scop și mijloace a fost bine potrivită.

Mulțamită calităților trușești și sufletești ale soldatului și ale ofițerului nostru, mulțamită spiritului lor de devotament, de abnegațiune și de sacrificiu, toate greutatele materiale au fost învinse, toate pedicele înlăturate, și armata noastră a putut scrie încă o pagină în cartea de aur a Neamului Românesc.

XX. — ORGANIZAREA ȘI FUNCȚIONAREA SERVICIELOR ADMINISTRATIVE. ÎNVINUIRILE CE LI S'AU ADUS. ÎNDREPTARILE CE S'AU PROPUS.

Imi dau sama decât costă pe o armată lipsa celor trebuincioase pentru traiul zilei. Știu că, îndestulând-o cu tot ce-i trebuie, o ferim de acte de indisciplină și de prădăciuni,

de dezertioni și de boală. Mai știu că toți capii ierarhici, de la cel mai mare până la cel mai mic, trebuie să-și dea mâna ca să asigure traiul soldatului. Da, dar știu încă ceva. Știu că, pentru a ajunge la ținta ce și-a impus Comandamentul, toate mijloacele sunt bune, chiar și cele cari impun trupelor cele mai mari privațiuni. Cine voește să învingă trebuie — dacă nevoia cere — să meargă până la capătul puterilor omenești. Dar, pentru aceasta nu e de ajuns a avea un bun comandament, mai trebuie a avea și bune trupe, deprinse și hotărâte a executa ordinele capilor cu voința neștrămutată, trebuie soldați crescuți la școala dătoriei, învățați să-și urmeze șefii ori unde îi vor duce. Cum am putea oare să ducem subț gloanțele vrăjmașului niște nenorociți soldați, cari nu au auzit ani întregi alt sfat civic dela părinții lor decât: „fereste-te, băiete, să nu capeți gutunar“. Cum am putea duce pe câmpul de luptă niște stomacuri delicate, cari se revoltă când găsesc carnea prea tare, ori fasolea puțin feartă, sau când li se pare pâinea cam necoaptă. Cum am putea oare împinge coloanele prin potecele munților când în rândurile lor s'ar găsi mulți voinici, cari să murmure dacă au mers trei ore în bătaia ploaiei. Cum am putea duce la asalt soldați plăpânzi, cari la cea mai mică rosătură de cismă, aruncă arma și ranița și cer să li să pună la dispozițiune ambulanța corpului, sau să fie autorizați a continua drumul cu calea ferată. Cum ar mai putea comandantul să-și execute planul ce a conceput dacă în fiecare executant ar vede o ființă șubredă, gata a declina executarea ordinului, sau cel puțin a cere o anchetă, mai mult sau mai puțin permisă, pentru a-și susține dreptul de a nesocoti ordinele ce primește.

Pentru războiu ne trebuie oameni de războiu, cu corpul și cu sufletul oțelite. Armata noastră, pentru fericirea Țării, are cu prisos asemeni oameni, și proba ne-a dat-o

expedițiunea trecută, în care numărul defecțiunilor a fost cu totul mic. Și, afirmațiunea ce fac o trămit celor cari au crezut că îndeplinesc un act de bunî Români exagerând numărul nevoinicilor și nemulțamiților.

Bine înțeles că mizeriile războiului sunt mari, dar ele nu pot fi pricepute și judecate decât de cei cari le-au suportat, și printre acei mă număr și eu, care le-am îndurat mai bine de un an în țară și în Bulgaria, vara ca și iarna și mai totdeauna acolo unde greutățile apăsau mai mult și primejdia era mai mare. Am avut atunci, în Bulgaria, totdeauna pâinea de toate zilele? Nu. Și, cu toate aceste armata noastră era numai la 50 km. de depozitele ei și a sîat nemîșcată împrejurul Plevnei dela 26 August până la 30 Noembre. Războiul din 1877—78 a avut, pentru armata noastră, mai mult caracterul unui războiu de asediu, în care regularea îndestulării armatei cu tot ce-i trebuie se face cu mai mare înlesnire; și totuși, deși ne găsam așa de aproape de Dunăre, treceau adesa zile întregi fără să se poată face vreo distribuțiune de alimente; și, să nu se uite că armata română dela Plevna nu socotea nici a patra parte din cât am dus vara trecută în Balcani.

Dar, de ce să mai răscolesc istoria războiului Independenței ca să caut părțile ei întunecoase, când cele cunoscute de toți sunt atât de luminoase și de călduroase? Cred că nu ași face faptă de bun român și, mai puțin, de militar. Ce, crede cineva că, puțini ani înainte, în războiul din 1870—71, serviciul hrănirii armatei germane a fost impecabil? Cine crede aceasta, se înșală. Generalul Hasenkampf, în importanta-i scriere asupra administrațiunii militare din acel războiu, conchide astfel:

„Serviciul aprovizionării armatei germane e el perfect organizat? De sigur că nu. Cu toate măsurile extraordina-

re luate, și cu toate că s'au utilizat mijloacele de subsistență găsite pe teritoriile străbătute de trupe, hrana nu a fost niciodată complect asigurată. Urmează de aci că dispozițiunile relative la hrănirea trupelor au fost răle? Nici aceasta nu se poate afirma în chip general. Se ținea totdeauna sama de trebuințele acestui serviciu și se satisfăceau cu îngrijire, dar numai sub rezerva de a nu se jigni executarea planurilor strategice. Altfel, Germanii nu șovăiau nici-o clipă de a nesocoti aprovizionarea trupelor, dacă credeau că, cu prețul acesta, vor putea să dobândească, chiar problematic, un succes militar. Da, ei riscau, dar fără rise, nici câștig mare”.

Generalul von Bernhardi, în scrierea lui „Războiul de astăzi“, ne istorisește următorul epizod din acelaș războiu:

„În marșul lor asupra Sedanului, armata a 3-a și armata de Meuse au mers pe două linii, și când au făcut conversiunea la dreapta, armata a 3-a a încolonat pe același drum nu două, ci mai multe corpuri de armată, fără să se îngrijască de adâncimea marșului. Această dispozițiune a dat loc la mai multe greutăți și neajunsuri.

„În adevăr, nu era de ajuns să se determine ora plecării capetelor corpurilor de armată, cum s'a făcut, să se facă a merge parcurile și convoiurile după corpurile lor de Armată, după cum ordonase Moltke, și apoi să se lase totul inițiativei Generalilor Comandanți de Corp de Armată. Timpurile nu corespundeau lungimei coloanelor (nu se ținuse socoteala de lungimea parcurilor și convoiurilor). S'a produs deci inevitabil o confuziune și un amestec de trupe și de trăsurile, care, cel puțin pentru armata a 3-a, îi compromiteau grav aptitudinile de luptă. Dacă în ziua de 28, sau 29, August, Francezii ar fi atacat capul armatei a 3-a, ceea ce s'ar fi putut, această armată nu ar fi fost în

stare să-și desfășoare forțele pentru lupta; și dacă ar fi fost silită să se retragă, toate drumurile fiind astupate, o catastrofă ar fi fost neînălăturată.

„Mișcarea a luat o astfel de întorsătură în cât trupele nu putură să întrebuițeze convoiurile lor de hrană. Ele au fost silit să se hrănească direct dela locuitori, ceea ce ar fi avut urmări grele în oricare altă țară afară de bogata Franță, și ar fi oprit în loc orice mișcare“.

Să aplicăm și principiul militar formulat și încălcarea coloanelor armatei a 3-a germană la operațiunile strategice ale armatei noastre în Bulgaria și să tragem concluziuni.

Prusia, care pregătea de mult războiul, nu ajunsese încă să dea o bună organizare serviciului subsistențelor militare până în ziua când războiul a izbucnit. Din această cauză, serviciul Intendenței s'a văzut silit — cine ar fi crezut — ca, odată cu declararea războiului, să comande în Anglia și în Olanda 5 milioane livre de conserve; și să instaleze la Berlin o fabrică de conserve (mazăre cu grăsime și alte ingrediente), debitate în formă de cârnați. Da. Războiul era pregătit de mult timp, și totuși chestiunea hranei de războiu nu fusese practicește rezolvită; și, ca să se atenuze neajunsul nepregătirii. Statul-Major German a luat hotărîrea ca toate trupele, îndată ce vor trece granița, să nu mai iee cu ele decât o mică cantitate de hrană, de oarece teritoriul inamic trebuia să le procure totul. Hrănirea în sarcina teritoriului ocupat s'a practicat cu cea mai severă continuitate și chiar cu cruzime. Astfel s'a practicat de Germani în acel războiu, tot astfel s'a practicat de armatele beligerante în războiul din Mandeiuria și tot astfel va trebui să se practice în războaiele viitoare: hrana trupelor se va căuta pe teritoriul ocupat de fiecare Diviziune, și numai excepțional se va aduce dinapoi. Chiar în-

tr'o regiune săracă, sau sărăcită de evenimentele războiului, trupele pot să trăiască câteva zile fără să recurgă la hrana din depozitele mobile, mulțamindu-se cu ceea ce vor găsi, sau reducând rațiunea la jumătate, cum a făcut generalul Kuroki, comandantul armatei 1-a japoneză, în mersul său, din August 1904, prin munți, când ploile au împedecat ajungerea transporturilor cu hrană până la trupe. Da, generalul japonez a fost silit să facă ceea ce comandantii noștri de corp de armată au făcut în primele zile din Iuliu, când podul dela Corabia, din cauza inundării capetelor lui, nu a mai putut servi trupelor din Bulgaria, și ceea ce se va repeta în viitoarele războaie, când împrejurările, sau trebuințele de ordin superior vor impune această măsură. Căci trebuie să se știe că, odată ce operațiunile tactice vor începe pe teatrul de operațiuni, principala preocupare a serviciului dinapoi nu va mai fi trămiterea hranei, ci trămiterea munițiilor. Cu armele cu tragere rapidă și cu bătăliele cari, ca cea dela Liao-Yang, durează 8 și 10 zile, cantitatea munițiilor consumate e extraordinar de mare; și dacă în zilele grele de luptă transportul munițiilor ar fi suspendat, sau incomodat de alte transporturi, și dacă armele de foc ar fi puse la regimul jumătății de rațiune, nesuccesul și chiar dezastrul ar fi asigurat. S'au văzut trupe nemâncate de zile întregi bătându-se vitejește, dar nu s'au văzut trupe luptând fără cartușe și fără obuze.

Prin urmare, nimene nu trebuie să fie surprins când va auzi că nevoile operațiunilor strategice, sau tactice, au cerut reducerea rațiunii de hrană pentru una sau mai multe zile. Războiul de câmpie, și mai ales cel de munte, are și el legile lui cari, câte odată, se asemănă cu ale războiului ce due armatele asediate. Dacă nu vom găsi privațiuni, greutăți, mizerii fizice și morale în războiu, unde să le mai căutăm?

Neapărat că, dacă nu sunt trebuințe inexorabile, îngrijirea omului trebuie să primeze totul. Armata a 2-a japoneză a generalului Oku a pus după bătălia dela Wafangu, din 15 Iunie 1904, cincizeci de zile ca să străbată distanța de 150 km., care despărțea această localitate de Haitcheng (adică, în mijlocie, 3 km. pe zi). Nici armata 1-a, a generalului Kuroki, nu a lungit pasul când a făcut numai 150 km. (dela fluviu Yalu la Tawuan) dela 2 Mai la 4 August. Dacă au mers atât de încet, explicațiunea nu se poate găsi decât tot în considerațiuni de ordin strategic, cari au putut fi acomodate cu trebuințele hrănirii trupelor; dar, tocmai această acomodare—poate forțată—a hotărît soarta marelui războiu. Din cauză că operațiunile s'au succedat prea încet, din cauză că după fiecare bătălie urma o acalmie de lungă durată, mareșalul Oyama nu a putut dobândi pe uscat o bătălie hotărîtoare cum a dobândit-o pe apă amiralul Togo; și atunci războiul s'a terminat fără ca armatele ruse să fi fost desăvârșit învinse. În tot timpul campaniei mandeciuriene, **dinapoia** a avut o mare înrîurire asupra **dinainte**. Această înrîurire a fost cauza determinantă a încetinelei operațiunilor și chiar a direcțiunii lor. Spatele nu numai că îngreunează armatele, dar paralizează chiar strategia; el leagă armatele de anumite drumuri, împedecă operațiunile laterale și reduce chiar pe cele dinainte. Și în viitor va fi tot așa.

Din cauza trebuințelor traiului, și mai cu samă a mușchiunilor, armatele de astăzi vor fi legate de drumurile de fer în mișcările lor pe teatrul de operațiuni. Și va fi tot astfel până când tracțiunea mecanică, și implicit starea drumurilor ordinare, va îngădui armatelor să se depărteze fără teama de drumurile cu șine. Atunci îndestularea armatelor nu va mai atârna de destrugerea unui pod, cum s'a întâmplat în expedițiunea noastră, când a trebuit să aș-

teptăm câteva zile, până s'a reparat podul căii-fedate de pe Vid (de lângă Plevna), ca să ne putem servi de linia ferată Samovitz-Mezdra pentru reprovizionarea corpurilor de armată II, III și IV; și cum s'a mai întâmplat în războiul franco-german din 1870—71, când prin destrugerea tunelului dela Nanteuil s'a lipsit armata germană, care asedia Parisul, de munițiuni și de hrană.

Aceste spuse, voi arăta pe scurt cum au funcționat serviciile administrative militare în expedițiunea care ne interesează.

Personalul acestor servicii se compunea din: **personalul de direcțiune și de conducere**, dat de Corpul Intendenței, și **personalul de execuțiune**, dat de Corpul ofițerilor de Administrațiune.

În timp de pace, armata noastră dispune de 87 ofițeri de Intendență și de 435 ofițeri de Administrațiune. Cei din urmă sunt însărcinați cu direcțiunea administrativă și cu controlul corpurilor de trupă și serviciilor administrative ale armatei; cei din urmă, cu serviciul de agenți de execuțiune și de comptabili la corpurile de trupă și la stabilimentele și serviciile armatei.

Dar, pe lângă serviciile din timp de pace, o armată mobilizată are trebuință de numeroase servicii, cari se înființează prin ordinul de mobilizare și cari cer un personal numeros, viguros și priceput.

Formațiunile administrative de războiu sunt următoarele: Coloanele de subsistență ale Corpurilor de armată; depozitele mobile ale Corpurilor de armată, depozitele centrale; depozitele de etapă; stațiunile magazii; depozitele regionale de subsistență; depozitul manutentiunii centrale de conserve și pâine de războiu, etc.

Pentru toate aceste organe administrative, presărate pe tot teatrul de războiu, adică dela frontul strategic al armatei de operațiuni, în interiorul și la spatele ei, pe zona etapelor și în interiorul țării, armata a avut nevoie de un personal suplimentar de 77 ofițeri de Intendență și de 418 ofițeri de Administrațiune, care trebuia căutat în cadrul de rezervă.

Cadrul de rezervă al Intendenței noastre e foarte strâns și constituit din ofițeri trecuți în rezervă după atingerea limitei de vârstă. Cadrul ofițerilor de Administrațiune e și mai restrâns, ne fiind constituit decât din ofițeri de Administrațiune trecuți în rezervă pentru limita de etate și din puținii sub-ofițeri de Administrațiune înaintați administratori sub-locotenenți când părăsesc cadrul activ. Cadrul de rezervă, pe lângă că e foarte redus, e compus și din elemente înaintate în vârstă și slăbite. Prin noua lege a recrutării și prin dispozițiunile luate mai dinainte, am dat puțința Corpului ofițerilor de Administrațiune ca să-și recruteze și el ofițeri de rezervă dintre tinerii cari au studii comerciale. Dar, până când timpul își va îndeplini lucrul, constat **insuficiența numerică și calitativă a acestui personal, la care nimene nu s'a gândit până în 1912.** Și totuși, formațiunile de războiu, numărate mai sus, s'au constituit, au funcționat și au dat rezultate destul de bune. Cum se explică?

Mai întâi, prin măsura administrativă, s'au constituit în cursul iernei 1912—13, întrebuintând ofițerii controlori ai Administrațiunii Centrale, Serviciile de Intendență ale Corpurilor de Armată (cari fuseseră desființate de trei ani), cărora li s'a dat ființa legală prin budgetul anului 1913-14. Apoi, s'au luat din personalul restrâns al Diviziunilor de Armată câte un ofițer de Intendență, s'au mai dat și din personalul Ministerului de Războiu, și, în fine, s'a recurs

la cadrul de rezervă. Cu modul acesta, s'a putut înjgheba personalul de direcțiune al formațiunilor de războiu, de și cu multe goluri în el.

Pentru înjghebarea personalului de execuțiune s'au putut aduna 188 ofițeri, atât din cadrul activ al ofițerilor de Administrațiune, cât și din rezerva acestui corp, a infanteriei și a farmaciștilor militari. Ofițerii de rezervă din aceste două din urmă categorii, de și lipsiți de o pregătire tehnică, totuși au fost în stare să aducă servicii multămitoare armatei. Menționez că toate aceste servicii au funcționat cu o lipsă de circa 200 ofițeri.

Din această expunere cetitorul și-a făcut, cred, convingerea că serviciile administrative au suferit din cauza lipsei de personal, și că această stare trebuie îndreptată pentru un viitor războiu. Pentru a o îndrepta trebuie să mărim cadrul ofițerilor de Intendență și de Administrațiune, și să dăm un început de organizare, în timp de pace, Serviciilor Administrative cari se creiază la mobilizarea armatei. Astfel, va trebui să însăilăm, din timp de pace, organizarea Serviciilor Etapelor și Serviciilor dinapoia armatei, cari până acum nu au fost nici studiate, nici cunoscute. Va trebui încă să îndreptăm instrucțiunea ofițerilor de Intendență spre partea cea mai însemnată a atribuțiunilor lor: conducerea serviciilor administrative. Pentru aceasta, va fi nevoie să se schimbe actuala funcționare a Serviciului Administrativ și să se înființeze în toate garnizoanele mari servicii de Intendență, care pe lângă supravegherea administrativă, să aivă în sarcina lor conducerea serviciilor administrative ale corpurilor de trupă și ale garnizoanelor.

Strângând legătura dintre ofițerii de Intendență și trupe, făcându-i să cunoască de aproape nevoiele acestora și mijloacele lor de traiu, călăuzindu-le în executarea ser-

viciilor lor administrative, pe deoparte se va îndrepta simțitor traiul trupelor, se va supraveghea mai de aproape zăstrea lor de războiu și i se va garanta existența; iar pe de altă parte, se va da și acestor ofițeri puțința de a părăsi terenul sterp, și de multe ori periculos, al controlului formal și al studiilor teoretice, pentru a trece pe acela al adevăratei lor chiamări, unde vor pute pătrunde amănunțele serviciilor, a căror neștiință compromite executarea, și unde se vor pute pregăti ca să-și îndeplinească greaua sarcină în războiu.

Cu această rezervă voiu spune că organizarea Serviciului Subsistențelor a fost destul de bine întocmită și în acord cu regulamentul subsistențelor militare.

La mobilizarea armatei, s'au creat 18 depozite pe zonele de adunare (concentrare) ale armatei principale și a corpului din Dobrogea, cari s'au desființat, unul câte unul, când trupele au trecut peste hotare; iar în locul lor au rămas 3 depozite principale la Bechet, Corabia și Turnu-Măgurele.

S'au înființat: 2 depozite centrale la Rahova și Samowitz; 4 depozite principale la Kneaja, Borovan, Plevna și Lovcea și depozitele mobile pentru cele patru corpuri de armată ale Armatei principale.

În interior, s'a organizat un depozit principal la Pițești, și unul secundar la Peatra-Olt, destinate să alimenteze depozitele principale din zona Etapelor.

Cum a funcționat acest complicat sistem de alimentare a armatei din Bulgaria?

Nu mă voiu ocupa decât de armata principală, căci cea secundară s'a găsit în condițiuni cari au ușurat mersul serviciului.

Intendența Centrală din Interior a fost necontentit în stare să alimenteze depozitele Etapelor cu tot ce i s'a cerut,

fără nici o întârziere, atât în timpul concentrării armatei, cât și în timpul desfășurării marșurilor strategice din Bulgaria, și al marșurilor de întoarcere în țară. După întoarcerea trupelor în țară, tot ea a trebuit să alimenteze depozitele secundare, pe cari Serviciul Etapelor nu mai putea să le îndestuleze.

Serviciile aduse de Intendența din Interior sunt cu atât mai meritorii, cu cât personalul ei a fost foarte redus, mare parte fiind trimis la Armată și la Serviciul Etapelor. După întoarcerea trupelor în țară, depozitele Etapelor erau aprovizionate cu tot ce trebuia armatei de operațiuni pentru 20 de zile.

Serviciul Etapelor și-a făcut și el datoria pe cât a putut, dacă se ține în seamă că rostul lui nu era cunoscut, nici chiar în teorie, majorității ofițerilor cari-l constituiau. Folosul acestui serviciu e mare, căci el servește ca organ de alimentare și ca regulator al alimentării trupelor în război. Fără intermediul lui, funcționarea serviciilor administrative dela Armată ar fi întâmpinat greutăți anevoie de învins. De altfel, încercarea a fost făcută de Armata Bulgară în campania ei din Tracia, și lipsa Serviciului Etapelor a avut răle urmări asupra hrănirii și sănătății trupelor.

Dar, fiind că e cunoscut și părțile slabe ale Serviciului, constatate de Comandamente și de Minister, găsim că e de trebuință neînlăturată a se crea, din timp de pace, la Marele Stat-Major un Serviciu al Etapelor, pus sub conducerea sub-șefului al 2-lea de Stat-Major, care să studieze și să pregătească planurile organizării serviciilor dinapoia Armatelor până la zona interioară, corespunzătoare tuturor ipotezelor admise. Această creațiune e indispensabilă, căci e singura care, într-o viitoare campanie, va face să dispară neajunsurile rezultate dintr'un serviciu atât de complicat, care în timp de pace nu are nici o ființă.

Serviciul Intendenței la Armată a fost bine organizat și destul de bine condus, căci neajunsurile constatate nu pot fi atribuite Intendenței decât de cei cari nu cunosc rostul serviciului. Pentru a lumina opiniunea celor chemați să judece faptele și pentru a face să dispară chiar amintirea acuzărilor nedrepte aduse capacității și devotamentului corpului ofițerilor de Intendență, voi intra în oarecari amănunte.

Corpul I de Armată, care a trecut Dunărea la Bechet, și dela Rahova a luat drumul Borovan-Vratza, neavând alte trupe înapoia lui, a putut fi urmat a treia zi, după ce a trecut Dunărea, de coloanele sale de subsistență, așa că alimentarea lui s'a făcut în condițiunile normale ale războiului.

Corpurile II și IV, trebuind să treacă Dunărea la Corabia și să înainteze spre Balcani cu capetele coloanelor la aceeași înălțime, pe cele două drumuri din dreapta și stânga râului Isker, au fost despărțite câteva zile de coloanele lor de subsistență. Trupele, însă, aveau hrana lor de rezervă și ar fi putut să se găsească în aceeași situațiune cu trupele Corpului I de Armată, dacă starea drumurilor nu ar fi adus pedici marșului trupelor și mai cu samă convoiurilor și chiar trenurilor regimentare.

În situațiunea mai grea s'a găsit Corpul III de armată, care a trecut Dunărea tot la Corabia, din cauză că coloanele sale de subsistență nu au ajuns în Bulgaria de cât cu o întârziere de mai multe zile.

Pentru a îndrepta, în marginile putinței, neajunsurile izvorâte din împrejurări, cari nu privesc nici pe Marele Cartier General, nici pe Serviciul Etapelor, depozitul din Corabia a făcut eforturi — unii spun foarte mari — ca să satisfacă cereri neprevăzute; iar Intendența a trebuit să ia măsuri ca depozitul înființat pentru două Corpuri de

armată să hrănească și pe al treilea, și în acelaș timp să improvizeze un convoiu cu subzistențe, luate din depozitul dela Corabia, pentru a-l trimite Corpului 3 de armată până la sosirea coloanelor sale, cari fusese lăsate mult în urmă. (Raportul Serviciului Intendenței).

Situațiunea în care se găseau aceste corpuri de armată, impunea neapărat ca hrănirea trupelor să se facă prin exploatarea mijloacelor găsite în regiunea străbătută, căci pe un singur drum mare era absolut imposibil să se îndestuleze trei corpuri de armată trămițându-le hrană dinapoi. Și ar fi trebuit să se dea o mare extindere acestui mijloc de traiu, care e considerat de „Regulamentul Subsistențelor în Campanie“ al tuturor armatelor ca mijloc normal de traiu în războiu. În vederea aceasta, și pentru a ușura rechiziționarea, Ministerul de Războiu ordonase ca toate rechizițiunile, ce se vor face în Bulgaria, să se plătească imediat de Corpuri și Servicii, cărora li se dăduse fonduri în acest scop. Imi amintesc chiar că această înțeleaptă dispozițiune, care nu avusese în vedere decât bunul traiu al trupelor, a fost criticată de aceeași presă română, care găsea că Ministerul de Războiu ocrotește mai mult interesele populațiunii bulgare decât pe ale Românilor. De altfel, cunosc trupe numeroase, cari, până la instalarea depozitelor mobile și începerea distribuțiunilor dinapoi, au rechiziționat grâu, l’au măcinat în morile din localitate și au fabricat singure pânea în brutăriile din satele unde cantonau. Aceste trupe nu au dus nici odată lipsă de hrană.

Dar nu voiu să las a se crede că numai în armata noastră se prefera hrănirea trupelor prin mijlocul convoiurilor de subzistență, care e mult mai comodă pentru organele administrative dela comandamente și pentru corpurile de trupă. Se știe că în Franța, țară bogată, s’a luat dispozițiunea, la manevrele din toamna trecută (1913) de a se

hrăni trupele, chiar și Cavaleria independentă, numai cu hrana adusă dinapoi. Aplicarea acestei măsuri a făcut să sufere foarte mult trupele de foame. E foarte instructivă critica ce o face, în această privință, comndamentelor, o revistă militară franceză: „Se întâmpla des ca niște ziarști, rău informați, sau necunoscători ai afacerilor militare, să pună în sarcina Intendenței răspunderi cari n'o privesc, și s'o facă să pară mai prejos de datoria sa, când ea ar merita laude pentru chipul cum o înțelege și o îndeplinește. Faptul s'a produs și la manevrele din Sud-Vest, și trebuie să dăm Cezarului ceea ce i se cuvine.

„Reaprovizionarea a fost, se zice, neîndestulătoare și hrănirea rău ordonată. E adevărat pentru unele corpuri și în unele cazuri, dar produsele alimentare nu au lipsit. Pânea, carnea și celelalte alimente au fost date din belșug, dar nu au ajuns la timp. Din ce cauză?

„Mai întâi, educațiunea administrativă a regimentelor, și chiar a unităților mai mari, lăsa mult de dorit. Unii comandanti au lăsat ofițerii cu aprovizionarea fără ordine, sau cu ordine greșite provenite dintr'o înțelegere greșită a ordinelor Corpurilor de Armată. Impresiunea, că ofițerii cu aprovizionarea nu erau de loc călăuziți, reese foarte limpede de multe ori. Din acest punct de vedere instrucțiunea Corpurilor e foarte necompletă. **Trupa știe să cantoneze, dar nu știe să se reaprovizioneze.**

„Statul-Major trebuie să poarte și el o parte din răspundere. Voind să facă totul, a greșit de multe ori. Depășind limita instrucțiunii ce-i acorda regulamentele, voind să conducă totul prin el însuși, eliminând sistematic pe directorii de serviciu din funcțiunea lor naturală, care e tocmai să-și conducă serviciile, el a provocat greșale de execuțiune, pe cari le-a plătit trupa.

„In unele Corpuri de Armată, Intendentul nu a văzut

aproape de loc pe capul de Stat-Major și atât mai puțin pe comandantul Corpului de Armată. Câte nu ar fi putut să-i spună dacă l'ar fi văzut?

„Dacă regulamentul subordonează, cu drept cuvânt, Comandamentul Serviciilor, aceasta nu însemnează că le anulează. În aceasta nu trebuie să se vadă nici o luptă de influență, ci un consiliu prețios pe care binele serviciului cere să-l primească acela care e însărcinat a transforma în ordine ferme hotărârile comandamentului. Într-o armată modernă, unde totul se specializează, e neîndămânatec, ba, chiar primejdios, ca un cap de Stat-Major să se priveze de specialiști“ 1)

Am reprodus aceste destăinuiri, făcute de un bun cunoscător al slăbiciunilor de cari suferă armata franceză, puse în vază de marile manevre din toamna trecută, la cari au luat parte mai puțin de 100.000 oameni, fiindcă avem și noi de tras din ele învățăminte foarte folositoare pentru orientarea ce trebuie să dăm atât instrucțiunii trupelor cât și activității Statului-Major.

Trebuie, mai întâi, ca Serviciul Aprovizionării dela corpurile de trupă să fie condus cu pricepere profesională și cu inteligență, iar nu empiric, cum se face astăzi. Trebuie să existe „călăuze“ complete pentru executarea acestui delicat serviciu, atât în timp de pace cât și în războiu; iar instrucțiunea ofițerilor cu aprovizionarea trebuie călăuzită de ofițerii de Intendență, însărcinați cu supraveghierea serviciilor administrative ale corpurilor de trupă. Când în fiecare garnizoană mai mare va exista un Serviciu de Intendență, dezideratul ce fac se va îndeplini pentru cel mai mare bine al Armatei.

Mai trebuie apoi un desăvârșit acord, o strânsă legătură între șeful de Stat-Major și șeful Intendenței dela Co-

1) „La France Militaire“, du 17 Octobre 1913. (Paris).

mandament, căci numai din cunoașterea desăvârșită și reciprocă a cerințelor comandamentului și a mijloacelor administrative poate rezulta garanția executării operațiunilor militare.

Ca să ne dăm sama mai bine de greutatețile ce trebuia să învingă Intendența noastră pentru a hrăni trupele, e bine să se știe că armata avea zilnic nevoie de următoarele alimente :

750 vite mari, 400.000 pâni, 200 mii kilograme legume, 20 mii kgr. grăsime, 20 mii kgr. zarzavat' 8000 kgr. zahăr,— 500 mii hgr. fân și 900 mii kgr ovăz.

Pentru transportul acestor produse a trebuit 18.000 trăsuri de diferite categorii.

Serviciile Intendențelor Armatei și Etapelor au avut de învins greutateți neînchipuit de mari, pentru a putea regula transporturile subsistențelor și a le face să ajungă la trupe.

Cea dintâi greutate le-a fost adusă de inundațiile Dunării, pot zice neașteptate, căci cei cari cunosc regimul apelor Dunării, mărturisesc că nu-și amintesc că acest fluviu să-și fi umflat vreodată într'atât apele în lunele Iuliu și August. Din cauza revărsării apelor, podul dela Corabia a devenit din primele zile inutilizabil și transporturile peste Dunăre au suferit întârzieri mari până ce s'a construit podul dela Turnu-Măgurele (16 Iuliu).

A doa greutate a fost adusă de stricarea podului de pe Vid al căii-ferate Samovitz—Sofia, care a cerut mai multe zile de lucru pentru a-l reda circulațiunii.

A treia greutate, de transbordarea dela Turnu-Măgurele la Samovitz a vagoanelor și mașinelor necesare pentru exploatarea liniei ferate bulgare. 1)

1) Marele Cartier General a greșit că nu a trimis batalionul de Cai-Ferate la Samovitz, îndată ce Cavaleria noastră a intrat în

În fiecî a patra greutate a fost produsă de inundarea gării Samovitz și liniei ferate pe o lungime de 10 kilm.

Toate aceste cauze au provocat mari neajunsuri serviciului îndestulării trupelor, cari nu au putut fi învinse decât printr'o muncă covârșitoare a Serviciului Intendenței cu ajutorul Serviciului transporturilor fluviale, Marinei Militare, Căilor-Ferate, trupelor de Căi-Ferate, de Pontonieri și de Pionieri și Comandantului Etapelor. Tutulor acestora, armata le datorește mulțamiri, nu imputări.

După terminarea podului dela Turnu-Măgurele și începerea exploatării liniei Samovitz—Mezdra, s'au putut organiza transporturi, paralele cu calea-ferată, cu camioane-automobile și cu convoiuri auxiliare prin Nicopole—Plevna, așa că îndestularea trupelor a fost asigurată din ziua de 16 Iuliu. Dacă la aceasta, mai amintesc că depozitele armatei dela Turnu-Măgurele și Corabia aveau neconținut tot ce trebuia armatei pentru 20 de zile, îmi este îngăduit a sustine că armata noastră avea îndestule mijloace ca să poată prelungi operațiunile în Bulgaria nu numai o vară întreagă, dar că era pregătită chiar pentru o campanie de iarnă.

Recunosc că la începutul marșurilor strategice au fost frecări între diferitele servicii ale armatei, că serviciul hrănirii trupelor a lăsat în unele comandamente de dorit, dar, cauzele, afară de cele arătate până aci, trebuesc căutate în altă parte.

valea Vidului (3—4 Iuliu), pentru a organiza transporturile de subsistență cu calea-ferată Samowitz-Mezdra. Batalionul nu a trecut decât la 7, iar transporturile pe această linie nu au început decât la 17 Iuliu. Apoi, serviciul Etapelor nu a știut să exploateze cu destulă judecată liniile ferate bulgare, pentru a obține dela ele maximum de dare și a îndestula astfel mai bine toate trupele. Trebuia să se utilizeze și liniile Sîstow—Lewski—Plevna și Lom—Mezdra. Dar, dacă operațiunile mai durau, aceste linii ar fi fost și ele de sigur utilizate, și aprovizionarea armatei nu ar mai fi suferit nici un neajuns.

O armată de peste 400.000 e o mașină foarte complicată, care nu se poate pune în mișcare, cu regimul normal, din prima zi a constituirii ei. Cu cât armata va fi mai numeroasă cu atât va fi mai mare timpul cerut pentru ca toate serviciile cari-i regulează mersul și traiul, să se acorde între ele în așa chip în cât **lucrul folositor**, ce ele vor produce la un loc, să reprezinte **suma lucrului parțial produs de fiecare în parte**. Toate războaiele încep la fel, dar ceeace deosebește armatele bine organizate de cele slab organizate, este că, pe când cele dintâi după o săptămână, sau două, de regulare a organismului lor, își capătă deplina putere de acțiune și-și regulează mersul pentru o întregă campanie; cele din urmă, după o lună, sau două, de războiu, au puterile istovite și ajung incapabile de a încerca o acțiune mai mare.

Dacă dela tot pot trece la parte, adică dela mare la mic, mi-ar rămâne să rădic învinuirea ce s'a adus Intendenței de a fi dat Armatei pâne stricată. Știu că trupele au primit și pâne stricată, dar răspunderea nu trebuie aruncată intendenței, și eaca pentru ce.

Cea dintâi pâne mucegăită am văzut-o în București pe la începutul lui Iuliu, la unul din regimentele Diviziunii a 4-a de rezervă; era din pânea adusă de regiment din garnizoana lui (Nordul Moldovei). Din cercetările, ce am ordonat să se facă, am constatat că pânea fusese bine fabricată, cu făină de bună calitate, dar ea începuse să se strice fiindcă trecuse peste termenul bunei conservări. Pesmeții se pot păstra luni întregi; pânea biscuitată poate fi păstrată și 12 zile, dar pânea ordinară începe să se strice după patru, sau cinci zile. Pânea, cu care venise regimentul din Moldova, depășise de mult acest termen; stricarea ei era firească. Corpul a fost vinovat că nu a consumat-o la timp.

O altă cauză de avariere a pânei se datorește transpor-

tului: pânea transportată în căruțe rechiziționate, pe drumuri lungi, expusă ploaiei, căldurei și prafului, se strica chiar acoperită cu pânze. La aceeași stricăciune e expusă și pânea transportată cu calea-ferată, descărcată în depozite și apoi reîncărcată în căruțe și transportată la trupe.

Pânea adusă de trupe cu trenurile regimentare în zona de concentrare, s'a stricat în parte fiindcă a fost supusă la intemperii, și nu a fost mâncată la timp. Tot astfel s'a întâmplat și cu o parte din pânea fabricată la București, după cererea Marelui-Cartier General al Armatei, de a cărui bună calitate nimene nu s'a îndoit. Pânea stricată s'a aruncat, iar cea bună s'a mâncat. Pagubă inevitabilă fiindcă armata s'a mișcat la început prea răpede și fiindcă Administrațiunea Militară nu a avut mijloace suficiente ca să fabrice pesmeți și pâne biscuitată în cantități mari. În timpul iernei s'a fabricat cât s'a putut (peste 600.000 rațiuni). În primăvară s'a început construirea unei mari fabrice de pesmeți și de pâne de războiu, căci cea veche nu mai putea fi întrebuințată. Nu omul e stăpân pe vremuri, ci vremurile îl stăpânesc pe el.

Cea dintâi grijă ce am avut când am luat în mâni trebele armatei, a fost ca să asigur hrana armatei în războiu. Pentru aceasta am mărit numărul bucătăriilor de campanie; am înzestrat armata cu manutențiuni de campanie, complectând cele 50 cuptoare cari existau și înființând încă 100; am început construirea fabricii de pâne și de pesmeți, și am făcut să se fabrice ziua și noaptea, conserve de carne și pâne de războiu. S'a făcut mai mult chiar decât ne-a îngăduit timpul scurt de care am dispus, și dacă evenimentele nu se precipitau atât de răpede, armata noastră era să fie și mai bine înzestrată și mai bine organizată de cât a fost.

Că s'a dat, întâmplător, trupelor noastre pâne muce-

găită, e neîndoios, dar că ele au fost supuse în tot timpul operațiunilor militare la regim de pâne stricată, acesta e un neadevăr atât de sfruntat, în cât nici cei cari l'au spus nu-l pot crede. Căci, ce s'ar fi întâmplat dacă hrana trupei ar fi fost așa cum mărturisese cei cari au atacat cu atâta neomenie Intendența armatei? Să ne spună savanții noștri medici la ce boale expune pe o armată hrana de calitate proastă și neîndestulătoare? Să ne spună, dacă afară de holera, care s'a datorit altor cauze, s'au mai constatat alte boale în Armată?

Ceeace eu știu este că armata noastră, dacă nu ar fi dat peste focarele de holeră din Bulgaria, s'ar fi întors în țară, după 70 de zile de campanie grea și istovitoare, cu efectivul neatins. Dacă armata nu a suferit de nici una din boalele provocate de o rea nutrițiune, însemnează că ea nu a fost rău hrănită și că privațiunile accidentale, provenite nu din incapacitatea Serviciului Intendenței, ci din cauze neatârinate de voința și de puterea nimănui, impuse de necesitățile operațiunilor, nu au depășit puterea de rezistență a soldatului și deci nu au rupt echilibrul organismului său.

Dar cei cari au acuzat Intendența Armatei de incapacitate, nu s'au sfiit să-i pună în față capacitatea Intendențelor armatelor balcanice, fără să-și dea sama că va veni ziua când totul se va controla și adevărul va eși la lumină. Ziua a venit. Medicul major Cousergue, trimis de guvernul francez să studieze organizarea și funcționarea Serviciului Sănătății la Armatele Aliate, ne dă următoarele relațiuni asupra alimentării trupelor balcanice:

„Alimentarea armatei grecești în Macedonia a dus uneori lipsuri din cauza funcționării defectuoase a serviciului dinapoi. La Sârbi, și mai cu samă la Bulgari, greutățile reaprovizionării au fost foarte mari. La Kirk-Kilisse

trupele nu au avut ce mânca trei zile. Afară de aceste momente grele, li se dădea dimineața o pâne de un kilogram, pregătită în brutăriile orașelor și satelor, iar când împrejurările permiteau, li se da o supă de legume cu 200 de grame de carne, (supa o mâncau dimineața, iar carnea o luau la drum). Foarte des se da brânza. Armatele bulgară și sârbă dispuneau numai de câteva bucătării de campanie. Apa se consuma fără epurațiune prealabilă și lipsea adesea: atunci oamenii beau apă de prin bălți“.

Această relațiune este oficială, deci nu poate fi supusă suspiciunii. Rog pe toți cei cari nu au voit să țină sama nici de munca și stăruința pusă de corpul Intendenței Militare, nici de interesul și devotamentul ofițerilor de a îngriji de soldat, să judece dacă soldatul român a fost mai rău, sau mai bine, îngrijit și îndestulat decât soldatul bulgar, grec, ori sârb. Și dacă relațiunea citată nu poate convinge îndeajuns pe detractorii noștri, îi rog să citească și aprecierea următoare a unui corespondent militar, care a făcut campania din Tracia, atașat la Cartierul Armatei a 3-a bulgară (Radko Dimitriew), și campania din Macedonia, atașat la Cartierul armatei 1-a sârbă (prințul moștenitor Alexandru al Serbiei), și a văzut de aproape armata noastră în Bulgaria:

„Chestiunile materiale la armatele balcanice, rezolvite în chipuri diferite, sunt, în general, funcțiuni de bogăția Statelor. Cel care în aceșt ordin de idei, pare mai bine înzestrat, e acela ale cărui finanțe sunt mai prospere: e România. Ai o impresiune de satisfacere naturală când, părăsind războinicii sârbi cu moravuri și obiceiuri frugale, cu viața aspră, pătrunzi în mijlocul armatei române, unde toate mijloacele mecanice posibile au fost întrebuintate pentru a îmbunătăți traiul trupei și puterea materialului de războiu“. 1)

1) Alain de Penennrun (bréveté d'Etat-Major): 40 jours de guerre dans les Balkans. (Paris, 1914).

Am spus tot ce puteam spune despre acțiunea Serviciilor Administrative la armată, și am invocat și autoritatea scriitorilor străini, nu numai ca să rădic învinuirile ce s'au adus ofițerilor Intendenței, cari sunt tot atât de nedrepte pe cât au fost de neomeneste formulate, dar și ca să fac să se vadă că înzestrarea armatei noastre cu cele trebuincioase traiului lor și îngrijirea ce s'a adus trupelor, pot fi date ca pildă armatelor balcanice.

Termin cu acest Serviciu, adăogând că pentru a-l rădica la înălțimea grelei sale sarcine, trebuie să i se dea un personal numeros și capabil, precum și mijloace suficiente de lucru.

Ii trebuie, după cum am mai spus, un personal de ofițeri de intendență activi, destul de numeros, pentru a putea încadra cu el toate serviciile și formațiunile create la mobilizarea armatei

Ii trebuie un personal de execuțiune, compus din ofițeri și sub-ofițeri de administrațiune, numeros, tânăr și specializat în diferitele ramuri ale Serviciilor Administrative. Pentru aceasta e necesar: să mărim cadrul activ și să grăbim constituirea cadrului ofițerilor de rezervă din elementele tinere și culte, a căror instrucțiune s'o dezvoltăm în fiecare an prin concentrări de instrucțiune, unde fiecare să fie instruit în ramura serviciului ce i s'a destinat prin ordinea de bătaie.

Ii trebuie trupe de execuțiune numeroase. Pentru aceasta se cuvine să sporim numărul companiilor de subsistență, îndoind numărul celor de astăzi. De asemenea trebuie îndoit și numărul escadroanelor de Tren și create escadroane de rezervă.

Trebuie completate bucătăriile-marmite pentru toate trupele de rezervă și pentru toate creațiunile formate la mobilizare, și trebuiesc înființate trăsuri speciale pentru transportul acestor bucătării.

Trebue să se mărească numărul cuptoarelor de pâne pentru a se putea da fiecărei Diviziuni de armată 20 cupoare cu toate accesoriile, pentru fabricarea pânei.

În fine, trebue să se înzestreze armata cu convoiuri de camioane-automobile pentru a înlesni alimentarea trupelor pe teatrul de operațiuni în părțile unde lipsese căile ferate, legând depozitele armatei cu depozitele mobile ale Corpurilor de Armată, sau ale Diviziunilor de Armată.

Cu toate aceste îndreptări cred că într'o viitoare campanie hrănirea trupelor va fi bine asigurată, ori cari ar fi greutățile operațiunilor militare.

XXI. — ORGANIZAREA ȘI FUNCȚIONAREA SERVICIULUI SANĂTĂȚII.—INVINUIRILE CE I S'AU ADUS. INDREPTARILE CE S'AU PROPUȘ

Serviciul Sanitar al Armatei, a fost, alături de Serviciul Intendenței, calul de bătaie al criticilor neînduplecați, cari chiar dacă am admite că au urmărit un scop folositor Armatei și Țării, nu pot fi scuzați de alegerea armelor ce au întrebuintat în campania de extraordinara nedreptate dusă împotriva medicilor militari. De procesul acestora ne vom ocupa în cele ce urmează:

Menirea Serviciului Sanitar în războiu este să păstreze cât se poate neatins efectivul armatei, ferind pe militarii sănătoși de boale și îngrijind pe cei bolnavi, sau răniți, pentru a-i reda sănătoși Armatei și Țării. Această menire este pentru medic mai mult decât o obligațiune profesională, e o datorie de conștiință și de patriotism. Medicii militari și-au îndeplinit această datorie în campania trecută cu știința, cu conștiința și cu resemnare.

Chemarea medicului militar de a conserva neatins efectivul unei armate devine cu atât mai greu de îndeplinit

cu cât acest efectiv crește. Armata noastră s'a mobilizat cu 460,000 oameni. După statisticele războaielor trecute, și după ce se poate prevedea într'un viitor mare războiu, această armată ar fi avut — dacă operațiunile tactice ar fi urmat celor strategice — după întâia lună de campanie, 46.000 de bolnavi și răniți ospitalizați în ambulante, lazarete și spitale de diferite categorii (afară de cei atinși de boale și de rane ușoare, cari se pot îngriji la corpurile lor). Cu alte cuvinte, fiindcă armata noastră a trecut hotarele țării în ziua de 28 Iunie, ar fi urmat ca până la sfârșitul lui Iuliu să avem de îngrijit o masă de bolnavi și răniți aproape tot atât de mare cât a fost întreaga armată română dela Plevna în războiul din 1877 — 1878.

Să ne dăm întâi sama de însemnătatea acestei cifre și apoi să judecăm sarcina ce se impunea Corpului Sanitar în campania trecută.

Organizarea ce s'a dat întregului Serviciu Sanitar al Armatei este aproape cea prevăzută de „Regulamentul Serviciului Sanitar în campanie“ și de „Regulamentul asupra Serviciului în campanie pentru toate armele“.

În zona de Operațiuni, armata a dispus: de serviciul sanitar al Corpurilor de trupă, de ambulantele divizionare de ambulantele Corpurilor de Armată, de companiile de brancardieri, și, în fine de spitalele mobile.

În zona Etapelor: de spitalele de evacuare, de spitalele de etape, de depozitele de convalescenți, de spitalele de campanie, de spitalele auxiliare create de societatea „Crucea Roșie“, de covoiuri sanitare de evacuare, de trenuri sanitare. Aceste formațiuni au fost organizate unele în zona etapelor pe stânga Dunării, iar altele, pe dreapta Dunării, în Bulgaria.

În zona Interioară: spitalele din orașele mari (în special din București și Craiova) și cele din orașele aflate în

zona etapelor au fost aduse în stare de a primi bolnavii și răniții veniți dela armată.

Personalul medical a fost suficient, însă nu de o egală valoare în ceea ce privește serviciul medical în campanie, din cauza numărului prea mare al ofițerilor sanitari de rezervă. Nu discut aci știința medicului civil, căci și el și medicul militar au aceeaș origină, facultățile noastre de medicină, cunoscute în Europa întregă; voese numai să spun că medicului militar îi trebuie o anumită pregătire, special militară, care se dobândește numai în serviciul armatei și prin practicarea acestui serviciu.

Intr'un interesant studiu, apărut într'un Buletin Militar din Paris (Septembre și Octobre 1913) și semnat de un medic-inspector din cadrul rezervei, am găsit următoarea critică adusă tinerilor medici din cadrul activ al armatei franceze, din care noi putem culege neajunsurile ce izvorăse din lipsa unei instrucțiuni speciale pentru medicii militari activi ca și de rezervă.

„Promoțiunea, care eșă din Vâl-de-Grâce (Școala de aplicațiune medicală din Paris) la 1 August 1870, ca să constituiască întregul personal militar în subordîne al ambulanțelor armatei de Rhin, nu văzuse nici odată o trăsură de chirurgie. Astăzi, medicii-ajutători dela regimente, afectați, la eșirea lor din școală, Diviziunilor din Algeria și susceptibili de a fi trămiși cu mici detașamente fie în Sudul-Oranez, fie în Maroc, au văzut, poate, pachete de aprovizionamente, dacă au vizitat vreodată depozitele Serviciului Sanitar, dar nu au decît o slabă cunoștință de materialul și medicamentele, de cari pot să dispună și de regelele în vigoare, pentru a și-le procura.

„Așteptând ca să dobândească cunoștințele practice, cari să facă din ei niște colaboratori folositori, acești tineri medici militari sunt, prin necunoștința instrucțiunilor mi-

nisteriale relative la igiena și la formulele administrative cele mai simple, o sarcină grea pentru capul lor de serviciu; iar când sunt izolați într'un mic post, atunci devin încurcă-treaba pentru Direcțiune, pe care adesea o compromit. Deci, când medicul iea loc în armată, fără o pregătire suficientă, primul mecanism al Serviciului Sanitar Militar e prefăcut“.

Din scurta expunere a neajunsurilor de cari poate suferi o armată, când personalul medical activ, afectat corpurilor de trupă, nu are pregătirea necesară, se poate deduce cât ele se pot amplifica când personalul sanitar de rezervă covârșește prea mult pe cel activ.

În timpul expedițiunii trecute, serviciul sanitar regimentar a fost bine organizat din punctul de vedere numeric. În general, regimentul de Infanterie a avut: un medicșef al serviciului și 3 medici de batalioane; regimentele de Cavalerie și de artilerie au avut 3, sau cel puțin 2 medici. Apoi multe corpuri de trupă au avut și studenți în medicină, de mare folos pentru îngrijirea sănătății trupei. Însă, numărul medicilor de rezervă a fost prea mare la corpurile de trupă, căci, din 4 sau 3, abia unul dacă era din cadrul activ. Aceasta a fost și va fi un mare neajuns, căci știința medicului, oricât de dezvoltată ar fi, nu poate înlocui totdeauna însușirile ce trebuie să aivă un medic militar. Ceea ce afirm nu s'a verificat de data aceasta pe o scară mare, fiindcă puține corpuri au luat parte la un început de operațiuni tactice; dacă însă războiul ar fi intrat în faza acestor operațiuni, desigur că nepregătirea multor medici pentru viața militară s'ar fi simțit în chip păgubitor armatei. De aceea zic că toată stăruința noastră trebuie dată ca să ajungem a avea, în fiecare regiment, cel puțin 2 medici din cadrul activ.

Dacă dela serviciul regimentar trecem la serviciul am-

bulanțelor și spitalelor mobile, am constatat că nici acestora nu le-a lipsit personalul medical, dar că elementul de rezervă a fost prea mare și compus adesea din ofițeri sanitari prea înaintați în vârstă.

În serviciul acestor formațiuni, proporțiunea medicilor de rezervă poate fi mai mare decât la corpurile de trupă; poate fi de 3 pentru un medic activ, cu condițiunea numai ca acest din urmă să fie șeful formațiunei.

Se înțelege lesne de ce această trebuință. Formațiunile aceste nu există în timp de pace decât sub forma de trăsuri și material spitalicesc. Dacă medicu-șef care trebuie să prezide mobilizarea unei asemenea formațiuni, pentru a o înzestra cu tot ce-i trebuie, chiar peste ceea ce e cuprins în inventarul formațiunii, e un medic de rezervă, el nu va lua, obișnuit contactul cu formațiunea sa decât după ce acesta a părăsit, sau e gata să părăsească, garnizoana unde s'a mobilizat, și adesea chiar după ce va fi ajuns în zona de concentrare. O asemenea formațiune va fi rău mobilizată și chiar lipsită de strictul necesar, după cum s'a și întâmplat cu multe, cari au fost conduse de unii medici de rezervă, buni profesioniști, conștiincioși și devotați datoriei, dar prea înaintați în vârstă pentru a îndeplini sarcina unui serviciu atât de greu de mobilizat și de condus.

Și, fiind că ating această chestiune, trebuie să amintesc că unele din aceste formațiuni ar fi putut avea medici din cadrul activ, sau cei puțin din cei mai valizi din cadrul rezervei, dacă nu s'ar fi făcut greșala de a se stabili planul de mobilizare al personalului sanitar fără să se fi cerut avizul Inspectorului acestui Serviciu, singurul chieșat să cunoască întregul personal activ și de rezervă, să-și deesama de necesitățile Serviciului și, deci, să caute a le satisface, cu ceea ce are, în cele mai bune condițiuni. Dar, această greșală putea fi prevenită de chiar Inspectoratul

Serviciului, care avea și dreptul și datoria să ceară Mare-lui Stat-Major a-i lua avizul.

Acum, când am luat dispozițiuni ca mobilizarea personalului sanitar să se studieze și să se facă numai de acest Inspetorat, greșala nu se va mai repeta.

Ca să asigurăm buna funcționare a acestor formațiuni în războiu, va trebui să sporim personalul medical superior pentru a avea din timp de pace câte un medic activ la fiecare din ele. Va mai trebui a le da din timp de pace și o parte din personalul administrativ, care se rădică la un număr de 70 ofițeri de administrațiune, dar lipsește aproape întreg. Cu această măsură se va aduce o îndreptare mare organizării de războiu a Serviciului Sanitar.

Pentru transportul bolnavilor și răniților de pe câmpul de bătaie, s'a organizat de mult în armatele străine și la noi companii de brancardieri, cari nu există decât ca formațiuni de războiu, când ele se constituiesc din soldați și gradați, cari au căpătat o instrucțiune specială în timpul serviciului activ. Aceste formațiuni sunt foarte folositoare; ele trebuiesc înmulțite și mai bine organizate; trebuiesc luate dispozițiuni ca în carnetele lor de mobilizare să nu figureze decât soldați și gradați cari au instrucțiunea de brancardieri. La trecuta mobilizare s'au comis greșeli cari au făcut ca aceste companii să fie aproape întregi constituite din militari fără cea mai elementară instrucțiune de brancardieri¹⁾. Greșalele constatate trebuiesc să servească celor cari au răspunderea serviciilor. Datoria unora e să-și alcătuiască conștiincios carnetele de mobilizare, iar a altora să le controleze și să nu mai îngăduie greșalele cari

1) Aceeași greșală s-a făcut și la mobilizarea companiilor de subsistențe, cărora s'au dat oameni fără nicio cunoștință profesională, astfel că aproape în nici una din secțiunile de brutărie nu se găseau lucrători brutari.

descreditează serviciile militare și aduc armatei atâtea neajunsuri.

Formațiunile din Zona Etapelor au fost organiate cu personal medical de rezervă, cu medici voluntari, cu personalul Societății „Crucea Roșie“ (a domnilor și a doamnelor), și cu al instituțiunilor sanitare de inițiativă privată. Toate acestea au avut o organizare destul de bună și au adus servicii reale armatei.

În fine, pentru a lupta, când s'ar ivi, cu boalele molipitoare, cari escortează armatele în războiu, s'a atașat la Inspectoratul sanitar de pe lângă Marele Cartier General, d. profesor doctor Ion Cantacuzino, cunoscutul și distinsul nostru bacteriolog. Mai târziu s'a trimis la armată și savantul profesor dr. Babeș. Folosul tras din această dispozițiune luată de Ministrul de Războiu, e cunoscut de toți.

Dar, dacă nu a lipsit armatei noastre personalul sanitar, i-a lipsit, zic unii, materialul sanitar. Și, cei cari au susținut aceasta, au făcut o comparațiune, rău nemerită, între organizarea serviciului nostru și organizarea serviciului bulgar; și, din această nedreaptă și prefăcută comparațiune, a eșit — nu se putea altfel — absoluta nepregătire a Serviciului Sanitar Militar Român. Atac în nulitate această afirmațiune, invocând mai întâi chiar mărturia guvernului bulgar.

La marea întrunire publică, care a avut loc la Sofia, la 4 Noembrie 1913, d. Ghenadieff, primul-ministru bulgar, a declarat: „că guvernul bulgar nu luase toate măsurile ca să pregătească războiul, și că l-a început cu un armament insuficient și cu material sanitar aproape nul. Când Turcia a mobilizat în Septembrie 1912, armata bulgară, cu toate cusururile ei, răspundea de victorie, dar trebuia neapărat ca războiul să fie scurt“. Această mărturisire concorda cu informațiunile ce am avut în tot timpul campaniei din

Tracia și cu monografiile apărute până acum asupra acestei campanii, și cu cele ce voi mai arăta.

Astăzi e probat că armata noastră a fost mult mai bine pregătită pentru îngrijirea bolnavilor și răniților și pentru lupta în contra oricărei boale molipsitoare. Dar din această constatare nu urmează că înzestrarea ei cu trăsuri și material sanitar, cu instrumente și medicamente era desăvârșită. Nu. Ii lipseau încă multe din cele comandate în cursul iernei 1912 -- 1913, dar acestea începuse să sosască în țară chiar înainte de a începe mobilizarea și continuau a sosi și după.

Armata nu avea destule trăsuri de ambulanță pentru corpurile de trupă, în special pentru regimentele de Infanterie (1 în loc de 3). Aceste trăsuri însă erau comandate, dar termenul pentru predarea lor nu sosise încă. Cele existente erau încărcate cu tot ce se distribuise Corpurilor din depoitele Armatei. Și, în această privință, trebuie să se știe că, în conformitate cu prescripțiunea fermă a regulamentului asupra mobilizării Armatei, „nici o lipsă, de ori ce natură, nu putea să împedec mobilizarea, și că toate lipsele trebuiau completate în timpul mobilizării prin rechizițiuni. Ministerul, prin Inspectoratul Sanitar, a avut grija să amintească la timp Corpurilor și Serviciilor această dublă prescripțiune și să le prevină că mare parte din medicamentele și materialele, cari fusese comandate, se vor trâmite pe zona de adunare la depozitul Central de Material Sanitar și la depozitele de Etapă, de unde corpurile și formațiunile sanitare le vor putea lua.

O măsură preventivă, bună, luată de Minister, a fost și următoarea: Dându-și sama că distribuțiunea materialului sanitar și medicamentelor va întâmpina, în caz de mobilizare, mari greutăți din cauza lipsei de depozite sanitare regionale, a luat măsuri, în Mai 1913, ca să distribue co-

mandamentelor regionale medicamentele și materialul de pansament necesare formațiunilor sanitare, mobilizate de ele. Această măsură a fost numai în parte îndeplinită. Înființarea **depozitelor regionale sanitare** e de mare trebuință și nu mai poate fi amânată.

Armata a dispus din belșug de pansamente individuale și material de pansament, cari au fost distribuite corpurilor și depozitelor înainte de mobilizare. Instrumentele chirurgicale pentru medici și veterinari lipsau în mare parte. Ele fusesse comandate. Și cele mai multe erau sosite înainte de mobilizare, iar celelalte au sosit după. Armata a dispus și de aparate de radiografie și de laboratoare de bacteriologie de campanie, cu care fusesse înzestrată înainte de campanie.

Și aci am atins o chestiune foarte importantă: pregătirea tehnică pentru combaterea epidemiilor.

Încă din anul 1897 existau instrucțiuni pentru prevenirea și combaterea epidemiilor. Aceste instrucțiuni însă au rămas numai înscrise în regulament până la 1911, când s'au luat măsuri ca să se aplice. Prima măsură a fost formarea bacteriologilor militari și apoi procurarea a cinci laboratoare bacteriologice, de tipul celor introduse în armata germană la finele lui 1911. Aceste laboratoare au sosit în țară în iarna anului 1912 — 13 și prima lor întrebuințare a fost la combaterea febrei tifoide, ivită printre trupele din Slatina și Câmpulung. Rezultatele dobândite după prima încercare au confirmat serviciul ce ele pot aduce armatei în războiu. Pentru întrebuințarea lor armata avea 5 bacteriologi militari, distinși elevi ai d-lui profesor doctor Cantacuzino.

Armata mai dispunea de etuve transportabile (14), cari puteau fi ori când întrebuințate de formațiunile sanitare de campanie, precum și de însemnate proviziuni de materii dezinfectante.

Pentru îngrijirea bolnavilor și combaterea boalelor epidemice s'a organizat, prin îngrijirea Serviciului Sanitar și Serviciului Geniului, spitale de campanie în Bulgaria, utilizându-se școalele, spitalele și cazarmele găsite în ținuturile ocupate de trupe, precum și corturile de ambulanță ale spitalelor mobile. S'au construit barace pentru lazaretele de holerici la Turnu-Măgurele, Zimnicea, Focșani, Bărlad, Botoșani, Constanța și București, utilizându-se și baracele Döker, de cari dispunea armata. S'a utilizat materialul de ospitalizare de care au dispus Societatea „Crucea Roșie” și asociațiunile de inițiativă privată. În fine, s'au luat în interiorul țării toate măsurile ca să se utilizeze toate spitalele civile și ale așezămintelor private, cari ne-au fost de un mare folos pentru căutarea bolnavilor trămiși de spitalele de evacuare.

Și aci, ca și la Serviciul Intendenței, voi spune că armata a avut mijloace destule ca să facă față nevoilor războiului, dar că l'a început s'au ivit, după cum era de așteptat într'un organism atât de complicat, frecări cari nu puteau fi eliminate decât după un timp oarecare, frecări cari ar fi fost mult mai mici dacă operațiunile erau duse mai încet, adică dacă s'ar fi dat destul timp diferitelor elemente ale Serviciului ca să se completeze și să se acordeze între ele; și dacă trecerea Dunării și desfășurarea strategică a armatei nu s'ar fi făcut înainte de a se fi terminat adunarea ei pe zona de concentrare — procedare ne admisă în principiu, dar justificată în anumite cazuri, între care și al nostru.

Cu puțină îngăduială din partea înversunaților antagoniști s'ar fi văzut fără întârziere că Serviciul nostru Sanitar a avut o organizare destul de bună și în nici un caz inferioară celei dela 1877 — 78.

În războiul balcanic, armata sârbă a dispus de ambu-

lanțe dar fără personal suficient, iar armata bulgară le-a improvizat în ultimul moment. Armata sârbă nu a avut spitale de evacuare, dar a avut în schimb rezerve de material sanitar, ceea ce în Bulgaria aproape nu exista la începutul mobilizării. Armata bulgară însă a avut norocul, după dezastrul neexplicat al armatei turce dela Kirk-Kilisse, să găsească un depozit de produse farmaceutice de peste 500.000 lei, de care s'a servit apoi armata întreagă. 1) În Grecia, Serviciul Sanitar era pe cale de reorganizare, când a început mobilizarea.

Pentru cei ce cunosc organizarea armatelor și pot stabili o comparațiune dreaptă, e neîndoios că armata noastră a fost mai bine înzestrată cu material sanitar decât armatele balcanice. Armata noastră a trăit cu mijloacele ei, cari din ce în ce se îndreptau și se complectau și nu s'a bizuit de loc pe ceea ce ar fi putut primi dela alții, sau găsi la alții.

Dar afirmațiunea ce fac nu elimina neajunsurile organice și lipsele ce însumi am constatat și cari cer măsuri grabnice de îndreptare.

Da. Organizarea mijloacelor pentru transportul răniților de pe câmpul de luptă trebuie împinsă mult mai departe și complectată. Transportul bolnavilor și răniților la spitalele de evacuare trebuie asigurat prin trăsuri de ambulanță, cu tracțiune animală sau mecanică. Mijloacele de profilaxie trebuiesc înmulțite la corpurile de trupă. Organizarea depozitelor regionale sanitare se impune. Se impune și complectarea materialului sanitar pentru toate formațiunile de rezervă, cari încă nu există, și pentru toate

1) Le Général Cherif-Pacha. Quelques réflexions sur la Guerre turco-bulgare (Paris, 1913).

formațiunile sanitare de campanie. Revederea Inventariului Serviciului Sanitar, complectarea lui cu laboratoare volante, etuve, filtre pentru apă, dezinfectante în cantități suficiente, etc.; și descărcarea lui de medicamente aproape neutilizabile, cari ocupa locul altora cu întrebunțări mai întinse și mai dese în războiu și în caz de epidemii 1). Deci lucrul început acum trei ani trebuie continuat, și încă continuat cu multă stăruință, grabă și cunoștințe profesionale.

Nu e de ajuns să fi avut material suficient și organizare bună, mai trebuia ca personalul sanitar să fi fost capabil de a-și îndeplini datoria și să și-o fi îndeplinit. Fără șovăire declar că acest personal a fost la înălțimea grelelor sale datorii și a îndeplinit-o cu toată conștiința și cu tot devotamentul unor buni camarazi ai soldatului. Dacă mă se vor opune cazuri singurate, prin cari să se caute a se sdruncina afirmațiunea ce fac, nu le voi lua în samă, căci aci nu cercetez abaterile dela regulă, ci voesc să arăt cum s'a executat serviciul sănătății în campanie cu mijloacele de cari am dispus și ce rezultat a dat.

Armata noastră, în scurtul timp de 70 de zile, al aflării ei pe picior de războiu, a fost supusă la grele încercări.

Din ziua când a început mobilizarea și până la 28 Iuliu, când s'a semnat pacea, trupele noastre au fost puse la marșuri lungi și obositoare, ziua și noaptea, la obligațiuni grele impuse de împrejurările războiului, la neajunsurile vieții de bivouac, greu de suportat în regiunea munților pe timpul ploilor nesfârșite, apoi la toate urmările asprului

1) Observațiunile din raportul Medicului General, profesor dr. Demonsthene.

regim impus de boala care le bântuia. După comunicarea ordinului de întoarcere în țară, au reînceput marșurile nesfârșite și greu de executat pentru trupele supuse unor măsuri sanitare, cari cu anevoie pot fi respectate chiar în staționament, marșuri urmate de opriri (subt forma de carantine). Nu ar fi fost, dar, de mirare dacă, fiind dată debilitatea organismului — consecvența oboșelii, lipsei de hrană și de îngrijire medicală, răului tratament administrat de toți gradații dela mari la mici — toate boalele, cari pândesc prilejul, s'ar fi năpustit asupra armatei noastre. Ce mai așteptau oare vărsatul negru, frigurile tifoide, difteria, etc? De sigur că porțile armatei le erau deschise. Totuși, nici una din ele nu a intrat. De ce? Pentru că armata nu s'a găsit în starea mizerabilă, pe care au descris-o corespondenții anonimi dela armată și bârfitorii de meserie; pentru că nici ofițerii nu au avut sufletul negru cântat de barzii campaniei; pentru că nici medicii nu și-au călcat datoria profesională cum le-au imputat clevetitorii lor.

Armata nu a suferit decât de o singură boală, **holera**, și aparițiunea ei era neînălăturată. Holera exista de mult în Peninsula Balcanică. Ea a început în Turcia, și armata turcească a trecut-o armatelor bulgare și greacă. Armata bulgară a trecut-o armatei sârbe și a presărat-o pe toate drumurile dela Nordul și Sudul Balcanicilor, cari duc dela Est la Vest până la hotarul Serbiei și în Macedonia.

Se pare că în armata grecească nu a fost nici un caz de holeră în prima parte a războiului balcanic. Așa cel puțin susține doctorul Cousergue în raportul său, despre care am mai vorbit. Armata sârbească s'a molipsit dela cea bulgară la asediul Adrianopolei. La Ceatalje, epidemia a fost atât de mare, încât unii au susținut că ea a oprit în loc operațiunile și a mântuit Constantinopolea. Aceasta poate fi o mângâere pentru sufletul îndurerat al Bulgarilor. La

18 Noembre, în cercurile Reginei Eleonora (a Bulgariei) se vorbea numai de 15.000 holericii; în realitate numărul a fost mult mai mare. Credința tuturor este că holera a fost răspândită în armata bulgară de diviziunea 1-a de Cavalerie, care a căpătat-o în raita dela Rodost, și apoi a trecut-o armatei 1-a. La început medicii bulgari nu au recunoscut-o (!?). In mai puțin de trei zile toată armata dela Ceataldgea a fost contaminată și epidemia s'a manifestat cu 35.000 de cazuri, din cari numai 10.000 au prezentat semne clinice. La spitalul de etapă din Dimotica, mortalitatea a ajuns la 80 la sută, iar la Adrianopole la 15 la sută. Aceste toate le spune dr. Petroff, capul laboratorului higienic dela Sofia, care adaugă că boala s'a stins în 15 zile și că numărul morților nu a trecut de 1.200. Această afirmațiune mi se pare suspectă, fiind dată virulența boalei și relațiunile venite din alte izvoare. Lt.-colonel Immanuel, din armata germană 1), acuza o pierdere de 3.000 militari până în ziua armistițiului, 3 Decembre (s. n.) 1912. Cred că și această cifră e subț adevăr.

Din toate aceste, rămâne ceva neîndoios. Serviciul Sanitar Român, militar și civil, cunoștea existența boalei. Cunoșcând-o, a luat el măsurile dictate de știință ca să-i împedece pătrunderea în armată, sau să-i țină pept când s'ar ivi, și apoi să-i împedece pătrunderea în țară?

Cea dintâi măsură, ce ar fi trebuit să iee Serviciul Sanitar militar — zic unii, printre cari chiar medici cu o reputațiune oarecare — înainte de a se fi adunat în zone de concentrare, ar fi fost să se inoculeze întreaga armată mobilizată (460.000 oameni) cu serum antiholeric. Se pare că această măsură, cu adevărat preventivă, s'ar fi putut lua, cum s'a luat de armata grecească — afirmă aceeași critici — căriia i-a prins bine în a doa parte a răs-

1) La Guerre des Balkans, de 1912—13. (Paris, 1913).

Boiului balcanic, la care am participat și noi.

Întâi și întâi, eu nu caut să știu dacă un lucru a fost făcut de alții, ci să mă conving că trebuie să-l fac; și, odată convins, să văd dacă pot să-l fac. Că era folositor să inoculăm întreaga armată, și pe cărauși și pe amatorii de informațiuni senzaționale și pe oarecari reporteri de gazete înainte de a trece Dunărea, eu zic da, deși eficacitatea inoculării e încă și azi, când scriu aceste rânduri, în litigiu științific. Dar m'am întrebat, și mă întreb, câte zile ne trebuiau ca să inoculăm o armată de aproape jumătate de milion, răspândită în întreaga țară, înainte de a o duce în zona de concentrare? Pentru ca inocularea să fie eficace trebuie repetată cel puțin de două ori și făcută cu doze mari. Iși dă cineva sama de numărul dozelor? Ministerul a trimis numai la armata de Vest din Bulgaria 1.200.000 doze și totuși au fost trupe cari nu s'au inoculat decât o singură dată. Să se socotească timpul pregătirii acestui serum, să se socotească și timpul pentru executarea operațiunii, și timpul de odihnă impus de medici între cele două inoculări și după cea din urmă; să se adune toate aceste, și apoi să se vadă când ar fi ajuns armata noastră inoculată la porțile Sofiei?

Inocularea s'ar fi putut face, dar nu după mobilizare ci în timpul iernei sau al primăverii, concentrând pe rând contingentele de complectasi și de rezervă. Așa, da. Numai atâta că atunci nimene în țară, din serviciul sanitar civil sau militar, nu se gândea la această măsură preventivă.

Ministrul de războiu a cumpănit toate aceste și concluziunea la care a ajuns a fost: armata noastră nu s'ar fi putut inocula după mobilizare. Dar, totuși i-a mai rămas o îndoială: de ce nu s'ar fi putut face în România ceea ce s'a făcut în Grecia, cum afirmau criticii noștri? Cum au procedat medicii greci și cum a putut Marele Cartier al armatei grecești să împace necesitățile sănătății armatei

cu obligațiunile imperioase ale războiului? Enigma aceasta trebuia tălmăcită, și pentru aceasta Ministrul a ordonat atașatului nostru militar din Athena să facă cercetări și să-i comunice rezultatul. Aceasta s'a făcut, și lămurirea ne-a venit. Reproduc o parte din raportul atașatului militar :

„In prima parte a campaniei (din Tesalia și Epir) trupele grecești nu au fost bântuite de holeră și nici nu au fost inoculate cu serum antiholeric. In a doua parte a campaniei (cu Bulgarii), **operațiunea inoculării a început după bătălia dela Kilkish (Kukush)**, la care au luat parte 4 diviziuni grecești, și care a fost prima bătălie mare dată împotriva Bulgarilor, la 28 și 29 Iunie. **După această bătălie se începe inocularea armatei grecești, care se continuă tot timpul campaniei.** Inaintea acestei bătălii nu se făcuse decât mici încercări.

„Depozitul de serum se stabilise la Salonic și acolo s'a făcut operațiunea inoculării în massă. Se spune că oamenii au fost inoculați de două, și chiar de trei, ori în cursul campaniei; dar operațiunea a început târziu, când boala își făcuse aparițiunea printre trupe. Inșă, nici după aceasta nu s'au inoculat toate trupele. Un întreg contingent, 1914, încorporat prin anticipare, care a fost trimis la armata din regiunea Athenei, după bătălia dela Kukush, nu a fost inoculat la plecare, fiindcă nu se găsea serum la Athena“.

Eaca dar o legendă distrusă ca toate legendele. Imi pare rău numai că ea a fost născocită nu numai de profani, ci și de oameni de știință. Aceasta ne arată că chiar printre medici critica e ușoară, dar arta foarte grea.

Adaog, la cele de mai sus, și restul relațiilor primite dela Athena. Holera s'a manifestat în armata grecească sub forma acută — asiatică — bolnavii sucombând în câteva ore. In total au fost 10.000 de bolnavi, din cari au mu-

rit 1500. Din cei morți, jumătate fusese inoculați. Câteva clase de rezerviști, demobilizați după campanie și transportați cu vasele la Pireu, au făcut o lungă carantină în acest port, 25 — 40 de zile. Probabil că au fost morți printre aceștia, dar lucrul s'a ascuns cu îngrijire.

Am spus că Serviciul Sanitar Militar se aștepta să întâlnească holera în drumul armatei noastre. Această mărturisire a avut caracter oficial. Știindu-se aceasta, i s'a imputat că a făptuit o mare crimă ne plecând cu tot ce-i trebuia ca să lupte cu holera ori unde o va întâlni. Desigur că răspunderea Inspectorului Sanitar Militar ar fi mare dacă adevărul ar sta astfel, dar el se apără de învinuirea ce i se aduce și apărarea sa merită toată atențiunea noastră.

Armata dispunea, când s'a mobilizat, de 5 laboratoare de bacteriologie de campanie, adică câte unul de Corp de Armată. Ele erau destinate spitalelor de evacuare, cari se instalează pe măsură ce armata înaintează pe teatrul de operațiuni, unde să trimit toți bolnavii dela armată și unde trebuie să existe bariera demonstrațiunii științifice a cazurilor contagioase ivite la armată, pentru a evita introducerea lor în țară. Pentru fiecare laborator trebuie, pe lângă alt personal, un bacteriolog. Cum însă în armată nu erau decât 6 medici specializați în această știință și cum fiecare din ei aparținea unui corp de trupă, cu care trebuia să plece la războiu, Inspectorul Sanitar care nu dispunea pentru toată armata decât de 180 de medici activi, și care știea că armata avea mai întâi să lupte cu armata potrivnică și apoi cu epidemiile, a preferit să-i lase să plece cu corpurile lor decât să-i imobilizeze fără nici un scop practic imediat. Pentru acest motiv și laboratoarele au fost lăsate în țară, gata a fi trimise și utilizate când, și unde, se vor cere. Măsura e justificată întru cât nu a adus prejudiții armatei. După ivirea boalei, aceste laboratoare, cu

bacteriologii militari, au fost trimise și utilizate unde s'au găsit nevoie evidentă și urgentă, după avizul zilnic al profesorului doctor I. Cantacuzino dela Marele Cartier al Armatei.

Dezinfectantele trebuincioase, în cantități mari, s'au trimis Armatei îndată ce s'au cerut. Dar, în afară de aceasta, Inspectoratul avusese grija, cum am mai spus (conform prescrierilor regulamentului de mobilizare), se autoriză corpurile, în ajunul mobilizării, ca să-și cumpere din fondurile, ce li se pusese înadins la dispozițiune, ingredientele de dezinfectare, medicamentele cari le lipsau și tot ce le trebuia pentru igiena și sănătatea oamenilor și animalelor.

Pe baza nouelor date științifice și în vederea, pe de o parte, a necesităților cari rezultă din complicațiunea ranelor, iar pe de altă parte a diferitelor epidemii, Ministerul de războiu a intervenit, în Ianuar 1913, la Școala Superioară Veterinară și la Laboratoriul de Medicină Experimentală, ca să-i arate dacă pot să procure armatei diferitele soiuri de seruri: antitetanic preventiv, anticarbonos preventiv și curativ, antidifteric și maleină. Ambele instituțiuni au dat ce li s'a cerut și Serviciul Sanitar Militar le-a împărțit Armatei, după indicațiunile d-lui profesor dr. Cantacuzino. Aceleași dispozițiuni s'au luat și în privința vaccinării antitifice, care a fost întrebuințată pentru întâia dată în țară de Serviciul Sanitar Militar în April 1913.

Cum arăt, măsuri serioase fusese luate pentru îngrijirea răniților și bolnavilor armatei. Serviciul Sanitar, în limitele mijloacelor de cari a dispus — personal și material — și mai cu samă a timpului prea măsurat, a făcut tot ce a putut ca să aivă arme de luptă. Că ar fi putu face mai bine, nici nu se discută. Nu i se poate contesta însă buna voință, știința și conștiința în îndeplinirea datoriei.

În ziua de 9 Iuliu, Serviciul Sanitar dela Marele Cartier al Armatei a fost informat că regiunea de Vest a Bulgariei e contaminată de holeră. Îndată el a cerut Serviciului Sanitar din Interior (Ministerul de Războiu) să pregătească instalarea unui spital de izolare pentru holerici, după propunerile profesorului Cantacuzino.

În ziua de 10, s'a confirmat primul caz de holeră la Vratza în populațiunea bulgară. Prin acest oraș trecuse cu câteva zile mai înainte trupele Corpului I de Armată și în apropierea lui se găsea acum Diviziunea I de rezervă. După confirmarea boalei, s'a cerut ca spitalul de izolare să se instaleze la Vratza și s'au luat măsuri ca trupele Corpului I de Armată și Diviziunii I de Cavalerie, suspecte, să nu mai aivă contact cu celelalte trupe.

În ziua de 11, s'a ivit primul caz de holeră la Orhania în regimentul de Infanterie Calafat, care trecuse prin Vratza. Dela el s'a contaminat regimentul de Gorj și apoi celelalte trupe ale Corpului I de Armată. În Orhania, s'a organizat imediat un spital în cazarma regimentului de Infanterie.

În ziua de 12, boala a izbucnit în Corpul II de Armată, în apropierea orașului Lucavitza, unde s'a înștalat un spital de holerici.

În ziua de 14, holera a izbucnit la Corpul IV de Armată, în Osicovitza.

Constat că boala a apărut aproape în același timp la cele trei Corpuri de Armată, ceea ce ne confirma convingerea că focarele ei fusese sămănate de armata bulgară pe tot teritoriul ocupat de armata noastră. Deci boala nu se putea nici evita, nici circumscrie. Trebuia însă luptat pentru a-i reduce efectele și a o jûgula. Lupta cu ea a început prin măsuri de izolare și de profilaxie pentru a împedica întinderea epidemiei. Aceste măsuri au fost prescrise, după în-

sărcinarea dată de Minister, de d-nii profesori Cantacuzino și Babeș în unire cu Inspectorul Serviciului Sanitar Militar și urmate întocmai de Marele Cartier al Armatei.

Întâia măsură a fost vaccinarea corpurilor infectate de holeră; apoi instalarea laboratoarelor bacteriologice, pentru diagnosticarea boalei, în centrele de izolare și de vaccinare. În același timp s'au luat măsuri ca Laboratoriul de Medicină Experimentală și Institutul bacteriologic să furnizeze cantități mari de vaccin anti-holeric.

S'au luat, încă, dispozițiuni: de a izola chiar în focarele de infecțiune trupele suspecte sau atinse, de cele rămase indemne; de a se supune controlului bacteriologic toate cazurile suspecte, mai cu samă cele cari s'ar ivi la o trupă rămasă până atunci indemnă; de a se considera drept cazuri de holeră toate cazurile clinicește suspecte; de a se izola trupele indemne de cele atinse și de populațiunea indigenă; de a nu da trupelor de beut decât apă foarte aromatizată cu ceaiu. Cât pentru căruțași, bareagii și orice conductori de trăsuri, substrași regulamentelor militare, și cari constituiesc o adevărată primejdie pentru introducerea holerei în țară, măsurile de profilaxie trebuiau să privească pe Serviciul Sanitar civil.

Acestea au fost măsurile edictate de specialiștii noștri însărcinați cu lupta în contra holerei. Executarea lor a fost lăsată în supravegherea d-lui profesor dr. Cantacuzino și Inspectorului Serviciului Sanitar al Armatei. Cum s'a executat ?

Toate laboratoarele bacteriologice ale Armatei au fost trimise în Bulgaria și la zona de Etape, unde au început imediat să funcționeze. Vaccinul anti-holeric a început să se trimită de Direcțiunea Sanitară a Ministerului de Războiu în ziua de 10 Iuliu, adică în ziua când s'a semnalat primul caz de holeră; și, de atunci, s'a continuat regulat

trămiterea cantităților cerute de Marele Cartier General pentru fiecare Corp de Armată.

Și fiindcă operațiunile militare pe teatrul de operațiuni erau suspendate, s'au dat trupelor mijloace ca să-și fearbă apa și s'au autorizat corpurile ca să distribue de trei ori pe zi ceaiu în loc de apă aromatizată cu ceaiu. S'a trimis armatei zahăr în cantități mari pentru a se distribui zilnic oamenilor, pe lângă zahărul de ceaiu, încă șase bucăți, aceasta în urma unei noi consfătuiri la Plevna între ministrul de Răsboiu și profesorul dr. Cantacuzino. În fine s'a ordonat corpurilor ca să sporească rațiunea zilnică de hrană și să îmbunătățească prin toate mijloacele traiul soldatului.

Aceste dispozițiuni au fost controlate de Ministru la trupele contaminate din Balcani și s'au găsit aplicate întocmai. De alt fel, nici o pedică nu se putea opune îmbunătățirii traiului soldatului, deoarece chiar în ziua de 12 Iuliu, Ministerul a trebuit, în urma cererei venită dela Armată, să dea următorul ordin Intendenței din zona Interioră :

„Armata de operațiuni fiind asigurată cu tot ce-i trebuie încă pentru 10 zile, nu i se va mai trimite nimic până nu va cere Intendența dela Armată. Această dispozițiune o iau pentru a înlătura aglomerarea și deteriorarea subsistențelor. Armata găsește, de altfel, bune mijloace de traiu în Bulgaria, unde face rechizițiuni cu plată“.

Pentru intrarea trupelor în țară, s'au luat măsurile cele mai chibzuite ca să se împedice conaminarea populațiunii civile. Ele s'au întors prin trei puncte: Rahova—Bechet, Nicopole—Turnu-Măgurele și Șiștow—Zimnicia. În aceste puncte au fost instalate spitale de holerici, stațiuni de examinare și de control bacteriologic, și spitale de izolare. Aproape toate transporturile trupelor s'au făcut dela Du-

năre în țară cu calea-ferată, sau pe Dunăre, pentru a nu contamina localitățile pe unde ar fi trecut dacă s'ar fi întors pe jos în garnizoanele lor. Trupele indemne, sau devenite indemne, după ajungerea în apropierea garnizoanelor lor, au fost ținute 5 zile în supraveghiere sanitară înainte de a intra în orașul și cazarmele lor. Trupele contaminate au fost ținute în împrejurimile Zimniciei și Olteniței în supraveghiere medicală, până ce au fost declarate indemne de Serviciul Sanitar civil în unire cu cel militar.

În genere, și zicând aceasta, admit excepțiunile, toate măsurile luate au fost cu stăruință și stricteță aplicate. Personalul sanitar al Corpurilor de Trupă, ajutat de ofițeri și de gradele inferioare, și-a făcut datoria. La început izbucnirea boalei în mai multe puncte deodată a produs o confuziune în luarea, strângerea și coordonarea mijloacelor de luptă. Când însă toți și-au dat sama de natura și de gravitatea pericolului, când toți au știut ce să ceară și unde să ceară mijloacele de luptă în contra holerei, răul a fost răpede oprit în loc și învins.

În zilele de 17 și 18 Iuliu, Ministrul a vizitat trupele Corpului I de Armată, întâiul atins și cel mai bătut de boală, și a văzut, între altele, regimentele de Infanterie Gorj și Calafat cari sufereau mai mult. În acest Corp de Armată boala nu se ivise decât de cinci zile cu o furie foarte mare, și totuși măsurile luate, deși cu mijloace încă restrânse, erau atât de bine chibzuite și aplicate în cât pericolul flagelului era încunjurat și boala aproape jugulată. A văzut apoi trupele Corpului II-a de Armată și aceeași bună constatare a avut de făcut: îngrijirea holericii în spitalele de izolare bine organizate; măsurile de izolare a corpurilor de trupă complect luate și conștiincios executate; paza corpurilor indemne asigurată; hrănirea trupelor multumitoare— pânea bine fabricată, de bună calitate și îndestulă.

Singurul care da de îngrijit atunci era Corpul IV de Armată, din cauza împrăștierei enorm de mare a trupelor sale într-o regiune muntoasă lipsită de drumuri și de mijloace de traiu, și din cauza depărtării prea mare a cantonamentelor sale de linia ferată Samovitz — Mezdra. Din această cauză alimentarea trupelor și mijloacele de îngrijire erau pe alocurea în suferință. Măsurile ce s'au luat în urmă au adus și aci îndreptare.

Desigur că nu a fost lesne de luptat cu această grozavă boală în condițiunile în cari se găsea armata noastră abia la începutul operațiunilor, înainte de a se fi coordonat toate mijloacele ei de traiu și de îngrijire sanitară.

Lupta cu adversarul e mult mai ușor de dus de cât cu o epidemie, care izbucnește deodată pe teatrul de operațiuni. Oricare ar fi împrăștierea elementelor unei armate, de îndată ce adversarul e descoperit, toate (cele chiamate) se îndreptează spre locul unde s'a semnalat; și toate mijloacele și puterile de luptă de cari dispune comandamentul sunt concentrate pe acelaș câmp tactic. Când însă o armată e deodată atacată din toate părțile de o epidemie, lupta e mult mai grea, căci mijloacele de cari dispune armata trebuie împărțite în atâtea fracțiuni câte centre de infecțiune sunt. Armata noastră a fost deodată atacată în atâtea puncte. Oricât de pregătită ar fi fost, împărțirea mijloacelor de luptă i-a slăbit puterea de acțiune și a făcut-o la început să fie mai prejos decât virulența boalei, care a avut același caracter violent ca în armata bulgară în iarna anului 1913, și în armata grecească în vara aceluiași an. Dar puțin a trecut și știința, combinată cu conștiința datoriei și cu iubirea de soldat, de cari au dat dovezi netăgăduite medicii și ofițerii, au învins boala și au readus sănătatea în corpurile atinse de flagel.

În spitalele de holerici, de evacuare și de izolare, ace-

eași îngrijire, același devotament, aceeași uitare de sine, am constatat la cei chemați, sau veniți nechemăți, ca să îngrijască bolnavii. Mulțămită lor, procentul mortalității a fost atât de mic.

S'a mai imputat acestui serviciu, pe lângă lipsa celor trebuincioase, și neorânduială în funcționare. A fost la început, e adevărat, o lipsă de legătură între diferitele organe ale Serviciului Sanitar al Armatei, datorită repeziunii cu care s'a făcut desfășurarea și marșurile strategice în Bulgaria. Dar, legătura nu a întârziat de a se strânge, și atunci conducerea serviciului s'a făcut în condițiunile normale, îngăduite de războiu.

Holera a apărut la armată în ziua de 10 Iuliu, adică în a 14-a zi de mobilizare, atunci când unele organe ale Serviciului Sanitar erau încă pe drum, iar altele nu trecuse încă pe malul drept al Dunării. Pe măsură ce sosau, ele erau îndreptate spre locurile lor în spatele armatei și și-au atins complectă dezvoltare la începutul jumătății a doua a lui Iuliu. Dela această dată toate lipsele de medicamente și de material sanitar consumabil dela formațiunile înaintate puteau fi completate de depozitele din urmă, către cari afluiu din belșug atât medicamente cât și material spitalicesc trimise din Interior.

Și așa a fost. Mijloacele de luptă cu epidemia au fost atât de eficace, în cât aceasta, care a apărut la 10 Iuliu și s'a răspândit peste tot cu atâta furie în patru zile, a fost aproape stânsă până la sfârșitul lunei în Corpurile 1 și 2 și în primele zile ale lui August în Corpul 4 de Armată.

Din ziua când a izbucnit boala, 10 Iuliu, până la 15 August când ultimele trupe s'au întors în țară, armata

noastră a avut în Bulgaria 9052 bolnavi, din cari au murit 1494, ceea ce dă o mortalitate de 16.5 la sută.

În lazaretele instalate la Nicopole, Sistow, Bechet, T-Măgurele și Zimnicia, cari au funcționat în timpul înapoierei armatei din Bulgaria, s'au îngrijit 1900 hoelrici, din cari au murit 117, ceea ce dă o mortalitate de 6.15 la sută.

În total, armata de operațiuni de Vest a avut 10952 bolnavi în Bulgaria și în lazaretele de etape, din cari au murit 1611.

Dacă se compară numărul holericilor și morților din Bulgaria cu cel din lazaretele de pe malurile Dunării, se vede lesne că boala era aproape stânsă în timpul intrării armatei în țară. Din această constatare se poate deduce un mare adevăr: armata a avut mijloace suficiente ca să lupte cu epidemia și s'o juguleze în mai puțin de o lună.

Comparând mortalitatea din armata noastră cu aceea a armatei greacă și raportându-le la efective, constatăm că, dacă armata greacă cu un efectiv de 100.000 oameni a pierdut 1500, armata principală română ar fi trebuit să piardă cel puțin 4500 oameni, în loc de 1611. Dacă nu am pierdut decât atâți, căror împrejurări se poate datori această mică mortalitate?

Se datorește de sigur, mai întâi, organizării Serviciului nostru sanitar, și mijloacelor materiale de cari armata a dispus; apoi capacității distinsilor specialiști cari fac onoare științei și țării lor; capacității, devotamentului și uitării de sine a corpului sanitar activ și de rezervă; medicilor civili, cari ca niște buni români și-au oferit de bună voie serviciile lor acolo unde pericolul era mai mare; în fine societăților private, societăților Crucii Roșie și doamnelor române în cap cu A. S. R. Prințesa Moștenitoare, cari au păstrat neatinsă cea mai mare virtute strămoșască și creștinească: iubirea aproapelui său.

Teama noastră a fost ca nu cumva armata să aducă flagelul în țară și să-l samene pe tot cuprinsul ei. Grație însă măsurilor luate de Ministerul de Războiu în unire cu cel de Interne, ca trupele Corpului IV de Armată și o parte din al II-lea, să fie ținute în supravegere sanitară aproape de Dunăre, după întoarcerea lor în țară, acest pericol s'a încunjurat, și, în special, Moldova a fost scăpată. Tot grație măsurilor preventive ce s'au ordonat de Ministerul de Războiu în teritoriul anexat, flagelul n'a putut să pătrundă nici în Dobrogia.

Numai regiunea străbătută de drumurile mari dintre Jiu și Olt, și localitățile din vecinătățile drumului Zimnicia—Alexandria—București nu au putut fi ferite de holera, și populațiunea civilă a trebuit să-i plătească și ea un tribut. Armata s'a găsit datoră să pună la dispozițiunea Serviciului Sanitar civil toate mijloacele de care dispunea: depozitele de material sanitar dela Turnu-Măgurele și Zimnicia, 7 laboratoare bacteriologice complete, 32 corturi mari de ambulanță, 16 corturi de operațiuni, 162 corturi d ofițeri, material de pansament, aparate de desinfectare și pentru serum artificial, 14 trăsuri de ambulanță, ambulanță automobilă și 1000 tărzi Percy. Tot acest material însoțit de 7 bacteriologi militari, 7 medici, 2 farmaciști, 20 elevi ai Institutului medico-militar și 700 sanitari brancardieri, a fost de cel mai mare folos pentru combaterea holerei în centrele de infecțiune ivite în țară. Prin ajutorul ce am dat, în împrejurări atât de grele, legătura dintre armată și populațiune s'a strâns și mai tare, și armata și-a plătit tributul de recunoștință către acei cari de bună voie i-au întins mâna ca s'o scape de primejdia prin care a trecut.

*

Poate că expunerea ce am făcut e cam lungă. Eu am găsit-o necesară.

Guvernul, din care am făcut parte, a fost acuzat de politicieni — căci în polemica ziarelor de toate categoriile, eu nu văd decât mâna lor — că a dus armata la războiu insuficient pregătită. Acum cred că am dovedit îndestul că armata noastră a avut de toate și că depozitele ei aveau de unde să-i dea tot ce-i lipsea în zilele de mobilizare, sau ce nu luase cu ea în zorul plecării.

A fost lungă pentru a dovedi detractorilor ei, pământenii și străini, că armata noastră nu era scursă de puteri după o lună de campanie, cum s'a susținut prin presa străină, ci avea mijloace ca să trăiască și să ducă înainte războiul, chiar de ar fi mai ținut un an.

A fost lungă pentru a arăta că România nu a intrat înconștientă în conflictul balcanic, ci cu conștiința intereselor sale, a puterii sale mare și a mijloacelor sale nesecate; că Guvernul său a știut când și cu ce mijloace trebuie să intre în acțiune; că Inaltul Comandament al Armatei a știut să se folosească de puterea ce i s'a pus la dispozițiune ca să rezolvească — manu militari — criza balcanică, așa cum interesele României și politica înțeleaptă urmărită de guvern cereau să facă; că Armata noastră așa cum a fost pregătită și condusă a scris poate cea mai luminoasă pagină în Istoria Țării sale.

Să dea Domnul ca și în viitor tot pagine de acestea să scrie.

XXII. — COMANDAMENTUL ARMATEI DE OPERAȚIUNI

Fiindcă am pranunțat cuvântul Comandament, mă voi opri puțin ca să-i cercetez rostul.

Conducerea masselor se întemeează azi, în întregime, pe inițiativa capilor de pe toată scara comandamentului.

pe neatârnarea de care ei trebuie să se bucure în limitele determinate de doctrina militară, și pe răspunderea lor care izvorăște din chiar această neatârnare.

Acest principiu e atât de însemnat, în cât constituie, și trebuie să constituie, temelia educațiunii profesionale a oricărui ofițer. Fără teamă de răspundere, fiecare trebuie, în toate situațiunile, chiar în cele mai critice, să-și pună în joc întreaga sa personalitate. Și, ca să ajungă la dobândirea acestei educațiuni, superiorii au datoria să provoace și să ceară subordonaților lor acte de inițiativă, cari să le angajeze răspunderea.

Astfel se caută astăzi a se forma tinerii ofițeri, din cari mâine se vor alcătui înaltele comandamente ale Armatei, căci misiunea unui comandant de masse omeneste e cea mai grea din câte se pot încredința puterii unui om.

Comandantul unei armate are trebuință, înainte de toate, de libertatea neîngrădită a voinței sale în acțiunile sale, pentru ca prin ea să-și poată desfășvura liber calitățile cu cari e înzestrat și să le rădăce la cel mai de sus grad.

În conducerea unei armate pe teatrul de operațiuni e de cea mai strictă necesitate ca generalul de căpetenie să aivă deplină răspundere și pline puteri, din punctul de vedere strategic, pentru a opera în timp și în spațiu, după propriul său arbitru, când și unde va găsi nemerit, fără a aștepta deslegarea din Interior, fără a cumpăni criticele ce se vor aduce hotărării ce va lua.

Ceea ce scriu aci are o mare însemnătate, căci de această idee poate fi legată într'o zi soarta țării. Și eu, ca și camarazii mei, cari am îndrumat educațiunea militară a tinerilor ofițeri și am luptat ca să o întemeem pe aceste principii, nu mă pot opri de a-mi arăta îngrijirea când văd năzuința de a se aduce o atingere dreptului de inițiativă a Comandamentului în conducerea armatei pe teatrul

de operațiuni. Acest drept cere să fie respectat cu stricteță, și judecarea actelor, cari izvorăsc din el, să fie lăsată în sarcina celor chemați, iar nu deferită opțiunii publice, care fiind rău informată nu poate judeca decât greșit actele de comandament. Din contra, Comandantul are trebuință, pentru a-și îndeplini cea mai grea sarcină, de concursul și îngăduirea tuturilor factorilor unei țări. Liniște desăvârșită afară, munca sârguitoare înlăuntru.

Da. Pentru a asigura acțiunea Comandamentului, totul trebuie să i să pună la îndemâna: tot concursul forțelor materiale, intelectuale și morale. La Marele Cartier al armatei germane, în războiul din 1870—71, găsim pe Regele Prusiei, pe ministrul de Războiu, pe ministrul Afacerilor Străine și pe cancelarul federal. Aceasta însemnează Comandamentul Națiunii mergând la războiu. Toată puterea guvernamentală însoțește pe generalul de căpetenie pentru a-i pune la dispozițiune mijloacele diplomației, finanțelor, puterii țării, pentru a face să isbutească astfel întreprinderea militară, căriia națiunea îi consacră toate activitățile sale și înțălege să vadă consacrându-i-se toate preocupările și toate energiile guvernului Țării.

Dar dreptul e tovarăș nedespărțit al datoriei, și, cine reclamă asemenea drepturi nețârmurite, trebuie să dea în schimb asigurarea îndeplinirii întregii sale datorii.

Înaltul Comandament al Armatei trebuie deci ales printre acei ofițeri, cu lungă experiență și cu un trecut chezeș, cari au fost în stare să-și păstreze nervii bine cumpăniți, să-și întrețină neatinsă activitatea fizică și să desfășoare fără a se obosi sforțări fizice, intelectuale și morale, lungi și grele.

Comandantul de căpetenie al Armatei unei țări are trebuință de buni sfătuitori. El trebuie să găsească împrejurul său un mic grup de ofițeri înzestrați cu dreaptă judecată.

ca chestiuilor militare; dar mai trebuie ca în această reu-
nire de sfătuitori o voce să se rădica de-asupra și să im-
pună ascultare tuturor. Vocea care se rădica în sfatul unui
Mare Cartier de-asupra vocelor celorlalți sfătuitori, gru-
pați în jurul Comandantului de căpetenie, este a Șefului de
Stat-Major. Această voce va călăuzi pe Comandant în
luarea hotărârilor, în asumarea răspunderii executării ho-
tărârilor sale. Trebuie însă să se știe că dacă un Comandant
de căpetenie nu se poate priva de un Stat-Major instruit și
destoinic, nici cel mai bun șef de Stat-Major nu-l poate
descărca de răspunderea actelor sale.

Asociend cele două noțiuni morale și active: Comandan-
tul masselor de trupe și șeful său de Stat-Major, în mintea
mea se concretizează două ființe, de cari istoria militară va
pomeni în veci; Blücher și Gneisenau. Cel din urmă prin
calitățile sale militare, prin puterea sa de muncă, prin ca-
racterul său statornic și cinstit, forma complementul nece-
sar celui dintâi, înzestrat cu dreaptă judecată, cu întreaga
autoritate și cu voință de fer.

Scriind aceste din urmă rânduri, mă gândesc la țara
mea, la armata română într'un viitor războiu. Me gândesc
la cei cari vor purta răspunderea pregătirii Armatei pen-
tru războiu.

București, 15 August 1914.

Disciplina in Armata

XXIII. — ADMINISTRAREA JUSTIȚIEI MILITARE ARE DE SCOP PĂSTRAREA NEATINSĂ A DISCIPLI- NEI IN ARMATA

Prin disciplină înțelegem observarea tutulor regulelor
și obligațiunilor impuse unei asociațiuni de oameni; și, ori
care ar fi scopul urmărit de asociațiune, rostul disciplinei
este mântinerea ordinii, neapărat trebuincioasă pretutun-
deni unde trăesc și muncesc la un loc mai mulți indivizi.

Rostul disciplinei este același în școală ca și în atelier, într-o congregațiune religioasă ca și în armată, în familie ca și în societate; cu alte cuvinte ea e temelia vieții publice și sociale. Dar, regulile cari o constituiesc nu sunt aceleași, nici nu pot avea pretutindeni același caracter. Cu cât scopul urmărit de o colectivitate este mai înalt și mai greu de îndeplinit, cu atât regulile disciplinei sunt mai severe și trebuie mai riguros păzite. Așa, regulile disciplinei impuse membrilor unei instituțiuni culturale sunt mult mai dulci și mai ușor de păzit decât regulile disciplinei unei instituțiuni militare. Apoi, paza regulilor impuse aceleiași instituțiuni atârână de situațiunea în care se găsește vremea: paza lor trebuie să fie mai riguros făcută de o trupă în războiu, decât de o trupă în garnizoana sa, de echipagiul unui vas în largul mării decât de marinarii debarcați într'un port. Însfârșit, rigoarea pazei disciplinei trebuie să crească măsurat cu numărul indivizilor cari constituiesc colectivitatea, căci și efectele indisciplinei cresc cu numărul lor.

Acesta e rostul disciplinei, și astfel trebuie el cercetat când disciplina se aplică unei colectivități, care se cheamă armata țării.

Disciplina în armată trebuie păzită cu mai multă rigoare și stăruință decât în oricare altă colectivitate omenească, și paza ei trebuie să găsească sancțiuni în legi speciale, cari nu pot fi aplicate altor instituțiuni din stat, pentru ca urmările abaterii dela disciplina militară sunt mult mai primejdioase pentru ordinea publică și siguranța statului decât acele ale unei abateri dela disciplina oricărei alte colectivități. Așa, de pildă, dacă refuzul de a eși la lucru într'un atelier, sau cantier public, poate aduce pierderea materiale, nesupunerea unei trupe de a executa un serviciu comandat poate avea urmări în stare de a sdruncina chiar temelia statului.

Legile, cari sunt chiamate ca să așeze disciplina militară și să i asigure neatingerea, trebuie să aivă, un caracter special și sancțiunea lor trebuie întemeiată pe cea mai absolută severitate. Acesta e caracterul legilor și regulamentelor militare chiamate să garanteze mântinerea disciplinei în armată. Nici un locuitor al țării nu poate fi arestat sau pedepsit măcar cu o zi de închisoare fără un mandat judecătoresc, sau fără o sentință judecătorească (art. 13 din Constituțiune). Numai militarul — dela soldat până la general — poate fi pedepsit cu până la 60 zile închisoare printr'un simplu ordin semnat de capul său ierarhic; și executarea pedepsei trebuie să înceapă imediat, chiar dacă cel care o primește ar fi convins că i s'a ordonat din eroare și că trebuie să i să rădice neapărat.

Mai mult decât atâta. Dacă organizatorii armatelor au găsit cu cale că e în interesul disciplinei de a se pune la dispozițiunea autorităților militare mijloace pentru a înfrâna de îndată orice greșală care ar atinge-o, acordând dreptul de a pedepsi în puterea unui simplu regulament de Serviciu Interior, tot ei au mai găsit ca pedepsele în timp de războiu trebuie să fie mult mai aspre decât în timp de pace, pentru că în războiu disciplina se mântine mult mai greu și actele de indisciplină au urmări mult mai dăunătoare ca în timp de pace. Astfel, călcarea unui consemn, care în timp de pace se pedepsește cu închisoare dela 2 luni până la 2 ani, se pedepsește cu detențiune dacă faptul s'a consumat în prezența inamicului sau a rebelilor armați (art. 212, C. J. M.).

Mai mult încă, deși în timp de pace regulamentele și legile militare opresc cu desăvârșire lovirea inferiorului și pedepsese cu 2 luni până la 2 ani pe militari cari se fac vinovați de un asemenea abuz de autoritate (art. 222, C. J. M.), totuși, lovirea inferiorului nu e pedepsită în cazurile

de legitimă apărare, în caz de raliare a fugarilor, sau de trebuință de a opri jafurile și devastările. Deci Codul de Justiție Militară admite lovirea inferiorului în anumite împrejurări în timp de pace, și mai cu samă în timp de războiu, ca o necesitate majoră a disciplinei militare și a ocrotirii averii altuia. Când însă sunt în joc interesele supreme ale Armatei, legea aplică chiar pedeapsa cu moarte în timp de războiu, deși această pedeapsă a fost suprimată de Constituțiunea noastră. Astfel: de și inferiorul care lovește pe superiorul său se poate pedepsi numai cu un an de închisoare în timp de pace (art. 216 din C. J. M.), această pedeapsă se urcă până la cea cu moartea în timp de războiu (art. 215 C. J. M.).

În rezumat, vedem că legea, după care se administrează pedepsele în armată, îngăduie unele delictе, ca abuzul de putere în aplicarea pedepselor corporale, în anumite împrejurări,— de și, în principiu, aceste sunt oprite și pedepsite penal — și admite chiar pedeapsa cu moarte.

Codul de justiție militară e o lege absolut excepțională, pe care legiuitorul a făcut-o cu îngăduirea Constituțiunii țării, care prin art. 131 hotărăște că armata trebuie să aivă legea ei specială asupra Justiției Militare. Această înțeleaptă dispozițiune a fost luată nu de bunul plac al celor cari ne-au dat Constituțiunea, ci pentru a garanta prin ea interesele superioare ale țării' în fața cărora orice alt interes trebuie să se închine.

Scopul ce am urmărit prin amintirea principiilor de drept și prescripțiunilor Codului de Justiție Militară referitoare la anumite delictе și crime comise de militari, a fost ca să fac a se înțelege mai lesne textul art. 217, combinat cu art. 53 din C. J. M., care a făcut obiectul unei discuții furtunoase în presa noastră și în Parlamentul Țării, și pe care unii îl interpretează greșit, iar alții îl consideră ca anticonstituțional.

În statul român militarii sunt supuși chiar în timp de pace, unui regim de restricțiuni, prin legile generale ale țării, sau prin legile speciale ale Armatei, cari-l privează de unele drepturi acordate tutulor cetățenilor. Legea căsătoriei militarilor îi împedecă de a se folosi de dreptul ce are fiecare locuitor al țării de a se căsători când voește și cu cine voește; codul de justiție militară le dă anumiți judecători, dela cari nici un militar nu poate fi sustras, pentru toate crimele și delictetele, indiferent dacă ele privesc, sau nu, disciplina și rânduiala militară; legile și regulamentele militare opresc pe militari, de orice grad din cadrul activ, de a lua parte la întrunirile publice și de a întreține discuțiuni politice prin presă, și totuși Constituțiunea a înscris în textul ei că „Românii se bucură de libertatea presei și de libertatea întrunirilor“ (art. 5); și altele și altele.

Cum se vede, sunt o mulțime de incompatibilități legale create membrilor Armatei, cari nesocotesc drepturile lor cetățenești înscrise în Constituțiune, dar pe cari însăși Constituțiunea le-a provocat când a recunoscut că armata are nevoie de legi speciale, care să-i reguleze traiul și rostul. Mai sunt ele necesare astăzi, cu alte cuvinte interesele armatei mai cer conservarea legilor speciale, ori a venit vremea ca să le suprimăm și să aplicăm armatei regimul legilor ordinare?

Pentru a răspunde la această întrebare voiu reaminti mai întâiu caracterul organizării armatei noastre.

Armata română e o armată de cadre. În timp de pace ea are un cadru permanent de ofițeri și de grade inferioare, menit, întâi, să instruiască contingentele anuale de tineri chemați sub drapel, și apoi să întrețină instrucțiunea militară în rândurile contingentelor cari și-au făcut serviciul activ. Cu alte cuvinte acest cadru permanent

poate fi privit ca un cadru de instructori militari, iar contingentele anuale ca elevii lor; și, prin elevi înțelegem: soldații și gradele inferioare din cele 24 de contingente înscrise în controalele armatei, precum și ofițerii de rezervă. Vedem dar că caracterul armatei noastre este acela al națiunii armate, în care cadrul permanent se perde în mulțimea rezervei, care-i dă numărul și puterea.

În timp de pace am avut o armată de 100.000 oameni, pentru război am mobilizat 460.000; în timp de pace am avut 4.500 ofițeri, pentru război am mobilizat 8.500; în timp de pace am avut 10.000 subofițeri, pentru război am mobilizat 33.000. Și, pe când efectivul cadrului activ nu se poate spari decât în limite foarte strânse, impuse de satisfacerea tuturor nevoilor țării, efectivul rezervelor armatei se sporesc în fiecare an proporțional cu sporul populației și cu creșterea contingentelor instruite. Dacă ieri am putut rădica o armată de 460.000 oameni, mâni vom rădica una de 600 sau 700 mii; dacă ieri am putut mobiliza 4.000 ofițeri de rezervă, mâni vom mobiliza 7 sau 8.000. Din ce în ce masa rezervelor tinde să copleșască cadrul de pace, și calitatea armatei va fi dată de calitatea rezervelor sale. Aci stă puterea armatelor de astăzi, dar tot aci stă și slăbiciunea lor, căci dacă numărul rezervelor mărește puterea numerică a unei armate, tot numărul lor tinde să-i micșureze puterea calitativă. Războiul din Mandciuria și războiul Balcanic au demonstrat îndeajuns superioritatea formațiunilor active asupra celor de rezervă, a soldatului activ asupra celui de rezervă. Japonezii, la începutul războiului cu Rușii, se fereau pe cât puteau de a pune în întâia linie brigădele lor de Kobi; Rușii, dimpotrivă, au abuzat de diviziunile lor de rezervă și au inundat cu rezerviști puținele corpuri de armată active: aceasta a fost una din cauzele lor de inferioritate. Ca Rușii au făcut și Turcii în războiul balcanic. Cunoaștem rezultatele.

Aceasta e partea slabă a organizării armatelor de astăzi. O vedem cu toții. Dar ea își are corectivul, și noi căutăm să i-l dăm: întâi prin încadrarea masei rezervei într'un cadru solid de ofițeri și de sub-ofițeri activi și de rezerva bine instruiți și desăvârșit disciplinați; și, apoi, prin întreținerea instrucțiunii militare și vigoarei fizice în masa rezervei armatei.

Instrucțiunea armatei se dă prin mijloacele ce-i pune țara la dispozițiune. Disciplina i se dă printr'o temeinică educațiune civică și militară. Numai prin instrucțiune și disciplină putem ajunge să avem o bună armată, ai cării membri să cunoască rostul meseriei ostășești, să știe să practice toate cele privitoare la această meserie și să aivă dezvoltat în ei simțul datoriei, pe care să-l întrebuițeze oricând li se va cere să-și facă datoria.

Disciplina fără respectul legilor și a tuturilor îndatoririlor ostășești nu poate exista astăzi când, mai mult ca în trecut, scopul ei nu e numai să deprindă pe militar a se lăsa să fie condus ci, mai cu samă, să-l deprindă a se conduce singur pe câmpul de luptă.

Când vorbim de disciplină, noțiunea respectului legilor și a sentimentului de datorie se desprinde din complexul ideilor imprimare în creierul nostru și ni se impune ca o îndatorire firească și nediscutată. Pe acest proces psihic se întmeează puterea morală a soldatului. Isbândeale armatei japoneze în ultimul războiu i se datoresc. Proba a fost făcută de atâtea ori în cursul operațiunilor prin spiritul de ofensivă al capilor și al trupei, și prin tăria cu care aceasta a îndurat pierderi adesea foarte mari și suferințe îngrozitoare. Puterea morală a soldatului japonez e altoită pe puterea morală a cetățenilor, cultivată în școală, dezvoltată în armată și întreținută ca focul sacru în toată viața sa cetățenească și militară. Acestei puteri a datorit armata

japoneză isbândeale sale, iar Japonia situațiunea ce și-a creat în Sfatul Marilor Puteri mondiale. Toată educația soldatului japonez constă în a-l face să-și iubească corpul în care servește cum își iubește satul în care s'a născut și a crescut, să privească pe ofițerul său ca pe un părinte, iar pe sub-ofițerul, care i-a dat primele noțiuni ale meseriei militare, ca pe o bună mamă; și, scopul acestei educațiuni este ca ea să străbată zidurile cazărmei și să facă ca soldatul liberat din serviciul militar să practice în viața lui civilă învățămintele din cazarmă, să le răspândească în națiune și să transforme disciplina militară în disciplină națională, capabilă de a ține pept tendințelor dizolvante: politice, sau sociale.

Că aceasta este adevărata educațiune ce trebuie dată unui popor tânăr și mic la număr, dar cu nădejdea nestămutată într'un mare viitor, istoria popoarelor a dovedit-o.

Așa ași voi să văd că se îndrumează educațiunea popoului nostru pentru binele și fericirea acestei țări, și ași voi ca alături de mine să se găsească masa cea mare a bunilor români; și de aceea, când am văzut că o parte a presei noastre — indiferent dacă era mare sau mică — care e chemată să îndrumeze opiniunea publică pe drumul adevărului și al dreptății, în loc să judece pe cei căzuți în greșala după faptele lor, a căutat să-i substragă dela judecătorii lor firești subț motivul inviolabilității Constituțiunii, am zis: și eu țin la libertatea presei și eu țin la neatingerea Constituțiunii, ba încă sunt și chemat să o apăr, dar mai presus de toate țin la Țara mea liberă, căci la ce vor servi și libertatea presei și Constituțiunea neatinsă când țara și va perde neatârnarea?

XXIV. — JUDECAREA DELICTELOR DE PRÊSA, COMISE DE MILITARI, DE CATRE TRIBUNALELE MILITARE

Toți ne amintim de furioasa campanie în contra ofițerilor de toate gradele și categoriile, care a început pe la sfârșitul lui Iuliu și s'a continuat până în Septembrie 1913. S'a căutat să 'i se afle cauza, sau să se descopere scopul urmărit de autorii ei: nimene nu a isbutit. Bănueli au fost, probele au lipsit.

Armata noastră nu suferise nici o înfrângere. Cu un avânt demn de vremile eroice regimentelor noastre sburase peste Balcani ca să-și înlănțe steagurile în câmpia Sofiei și să zică popoarelor: **pax vobis**. Ce li s'a spus să facă au făcut, fără să se plângă nici de lipsă, nici de osteneală, nici de suferință, fiecare știind că lucrurile mari se dobândesc cu sacrificii mari. Prietenii, ca și neprietenii, cari ne așteptau de mult la treabă, s'au minunat de disciplina și de statornicia soldatului român, s'au uimit de puterea armatei noastre, pe care nu știuse să o cumpănească în deajuns, și au adus laude iscusinței și înțelepciunii Suveranului și Guvernului Țării; și unul din cei mai mari oameni de stat ai Franței, d. Georges Clémenceau, a putut zice că: **din acest moment România se impune Europei ca o putere morală tot așa cum se impune ca putere armată.**

Da, dar pe când acțiunea armatei noastre impunea străinilor o asemenea mărturisire, furtuna se rădica în țara noastră și cele mai grele acuzări să aduceau conducătorilor și întregului cadru al Armatei, și, sub motivul ocrotirii soldatului, nu se cruța nici un mijloc ca să se vire vrajbă între soldat și gradat și să se împingă armata la anarhie.

Pare foarte curios acest fenomen celor cari caută în istorie talmăcirea lucrurilor. Eu am pus față'n față ceea ce se petrecea la noi și ceea ce se petrecuse în Anglia în tim-

pul războiului anglo-bur. În prima parte a războiului operațiunile armatei engleze au trecut prin grele încercări: Armata de operațiuni a pierdut multe bătălii și a trebuit ca Guvernul să o sporească până la 200 mii oameni pentru ca să poată impune pace celor două mici state — Transwalul și Oranjul — a căror populațiune luată la un loc nu trecea de 400 mii de suflete. Totuși, cu toată insuficiența comandamentului, cu toate înfrângerile suferite de armată, presa și poporul englez s'au arătat nemișcați; în fața adversității, care se năpustise asupra armatei, ei au opus cea mai desăvârșită resemnare. Nici un murmur, nici o plângere, nici o încriminare nu urma înfrângerilor cari se succedau, pierderilor numeroase pe cari le suferea armata. Acesta este adevăratul patriotism, isvorit dintr'o adevărată educațiune civică a unui popor conștient de puterea și de virtuțile sale.

Dacă acesta este adevăratul patriotism, noi nu putem numi act patriotic știrea comunicată din țara unei agenții străine, și apoi reprodusă de unele gazete române, prin care se spunea: „că armata română a fost istovită înainte de vreme, și că, după zece luni de luptă, oștirea bulgară era mai puțin pregătită decât a noastră, care, fără să fi luptat, a suferit din cauza foamei și holerii mai multe pierderi decât oștirea sârbească și bulgară“ (!). Nu putem numi act patriotic denunțul ce se făcea presei vieneze de: „suferințele ne mai pomenite ale soldatului român din cauza holerei, intendenței păcătoase și bătăilor, cele trei plage ce se abătuse asupra armatei noastre și cari săpau adânc prăpastia dintre oligarhia domnitoare și masele largi populare“. Nu putem numi act patriotic, actul celor „cari denunțau pe medicii militari ca pe cei mai criminali bandiți, cari, în loc să le dea ajutor, puneau pe sanitari să târască cu cângiele și cu cârligele în groapă pe holericii încă vii, să toarne gaz peste ei și apoi să le dea foc (ho-

resco referens“). Nu putem numi act patriotic acuzarea că „ostașii erau furati ca în codru mare de banda Intendenților dela Ministerul de Răsboiu“.

Neapărat că asemeni calomnii și insulte aduse armatei și țării nu puteau fi lăsate nerădicate, și Justiția Militară a trebuit să-și facă datoria, urmărind pe militarii cari se făcuse vinovați de insulte aduse superiorilor lor prin presă. Urmărirea și judecarea acestor vinovați, toți din cadrul rezervei, au determinat o rouă campanie a presei în contra autorității militare.

XXV. — JURISPRUDENȚA CURȚEI DE CASAȚIE O-CROTEȘTE INTERESELE ARMATEI. CODUL DE JUSTITIE MILITARA E O LEGE CONSTITUȚIONALĂ

Credința mea e că, dacă ar fi lipsit din art. 53 alineatul, care face pasibili de aplicarea art. 217 pe ofițerii de rezervă și pe gradele inferioare din congediu și rezervă pentru delictе de presă, nimene nu s'ar fi rădicat în contra acestor articole și nu le-ar fi cerut excomunicarea pentru erezie constituțională. Și eacă pentru ce:

Să presupunem că un militar din cadrul activ ar fi trimis ziarului X scrisoarea prin care se acuza doctorul militar N. de acte barbare săvârșite asupra holericii (citate mai sus), și că cercetările parchetului militar ar fi descoperit pe făptaș. Mă întreb: s'ar fi găsit cineva în rețeaua românească care să se revolte, fiindcă acest mare vinovat a fost deferit judecării tribunalelor militare?

Credința mea este că prin mintea nimănui nu a trecut până astăzi ideea că un militar din cadru activ al Armatei poate fi trimis în judecata Curții cu Jurați, când a insultat, sau ofensat, pe un superior prin orice fel de serieri. Știu că înaintea Inaltei Curți de Casație s'a sus-

ținut că, pentru delict de presă, chiar militarul din serviciul activ, care și insultă superiorul, trebuie trimis în judecata Curții cu Jurați. Imi place însă să cred că părerea aceasta, manifestată cu prilejul apărării unui delicvent rezervist, a fost mai mult un mijloc de apărare „în extremis“, și că nu poate fi împărtășită de nimene din cei cari cunosc rostul armatei. Cât pentru mine, declar că ași prefera să se desființeze tribunalele militare și să nu mai existe nici cod de justiție militară, decât să văd că, pentru cea mai mare greșală ee poate face un militar — insulta superiorului prin presă—el e luata dela judecătorii săi naturali, dați de Constituțiune, și trimis înaintea altor judecători, pe cari eu nu-i găsesc competenți de a judeca fapte, cari ating partea cea mai delicată a disciplinei militare, și nu pot fi înțelese și judecate decât de un tribunal militar.

Judecătorii naturali ai militarilor în activitate de serviciu, cari se fac vinovați de delict de presă, definite de art. 217 din C. J. M., sunt și trebuie să rămână judecătorii militari.

Chestiunea competenței tribunalelor militare s'a pus când s'au judecat rezerviștii și congediații, cari se făcuse vinovați de delict de presă cu ocaziunea serviciului în timpul operațiunilor militare din vara trecută. Și aci, fac următoarea constatare: cererea de declinare de competență s'a făcut nu pentru ca cei trimiși în judecată nu erau jusțițiabili de tribunalele militare, adică nu pentru călcarea art. 53 din C. J. M., ci pentru că delictul ce li se imputa era un delict de presă, care după art. 24 din Constituțiune cade în competența Curților cu Jurați. Dacă acest motiv s'ar fi găsit întemeiat ar fi urmat ca, în puterea unei noue jurisprudențe, toți militarii, din activitate, din congediu sau din rezervă, vinovați de delict de presă, să

nu mai fie justițiabili de tribunalele militare, după cum prevede art. 217 din C. J. M., ci de Curțile cu Jurați.

Cei cari au susținut incompetența tribunalelor militare au judecat astfel:

„Art. 217 nu se poate aplica celor vinovați de insulte aduse prin presă, fiindcă în el se vorbește de insulte prin orice scrieri și nu pomenește de scrierea tipărită, adică de insultă adusă prin presă. Am crezut și continuu a crede că **insulta adusă prin orice scrieri însemnează că e adusă prin scrieri cu: mâna, mașina de scris și tiparul**, adică prin toate mijloacele grafice, de cari dispune astăzi omul ca să-și exprime gândirea, iar nu numai prin unele din ele; și de aceea am găsit și continuu a găsi argumentarea citată foarte șubredă.

Dar slăbiciunea ei mai reese și din următoarele considerațiuni:

Art. 24 din Constituțiune garantează libertatea exprimării ideelor **prin graiu, prin scris și prin presă**, adică prin cele trei mijloace de cari dispune omul până astăzi: vocea, scrierea cu mâna și tiparul. Art. 217 din C. J. M. pedepsește **insulta adusă de un inferior superiorului sau: prin cuvinte, gesturi sau amenințări și prin orice fel de scrieri**. Cine oare nu vede aci că **insulta adusă prin: orice fel de scrieri, definită de C. J. M., este cea prevăzută de Constituțiune: prin scris și prin presă?** Dacă în textul art. 217 s'ar fi zis: **prin cuvinte și prin scris**, ași fi admis că se poate, la rigoare, discuta dacă delictul de presă e, sau nu, cuprins în competența tribunalelor militare; când însă în acest text se cuprind toate insultele ce un militar poate aduce superiorului său: cuvinte, gesturi, amenințări și ori ce fel de scrieri, nici o îndoială nu ne mai rămâne că legiuitorul cu știință și cu voință a trimis în judecata tribunalelor militare — iar nu a Curților cu Jurați — pe mi-

litariii cari se fac vinovați de delictе comise prin mijlocul scrierii sau a tiparului. Deci, incompetența nu poate fi, și tribunalele militare au fost datoare să judece asemeni delictе cari cad, prin spiritul și prin litera art. 217, în competența lor.

Trec acum la partea cea mai delicată a chestiunii, care a fost și este chiar astăzi în litigiu: art. 217 atinge, sau nu, autoritatea principiilor constituționale?

Există în România un suprem judecător, Inalta Curte de Casațiune, care a fost chemată să-și spună cuvântul în ultima instanță și să hotărască dacă, în adevăr, există conflict între Codul de Justiție Militară și Constituțiune, și dacă art. 217 s'a aplicat în timp de douăzeci de ani în po-triva principiului constituțional cu știrea și cu îngăduirea ei. Jurisprudența Inaltei Curți era stabilită încă din anul 1902, când, cu ocaziunea recursului făcut de un militar rezervist în contra condamnării lui pentru delict de presă de tribunalele militare, ea a stabilit prin hotărîrea dată că: **Codicele de Justiție militară cu jurisdicțiunea lui specială a fost recunoscut prin art. 131, alin. 10 din Constituțiune; de unde rezultă că legiitorul din Constituantă, în vederea unui interes social și pentru a mănține disciplina militară a derogat principiilor generale în ceea ce privește armata.** Această jurisprudență a fost reconfirmată de Curte în Decembre 1913 cu prilejul recursurilor făcute de militariii rezerviști, condamnați de tribunalele militare pentru delictеle de presă cari fac obiectul studiului de față.

Dar, de și Curtea de Casațiune a rămas neclăntită în judecarea constituționalității Codului de Justiție Militară și va rămâne, cu siguranță, și în viitor, totuși sunt mulți încă cari consideră art. 217 din C. J. M. ca anticonstituțional și cer modificarea lui. Procesul rămânând deci deschis, țin să-mi spun cuvântul.

Părerea mea e că art. 217 respectă principiul constituțional al neștirbirii libertății presei, căci nu prin trâmitearea celor vinovați de delictе de presă în judecata Consiliilor de Răsboiu această libertate se poate vreodată știrbi.

Cei cari susțin inconstituționalitatea art. 217 din C. J. M. își sprijin părerea pe prescripțiunea art. 24 din Constituțiune, care hotărăște ca: „delictеle de presă se judecă de Jurin, afară de cele comise în contra persoanei Regelui și familiei regale, sau contra Suveranilor statelor străine, cari se judecă de tribunalele ordinare după dreptul comun“.

Eu, dinpotrivă, găsesc că tocmai acest articol pledează constituționalitatea articolului în cauză. În adevăr, dacă a fost nevoie ca să se introducă excepțiunea citată în corpul art. 24 și să se arate chiar după ce drept se vor judeca delictеle contra suveranului și.....; aceeași nevoie nu mai există, când e vorba de delictеle de presă comise de militari, pentru simplul cuvânt că Constituțiunea a hotărât marele principiu: că **armata are Justiția ei specială, cu Tribunalele ei și cu Codul de Justiție militară**, care judecă toate crimele și delictеle, chiar și pe cele politice comise de militari. Cu alte cuvinte, când însăși Constituțiunea Țării așază principiul că militarii sunt justițiabili de tribunalele speciale, cari judecă după un cod special cu sancțiuni mult mai aspre decât codul penal comun și prevede chiar reînființarea pedepsei cu moarte, mai era oare locul să se înscrie în textul ei că militarii nu pot fi judecați pentru delictе de presă de Jurați? Oare autorii Constituțiunii s'au gândit vreodată că se va găsi cineva care să conteste tribunalelor militare acest drept? Dovada, că nu s'au gândit la așa ceva, o găsim în chiar textul art. 105 care hotărăște ca: **juriul este statornicit în toate materiile criminale și pentru delictеle politice de presă.**

Aci găsesc cel mai solid temei pentru susținerea argumentării mele. După cei cari contestă calitatea constituțională a art. 217, ar urma ca **totate sentințele date de tribunalele militare, de când ele există, în judecarea crimelor și în judecarea delictelor politice, să fie atacate în nulitate ca eșind din competența lor.** Dacă până astăzi nimene nu s'a gândit să le atace, înseamnă că nimene nu a crezut că competența tribunalelor militare de a judeca crimele și chiar delictele politice comise de militari nu atinge competența Curților cu Jurați; deci judecarea delictelor de presă, ca și judecarea crimelor și delictelor politice, cade în competența tribunalelor militare, când sunt săvârșite de militari.

Eacă pentru ce eu nu găsesc fundate argumentele tezei contrare, și zic că măsura luată de autoritatea militară, de a trămite delictele de presă comise de militari în judecata tribunalelor militare, a fost întemeiată pe lege și pe jurisprudență creată de Inalta Curte de Casație și a fost sancționată prin o noă hotărîre a acestei Curți. Adaog că modificarea acestei jurisprudențe, sau modificarea Codului de Justiție militară, în sensul cerut de cei cari susțin inconstituționalitatea art. 217, ar fi dezaastroasă pentru armata noastră. Se poate oare găsi un român cu judecată dreaptă, care să admită ca cel mai mare delict, pe care-l poate comite un militar în contra disciplinei militare: **calomnia și insulta șefilor și camarazilor prin tot felul de scrieri**, poate fi judecat de jurați, a căror prea mare indulgență e absolut incompatibilă cu exigențele disciplinei militare? Iși poate cineva închipui situațiunea penibilă și imposibilă ce s'ar crea ofițerilor și subofițerilor. pedicele ce s'ar opune voinței lor de a-și îndeplini datoria, când ar ști că fiecare act, fiecare gest al lor, poate fi a doa zi criticat, zeflemisit, combătut de presa locală prin articole

semnate de subordonații lor? Crede cineva că s'ar mai găsi șefi și miniștri de războiu, cari se mai poate garanta disciplina în armată, nu numai în războiu dar chiar în timp de pace? Credința mea neștrămutată este că s'ar face cel mai mare rău armatei, căci i s'ar atinge partea cea mai simțitoare a organismului ei moral: temelia disciplinei; și odată această temelie atinsă, întregul așezământ militar s'ar prăbuși.

Sunt și eu un convins părtinitor al libertății presei, căci nu pot tăgădui serviciile ce a adus și va mai aduce țării și neamului românesc, și tocmai de aceea găsesc că a făcut bine Constituțiunea de a luat-o sub protecția ei. Dar mult mai sus decât libertatea presei și de cât chiar Constituțiunea, eu pun țara cu libertatea și viitorul ei; căci înainte de a avea o Constituțiune ne trebuie o țară liberă, căci singura garanție reală a Constituțiunii este existența patriei. La existența patriei mă gândesc mai mult decât la orice și apărarea ei mă preocupă în primul loc. Cu o bună armată vom asigura existența și viitorul României și atunci, implicit, va fi asigurată adevărata inviolabilitate a Constituțiunii ei. Deci, tocmai pentru a-și garanta inviolabilitatea, Constituțiunea trebuie să aibă grija ca armata țării să fie tare și ca nimene să nu se atingă de temelia ei; și datoria ei este ca să nu permită libertății presei să atingă dreptul armatei de a fi respectată și neînjosită.

Oare s'a lucrat în interesul binelui țării, și deci al Constituțiunii, când s'au discutat chestiuni cari ating temelia armatei și-i asigură însăși existența, așazată pe o disciplină solidă; când înaintea Curții de Casațiune s'a susținut că nu numai rezerviștii, dar chiar și militarii activi trebuiesc judecați de Curțile cu Jurați, când insulta prin presă pe superiorii lor? Cu asemeni teorii, Constitu-

știința țării noastre nu-și va mai pute găsi sprijinul într'o armată tare prin numărul și disciplina ei. Și Turcia a voit să se regenereze dând locuitorilor săi o Constituțiune foarte liberală, dar a uitat să o sprijine pe o armată tare, unită și respectată. Armata făcând defețiune, statul s'a prăbușit în mare parte; și, prăbușindu-se, Constituțiunea Imperiului Otoman a fost pusă în neputință de a mai garanta drepturile cetățenești ale atâtor milioane de musulmani dați pradă statelor biruitoare.

Istoria nu poate folosi decât celor cari știu să cetească în ea.

XXVI. — INCHEERE

Terminând, o constatare pun în vază.

Armata noastră nu a suferit în campania trecută (1913) nici de holeră, nici de lipsa hranei, nici de traiu rău, căci am avut un serviciu sanitar și un serviciu administrativ bine organizate și înzestrate cu destule mijloace de îngrijire și de îndestulare, iar ofiterii, dela sublocotenent până la Comandantul de Căpetenie al armatei, s'au făcut cu prisosință datorită de buni camarazi și de șefi, îngrijind de soldați, ocrotindu-le drepturile și îmbărbătându-i ca să-i facă să învingă greutățile, și să le ușureze suferințele vieții de războiu și boalei care bântuia armata.

A fost însă o altă boală de care a suferit armata, mult mai primejdioasă și mai molipsitoare; în potriua ei armata nu a avut nici medici, nici mijloace de luptă. Boala, al cării leac nu l-am găsit, căci importul leacului e prohibit în regatul României, a fost **boala calomniei**.

Armata a suferit cu resemnare încercarea acestei grele boale, căci a avut o mare putere de rezistență. Ar fi de dorit, în interesul țării, să nu mai fie pusă la o a doua încercare.

Armata română a suferit, dar ziua răsbunării i-a sosit.

Armata a fost răsbunată de Parlamentul țării, prin cele mai vădite semne de stimă și de recunoștință, cu prilejul deschiderii sesiunii ordinare, în ziua de 15 Noembrie 1913.

Armata a fost răsbunată de M. S. Regele prin cele mai vădite semne de iubire, de încredere și de admirațiune ce i-a arătat în tot timpul operațiunilor și după încetarea lor.

Dar răsbunarea ei vine și de afară. Un mare critic militar englez, căpitanul Cécil Battine, care a cutreerat întregul teatru de operațiuni și a văzut toate armatele beligerante, sfârșește studiul său asupra Bulgariei și României, trimis unei reviste engleze, cu următoarea laudă adusă ofițerului și soldatului român:

„In onoarea Românilor trebuie menționat că, oricare ar fi verdictul istoriei asupra politicii lor, purtarea ofițerilor și soldaților față de o populațiune ostilă, dar care nu se putea apăra, a fost cavaleriească și creștinească. Deci, un fapt fără de precedent în sângeroasele și rușinoasele anale ale războiului balcanic“.

Eacă adevăratul ofițer, eacă adevăratul soldat român ...Dar timpul, care curăță toate, va curăța și istoria campaniei trecute de toate neadevărurile, de toate criticile nedrepte, de toate calomniile aruncate asupra conducătorilor și serviciilor armatei; și atunci nimic nu va mai întuneca strălucitele pagini, în cari copiii noștri și urmașii lor vor ceti cea mai frumoasă epopee a neamului românesc: sborul armatei române din Carpați peste Dunăre, la Balcani.

Facă Dumnezeu ca și ei să scrie în istoria neamului o pagină tot atât de glorioasă și de strălucită.

Noembrie 1913.

ANEXE

ANEXA 1

Interviewul acordat de d. P. P. Carp corespondentului ziarului „Neue Freie Presse (Wien)

„De oarece de luni întregi stau departe de orice politică, mi-ar fi greu să vă spun ceva cu privire la stadiul actual al chestiunii Româno-Bulgară. În general vă pot spune numai că aceasta ține de complexul chestiunilor orientale, cari ca un nod gordian se pot rezolva numai prin sabie. Orice altă încercare va atrage după sine numai o mai mare pierdere de timp, bani și oameni, și poate cu un rezultat mai puțin bun decât s'ar pute obține astăzi. Deci, dacă voiți în adevăr să ne ajutați, nu puteți face de sigur pe cale pașnică“.

ANEXA 2

Ministru de Externe comunică celui de Războiu că flotila de războiu bulgară, care se refugiase în portul rus Sebastopole, a fost dezarmată din ordinul imperiului rus (aceasta în urma intervenirii noastre la Petersburg).

ANEXA 3

Raportul telegrafic al Colonelului Christescu C. către
Ministrul de Răsboiu

Uskub, 7 Iuliu 1913 (s. v.)

„.....Armata a 2-a dela Pirost a respins ieri un atac demonstrativ al Bulgarilor. Pozițiunea dela V. de Karevo-Selo, atacată ieri de armata a 3-a sârbă, a fost cucerită în timpul zilei și apoi percută astă-noapte. Situațiunea în partea aceasta e foarte delicată în acest moment din cauză că două divizii bulgare înaintează contra flancului stâng al armatei a 3-a pe direcțiunea Kamenitka-Koceana. Pentru a opri această ofensivă, una din diviziile armatei a 3-a a fost opusă de front, iar 2 divizii dela aripa stângă a armatei 1-a înaintează ofensiv și involuntar (sic) către frontul Egri Palanka-Kustendil.

„Armata elenică temporizând foarte mult cu înaintarea, Marele Cartier sârb roagă ofensiva noastră să se pronunțe cât mai curând cu o parte din forțe pe direcțiunea Bercovitză-Slivnitza pentru a facilita ofensiva armatei a 2-a sârbă și a atrage împreună în această direcțiune o parte din forțele bulgare, cari ar fi toate grămădite în fața armatelor a 2-a și a 3-a sârbe“.

ANEXA 4

Marele Cartier General (Corabia) către Ministrul de
Răsboiu (București).

(Notă telefonică) 10 Iuliu 1913 (s. v.)

„Mâne grosul armatei reia mișcarea înainte spre linia Orhanian-Zlatitza pentru că Duminică (14 c.) să fie în măsură a eși cu capetele de coloană în șesul Sofiei. Armata sârbă dela Pirost va înainta prin strămoarea Bercovitză pentru a întoarce apărarea de front a Bulgarilor în

direcțiunea Pirot-Sofia. Pe această direcțiune va înainta și divizia noastră de Cavalerie (1-a). Armata principală Sârbă și armata Greacă continuă executarea mișcării convergente în direcțiunea Sofia dela Sud-Vest și Nord-Vest“.

(ss) **General Averescu**

La aceasta Ministrul de Războiu a răspuns din ordinul Regelui

11 Iuliu 1913 (s. v.)

„Nici o operațiune nu e permisă în câmpia Sofiei. Nici o mișcare în vederea unei operațiuni iminente nu se va face. Nu sunt permise decât mișcările coloanelor sau detașamentelor cari au de scop să strângă pe cap unitățile, cari se găsesc prea departe de gros sau de unitățile din cap“.

(ss) **General Herjeu**

ANEXA 5.

Colonelul Cihoski H. (Uskub) către Ministerul de Războiu (București)

(telegramă) 10 Iuliu 1913 (s. v.)

„Marele Cartier sârb dorește a ști pentru blocarea Vidinului dacă prin mijloacele noastre se poate intercepta comunicațiunea Dunării între Vidin și localitățile vecine, și dacă Vidinul poate fi amenințat și de partea noastră, fie pe apă, fie pe uscat“.

La aceasta Ministrul de Războiu trimite Marelui Cartier General următoarea telegramă din ordinul Regelui :

București, 11 Iuliu 1913 (s. v.)

„M. S. Regele ordonă să se comunice colonelului Cihoski, pentru a fi aduse la cunoștința Comandamentului Armatei Sârbe:

„Armata română nu poate coopera cu armata sârbă la atacul Vidinului. S'a dat ordin capetelor coloanelor și detașamentelor armatei noastre ca să nu treacă la Sud de linia strâmtoarelor din Balkani, fiindcă pentru moment scopul ce am urmărit: împedirea armatei bulgare de a pătrunde în Serbia și în părțile Macedoniei ocupate de armatele sârbești, a fost realizat prin acțiunea sa puternică și impetuoasă. Această oprire nu e decât momentană și va înceta îndată ce interesele, pe cari armata noastră le a-pără, vor cere“.

(ss.) General Herjeu.

ANEXA 6.

Minstrul de Războiu către Marele Cartier General

„Situațiunea politică e următoarea: Bulgaria a cedat la toate cererile noastre.

„M. S. Regele a telegrafiat regilor aliați că trebuie, în interesul încheierii păcii cât mai curând, să se acorde un armistițiu armatelor beligerante. La aceasta, regele Greciei, probabil în acord cu aliatul său, regele Serbiei, a răspuns că nu poate admite un armistițiu înainte ca condițiunile impuse de ambele State, Sârb și Grec, să fie primite de guvernul bulgar.

„Guvernul Maiestății Sale Regele a sfătuit atunci guvernele Aliatilor ca armatele lor să nu înainteze prea repede spre Sofia, fiindcă o amenințare a Capitalei ar provoca catastrofa în Bulgaria, și atunci Puterile Aliate nu ar mai avea cu cine tracta.

„M. S. Regele face cunoscut că ordinul dat capetelor coloanelor și detașamentelor de recunoașteri ca să se oprească la esirea de Sud a strâmtoarelor e o măsură cerută de împrejurările politice, e o dispozițiune pentru moment. De altfel, pozițiunile ocupate ne asigură o situațiune strategică favorabilă.

„M. S. Regele ordonă ca acest ordin să fie comunicat Corpurilor de Armată și Diviziunilor de Cavalerie pentru ca comandanții lor să cunoască situațiunea politică care dictează măsurile luate pentru momentul de față“.

(ss) General Herjeu

ANEXA 7-a.

Extras din raportul sublocotenentului Trăsnea-Greceanu
către Ministrul de Războiu

13 Iuliu 1913 (s. v.)

„Atașatii militari străini, după ce au văzut podul dela Corabia, s'au suit la Samovitz în automobile și au pornit spre Ciumacowitza, unde se afla Corpul II de Armată. Distanța, aproape de 80 km., au străbătut-o în trei ore, urmând drumul făcut de trupe. Pe tot drumul cea mai mare ordine și liniște: nici un soldat rămas în urmă, nici un cal mort sau vreo căruță sfărâmată prin șanțuri. Pichete de santinele pentru paza firului telefonic, stabilit de armată în drumul său înainte. Satele bulgare în liniște.

„Ajunși la Ciumacowitza, atașatii militari au asistat la plecarea ariergardei Corpului II de Armată: o brigadă sub comanda generalului Sutescu și regimentul 10 de Artilerie. Tinuta trupei admirabilă, oamenii voioși, nici un bolnav, îmbrăcăminte nouă, ordinea perfectă, nici o zăpăceală, nici o încurcătură. Toate acestea au stârnit admirațiunea atașatilor militari, cari nu conteneau a-și exprima mulțămirea de a fi văzut tabloul ce se desfășura înaintea ochilor lor....

„Atașatii militari au mâncat din pânea fabricată de Manutențiunea Militară, și nu le venea să creadă că acea pâne albă și frumoasă e pânea ce se dă soldatului român.

„Impresiunea ce au avut-o ofițerii străini a fost din cele mai plăcute. Unul din ei a spus: *On se croirait à la parade du 10 Mai.*

„Podul dela Turnu-Măgurele, ne terminat încă, și cel dela Corabia, au fost mult admirate ca lucrări de mare valoare ale pontonierilor noștri. Monitoarele și vedetele au fost și ele obiectul laudelor atașatilor militari“.

ANEXA 8-a.

Procesul-verbal al încheierii Armistițiului.

17 (30) Iuliu 1913

Les délégués militaires réunis aujourd'hui pour formuler les conditions dela suspension des hostilités, conformément à la décision dela Conférence, sont unanimement d'avis de faire cesser les hostilités momentanément par une suspension d'armes, dans les conditions suivantes:

1) Une ligne de démarcation sera fixée à une distance égale des lignes des avant-postes ocupées le 18 (31) Juillet à midi. Cette ligne sera marquée par des drapeaux blancs.

2) La suspension d'armes sera d'une durée de 5 jours.

3) Les mouvements des troupes et les aprovisionements ne seront pas empêchés en arrière des lignes des avant-postes.

4) A titre de réciprocité, les belligérants se communiqueront respectivement les présentes dispositions afin que sur toutes les lignes les hostilités cessent simultanément.

5) Les Quartiers Généraux seront informés d'urgence afin que de pouvoir donner les ordres nécessaires.

6) Les prescriptions des art. 40 et 41 de la Convention concernant les lois et les coutumes dela guerre sur terre seront appliquées.

Signés: Général C. Coanda, général Fitscheff, colonel C. Christesco, colonel Smiljanitch, lt.-colonel Stancioff. lt.-colonel D. Kalafatovitch, capitaine C. Pali.

ANEXA 9-a.

Extras din raportul Ministrului de Războiu către
M. S. Regele

„Din rapoartele scrise și din raportul verbal ce mi-a făcut astăzi Intendantul general Zaharia, șeful Intendenței armatei de operațiuni, constat că hrănirea trupelor din ziua ajungerii lor în zona de concentrare, până astăzi (12 Iuliu) a fost îndestulătoare și de bună calitate.

„In primele zile, după trecerea Dunării, unele Corpuri de Armată, cărora nu le sosise încă coloanele de subsistență, au întâmpinat oare cari greutăți și au fost silite sau să consume pâinea de războiu, sau să înlocuiască pâinea prin mămligă. Astăzi însă serviciul subsistențelor și-a luat mersul regulat și trebuințele trupelor sunt deplin satisfăcute.

„Când au ajuns trupele pe zona de concentrare au găsit instalate de Serviciul Intendenței depozite la Drăgănești, Alexandria, Roșiorii-de-Vede, Salcia, Segarcea, Lița, Golenți, Bechet, Corabia și Turnu-Măgurele. Toate au fost aprovizionate cu tot ce trebuia până în ziua a 20-a de mobilizare (până la 12 Iuliu). Aprovizionamentele din aceste depozite nu s'au consumat toate, fiindcă unele Corpuri de Armată au adus cu ele, la coloanele de subsistență, hrana pentru 3 sau 6 zile.

Astăzi toate subsistențele sunt strânse în Corabia, Turnu-Măgurele, Rahova și Kneja (Bulgaria), și Intendența Armatei de operațiuni a început să organizeze depozite la : Samovitz, Ciumacowitz și Teliș. Până la 14 cor. instalarea lor va fi terminată. Aprovizionarea acestora se va face prin Turnu-Măgurele și Corabia, iar dela ele îndestularea trupelor se va face prin calea ferată, camioane-automobile și convoiuri de care și căruțe“.

ANEXA 10.

Primăria Comunei Dekovsko, ocolul Nicopole, către
Primăriile Muselievo și Debovo

Iuliu, 1913.

(Din dosarul anchetei făcută de autoritățile bulgare pentru a dovedi răul tratament al populațiunii bulgare în timpul ocupațiunii românești).

„Domnule Primar. Conform scrisorii d-lui Comandant din Sistov (dela 20 Iuliu), vă rog să-mi dați cele mai precise informațiuni asupra trupelor române, dela intrarea lor în satul d-voastră, și în cele din împrejurimi: ceeace fac, bunăoară forțează onoarea femeilor, și în care sat s'a petrecut așa ceva? și, dacă e cu putință, să mi se spună și numele victimelor; au ei căruțe și animale și în ce scop le întrebuințează? Au hrană pentru vite și soldați? Cumpără sau rădică cu forța; acestea se fac prin intervenirea primarului? plătesc? In definitiv tot ceeace ei fac, iar rezultatul să mi-l trimiteți prin același care v'a prezentat scrisoarea“.

ANEXA 11.

Scrisoarea d-lui general Averescu către Ministerul
de Războin

16 Noembre, 1913.

„.....De când s'a știut că a fost proiectată mutarea mea, felurite știri și insinuări au fost publicate prin ziare. Cu onoare vă rog, să faceți, pe calea ce veți găsi d-voastră mai nimerită, să se cunoască de toți că sunt cu desăvârșire străin de tot ce s'a publicat relativ la persoana mea și că regret în aceeași măsură când se scriu pentru ca și când se scriu contra mea“.

ANEXA 12.

Ziarul „Presa“: O convorbire cu d. profesod doctor **Stan-
culescu**, membru în Consiliul Superior Sanitar

25 Septembrie, 1913.

„...Mare sprijin a dat și Armata. Serviciul Sanitar Mi-
litar care pusese la dispozițiunea Serviciului Sanitar civil
700 sanitari, o mare cantitate de material, 4 automobile, 7
laboratoare volante și toți medicii bacteriologi (6), a mai
adăogat, bine înțeles din îndemnul d-lui General Herjeu,
2 nouă laboratoare, 10 medici militari și 20 studenți ai In-
stitutului Medico-Militar“.

(Privitor la măsurile luate pentru lupta contra holer-
rei în țară).

ANEXA 12 bis.

Extras din discursul ținut de Ministrul de Războiu în
ședința secretă a Senatului (în fața Camerelor întrunite).

14 Mai 1913

„Domnilor Senatori, în calitate de ministru de Răs-
boiu, sunt chemat, și eu, a-mi spune cuvântul în chestiu-
nea arzătoare care ne preocupă: **Granița meridională a
Dobrogei în legătură cu chestiunea fortăreței Silistria.**

„Din punctul de vedere militar o graniță poate fi sau
convențională, sau naturală. O graniță convențională, adi-
că politică, e mai totdeauna deschisă și străbătută în lun-
gul ei de căi, cari nu întâlnesc în drumul lor nici o pedică
naturală. Ea e pretutindeni vulnerabilă. O graniță natu-
rală — formată dintr'o șiră de munți, de un mare curs de
apă, sau de litoralul maritim, e închisă și nu e vulnerabilă
decât în anumite puncte, acolo unde drumurile sau vadu-
rile o traversează, sau acolo unde debarcările de trupe
sunt putincioase.

„Pentru a da puterea care lipsește unei granițe con-

venționale, trebuie a-i crea puncte de sprijin, cari să stăpânească principalele linii și noduri de comunicațiune ce o străbat. Numai printr'o organizare defensivă puternică se poate reduce vulnerabilitatea unei asemenea granițe...

„Granița meridională a Dobrogei, așa cum a fost așezată prin art. 46 al tratatului dela Berlin, e absolut convențională. În toată lungimea ei de 140 km. nu e formată din nici un obstacol natural, dar în schimb e străbătută de un mare număr de comunicațiuni, cari permit pretutindeni armatelor străine să pătrundă în Dobrogea românească.

S'a pus întrebarea: S'ar fi putut da Dobrogei o graniță naturală? Eu, în afară de linia Lom-Pravadia, care pleacă dela Rusciuk și se oprește la Varna, și are ceva din însușirile unei granițe naturale, nu mai văd alta...

„Nu. Orice graniță ni s'ar fi dat ar fi fost deschisă și, pot zice, tot atât de vulnerabilă ca actuala. Dar strămutarea graniței mai spre Sud-Vest urmărea alt scop: depărtarea ei de partea centrală a Dobrogei — de însemnata vale Kara-Su, pe unde trece unicul drum care leagă astăzi cele două părți ale Regatului, din stânga și din dreapta Dunării.

„Dintre toate drumurile, cari străbat granița Dobrogei și nu întâlnesc nici o pedică până la valea Kara-Su, cele mai de temut sunt cele cari duc mai deadreptul prin Kuzgun la Cernavoda. Ele sunt comandate de Silistria și deci stăpânirea acestei cetăți de o armată dușmană noă constituie pentru paza și protecțiunea Cernavodei și a nodului său de comunicațiuni un pericol statornic.

„Astfel e astăzi granița meridională a Dobrogei: e deschisă pretutindeni și are în fața-i, la capătul de N.—V., o cetate bulgară, de care nu o desparte decât o fâșie lată de 800 metri lățime. Aceasta e partea cea mai slabă a grani-

ței. Dar nu numai atât. Silistria constituie o excelentă bază de operațiuni pentru flotila militară de Dunăre a Bulgariei și e o amenințare permanentă a podului dela Cernavoda, de care nu e depărtată decât de 50 km., și a mijloacelor de trecere în caz de războiu. Cu mijloacele de destrugere de cari dispun armatele, destrugerea podurilor de la Fetești și dela Cernavoda nu mai constituie azi o problemă grea de rezolvit.

„Dar, fiindcă cercetând condițiunile militare, în cari se găsește astăzi granița Dobrogei, am arătat însemnătatea Silistriei, nu trebuie uitat că în legătură cu Silistria stă Varna, căci ambele au fost menite până astăzi să constituiască baza de operațiuni a unei ofensive bulgare în Dobrogia... Silistria, la Dunăre, dă mână de ajutor armatei al căreia obiectiv ar fi cucerirea Cernavodei și stăpânirea podurilor, sau flotilei care ar voi să destrugă podurile pentru a împiedica concentrarea armatei noastre în Dobrogia. Varna, la Mare, dă mână de ajutor flotei de mare pentru a cuceri sau a destruce portul nostru dela Constanța.

„Eaca, domnilor Senatori, cum privim noi militarii granița meridională a Dobrogei așa cum ne-a dat-o tratatul dela Berlin. Cum am putea să-i îndreptăm neajunsurile? Stă în mânele d-voastră. **Mai întâi, să faceți din Silistria o cetate românească, scut al graniței dobrogene, apoi să înzestrați armata cu o flotilă de Mare, în stare de a apăra țărmul Mării și de a împiedica orice năzuință a flotei bulgare de a ajunge până la portul nostru dela Constanța. Făcând aceasta, se va asigura invulnerabilitatea capetelor graniței. Dar mai rămâne granița însăși, care e deschisă și prea aproape de inima Dobrogei. Ce putem face ?**

„E regretabil că această frunțarie nu s'a putut împinge spre S—V. Astfel fiind, singurul remediu ni-l dă protocolul dela Petersburg.

„O frontieră deschisă și ne întărită are marele neajuns de a împinge prea mult în interiorul țării concentrarea armatei. Aceasta a fost până azi situația neprielnică în care s'ar fi găsit armata noastră în cazul unei concentrări în Dobrogea față cu armata bulgară. Astăzi însă, pe de o parte prin cedarea Silistriei și prin putința de a ne organiza apărarea graniței, iar pe de altă parte prin obligațiunea impusă Bulgariei de a nu rădica întăriri pe zona graniței sale până la o depărtare ce se va stabili de ambele părți, situațiunea s'a schimbat în folosul nostru. Deci răul e atenuat...

„Totuși, trebuie să mărturisesc, că eu consider ca o mare necesitate rectificarea graniței pe porțiunea cuprinsă între pichetele 11 — 23, rectificare, care ar consta din cedarea terenului cuprins între cei doi intranzi Velikioi și Hazarlık, cari pătrund mult în teritoriul Dobrogiei și apropiie granița bulgară la 40 km de valea Kara-Su. Credința mea e că o asemenea rectificare s'ar putea obține fără mari greutate.

„Domnilor Senatori, Trec acum la partea a doua a relațiilor ce mă cred dator a vă da. Ce însemnătate trebuie să acordăm Silistriei?

„...Silistria stăpânește trecerea Dunării în punctul unde fluviul își varsă o parte din ape în canalul Borcei, trecere foarte însemnată atât prin îngustimea cursului apei, cât și prin drumul ce deschide în inima țării. Tarul Nicolae I o numea cheea Dobrogiei. Pentru noi ea nu a fost o chee ci o poartă, a cărei chee au avut-o alții...

„Sub dominațiunea turcească Silistria a fost un însemnat punct de trecere în Muntenia; iar în șirul războaielor ruso-turce, ori de câte ori Rușii au pătrun în Turcia prin Dobrogea au găsit la Silistria a puternică barieră; și de aceea, când izbuteau să pună mâna pe ea, aveau grija

s'o radă până la temelie. Dar și Turcii aveau grija potrivnică ca s'o refacă îndată ce trupele rusești le evacuaș teritoriul.

„Silistria face parte din cadrilaterul zis „bulgar“, care în războaiele trecute a jucat acelaș rol ca faimosul cadrilater venețian. Cele patru cetăți cari-l constituiesc (Rusciuk, Silistria, Șumla și Varna) fac împreună sistem strategie și permit unei armate inferioare în număr să reziste unei alte superioare, care s'ar găsi în Dobroglia, și să o împedece de a-și deschide drumul fie spre Sud către Adrianopole, fie spre Vest în interiorul Bulgariei. Rupând Silistria din sistem, cadrilaterul bulgar își perde ființa și se transformă într'o simplă perdea defensivă; laturea dunărească (Rusciuk-Silistria) a cadrilaterului dispore, iar baza noastră de operațiuni în cazul unui războiu cu Bulgaria se lărgeste și se întărește.

„Cât timp Turcii au stăpânit Bulgaria au căutat să-și creeze capete-de-pod în fața marilor trecători, sau vaduri, ale Dunării — la Bralla, Giurgiu, Turnu-Măgureli — pe cari le-au apărat și păstrat cât puterile li-au îngăduit (1829). Dar în afară de aceste capede-de-pod permanente, ei ș-au creat altele vremelnice în fața altor cetăți, cari comandau liniile de operațiuni impuse de condițiunile războaelor că făceau. Citez: Calafatul, în fața Vidinului și Călărășii, în fața Silistriei. In cel din urmă războiu rusoturc (1877—78) trupele turcești din Silistria au trecut pe malul românesc și au construit întăriri supt forma unui cap-de-pod al Silistriei, cu scop de a amenința linia de comunicațiuni ruscă din România și de a aduce mari neajunsuri armatelor rusești... Așa fac armatele. Să admitem că Silistria ar continua a fi cetate bulgară. In cazul unui războiu româno-bulgar, armata bulgară va ave tot interesul să transforme din nou Călărășii într'un cap-de-pod al

Silistriei și prin el să suprimă linia de comunicațiune București-Cernavoda și să întoarcă apărarea Cernavodei. Eacă un bun învățământ tras din istoria militară. Trec mai departe.

„Silistria a fost și este o primejdie a graniței dobrogene, fie că am privi-o în cazul unui războiu mărginit numai în Dobrogia, fie că i-am privi înrîurirea ce ar putea avea într'un războiu al cărui teatru de operațiuni s'ar întinde la V. de linia Silistria-Șumla și chiar în partea stângă a Dunării. Trecând la noi, primejdia va înceta și ea ne va fi de folos, fie că armatele noastre vor lua ofensiva prin Dobrogia, fie că o parte din ele vor păstra defensivă în Dobrogia, pentru ca grosul lor să iee ofensiva prin altă parte a granițelor noastre de Sud, de Nord, sau de Est.

„Dar, nu e de ajuns atâta, ci trebuie să împing mai departe cercetarea ce fac asupra rostului Silistriei, al cărei folos pare a se contesta de unii dintre noi.

„Domnilor Senatori, Țările cari au provincii depărtate, sau despărțite de ele prin mari obstacole fără comunicațiuni bune și îndestulătoare, și astfel situate în cât pentru a le păzi și apăra ar trebui să se rupă prea mult din armata țării, care astfel s'ar slăbi, au fost silite să-și creeze în interiorul acelor provincii cetăți prevăzute cu garnizoane îndestulătoare, cărora le-au încredințat — prin pasivitatea lor — stăpânirea teritoriului după încetarea ostilităților. Citez următoarele exemple: Imperiul turcesc avea în Europa două provincii depărtate: Epirul și Albania. Pentru a-și asigura stăpânirea lor, chiar în cazul unui războiu nenorocit, Turcii au întărit orașele Ianina și Scutari. Dacă rezistența lor, în actualul războiu, ar fi continuat cum începuse, și dacă nu ar fi sunat ora sfârșitului puterii turcești în Europa, eu cred că provinciile pe cari le apărau aceste cetăți nu ar fi fost decât în parte des-

lipite de teritoriul imperiului turcesc. Susțin aceasta cu exemplul cetății Belfortului, a cărei eroică rezistență a scăpat de anexiune, în războiul din 1870—71, întregul arondisment zis al Belfortului, adică o parte din Alsacia de sus. Cetatea Silistria încorporată cu Dobrogiya va crea acestei provincii românești un bun punct de sprijin, care, chiar în cazul cel mai nenorocit, va putea face pentru ea ceea ce a făcut pentru pământul alsacian, rămas și astăzi francez, cetatea Belfort, apărată de vrednicul și gloriosul colonel Denfert-Rochereau.

„Dar, mai mult încă.

„Care e rostul unei pozițiuni întărite?

„O pozițiune întărită, cu flancurile acoperite, poate procura apărătorului un front tare, astfel în cât să îngăduie unei armate ca să reziste hotărît altei, superioară în număr și chiar în calitate. Citez cazul pozițiunii întărite dela Cetalgea în războiul actual, și al pozițiunii dela Torres-Vedras (Portugalia) în campania napoleonică din 1809. Acesta ar fi cazul când Silistria ar face sistem cu alte întăriri pentru a crea armatei noastre o puternică perdea defensivă în Dobrogiya.

„O pozițiune întărită mai poate servi ca să apere numai o parte a frontului cu puține trupe, pentru ca masa armatei să poată fi întrebuințată în alte părți ale frontului. În urmărirea acestui scop s'a organizat la noi linia Focșani-Nămoloasa-Galați.

„Aceste sunt pe scurt foloasele necontestate ce apărarea și interesele țării noastre ar putea trage dela Silistria dacă i s'ar anexa.

Și ca să termen, domnilor Senatori, voiu cerceta neajunsurile ce i se impută așa cum pare că ni se va ceda după protocolul încheiat de reprezentanții Marilor Puteri.

„Recunosc că o cetate trebuie să aivă în fața ei un

câmp de acțiune suficient pentru a întrebuința cu plină eficacitate toate mijloacele ei de apărare, și mai trebuie ca linia întăririlor cari o constituie (linia forturilor) să fie destul de depărtată de orașul pe care-l apără, sau de punctul de trecere pe care-l acopere (în cazul unui cap-de-pod) pentru a pute crea o zonă de siguranță, sau o zonă de protecțiune în raport cu bătaia gurelor de foc. Acesta e un principiu de doctrină militară. Recunoscând acest principiu, țin să spun că sunt cazuri când trebuie să se facă compromise între satisfacerea lui și împrejurările locale.

„Se știe că granița de Nord a Franței e convențională ca a Dobrogiei. Pe această graniță se găsesc cetăți a căror situațiune nu e mai prielnică. Cetatea Maubenge are parte din forturi numai la km. departe de graniță; fortăreața Givet (pe Meusa) la 2 km.; Longwy, la 3 km. Cetatea bavareză Passau (pe Dunăre) e lângă fruntaria austriacă; tot astfel și marea cetate germană Thorn (pe Vistula) față de granița rusă.

Pozițiunile din apropierea unei granițe, a căror întărire se impune, se întăresc unde se găsesc, dar se caută, bine înțeles, că prin artificii de organizare să li se dea ceea ce le lipsește din cauza neajunsurilor așezării lor geografice.

„De sigur că ar fi fost mult mai bine dacă am fi obținut în partea de Vest a Silistriei o fâșie de 16 km. în loc de 3. Dar și asupra acestor 3 km. trebuie o mică discuțiune....

„Când se măsoară depărtarea unui punct de o localitate oarecare se consideră centrul localității, sau marginea ei. Când însă în loc de o localitate ordinară avem o cetate, această depărtare se măsoară dela punct până la linia întăririlor cari constituie pozițiunea principală de apărare a cetății. Deci, când prin protocol se zice că ni se cedează Cetatea Silistria cu o fâșie de teren, la V și la SV,

de 3 km. dela periferia oraşului, eu înţeleg că împuterniciţii cari au semnat protocolul au avut în vedere nu oraşul Silistriei, ci oraşul-întărit, şi deci periferia lui trebuie socotită dela linia forturilor, iar nu dela marginea oraşului. Şi aşa cred că s'a înţales, căci depărtarea fundului văii, ce desparte Silistria de Aidemir este de 3 km. de la Medgidia-Tabia, şi nu-mi închipuesc că stabilindu-se în această parte a nouă graniţă, ea să nu se aşeze pe acest hotar natural.

„Părerea mea nestrămutată e că intenţiunea semnatarilor protocolului dela Petersburg a fost ca să ni se cedeze cetatea Silistriei, iar nu oraşul, şi ca atare fâşia de 3 km. trebuie socotită dela linia forturilor. Aşa fiind, satul Kalipetrow va căde în fâşia ce ni se cedează. Cedarea acestui sat se impune şi ca o necesitate militară şi ca o necesitate de linişte şi de bună convieţuire pe graniţa noastră.

„Nu e locul aci ca să discut proprietăţile defensive ale cetăţii Silistria aşa cum am organizat-o, dacă ar deveni românească. Tin numai să spun că, cu mijloacele de luptă de cari dispunem, sau vom dispune, vom pute organza pe înălţimile din jurul Silistriei o poziţiune tare şi în stare de a rezista tunului, care o va bate de pe dealurile Aidemirului....

„Înălţimile ce ni s'au cedat, pe cari le vom întări, domină terenul din faţa lor şi vor pune apărarea în condiţiuni cel puţin egale cu atacul....

„Cetatea Silistriei e o fortăreaţă fluvială. Pentru apărarea Dobrogei ea va fi un punct de sprijin puternic pe coasta dreaptă a graniţei. Pentru apărarea Dunării şi a teritoriului din stânga Dunării ea va fi un mare cap-de-pod de manevră. Neapărat că în atari condiţiuni apărarea nu poate lupta decât cu spatele la fluviu, dar aşa luptă trupele însărcinate cu apărarea capetelor-de-pod. Nu

trebuie însă să se uite că dela linia principală de luptă până la incintă vor fi cel puțin 3 km. adică o distanță destul de mare pentru a crea o zonă de desfășurare și de siguranță suficientă trupelor însărcinate cu apărarea ei.

„Concluziunea mea, domnilor Senatori, e că cetatea Silistria va constitui un punct de sprijin însemnat al fruntăriei meridionale a Dobrogei, și ca trupele însărcinate cu apărarea ei vor ști să profite de toate foloasele ce ea le poate da pentru a-și face datoria și a merita recunoștința Patriei“.

II

CUM TREBUE STUDIATĂ

ISTORIA MILITARĂ A UNEI ȚĂRI

Cum trebuie studiată istoria militară a unei țări

PRIVIRI GENERALE ȘI TECHNICA STUDIULUI

Istoria militară e o ramură a istoriei popoarelor. Fără ea, aceasta din urmă e necompletă. Cu o istorie militară necompletă și nedocumentată, istoria generală se prefăce, sau, cel puțin, rămâne în multe părți neîntăleasă. Din potrivă, cu o istorie militară bine studiată și de ajuns documentată, evenimentele istoriei se limpezesc și devin lesne înțelese. Una pe alta se completează, una ajută pe cealaltă ca să descurce trecutul și să călăuzească viitorul. Istoria ne spune că după războiul ruso-japonez din 1904—1905 s'a încheiat pacea fără ca Japonia să impună Rusiei toate condițiunile învingătorului. Tâlmăcirea acestui fapt politic nu ne-o dă decât istoria războiului mandeiurian: Japonia deși învingătoare nu fusese în stare să dobândească o victorie hotărâtoare, să arunce la pământ pe adversar și să-l silească să primească pacea cu toate grelele condițiuni ce se impun unui învins. Istoria războiului dintre popoare ne spune că în plina desfășurare a campaniei din 1917, când evenimentele militare erau favorabile aliaților Rusiei, când armatele germane se găseau în zilele cele

mai grele, armata rusească încetează de a se mai bate și cumpăna războiului se lasă din nou în partea Germaniei. Cine alta ne poate tâlmăci acest eveniment militar neașteptat, decât istoria politică a Rusiei, care de un veac și mai bine ne tot spune că nu a fost războiul în care luptele politice și sociale, întinzându-se peste întregul imperiu rus, să nu pătrundă și pe teatrele de operațiuni, să nu molipsască trupele și să nu le paralizeze puterile; și că astfel Rusia nu putea fi o putere în care Aliții să se poată bizui.

Istoria militară a unei țări, făcând parte din istoria sa politică, nu poate fi concepută fără cunoștința acesteia. Eu îmi închipui istoria ca un lanț format din verzele legate între ele prin inele: verzele constituiesc istoria politică, iar inelele istoria militară. Totul formează sistem. O verze, sau un inel, de va lipsi, lanțul se strică și istoria încetează de a mai fi un tot complet.

Cercetarea istoriei politice și militare e folositoare și indispensabilă nu numai militarului de carieră, dar și conducătorilor popoarelor, cu rezerva, bine înțeles, ca ea să îndeplinească certe condițiuni, pe cari le voi arăta aci.

Istoria militară, mai cu samă, nu trebuie să se mărginească numai la narațiunea evenimentelor militare cari se succed, ci să-și expună faptele în raporturile lor de interdependență, să prindă mănunchiul condițiunilor cari le explica, să caute marile principii cari se afirmă și se confirmă prin stăruința efectelor lor în domeniul militar, și să alcătuiască cu ele legi.

Așa privită și așa întocmită, istoria militară devine o știință.

Istoria militară a unei țări se descompune în trei: Istoria Organizării Militare; Istoria Războaelor purtate de

ea și Istoria Artei Militare. Ordinea în care aceste trei părți trebuiesc cercetate rezultă din precăderea lor. Mai întâi societățile, și apoi țările, și-au organizat mijloacele de luptă, și după aceea numai ele au intrat în lupte și în războaie; iar din studiul războaielor întreprinse s'a creat arta războiului, adică arta militară. Deci, organizarea militară a unei țări e temelia istoriei sale militare.

Dar, organizarea militară a țărilor nu e numai temelia istoriei lor militare, ci chiar temelia istoriei omeneirii.

Societatea omenească este la origina ei simbolul organizării militare. Lupta pentru viață, născută din instinctul conservării speței, a silit pe oamenii primitivi să se întrunească ca împreună să lupte pentru a-și apăra viața și a-și agonisi hrana. Societatea nu există decât din ziua când oamenii reuniți își combină acțiunea pentru apărarea existenței lor. Ea se întemeiază pe convingerea, ce fiecare individ are, că trăind în societate își va putea satisface trebuințele individuale mai bine decât stând izolat. Când instinctul conservării s'a dezvoltat în individ, societatea a fost creată.

Cooperarea e în acelaș timp scopul urmărit de membrii societății și cauza reunirii lor: bunul traiu și conservarea individului. La începutul începuturilor, cauza grupărilor sociale a fost, desigur, nevoia omului de a se apăra în contra dușmanului: fiarele sălbatice, sau semenii săi. Dar concurent cu aceasta a venit și nevoia de a ataca. Ambele nevoi isvorăsc din același instinct firesc: conservarea și perpetuarea rasei, și au același rezultat: constituirea colectivității.

Cum vedem, principiul uniunii sociale a fost lupta, adică cooperarea militară. Societatea primitivă e o armată în disponibilitate. Intrunirea acestei armate e primul corp

politic, iar conducătorul ei e primul domnitor. În societatea primitivă a vânătorilor, și apoi a păstorilor, toți oamenii strânși la un loc (tribul, societatea) sunt totdeauna gata de luptă. Într'o societate de agricultori, o fracțiune e rezervată pentru munca pământului; dar aceasta creează o diferențiere socială, care inaugurează robia și împarte oamenii în două grupuri: cei cari luptă — stăpânii — și cei cari muncesc — robii.

Când viața industrială s'a suprapus vieții agricole, activitatea militară a descreșcut, iar șeful politic a putut să nu mai fie militar. Atunci comandamentul militar a devenit o funcțiune subordonată puterii politice, armata s'a separat de corpul social, a primit un șef distinct și s'a organizat înlăuntrul societății. Într'o societate constituită din mai multe grupuri asociate, contingentele militare ale fiecărui grup fiind numai juxtapuse, iau parte la lupte separat; când însă societatea devine unitară, toate aceste grupări se întrunesc printr'o organizare specială și constituiesc o putere organică, numită **armata țării**.

Cum vedem, organizarea militară a unei țări a întrucipat, timp îndelungat, veacuri întregi chiar, însăși organizarea statului, al cărui șef a fost comandantul armatei. Cu timpul ea s'a despărțit de organizarea politică și șeful Statului a devenit un șef politic, fără a-și pierde însă caracterul de om de războiu, de **bellidux**. Totuși, armata continuă a fi instituțiunea care ține cumpăna printre toate instituțiunile de Stat și care determină caracteristica Statului. Raportul dintre puterea politică și comandamentul militar subsistă dela originea lui și până la forma lui cea mai desăvârșită, și-l dă șeful politic, suveranul țării, potrivit cu starea de formare a Statului, sau cu tendințele suveranului. Într,o țară care se află în proces de formațiune, de expansiune, armata constituie încă puterea

principală a Statului și ei se subordonează tacit toate celelalte puteri. Ca pildă dau statul prusian în perioada constituirii lui (1713 — 1786), sub Frederic Wilhelm I, regele sergent și Frideric II, cel Mare; și Franța sub Napoleon cel Mare, care visa crearea unui imperiu nețârmurit, în chipul vechiului imperiu roman. Mai târziu, după așezarea Statelor pe temelii trainice și cu granițe naturale, etnice sau fizice, puterea publică a luat în mână destinele lor, armata a rămas cu totul subordonată acestei putere și Statele și-au creat armate potrivit politicii ce ele urmăresc.

Istoria militară a unei țări trebuie alcătuită din cercetarea și folosința unui număr însemnat de documente și fapte. Ea analizează faptele și sintetizează apoi rezultatele.

Istoria, devenită știință, e obligată să satisfacă condițiunii multiple și întâmpină multe greutăți. Pentru a le învinge ea a trebuit să-și creeze metode, procedări și instrumente de lucru.

Invățământul nostru militar nu are un organ care să pregătească științificește pe cercetătorii militari. Ofițerul, care ar voi să se îndeletnicească cu studii istorice, nu e înarmat ca să lupte cu toate greutățile ce-l așteaptă. Din cauza aceasta el e expus să cadă în greșale și să facă lucrări prefăcute. Ori, greșalele sunt primejdioase în istoria militară, fiind că urmările lor nu numai că prefac știința militară, dar aduc încă și neajunsuri istoriei politice a Țării.

Lipsa unei inițieri în studiul istoriei militare mai are și alte urmări: ofițerii, neavând mijloace ca să diferenție-

ze o lucrare de valoare de alta lipsită de calități științifice, sfârșesc prin a-și face o educațiune istorică fără valoare reală și ajung apoi să creadă că o asemenea cultură nu e de nici un folos pentru studiile tactice și strategice, cari-i atrag, sau cari le sunt cerute, și încet, încet renunță de a mai cere sprijinul Istoriei.

Cercetările referitoare la Istoria Militară trebuie să se întemeieze pe întrebuințarea metodelor științifice și pe procedeele tehnice azi adoptate. Cei cari se îndeletnicesc cu asemenea studii trebuie să aibă o solidă cultură generală istorică și să cunoască în deajuns limbile vechi slavice precum și limbile franceză și germană.

Necesitatea culturii generale istorice e neapărată. Ea dă valoarea adevărată evenimentelor studiate prin posibilitatea de a le compara cu faptele analoage dinaintea și după săvârșirea lor. Ea îngăduie a așeza răpede și cu siguranță, în cadrul care li se cuvine, evenimentele cercetate. Cunoscând marile idei călăuzitoare, cari domină istoria unei perioade, ea va face să se înlăture ridicolul de a descoperi cu trudă lucruri cunoscute și căzute în banalitate.

Necesitatea acestei culturi impune cunoștința adâncă a scrierilor cari fac autoritatea într'o epocă dată. Cunoscându-le, sau cel puțin cunoscând existența lor, cercetătorul militar va căuta în ele sprijinul lucrării sale. Mai mult decât atât. O solidă cultură generală îl va face ca să nu-și piardă timpul cerând ajutor unor scrieri condamnate de critica modernă.

Cine poate călăuzi educațiunea generală istorică a ofițerilor noștri cari se îndeletnicesc cu studii istorice? Întrebarea ce face impune o soluțiune. Soluțiunea, o vom da la sfârșitul studiului de față.

Necesitatea unei solide culturi se simte cât ține lucrul

istoriografului militar, dar mai cu samă la început, în cea dintâie fază a cercetărilor și în delimitarea subiectului; apoi în momentul când, materialele găsindu-se definitiv adunate și cernute, începe executarea lucrării.

Partea materială a unei lucrări istorice stă în adunarea documentelor. Aceasta e o grea lucrare. Fără documente îndestulătoare, cari să nu lase un singur gol în întreaga lucrare, cari să îngăduie legarea în timp și în spațiu a tuturilor evenimentelor militare, ce constituiesc lucrarea studiată, nu se poate scrie istoria. Când lacunele nu pot fi înlăturate, istoriograful apretiează singur dacă e destul de documentat pentru a ataca lucrarea, acoperind lacunele prin relațiunile nu tocmai sigure împrumutate de la istoriografii înaintași. Aceasta ar însemna racordarea faptelor sigure prin fapte îndoelnice, sau prin lacune. În cazul acesta s'ar găsi ofițerii noștri cari ar întreprinde reconstituirea istoriei militare a țărilor române și a regatului românesc. Lucrul lor va fi îngreunat de lipsa documentelor, și valoarea lucrului atinsă de această lipsă.

Greutatea căutării documentelor o fac, mai cu samă, numărul și împrăștierea lor. În adevăr, orice lucrare istorică, de o anumită importanță, impune cercetarea unui mare număr de manuscrite și de imprimare. Oricare ar fi numărul lor, toate trebuie văzute. Totuși, în unele ramuri ale istoriei, cercetătorii se mulțamesc adesea să exploreze un singur izvor, sau să se folosească de o singură categorie de lucrări. Prin această se poate aduce o contribuțiune științifică lucrării definitive, care rămâne să se edifice de alții. Această lucrare parțială, dar conștiințioasă, poate avea mai multă valoare decât lucrarea unui isto-

riograf care, într'un caz analog, a cercetat superficial toate documentele, manuscrise și tipărite. Inșă procederea cercetării răstrânse trebuie înlăturată în istoria militară, unde nu se fac lucrări de erudițiune, ci practice și instructive. Aceasta e o mare deosebire între istoria militară și celelalte ramuri ale istoriei generale. Deci, pentru Istoria Militară e de preferat, dacă documentele sunt prea numeroase, să se caute soluțiunea în delimitarea apropiată a subiectului.

Imprăștierea documentelor completează greutatea căutării lor: scrieri române și străine, cărți, reviste, articole de gazete. În arhive și în biblioteci cartoanele nu sunt numerotate totdeauna și clasarea documentelor e așa făcută că îngreunează lucrul.

Căutarea documentelor e cea mai mare greutate care trebuie învinsă. Ca să lupte cu ea, cercetătorul trebuie armat. Armele ce i se dau sunt: cataloagele și inventariile arhivelor și bibliotecilor și repertoriile bibliografice. Problema cercetării documentelor e astfel ușurat, cu condițiunea numai că cercetătorul să aivă cunoștințe prealabile de bibliografie. Dar cercetătorii militari sunt lipsiți de asemeni cunoștințe. Ca să se inițieze ei ar perde un timp prețios și nici nu ar pute vreodată ajunge să spună că cunosc toate documentele ce trebuie examinate, ci s'ar expune mai lesne să ignoreze tocmai lucrarea cea mai însemnată pentru cunoștința subiectului lor. Așa, de pildă, se spune că ofițerii francezi și germani au scris asupra istoriei napoleoniene fără să bănuiască că există bibliografia lui Kirscheisen.

După căutarea documentelor vine clasarea lor, pentru a înlătura pe cele cari nu pot folosi lucrării și a reține pe

cele folositoare, cari trebuiesc copiate sau numai analizate. Această lucrare se face prin procedarea fișelor.

Când cercetătorul operează transcrierea documentelor în fișe, el le supune la o critică minuțioasă care stabilește gradul de încredere ce trebuie să aibă în ele: autenticitatea, exactitatea și sinceritatea documentului. Această operațiune e foarte însemnată, căci de ea atârnă valoarea lucrării.

În scrierile militare e de mare însemnatate **autenticitatea** documentelor, mai cu samă când e vorba de documente vechi. Prima cercetare, ce trebuie făcută, e dacă textul documentului examinat e conform cu textul original. Această verificare e foarte însemnată fiindcă în Istoria Militară se lucrează mai mult după copii, după culegeri imprimare, etc., iar nu după actele originale cari cu greu se pot consulta. De pildă: Pentru istoria războaielor noastre recente (1877—78, 1913, 1916—17) se vor consulta memoriile Regelui Carol, comunicatele din „Monitorul Oficial“ și „Monitorul Oastei“, buletinele imprimate ale Marelui Cartier General, etc. Aceste toate ar trebui verificate cu originalele, căci sunt atinse de greșale de copiere, sau de tăpărire. Pentru istoria războaielor primului imperiu francez s'a consultat de mulți colecțiunea scrierilor prințului Eugeniu, publicate de „du Casse“; ori, în această colecțiune nu e o serisoare care să fie exact copiată (omisiuni, date neexacte, deformarea numelor proprii...).

A doua operațiune a cercetării documentelor e **stabilirea provenienței**, adică constituirea stării civile a fiecărui document: autorul, data și locul de origină a documentului. Dacă se omite acest examen, se pot comite erori nenumărate. Sunt manuscrise în arhive și în depozite, cari nu au nici semnătura. Aceste trebuiesc supuse unei anchete foarte strânse. Sunt memorii chiar a căror autenticitate

poate fi bănuită, sau cel puțin al căror text a fost modificat în parte. În literatura militară franceză se dă ca pildă Memoriile lui Marbot (1782—1854), atât de cunoscute în lumea întreagă, cari sunt cele mai suspecte din punctul de vedere al autenticității. O lucrare întemeiată pe astfel de isvoare nu poate fi decât apocrifă. Amintese mistificarea savantului francez Chasles, care a întemeiat o întreagă teorie pe documente apocrife ce i-a vândut un șarlatan.

Rezultatul acestor operațiuni, cari constituiesc **critica externă** a documentelor, va avea ca rezultat eliminarea documentelor inacceptabile. Cele alese sunt în urmă supuse unei **critici interne**, al cărei scop e ca să dovedească: **sinceritatea documentelor**, adică dacă autorii lor nu ascund adevărul cu bună crednță; și **exactitatea**, adică dacă ei nu s'au înșelat. Ambele aceste cercetări cer, mai cu samă când e vorba de operațiuni militare, conștiința absolută, atențiune și pricepere profesională. Și acest examen e cu atât mai necesar cu cât ne scoborim mai mult în timpurile trecute. De pildă, pentru reconstituirea Bătăliei dela Mar-
na (Septembre 1914), pe care Francezii o consideră ca o mare victorie a armatelor franceze, dar a cărei existență era chiar contestată de documentele oficiale germane publicate până în 1916, nu va fi greu de a se descoperi mersul real al evenimentelor militare cercetându-se isvoarele documentare ale ambelor armate, precum și acele ale armatei engleze, care a luat parte la marea bătălie; de asemenea, și reconstituirea operațiunilor armatei noastre din campania din toamna 1916, expuse prefăcut în buletinele Marelui Cartier General român, va fi descurcată fără greutate punându-le față'n față cu relațiunile oficiale ale cartierelor armatelor potrivnice și cu rapoartele asupra operațiunilor trâmise de Comandamentele armatelor noastre de operațiuni. Pe câtă vreme, pentru a reconstitui bă-

șălia dela Călugăreni a lui Mihai Viteazu istoriograful va ave cu totul alte greutăți de învins, când va trebui să cerceteze documentele ce a putut să adune.

*

După ce toate aceste operațiuni pregătitoare au fost făcute, istoriograful bine înarmat cu date și cu fapte, și cunoscându-și deplin subiectul, va trece la alcătuirea lucrării ce execută. Expunerea lui va trebui să scoată la lumină nu numai evenimentele ci și raporturile cari le leagă, condițiunile cari le explică și învățămintele cari isvoresc din ele. Expunerea trebuie să fie logică, limpede, ordonată și simplă, cum se cuvine unei lucrări militare. Ca să poată fi așa, se cere lucrătorului calități, unele de ordin istoric, altele de ordin militar.

Calitățile de ordin istoric i se impun de concepțiunea bine definită al scopului final atribuit Istoriei. El trebuie să fie imparțial, să nu aivă idei preconceptuate și să fie obiectiv. Dar obiectivitatea nu trebuie să împedice pe istoriograful militar de a trage concluziuni din fapte, după ce a expus legătura dintre ele, căci toemai acesta e scopul istoriei militare.

Expunerea concluziunilor, inspirate istoriografului de evenimentele ce a studiat, trebuie să îndeplinească două condițiuni riguroase: concluziunile să curgă direct din faptele cercetate și probate; cetitorul să poată deosebi lesne expunerea faptelor de expunerea considerațiunilor personale ale autorului. Pentru stricta observare a acestei regule se poate întrebuița procedarea adoptată de Statul-Major prusian pentru unele din publicațiunile sale: în fiecare capitol figurează mai întâi expunerea faptelor și apoi urmează considerațiunile supt o rubrică numită „Betrach-

tungen" (considerațiuni, reflexiuni). De pildă, lucrarea maiorului Loeffler, din Statul-Major saxon, asupra „Războiului Ruso-Japonez" se termină cu un capitol „Considerațiuni", în care autorul pune în vază învățămintele tactice și strategice trase din acest războiu, pentru a contribui la progresele artei militare în armata germană.

Sunt scriitori militari cari socot că istoriograful trebuie să se mărginească a expune faptele fără a trage concluziuni, contestându-le dreptul de a călca în domeniul strategiei și tacticii, pe care ar dori să-l exploateze numai ei singuri. Această concepțiune nesocotește, în principiu, scopul istoriei militare. În adevăr, din momentul ce a scos faptele reale din întunericul arhivelor și bibliotecelor, și a stabilit cu rigurozitate științifică relațiunile de interdependență dintre ele, istoriograful e singur în măsură de a pătrunde complexul cauzelor cari le-au produs, și nimene nu-i poate tăgădui dreptul de a-și prezenta concluziunile asupra unei chestiuni, pe care a studiat-o luni, și chiar ani, întregi.

Trebuie însă admisă o restricțiune. Pentru ca un istoriograf să-și poată formula concluziunile într'o lucrare de istorie militară, i se cere cunoștințe militare, cari-i sunt absolut trebuincioase. Chestiunea de competență e neînălăturată pentru cei cari voesc să se îndeletnicească cu asemenea studii. Studiele asupra organizării militare fac excepțiune dela această regulă, ele putând fi făcute și de ne-militari. Celelalte, nu. Călcarea acestei regule a fost totdeauna dăunătoare lucrărilor făcute, chiar dacă ele au avut alte însușiri, cari ar fi putut să le rădice valoarea. Așa a fost marea lucrare istorică (20 volume) a lui Thiers: „L'Histoire du Consulat et de l'Empire", la care a muncit 17 ani aproape neînterupt. Cu toate pretențiunile sale în arta războiului, Thiers nu a putut pătrunde, în cea mai

mare parte, concepțiunile marelui Căpitan, din cauză că în tactică, și mai ales în strategie, concepțiunea nu e totul; execuțiunea e principalul. Cel mai modest strateg civil — poate chiar militar, nu vede decât manevra pentru a tăie liniile de comunicațiune ale inamicului, pentru a-i învălui o aripă, pentru a-l înșela pe un punct și a-l sfărâma pe altul. De sigur că acesta e scopul conducătorilor războaelor. Dar pentru atingerea lui mai trebuie ceva: priceperea mijloacelor ce trebuiesc puse în lucru pentru a atinge scopul. Istoriografii nespecializați nu le pot pricepe rostul.

De aceea, zic: pentru a scrie istoria militară trebuie să fim în stare a ne da sama de chipul în care au fost potrivite măsurile de execuțiune cu concepțiunea unui războiu, sau a unei bătălii. Această însușire nu o poate avea decât un profesionist. Idealul ar fi ca istoria militară să fie scrisă de un Turenne, un Gustav Adolf, un Frederic al II, un Napoleon, un Moltke, un Joffre, un Foch, un Hindenburg, un Ludendorff. Dar aceștia fac istoria, nu o scriu.

De altă parte, nu orice profesionist poate scrie istoria militară, chiar de ar avea o deosebită pregătire pentru partea curat istorică. El trebuie să mai aibă, pe lângă aceasta, o solidă educațiune militară, cunoștințe complete în materie de organizare, de strategie și de tactică. Fără aceste nu se poate face studii de istorie militară cu adevărată valoare științifică. Istoriograful militar trebuie, neapărat, să urmărească de aproape evoluțiunea ideilor militare în teorie ca și în practică.

Cum vedem, pentru a scrie istorie militară se cer însușiri, cari cu greu se pot găsi întrunite în acelaș individ: competență militară desăvârșită și educațiune istorică completă. Și totuși, asocierea acestor două condițiuni e neapărată, căci istoria militară, cum o înțeleg eu, prezintă greutăți cari nu se pot învinge decât cu mijloacele pe cari le-am arătat.

Expunând aceste, scopul meu nu a fost să descurajez pe cei cari simt în ei o adevărată vocațiune pentru studiile istorice, ci ca să abat spre alte ocupațiuni mai potrivite capacității lor pe cei cari, fără a-și da sama de rostul lucrului, perd un timp prețios cu o îndeletnicire nefolositoare științei și primejdioasă adesa corpului ofițeresc.

Studiul istoriei militare cu cât e de greu cu atât e, în schimb, folositor și pentru dreapta cunoaștere a trecutului și pentru buna călăuzire a viitorului. Trecutul științei militare e, mai mult decât pentru orice știință, temelia viitorului ei. Ori cărui progres, constatat de Istoria Militară, răspunde un progres în cunoștințele noastre militare. Francezii au nesocotit acest adevăr și nu au ținut sama de învățămintele trase din Istoria militară a epocii napoleoniene. Prusienii, din potrivă, au tras mari foloase din aceste învățăminte pentru a-și îndrepta și complecta cunoștințele asupra artei războiului și a-și pregăti armata pentru marele războiu din 1866 și 1870. Nici Francezii, nici celelalte popoare europene nu au ținut deajuns sama de învățămintele istoriei acestor războaie și a marelui războiu ruso-japonez (1904—905); numai Germanii, continuând tradițiunile Prusienilor, au luat note de tot ce nu trebuia dat uitării, și-au pregătit armata pe bazele adevăratei științe militare; și, când marele războiu dintre popoare s'a desprins, el nu a găsit decât o singură armată în adevăr pregătită de războiu: armata germană. În fiecare campanie, studiată după principiile solide ce am arătat, armata germană a găsit dreptarul, pe care și-a întemeiat organizarea, instrucțiunea și educațiunea militară pentru a se pregăti, ea și înaltul său comandament, de războiu.

După ce am arătat în trăsuri generale metoada care

trebuie întrebuițată la alcătuirea Istoriei Militare, îmi rămâne să arăt bazele pe cari trebuie să așezăm orice lucrare privitoare la: Organizarea militară a Țărilor; Studiul Războaelor și Arta Militară.

STUDIUL ISTORIC AL ORGANIZĂRII MILITARE A ȚĂRILOR

Cercetarea organizării militare a unei țări, dela constituirea Statului până în zilele noastre, trebuie să se facă nu numai descriptiv ci și critic, pentru a stabili legătura dintre organizarea militară la diferitele epoce ale Istoriei țării și cauzele cari au produs-o. Și, fiindcă prin organizarea militară înțelegem două lucruri distincte: organizarea armatei și organizarea apărării teritoriului, istoria trebuie să caute legătura dintre organizarea armatei, organizarea apărării teritoriului și organizarea Statului. Un exemplu va concretiza ideea: îl găsim în Belgia din zilele noastre.

După revoluțiunea din 1830, Belgia dobândind independența, și existența sa fiind garantată de Marile Puteri europene, și-a dat o organizare militară potrivită cu starea ei de țară neutră și cu obligațiunile impuse de dreptul internațional țărilor, a căror neutralitate e garantată prin tractate, de a-și apăra singură neutralitatea în caz de siluire a teritoriului până la sosirea ajutoarelor dela puterile garante. Statul belgian a început prin a-și organiza apărarea teritoriului creând o perdea de apărare pe Meusa, cu cele două fortărețe dela Liège și Namur, și organizând în partea Nord-Vestică, pe râul Escaut, la Anvers, o mare cetate: centrul și redusul apărării. Această organizare a fost, în parte, în acord cu situațiunea internațională a Belgiei. Ea trebuia însă acordată cu organizarea puterii armate. Belgia și-a creat o armată, dar sistemul său

de recrutare nu a îngăduit-o să-i dea o dezvoltare în raport cu organizarea defensivă a teritoriului. Acest neajuns a fost târziu pus în vază — tocmai în 1911 — când Guvernul țării s'a hotărât să modifice vechea lege militară și să adopte un nou sistem de recrutare, care să îngăduie Belgiei a avea o armată potrivită cu numărul populațiunii și cu bogăția țării. Noua lege a venit prea târziu, ea nu a avut timpul să-și producă efectul și războiul a surprins țara înainte de a fi văzut cumpăna așezată între organizarea armatei și organizarea apărării teritoriului. Urmările le cunoaștem.

1. — Organizarea Armatei. — Când se cercetează organizarea unei armate nu e de ajuns a arăta ca la o epocă oarecare armata țării era constituită din anumite organe — arme și servicii; nu e de ajuns a descoperi că armata avea o organizare permanentă sau temporală, că avea mai multă cavalerie decât infanterie, sau din potrivă; nu e de ajuns a arăta că ea întrebuința anumite mașini de lupte. Mai trebuie ceva. Trebuie a se lega organizarea militară de organizarea socială a poporului și a căuta legile artei militare la caea epocă. Mă explic.

Armata romană, pe care o dăm ca prototip al armatelor vechi, era cu desăvârșire națională și se confundă cu însăși societatea română. Toți cetățenii erau soldați și nimeni, dacă nu era cetățean, nu putea fi soldat. Nici străinul, nici sclavul, nu aveau dreptul să intre în armată. Mai mult încă, sărăcimea era și ea exclusă din armată, de oarece organizarea armatei era întemeiată pe principiul că sarcina militară trebuie să fie cumpănită după averea cetățeanului român: cu cât era mai bogat și mai sus pus pe scara socială, cu cât el avea mai mult de pierdut, cu atât mai mult trebuia să coopereze la apărarea Statului. Așe-

zată pe un asemenea principiu — principiul conservării Statului și al apărării bunului privat — Roma nu avea nevoie de o armată permanentă, în înțelesul ce i s-a dat mai târziu, pentru că fiecare cetățean era obligat să-și servească țara cu munca și sângele său (ense et aratro), fiind că fiecare tânăr și adult era dator să învețe meseria armelor, să-și întrețină vigoarea fizică „în gimnazii, în câmpiile lui Marte și în taberele de instrucțiune“. Acestei organizări militare corespundea și organizarea socială a Statului Roman din acea epocă și politicii externe ce el făcea.

Mai târziu însă, când imperiul roman ajunsese să cuprindă în granițele sale Italia, Spania, Galia, o parte din Germania, Țările Dunărene, Asia Apusană și Nordul Africei, Roma simți nevoia de a-și crea o armată permanentă pentru apărarea granițelor vastului ei imperiu. De atunci, puțin câte puțin, serviciul militar deveni o profesiune, și armata începu să se umple de calicime și de vântură-țară, puțin încă, și serviciul va înceta de a fi o datorie pentru a deveni o sarcină, de care cei bogați vor pute scăpa prin răscumpărare. Dacă permanentizarea armatei romane a fost o urmare a dezvoltării imperiului roman, căci numai legiunilor permanente se putea încredința apărarea granițelor și asigurarea supremației Romanilor asupra popoarelor din colțurile cele mai retrase ale Imperiului, desnaționalizarea armatei a fost o urmare firească a decadentei societății romane, din cauza luxului, bunului traiu și desfrâului.

Așa explică istoria crearea trupelor permanente în timpurile vechi. Să ne suim mai sus ca să ajungem la perioada renașterii, când din nou reapar în Europa armatele permanente. Vom găsi și aci cauze analoage: o necesitate de Stat. Dacă Romanii crează legiunile permanente

pentru a apăra granițele imperiului și a ține în respect popoarele supuse, regii Franței crează și ei trupe permanente ca să sfărâme puterea seniorilor feuzi, ca să apere și să întărească drepturile suveranității lor. În Franța, pentru a pune capăt neajunsurilor regimului feudal, atât de vătămător consolidării Statului și propășirii sociale, și pentru a stârpi bandele de mercenari rămase în țară după războiul de o sută de ani, cari prădau și jăfuiau totul pe unde treceau, s'au creat supt domnia lui Carol (1445) primele trupe permanente și s'a pus temelia naționalizării armatei printr'o recrutare națională.

Dacă cel care face cercetări în domeniul istoriei militare cunoaște legăturile, cari au existat între organizarea armatelor și organizarea statelor, nu poate cădea în greșala în care a căzut Neculai Bălcescu, care a atribuit lui Mircea cel Bătrân al Munteniei meritul de a fi creat cele dintâi trupe permanente în Europa. Pe acele timpuri niciăeri în Europa nu existau trupe permanente naționale, căci nici escortele, nici trupele de pază ale suveranilor, cum era, de pildă, corpul ienicerilor creat în veacul al 14-lea, nu pot fi luate drept trupe permanente de război. Intr'o singură țară— în Italia — existau chiar în veacul al 14-lea, trupe permanente (companii), dar aceste nu erau trupe naționale ci trupe de „profesioniști mercenari“, englezi, germani, unguri, elvețieni, sarasini, cataleni, gasconi, toți vântură-țară, pe cari pofta sângelui și a pradei îi aduna din toate unghiurile Europei. Aceste companii de mercenari stau ca niște străine pe pământul Italiei, și cu ele Comunele și Statele, cari le închiriează ca să le apere interesele, trebuiesc să vorbească ca egal la egal. Italia are să sufere mult dela aceste trupe mercenare, compuse din străini și comandate de căpitani străini. Ori cum ar fi însă, existența unor asemenea trupe în Italia e în legătură

desăvârșită cu starea politică și socială a micelor state desprinse din ea după invaziunile barbare, cari au făcut-o să piardă sentimentul unității etnice, naționalității și patriotismului.

Mircea al Munteniei nu a putut să se gândească ca să organizeze o armată permanentă, de care nu avea trebuința, și pe care cu greu ar fi putut-o întreține. Dar el a făcut ceva mai bine: a dat țării sale o organizare militară potrivită cu organizarea Statului, cu starea socială a poporului său și cu grelele timpuri prin cari treceau țările romane. El în Muntenia, Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare, mai târziu, în Moldova, au organizat oștirile pământene, cu cari dâșii și urmașii lor au apărat vatra țării și au scris în Istoria românească paginile epocii ei de aur. Slăvit să le fie numele în vecii vecilor.

În țările romane, pe acele timpuri, nu se simțea de loc nevoia unui instrument de războiu supt forma unor trupe permanente. Pentru războiu, domnitorii noștri aveau la îndămână armata de miliții și oastea de strânsură (gloata țării), cari nici odată nu au dat greș. De altfel, trebuie să răsfoim istoria militară până în veacul al 17-lea ca să găsim în țara cea mai bogată și mai bine așezată, politiceste și economiceste, în Franța, pe timpul domniei regelui soare (Ludovic al 14-lea), o armată permanentă de 60000 oameni; și istoriografii ne spun că nici un alt stat nu era în stare să facă aceasta.

Pătrunzând mai departe studiul istoric al organizării militare, cercetătorul trebuie să analizeze cauzele cari au făcut ca la aceeași epocă proporțiunea dintre arme să nu fie aceeași în toate armatele, și cauzele cari au făcut ca în aceeași armată proporțiunea să se schimbe dela o perioadă la alta.

Să concretizăm ideea.

Armata grecească a lui Alexandru Macedoneanul, constituită pentru expediția în contra Persilor (334, a. I. H.), cuprinde 32000 soldați de Infanterie și 4000 de Cavalerie. Pentru o armată bine instruită și pregătită de războiu în gimnazii și în tabere de instrucțiune, s'ar părea că efectivul Cavaleriei e prea mare. Cum însă Alexandru avea să apere nu numai coloniile grecești din Asia, dar făcea în același timp și un războiu ofensiv în contra unei armate, care dispunea de o cavalerie numeroasă, el a trebuit să pună în acord organizarea armatei sale cu armata țării cu care avea să poarte un mare războiu.

La Romani, a căror armată era organizată după același sistem ca cea grecească, raportul între Cavalerie și Infanterie era mult mai mic: o legiune de 4200 infanteriști nu avea decât 300 călăreți. Puterea armatei stătea în brațul și piciorul legionarului roman, în instrucțiunea individuală și colectivă a trupeii și în iscusința comandamentului. Dar, era și o cauză materială care impunea reducerea efectivului cavaleriei: lipsa cailor în Italia. O armată consulară, care număra aproximativ 20.000 de luptători, nu conținea decât 1200 călăreți. Veni însă timpul marilor războaie ale Romanilor cu Cartaginezii, și atunci se constata că organizarea armatei, pe care Roma și-o dăduse mai înainte pentru apărarea ființei ei contra popoarelor vecine și apoi pentru a-și întinde stăpânirea peste întreaga peninsulă a Italiei, nu mai răspundea nevoilor timpului și împrejurărilor. Când la începutul războiului al 2-lea punic (218 a. I. H.) Anibal trecu în Europa cu o armată de 60 mii infanteriști și 9000 călăreți—faimoasa cavalerie numidă, armata romană avea deja o cavalerie mai numeroasă ca în trecut, și astfel la nenorocita bătălie dela Canne, Romanii putură să opună lui Anibal o armată de 80 mii infanteriști și 7000 de călăreți.

Constatăm deci că în timpurile vechi, masa armatelor bine constituite și instruite era formată din Infanterie și că proporțiunea Cavaleriei, care intra în constituirea armatelor variază după organizarea Statelor, tendințele lor politice și armatele vrăjmașe cu cari ele vin în conflict. Nimic convențional nu se poate găsi în această organizare militară.

Pe timpul feudalității arta militară era de mult îngropată, iar instrucțiunea luptei în masă își pierduse cu totul rostul. Biata infanterie, de care nimeni nu se mai interesa nici ca s'a instruiască, nici ca s'o armeze, devine servitoarea cavaleriei. Aceasta reprezintă armata, aceasta face războiul, aceasta dă luptele. Războiul acum nu se mai face între popoare, ci între militarii de meserie, adică între seniorii feuzi și clienții lor, fie că luptă între ei, fie că luptă împrejurul domnitorului lor, când acesta îi cheamă. Ce rost poate avea infanteria în luptele ce se dau în această epocă? Arcașii Infanteriei, puțini la număr, însăilează lupta, apoi cavaleria năvălește în linie și lupta se preface într'un duel între călăreți: lupta individuală, al cărui rezultat atârnă de calitatea armurei calului și călărețului, de puterea și rezistența a calului și călărețului și de îndărmânarea mânării armelor de isbire și de tăere. Arma de aruncat și-a pierdut însemnătatea ce avea în trecut și a cedat locul armei de împuns și de tăiat.

Nici o urmă de știință militară nu putem descoperi în această epocă, în care înflorește **cavalerismul medieval**. Cum e societatea așa e și organizarea ei militară. Într'un conglomerat de societăți în care Statul nu e încheșat, nu poate să existe o armată unitară. Într'o societate de seniori cu dare de mână, cari nu se mișcă, nu-și văd de afaceri, nu merg la războiu decât călări, ce putea face sărăciimea decât să îndeplinească sarcina de feciori („goujat“

„galopino“ sau „galuppo“, echivalent cu al romanului „vasifer“ sau „sarcinator“), mai mult decât de luptători.

Această stare de lucruri își găsește sfârșitul în **descoperirea prafului de pușcă**, care face să se redea Infanteriei rolul ce i se cuvenea în războiu. Mijlocul veacului al 15-lea însemnat în civilizațiunea europenească prin cele trei mari descoperiri: busola, tiparul și praful de pușcă, iar în viața socială prin consolidarea ideii de Stat, deschide Artei Militare o nouă perioadă, numită **Perioada Renașterii**, iar organizării armatelor poartă **Recrutării naționale** și **Permanentizării Serviciului Militar**.

Când Feudatarii încep luptele cu Comunele și când Suveranii țărilor se asociază cu aceste ca să lupte împotriva atot-puterniciei seniorilor-feudatari, Infanteria începe să iee un loc modest, dar mai onorabil, pe câmpul de luptă și armele ei încep să dispute valoarea săbiei și suleitei. Comunele își pregătesc apărători, pe cari îi formează „societățile burgheze de arcași“ și, mai pe urmă, „de pușcași“, (societățile din Franța, Belgia, Elveția, etc.); și lupta pentru a relua pasul asupra rivalei sale, o dă Infanteria cu mai mult spor după invenția armelor de foc.

Introducerea armelor de foc schimbă tactica luptei. Pentru a ucide pe dușman nu e nevoie de a-l apuca de gât și a lupta corp la corp. Puterea muschilor și curajul nu pot să lupte cu gloanțele cari lovește pe luptător în frunte sau în inimă. Pentru a lupta împotriva armelor de foc, călăreții trebuie să descălece și să lupte pe jos. Încet, încet Infanteria iea locul cavaleriei în lupte și face tot ce poate ca să devină **regina bătăliei** — potrivit cu propășirea fabricațiunii armelor de foc și munițiilor lor. Cu cât numărul pușcașilor sporește în rândul Infanteriei, cu atât scade numărul călăreților în armată. Astfel, pe timpul „războiului de 30 ani“, găsim la bătălia din câmpia Lipscei (1630)

că armata protestantă a lui Gustav Adolf avea 28.000 infanteriști și numai 12 mii cavaleriști; iar armata catolică (a Imperialilor) a lui Tilly, 20 mii infanteriști și 11 mii cavaleriști.

Pe timpul lui Ludovic cel Mare, al Franței, găsim în câmpia din Lotaringia (1674), la armata lui Turenne, 20000 infanteriști și 13 mii cavaleriști.

Pe la începutul veacului al 18-lea, Cavaleria prusiană e cu totul lăsată la o parte, căci Frederic Wilhelm I, organizatorul armatei, își concentrează munca și stăruința ca să dezvolte, să întărească organizarea și să dea o bună pregătire de războiu Infanteriei și **Artileriei**, pe cari le considera ca adevărate „arme de luptă“, grație perfecționării armelor de foc. De altfel, și lipsa cailor în regatul Prusiei impunea sacrificarea Cavaleriei. Totuși, când, în timpul campaniei din 1741' în contra Austriei, s'a constata prea marea inferioritate a cavaleriei prusiane față de cea austriacă (la bătălia dela Mallwitz), Frederic al II-lea se grăbi a da o bună organizare cavaleriei sale, mărindu-i efectivul și îngrijindu-i instrucțiunea, astfel că în 1757 cavaleria prusiană număra 18 mii călăreți într'o armată de 100.000 oameni. La bătălia dela Praga (campania din Bohemia) cavaleria prusiană, care număra 63 escadroane, bate cavaleria austriacă (104 escadroane) și contribuie la câștigarea victoriei.

Cercetătorii organizării armatelor, urmând firul evoluțiunii ei, vor da în plină perioadă a dezvoltării armatelor permanente peste **trupele de miliții** — armata temporală — cari apar la începutul veacului al 19-lea, se înmulțesc pe an ce trece și sfârșesc prin a le coplesi. Desigur că acest mare eveniment militar are o deosebită însemnătate și de aceea istoria organizării armatelor are datoria ca să-l deslușască și să-i găsească raportul de interdependență cu starea politică și socială a Statelor.

Veacul al 19-lea începe în Prusia cu cele mai grele încercări la cari o țară poate fi pusă. Bătăliile dela Iena și Auerstädt (1806) au fost fatale tânărului regat. Tractatul dela Tilsitt reduce Prusia la jumătate și armata ei cam la 40000 oameni. Dar Prusia găsește chiar în mărimea acestei nenorociri puterea și energia necesară ca să se rădăcească și să-și reiece locul printre marile puteri europene. Greaua condițiune de a nu păstra sub arme decât 40000 oameni fu eludată prin trimiterea în fiecare an a soldaților instruiți la vetrele lor și înlocuirea lor prin recruți. Apoi, în 1812 și 1813 se organizează „landwehrul și landsturmul“; în fine, legea din 1814 fixă serviciul militar la 3 ani în armata permanentă și la 14 ani în landwehr; iar în landsturm vărsă pe toți bărbații dela 17 până la 49 de ani, cari nu faceau parte nici din armata activă, nici din landwehr, dar cari erau în stare de a duce războiul. Prin aceste măsuri, Prusia, cu o armată permanentă numai de 40.000 oameni, ajunge în scurt timp să pună în linie o armată de 270.000 oameni din landwehr.

Cu o armată de 40.000 oameni Prusia nu putea sta în calea planurilor și visurilor de aur ale Marelui Cuceritor francez. Dar este o lege în lumea aceasta, pe care nici o voință omenească nu o poate înlătura: e legea care îngăduie omului să opună fiecărei acțiuni o reacțiune egală în stare de a o anula. Conducătorii Prusiei au găsit-o în organizarea discretă a armatei de rezervă (landwehrul). Cu această armată, pregătită în timp de 8 ani, Prusia își răsună în anii 1813—1815.

Aceasta a fost originea armatelor de rezervă. La ele a recurs Prusia pentru a-și restabili echilibrul pierdut în războaiele napoleoniene, și tot de ele se va servi și în viitor pentru a întemeia unitatea națională și a pune teme-

lia puternicului imperiu german. Dar tot de ele se vor servi și celelalte țări pentru a-și mări puterea militară și a ține cumpăna între ele.

Țările Române au fost și ele oprite prin Regulamentul Organic, după pacea dela Adrianopole (1829), de a ține subt arme mai mult de 3 regimente (6 batalioane de Infanterie și 6 Escadroane de Cavalerie) în Muntenia, și 1 regiment (2 batalioane de Infanterie și 2 Escadroane de Cavalerie) în Moldova. Acestei restricțiuni i-au opus domnitorii noștri crearea trupelor de poliție administrativă și judecătorească, numite „jandarmi călări” și „dorobanți” (trupe călări), și **trupele de cordonași și poterași** (infanterie) însărcinate cu paza granițelor, cari mai târziu iau numele de „grăniceri”. Aceasta e originea trupelor noastre teritoriale (dorobanți și călărași), cari ne-au îngăduit în 1877 să mobilizăm o armată de peste 80000 oameni, cu care să înfăptuim neatârnuirea României și să făurim Coroana de Oțel a Regelui României. Mulțămită acestei organizări, cu totul națională și bătrânească, noi am putut rădica în 1913 o armată numeroasă și bine instruită, care a arătat măsura puterii ei, și ne-a dat astăzi putința să avem o armată și mai numeroasă și mai tare, cu care Poporul Român să-și poată apăra interesele neamului și să-și îndeplinească chiamarea în micul colț al Europei, unde l'a așezat străbunii săi.

Cum vedem, anumite cauze au determinat în diferite țări și în diferite epoce anumite organizări militare. Aceste organizări, luate la început ca efectul unei cauze, devin cu timpul ele înșile cauzele cari au îngăduit popoarele să prospere, să-și înfăptuiască unitatea națională și să-și razime aspirațiunile isvorite din necesități, pe cari numai dreptul celui mai tare le poate satisface.

Un cuvânt mai am de spus privitor la studiul istoric

al organizării puterii armate. Când se cercetează organizarea armatei într'o țară, sau la o epocă dată, trebuie a se cerceta și armamentul cu care ea era înzestrată, căci de evoluțiunea armamentului e legată nu numai evoluțiunea organizării armatelor, dar chiar și modificările ce s'au adus în cursul veacurilor tacticei luptelor. Acest studiu trebuie făcut cu pricepere tehnică pentru a se atribui fiecărei epoce armele ce avea, a nu da loc la anahronisme, sau la conflicte între organizare și armamentul trupelor, și a nu se atribui pe nedrept unei țări paternitatea unui armament, pe care ea nici nu l'a avut, nici nu l'a născocit, cum s'a înâmplat, de pildă, cu tunurile lui Ion Vodă cel Cumplit, despre care ilustrul nostru Hajdeu, zicea: „Eaca, dar, că Moldovenii cunoscură, sunt acum trei secole, nu revolverele cele în miniatură, din zilele noastre, ci tunuri-revolvere“ (Ion Vodă cel Cumplit); iar d. A. Xenopol: „E curios că Românii să fi cunoscut această armă, pe care Francezii o descoperiră în a doa jumătate a secolului al 19-lea“ (Istoria Țărilor Române). Această armă de foc se găsea în armata rusască pe la anul 1550, când se organiza artileria rusască, și consta din reunirea mai multor țăvi de pușcă puse pe un singur afet (organy), (E. Bujac, „L'Armée Russe“). Acest, așa zis tun-revolver, a fost dar luat de Ion Vodă cel Cumplit dela Ruși și întrebuințat în bătălielilor lui din anii 1572—1574. El e departe de a fi tun-revolver, sau mitralieră inventată de Francezi.

Studiul istoric al armamentului e indispensabil cercetătorului, fiindcă el îl va face să priceapă mai bine evoluțiunile prin cari a trecut organizarea Infanteriei și Căvaleriei, pecum și rolul neconținut crescând al Artileriei în războaie și deci însemnătatea acestei arme în alcătuirea puterii armate a unei țări.

2. — Organizarea apărării teritoriului unei țări. — Alături de studiul organizării puterii vii, istoriograful trebuie să pună cercetarea organizării apărării țării prin lucrări de întărire statornice. Dar, pentru a isbuti în cercetarea sa, el trebuie să cunoască „Istoria Artei Fortificațiunii” precum și „Tactica războiului de Cetate”, ca prin aceste cunoștințe să poată strânge legătura dintre organizarea armatei țării și organizarea defensivă a teritoriului ei.

Organizarea fortificațiunii a urmat legile organizării sociale a omenirii. De când oamenii au început să se constituie în societăți, instinctul apărării i-a împins să-și facă întăriri, cari să le apere vieața și avutul. Dela o casă, dela un grup de case, întărite cu o solidă împrejmuire de lemn, care adăpostea o familie, s'a ajuns, când grupul social s'a constituit din mai multe familii, la o împrejmuire de lemn, de pământ sau de zid, care închidea în cercul ei mai multe grupuri de case, adică la un oraș întărit.

„Castelele” și „Orașele întărite”, construite la început pentru apărarea intereselor locale și private, devin mai târziu când puterea Statului iea ființă, niște centre de apărare ale țării. Romanii în cursul cuceririlor lor teritoriale construiesc în toate țările ocupate orașe întărite (oppidum) și castele, sau tabere întărite (castrum), pentru a da rezistența trupelor ocupatoare, a asigura stăpânirea țării și a crea locuri de refugiu când se ivea năvălirea unui dușman. Armata permanentă și întăririle au asigurat Romei stăpânirea marelui său imperiu.

În acelaș timp cu apărarea internă a țărilor, să devoltă și ideea apărării granițelor în contra năvălirii popoarelor dușmane. Ideea aceasta e sintetizată la cei vechi prin legendarul „zid chinezesc”, construit în anul 250 a. H., care desparte China propriu zisă de Mongolia. În Europa încă e reprezentată prin „Valurile” construite de Romani,

pentru a împiedica incursiunile barbarilor în provinciile române. Unele din ele sunt de zid și de pământ cu un profil complicat și compuse din mai multe linii de apărare, cum e „Valul lui Adrian“ din Anglia; altele de pământ cum e „Valul lui Traian“ din Dobrovia și „Valul Roman“ dela N. — V. de Galați.

În epoca feudală, castelele sunt principalele fortărețe. În această epocă nu se construiesc de loc, sau prea puține, crașe întărite. Cel mult, se întrețin cele moștenite din vechime.

Emanciparea Comunelor — începutul vieții comunale — a adus cu ea organizarea, sau mai bine zis reorganizarea, orașelor întărite pe o scară foarte întinsă. Prin ajutorul lor, Comunele își apără drepturile și privilegiile împotriva seniorilor stăpânitori și adesea chiar împotriva domnitorilor stăpânitori. Ele însă fiind presărate peste tot teritoriul țării și la drumurile mari, servesc în acelaș timp și împotriva dușmanului, care a pătruns în țară.

Toate aceste fortificațiuni răzlețe nu constituiesc sistem și pe ele nu se poate sprijini nici un plan de operațiuni, defensiv sau ofensiv. Adevărata organizare defensivă a țărilor nu începe decât după ce s'a încheiat puterea Statului și autoritatea suveranului țării a devenit unică și nediscutată.

În rezumat, în evurile mediu, modern și contimpuran, adică acele cari interesează mai mult istoria militară, fortificațiunile țărilor se prezintă sub următoarele trei forme: a „castelelor și a mănăstirilor“, pentru apărarea feuzilor, domnitorilor și servitorilor bisericeii; a „cetăților“, pentru apărarea locuitorilor orașelor în contra feudalilor, sau în luptele dintre comune; a „țărilor“, pentru apărarea lor în contra vrăjmașilor din afară, sau în războaiele civile, întăririle de pe granițe și din interior formând, mai mult sau mai puțin, sistem între ele.

Cercetând de aproape organizarea apărării unei țări prin întăriri la o epocă dată, nu numai că ne vom da sama de starea organizării Statului, dar încă vom putea să ne facem o idee de politica externă urmată de o țară la aceea epocă.

Puternica organizare a graniței de Nord a Franței și a coastei Canalului Mânecei, supt Ludovic cel Mare, în a doua jumătate a veacului al 17-lea, ne arată grija ce se ducea de a se asigura apărarea teritoriului în contra unei invaziuni dela N—V și Nord, de unde putea veni atunci pericolul mare pentru Franța. După ce Belgia dobândește neatârnrarea (1830), iar Puterile Mari i-o asigură, pericolul nu mai venea dela Nord, și Franța nu se mai gândește să întrețină întăririle de pe această graniță și să le îmbunătățească. De acum înainte ea nu are altă preocupatiune decât să îngrijască de apărarea graniței dela N—E și E; dar starea de oboseală în care o lasă revoluțiunea și primul imperiu și frământările politice, prin cari Franța a trecut dela 1815 până la 1870, o fac să nu acorde același interes apărării granițelor pe care-l dăduse Ludovic al 14-lea. Războiul din 1870 scoate Franța din amorteala în care căzuse, și noua orientare, pe care o imprimă politicei sale catastrofa suferită, o face să dea o puternică organizare graniței despre Germania, dar părăsește cu totul apărarea graniței dela Nord, pe care o lasă în grija tractatelor internaționale, ca și cum acestea nu ar fi niște petice de hârtie, pe cari Statele le aruncă la gunoiu îndată ce ele le stânjinesc interesele. Din punctul de vedere strict și oficial al situațiunii politice externe, organizarea dată apărării țării după 1870 — 1871 răspunde desăvârșit acestei situațiuni. Dar cum Franța trebuia să cunoască mai bine valcarea tractatelor și mai cu samă spiritul lor, găsesc că ea a făcut o mare greșală care a costat-o atât de mult în războ-

inul din 1914. Putem dar conchide că Franței i-a lipsit prevederea în organizarea apărării teritoriului, și această greșală s'a repercutat asupra planului de operațiuni din acest războiu.

Organizarea apărării graniței de Vest a Rusiei, care o desparte de Germania, și lipsa unei organizări identice despre Austro-Ungaria, ne arată de asemenea schimbarea de orientare în politica externă petrecută în Rusia după anul 1890. Pe această nouă organizare trebuia să-și întemeze Rusia planul său de războiu într'un viitor mare războiu cu Austro-Ungaria și poate chiar cu ambele Imperii Centrale, în cazul unui conflict european. Cedând necesităților de ordin politic, Statul-Major rus a dat o formă nefirească planului de războiu din 1914 și rezultatele nenorocite, cari ne-au atins și pe noi, se cunosc de toți.

Organizarea apărării teritoriului, realizată de Belgia după 1860 ne dă încă o idee foarte lămurită asupra orientării politice externe a micului regat. Pe când granița despre Germania e solid apărată printr'o barieră naturală, fluviul Meusa și prin puternicele cetăți Liège și Namur, granița despre Franța a fost lăsată deschisă. Se vede dar, că neutralitatea ce-i acordase Marile Puteri, nu o garanta de ajuns despre Est, sau că guvernul țării se hotărâse de mult la o alianță cu Franța și cu Anglia în cazul unui conflict european.

Fortificațiunile din vechea Turcie, în special faimosul cadrilater Rusciuk — Silistria — Șumla — Varna, cetățile de pe dreapta Dunării, cari îi apăra vadurile, precum și capetele-de-pod din fața lor, de pe stânga Dunării, ne arată îndeajuns vrăsmășia care a dăinuit veacuri întregi între Turcia și Rusia și stăruința ce au pus Otomanii de a-și apăra granița cea mai vulnerabilă a imperiului lor european, de a apăra drumurile pe uscat cari duc din Rusia la Constantinopole, și de a-și păstra posibilitatea operațiunilor ofensive în Rusia prin Țările Române.

Dar un exemplu de legătură între organizarea apărării teritoriului și politica externă a unei țări, îl găsim și la noi. După războiul din 1877 — 1878, Regele Carol voind să dea o sancțiune stării de independență a României, a hotărât, în unire cu Guvernul său, să organizeze apărarea țării prin fortificațiuni. Comisiunea militară însărcinată cu studiul planului de organizare, ținând sama de forma geografică a țării și de întinderea prea mare a granițelor ei în raport cu suprafața, a chibzuit că e bine a se organiza prin întăriri puternice un întins „câmp central strategic“, cuprins între râul Olt (Vest), linia munții Vrancei — Galați (Est), munți (Nord) și Dunăre (Sud). În mijlocul acestui câmp strategic găsiindu-se capitala țării, Bucureștii trebuia întărit ca o mare cetate. Întregul proiect a fost admis, dar din el nu s'a executat de cât latura de Est și cetatea București, nu doar pentru că proiectul a fost modificat, ci pentru că orientarea politice externe dată țării în 1882 făcea inutilă organizarea liniei Oltului și a Munților atâta timp cât noua alianță cu Puterile Centrale va fi în viață. Și astfel organizarea defensivă a țării ca și organizarea armatei noastre dela 1883 încoace, ca și pregătirea acesteia de războiu constituiesc un capital din cartea alianței României cu Germania și cu Austro-Ungaria, carte care a fost scrisă zi cu zi în curs de treizeci și trei de ani și închisă în ziua de 14 August (s. v.) 1916, pentru a se da o nouă orientare politicei noastre externe în acord cu noua grupare a Marilor Puteri europene în războiul dintre popoare și cu aspirațiunile întregului popor român.

Din ziua când omul a simțit nevoia de a-și crea întăriri, a simțit și nevoia de a-și găsi mijloace de luptă în

contra întăririlor. Artă construcțiunii întăririlor a provocat nașterea Artei Atacului Întăririlor. Mașinile de dărâmare (berbecii, cangiele, turnurile) mașinile de asvârlire (onagrelle, catapultele, balistele, pivele, tunurile), lucrările de mine, au fost năsecocite în cursul timpului de trebuințele atacului întăririlor. Dar, la început artă atacului a fost inferioară artei fortificațiunii și progresele ei au mers încet din cauza lipsei mijloacelor de atac. Nici chiar Romanii, atât de iscusiți în conducerea războiului, nu au putut face un pas în această artă până în veacul al 3-lea (a I. H.).

Luptă adevărată dintre apărare și atac începe stăruitor din ziua când mașinile de asvârlire intră pe calea adevăratului progres cu ajutorul prafului de pușcă. Cea dintâi întrebuințare balistică ce să de acestui nou agent al războiului este în luptă contra zidului întăririlor. Chiar din veacul al 14-lea pivele încep să arunce asupra zidurilor, cu ajutorul acestui praf, bolovani de peatră și bucăți de fer, dar fără a pricinui mari pagube; și caracterul războiului de asediu e încă neputința asediatorului în contra întăririlor permanente. În războiul de 100 ani (1337—1453), numărul asediilor începute și apoi rădicate a fost foarte mare, fiindcă atacatorul s'a găsit cu mânele legate în fața zidului solid construit al unei cetăți, sau cetăți.

Insfârșit, la jumătatea veacului al 15-lea tunul apare în fața cetăților și luptă adevărată începe între tun și zid. În anul 1453, Osmanliii pun tunul în fața zidurilor Constantinopolei ca să-și deschidă drumul înlăuntru Cetății.

Luptă tunului cu zidul cetăților a fost lungă, și a trecut prin multe faze până când tunul a fost în stare să lupte cu sorți de izbândă împotriva cetăților. Începutul luptei l-au hotărât frații Bureau (1450) inventatorii ghiulelei metalice, dar câștigul cauzei se datorește ilustrului mareșal

Vauban, în a doua jumătate a veacului al 17-lea, care, prin perfecționările artei fortificațiunii, prin metodizarea atacului și prin îmbunătățirile aduse artileriei și metoadelor de tragere, a dat pe deoparte noi puteri de rezistență fortificațiunii permanente, iar pe de alta a creat noi mijloace de atac, cari bine întrebuințate de ofițeri capabili au putut să asigure lupta dreaptă între atac și apărare.

Îmbunătățirile aduse de ilustrul Vauban tehnicii apărării și atacului cetăților au avut o înrâurire hotărâtoare nu numai asupra războiului de cetate, dar tot atât de mare asupra artei războiului. În adevăr, lupta aprigă ce da tunul în contra zidului cetăților, are ca prim rezultat o nouă evoluțiune a artei fortificațiunii. Pentru a lupta cu isbândă, această artă nu mai poate fi reprezentată de artiști celebri ca Albert Dürer (1477—1528) care era în acelaș timp pictor și gravor, ca Leonard de Vinci (1452—1519), pictor, sculptor și inginer, ca Michel Angelo (1475—1564), pictor, sculptor și arhitect. Arhitectura civilă nu cunoaște legile tunului, și deci arhitecții, cari se îndeletniceau și cu construcțiuni de cetăți, sunt siliți să facă loc specialiștilor militari. De acum înainte arhitectura militară, care perfecționează arta fortificării prin specialiști iluștri ca Vauban, Cormontaigné, Montalembert..... va fi în stare să susțină lupta ca antagonistul ei: tunul de asediu.

În această luptă atât de aprigă, care a mers tot crescând din veacul al 17-lea până în zilele noastre, tunul a găsit mijloace de luptă în perfecționările aduse neconținut metalurgiei și fabricațiunii gurelor de foc și munițiilor.

Pentru ca tunul să poată lupta cu zidul cetății trebuie să aivă o mare putere de destrugere, trebuie să aivă o bătaie mare pentru a nu-l apropia prea mult de apărătorii cetății și a nu-l expune întreprinderilor neașteptate ale aces-

tora; trebuie să fie ușor pentru a-l mișca cu înlesnire de pe o pozițiune și a-l duce pe alta mai prielnică, sau unde peripețiile luptei cer ca să fie dus. De aceste îmbunătățiri au profitat organizatorii armatelor pentru a adapta tunul la operațiunile de campanie, adică pentru a crea adevărata **artilerie de câmp**.

Epoca lui Ludovic al 14-a, care reprezintă, în a doua jumătate a veacului al 17-a, arta militară în toată splendoarea ei, la care o rădicase generali distinși ca Turenne, Condé, Vauban, etc., ne arată că cetățile încă continuau a atrage armatele, dar că bătăliile în „câmp deschis“ începuse să-și iee un loc însemnat alături de bătăliile de asediu. Și importanța bătăliilor de câmpie crește pe măsură ce armele de foc, pușca și tunul, se perfecționează, așa că în veacul al 18-lea, în războaiele lui Frederic II al Prusiei, reprezentantul Artei Militare în a doua jumătate a acestui veac, bătăliile de câmpie au pasul asupra celor de cetate. Această evoluțiune a artei războiului a adus de sigur modificări însemnate în organizarea armatelor.

Îmbunătățirile succesive ale artileriei în a doua jumătate a veacului al 19-a și aparițiunea tunului cu țava ghintuită (1859) însemnează o victorie hotărîtoare în lupta dintre tun și întăriri, și provoacă o nouă criză în arta fortificatorului. Această criză se rezolveste prin modificări însemnate aduse organelor întăririlor și constituirii cetăților, și arta fortificațiunii trece printr'o nouă evoluțiune, pe care o sintetizează lucrările întreprinse în Belgia, și mai târziu în România, de ilustrul inginer belgian, generalul Brialmont. Sistemul acestuia e adoptat în toate țările.

Pentru a da puțință tunului cetății să țină luptă cu tunul atacului, adică pentru a da întăririlor, pe lângă puterea pasivă, o putere activă, tunul cetăților se adăpostes-

te aproape pretutindeni în locașe metalice, pe cari tunul atacului nu le poate destruge, cum ar destruge zidăria. Această nouă isbândă a fortificațiunii asupra tunului e datorită promotorului ideei, lui Brialmont, dar e realizată de industria germană prin inginerul militar Schumann, după ale cărui planuri a fost organizată apărarea laturei răsăritene — linia Focșani—Nămolosa—Galați — a câmpului strategic central al României.

Pentru a răpune rezistența locașurilor metalice, cari adăpostesc artileria întăririlor de astăzi, artileriștii, industria metalică, industria munițiilor și a pulberilor de războiu fac noi efortări. Puterea de destrugere a gurelor de foc crește și ea din nou și câștigă, în timpul din urmă, mijloace suficiente de luptă în potriva fortificațiilor construite în a doua jumătate a veacului al 19-a. Dar aceste perfecționări folosesc și artileriei de câmp; și astfel din lupta dintre atacul și apărarea cetăților profită tunul de câmp, care devine un teribil instrument de războiu, și Artileria începe să năzuească, dacă nu la detronarea Infanteriei — regina bătălielor — după cum aceasta a făcut cu Cavaleria, cel puțin la împărțirea suveranității cu ea pe câmpul de luptă. Și, dacă în războiul dintre popoare, Infanteria a rămas tot regina bătălielor, de sigur că Tunul a dobândit coroana de rege.

STUDIUL ISTORIC AL RASBOAELOR

Când cineva cunoaște organizarea din trecut a armatei unei țări poate întreprinde cu mai multă înlesnire studiul activității acelei armatei, adică studiul istoric al războaelor ei.

Istoria războaelor trebuie tieluită după regulele și normele generale, cari călăuzesc pe istoriografi la întocmi-

rea istoriei generale a țărilor. Am zis: după regulile și normele generale, dar aceste nu sunt de ajuns. Cercetătorului, pentru a pute studia trecutul militar al unui popor și a-i alcătui istoria militară, i se cer anumite cunoștințe generale, fără de cari nu va pute pătrunde firea materială și psihologică a războaelor, și deci nu va pute analiza o acțiune militară și explica rezultatele ei.

Studiul unui războiu începe prin cercetarea pregătirii politice și pregătirii militare a războiului.

Pregătirea politică cuprinde **acțiunea diplomatică** urmată înaintea războiului pentru a înlătura războiul. Dacă acesta nu s'a putut înlătura, acțiunea diplomatică va continua pentru a da asistența ei operațiunilor militare și a pregăti drumul păcei, întemeiată pe dobândirea scopului urmărit de războiu. Acțiunea diplomatică, în unire cu acțiunea politică, a războiului, urmărește: crearea alianțelor, asigurarea neutrilor, pregătirea și întreținerea opinunii publice favorabile războiului atât în țară cât și în străinătate.

Pregătirea militară a războiului cuprinde: pregătirea materială și tehnică a Armatei, pregătirea Comandamentului și studiul Planului de Războiu.

Istoriograful trebuie să cerceteze dacă pregătirea politică a războiului a fost acordată cu pregătirea militară, adică trebuie să vadă dacă puterile beligerante au avut armate corespunzătoare politicei lor, adică dacă politica lor externă a fost croită după măsura armatelor lor, și invers. Această chestiune e de mare importanță, căci Strategia întrebuintează mijloacele de războiu ce-i pune la dispozițiune politica, dar nu le crează. Ea intră în acțiune din ordinul politicei; ea nu-și alege scopul, ci merge spre scopul ce i-a hotărît politica; ea nu încetează acțiunea de cât atunci când îi ordonă politica, sau când și-a secat mij-

loacele de acțiune. Politica ordonă, Strategia nu face de cât să execute.

Acțiunea diplomatică trebuie să țină samă de pregătirea militară, astfel ca, îndată ce ea va înceta, acțiunea militară să poată continua pentru a dobândi prin războiu ceea ce nu s'a putut dobândi pe calea diplomatică. Din legătura strânsă, care trebuie să fie între acțiunea diplomatică și acțiunea militară, reese legătura dintre factorii răspunzători ai războiului: conducătorii acțiunii diplomatice și conducătorii pregătirii și acțiunii militare.

Concordanța între factorii răspunzători trebuie înțeleasă astfel: Acțiunea diplomatică, pe care o exercită Guvernul țării, determină scopul războiului, pe care nu l-a putut dobândi pe cale pacifică. Acțiunea militară, reprezentată prin Statul-Major al armatei, cunoscând scopul, e singura în măsură să aleagă mijloacele pentru atingerea lui. **Alegerea mijloacelor și combinarea acțiunilor militare constituiesc planul de războiu**, care, după înjghebură marilor operațiuni, se continuă prin planurile succesive de operațiuni, având fiecare din ele în vedere scopul final al războiului.

Datoria istoriografului va fi deci de a cerceta dacă în alcătuirea planului de războiu Statul-Major al Armatei s'a folosit de dreptul de a-și alege singur mijloacele, sau a renunțat la el pentru a subordona considerațiunile militare intereselor politice. Cercetarea acestei chestiuni e de un mare interes pentru judecarea evenimentelor militare ale unui războiu, căci în ea se va găsi adesea cauza pierderii războaelor. Războiul actual e dela început până astăzi o confirmare a celor ce afirm.

După ce această chestiune a fost studiată în întregul ei, se trece la cercetarea teatrului, sau teatrelor, de răs-

boiu din punctul de vedere geografic, politic, social și economic. Acest studiu e de mare însemnătate, căci el va face să se priceapă, și să se raporteze la adevăratele lor cauze, o mulțime de evenimente militare, cari fără el rămân nepătrunse de analiza cercetătorului. Și, ceea ce spun, e o urmare a chiar pregătirii războiului. Un războiu bine pregătit trebuie să țină sama de toate aceste considerațiuni, pentru a nu introduce în desfășurarea operațiunilor militare ale războiului nici un factor necunoscut, care ar pute influența în rău rezultatul lui. Napoleon, marele mareștru în arta războiului, avea obiceiul să consulte, sau să facă să se consulte de „Cartierul său“ toate scrierile referitoare la campaniile petrecute în țara, unde voia să poarte războiul, și la tot ce privea istoria, geografia și topografia acelei țări. Și, mai cu samă, pentru studiul campaniilor moderne și marelui războiu de astăzi, cercetarea stării politice, sociale și economice a țărilor cari constituiesc teatrul, sau teatrele de războiu, e de mare însemnătate, căci azi războaiele nu se mai fac numai de armate, ci de „națiunile armate“, căci astăzi pacea nu se mai dobândește prin înfrângerea armatei vrăjmașe, ci prin înfrângerea morală a poporului vrăjmaș. Exemplu, ca să susțin ceea ce afirm, nu-l voi căuta numai în marele războiu dintre popoare, ci și în războaiele din veacul trecut și în cele dela începutul acestui veac, purtate de Rusia în 1854—55, 1877—78, 1904—905.

Studiul desfășurării operațiunilor strategice și tactice ale unui războiu e foarte greu de făcut, căci dacă studiul analitic nu atârnă decât de valoarea documentelor consultate, partea sintetică a studiului, pe care la rândul se va sprijini Istoria Artei Militare, atârnă de dreapta

decată a evenimentelor, adică de priceperea profesională a cercetătorului. Pentru a judeca evenimentele militare, trebuie mai întâi să ne dăm sama de actele materiale și morale cari le-au produs. Orice acțiune de războiu, mare sau mică, isbutită sau nu, își are psihologia ei, care trebuie cercetată pentru a raporta efectele la cauza care le-a produs și a trage pe urmă din această cercetare concluziuni și învățăminte.

În alte timpuri, când studiul războaelor nu se făcea în mod analitic, în orice victorie, în orice isbândă desăvârșită, nu se vedea decât un singur factor: „geniul comandantului“; iar în orice înfrângere, în orice războiu pierdut, nu se vedea decât „nepriceperea comandantului“. Nimene nu-și dădea sama de ființa adevăraților motori ai acțiunii Comandantului, cari trebuiau descoperiți pentru a se reconstitui ambiantele, împrejurările și ideele cari au contribuit la isbândă sau la neisbândă.

În alte timpuri, partea precumpănitoare a Comandantului în pregătirea nu numai a războiului dar și a armatei, facultățile lui speciale, cerebralitatea lui specifică, caracterul și autoritatea lui, chipul cum o exercită, într'un cuvânt coeficientul lui personal, toate aceste erau prețuite sumar, sau chiar privity ca ceva neînsemnat. Chiar starea socială a poporului, a cării repercuziune asupra valoarei morale a trupelor e imediată și adâncă, părea că nu trebuie luată în samă. Nu se avea în vedere decât situațiunea prezentă a armatelor opuse, se făcea de bună voie abstracțiune de împrejurările diverse și de faptele de ordine variate, cari provocau această situațiune; și apoi, cu plină încredere neîntemeiată pe nimic, se atribuia unei manevre, ingenioase sau savante, greșită sau riscată, meritul unui succes definitiv, sau cauza unei înfrângerii totale. Astăzi însă se știe că chestiunea e mult mai complexă.

Armatele nu sunt niște entități abstracte, ci organisme cu inimă și cu suflet. Ele sunt supuse influenței epocelor, mediilor și evenimentelor. Alcătuirea lor, firește variabilă, e reflexul cel mai transparent al stării Țării cărora aparțin: solide supt guverne solide; subrede sub guverne slabe. Ele oferă aspecte cu totul deosebite după cum aparțin unor perioade diferite, și această schimbare a calităților lor morale și materiale se face cu atât mai răpede cu cât ele sunt încă în perioada constituirii, adică înainte de a fi căpătat o solidă așezare. Nici chiar comandamentul nu scapă acestei subiectivități, și ținuta lui e în raport direct cu aceea a puterii stabilite în Stat. Generalii lui Ludovic al XIV al Franței aveau calități superioare generalilor lui Ludovic al XV (afară de cunoscutul mareșal de Saxe). Chiar strategia lui Napoleon nu se arăta oare la sfârșitul lui 1813, adică atunci când voința lui încetase de a conduce lumea, mai slabă și mai puțin limpede decât cea din 1805, din 1806, sau chiar din 1812.

Din toate aceste resulta, mai întâi, ca pentru a înțelege bine un fapt de războiu trebuie a-l privi în relațiile lui cu mediul și epoca în care se petrece, supt pedeapsa de a nu ave decât o optică prefăcută (Lt.-colonel Rousset, „Les maîtres de la Guerre“).

Când se va scrie războiul nostru din urmă va trebui, înainte de a i se judeca evenimentele, să i să pătrundă psihologia. Pentru aceasta va trebui să se cerceteze: de cine și cum a fost făcută pregătirea politică și militară a războiului; cum a fost pregătită, material și moral, armata noastră; care a fost starea socială și pregătirea sufletească a înaltului comandament și a corpului ofițeresc; ce influență a putut ave mediul în care a trăit armata și evenimentele sociale și politice din timpul pregătirii asupra Armatei și asupra Comandamentului ei. Numai după.

ce aceste toate vor fi cunoscute, istoriograful va putea trece la cercetarea operațiunilor războiului, căci numai atunci rezultatele, pe cari le va constata, vor putea fi legate de adevăratele cauze cari le-au produs.

Există o doctrină politico-militară, cum există o doctrină militară. Comandantul suprem al armatei, când el e și suveranul țării, sau guvernul țării, trebuie să o cunoască și să coordoneze întreaga acțiune militară cu această doctrină. Să considerăm lucrul săvârșit de cei doi mari maestri ai războiului din timpurile moderne: Napoleon I și Frederic II. Amândoi au câștigat victorii mari, au luptat cu armate puternice, mult mai numeroase ca ale lor, au avut potrivnici cunoscuți ca buni strategii și buni tacticieni, și cu toate aceste produsul muncii lor e atât de deosăbit. Pe când Frederic prin războaiele sale a întărit și lărgit temelii micii Prusii, i-a întins granițele, i-a îndoit populațiunea și a îndrumat aspirațiunile unei întregi rase spre unificarea națională și crearea unui mare imperiu; Napoleon, după ce a preumblat „vulturii victorioși“ douăzeci de ani în Europa, Asia și Africa, lasă Franța tot în granițele în care o găsisse, cu o populațiune mai mică și cu puterile producătoare sleite. Cum se explică atunci că rezultatele la cari au ajuns ei sunt atât de diferite, când cauzele cari le-au determinat par a fi similare? Se explică lesne dacă istoriograful cercetează însușirile sufletești ale celor doi mari căpitani.

Frederic al Prusiei, înainte de a fi un mare general, era un suveran născut din părinți suverani, scoborât dintr-o familie de suverani, cari au creat regatul prusian și cari urmăriseră așezarea și mărirea țării lor. El însuși trebuia să ducă mai departe lucrul ascendenților săi și să lase în sama descendenților continuarea lui. Prin el se lega doctrina politică cu cea militară; prin el acțiunea politică își găsea continuitatea în acțiunea militară și și reluă drumul când aceasta înceta.

Napoleon al Franței, eșit dintr'o familie obscură, crescut pentru o situațiune modestă în insula sa, destinat apoi carierei militare, ajunge prin geniul său militar conducătorul destinelor Franței. Specialist militar fără păreche, în el neconținut a predominat pornirea sa înăscută și cultivată spre fapte de războiu, care intrase în inconștientul său. Pentru Frederic granițele Prusiei erau prea mici ca să încapă în ele întregul popor german. Trebuiau lărgite până unde Germanul își întinsese casa sa. Pentru Napoleon, granițele Franței erau prea strâmte ca să poată cuprinde în ele vasta sa ambițiune, mișcată fără răgaz de pofta cucieririi: trebuiau lărgite până unde cuceririle puteau să se întindă. Frederic face războiul pentru îndeplinirea unui program politic, lăsat de înaintașii săi; pentru el războiul e un mijloc. Napoleon face războiul pentru războiu; pentru el războiul e un scop.

„Pentru adevăratul general nu poate fi alt model decât Napoleon, pentru că în el soldatul uită că tronul împunea împăratului datorii de ordin mai înalt. Napoleon, care urmărea domnia lumii, credea că nu a dobândit nimic cât timp îi mai rămânea un adversar de învins. Frederic și arhiducele Carol (contemporanul și adversarul lui Napoleon), preocupați de a apăra existența țării lor, lăsau chiar să treacă prilejul unui succes de teamă ca să nu joace totul pentru tot. Cine nu ocupa primul loc în Stat, și comanda numai o armată ca general, nu are să se preocupe de altceva decât de mijloacele de a obține victoria și va căuta s'o aivă cât de completă, punând totul în joc ca s'o dobândească...

„Catastrofa armatei franceze din Rusia (1812) nu era posibilă decât cu un șef de armată ca Napoleon.

„De Napoleon, Jomini a zis: „Manevra generalului francez putea fi strategicește bună, dar operațiunea omu-

lui de Stat nu era decât îndrăsneată... Deși Napoleon a dat specialității sale o dezvoltare excesivă, care i-a asigurat succese personale, nu a putut totuși să dea operei sale politice decât o durată efemeră. În Napoleon era o lipsă de echilibru. Dimpotrivă, statul fundat de Frederic, mai puțin specializat din punctul de vedere militar, s'a dezvoltat mai bine decât imperiul lui Napoleon". (Napoléon chef d'Armée, de colonelul v. Wartenburg).

Incheerea la care se ajunge e că Napoleon nu a cunoscut — mai bine zis a nesocotit — doctrina politico-militară a războiului. Aceasta dă cercetătorilor istoriei războaielor cheia tâlmăcirii atâtor evenimente militare din războaiele napoleoniene și îndreptățește pe critici să spună că dacă după victoria dela Iena (1806) Napoleon ar fi fost lovit de un glonte, gloria lui ar fi rămas întreagă și lucrul său politic și militar ar fi lăsat în Franța urme mai trainice.

Am avut și noi pe scaunele domnești doi mari căpitani: Ștefan cel Mare al Moldovei și Mihai Viteazul al Munteniei, a căror activitate militară, temperament și lucru politic, pot fi comparate cu ale celor doi mari suverani, păstrând bine înțeles scara proporțiilor. Lucrul politic și militar al lui Ștefan se aseamănă cu al lui Frederic. El a lăsat urme, pe cari s'a sprijinit viitorul statului moldovean. Lucrul lui Mihai s'a stins într'o clipă, din el însă a rămas **ideea neperitoare**, care a încolțit și a crescut în conștiința unui întreg popor...

Cei cari vor scrie istoria țării noastre nu trebuie să nesocotească observațiunea ce fac, căci ea va servi ca dreptar ca să descurce un complex de evenimente politice și militare, de cari istoria trebuie să dea sama celor ce recurg la ea ca să-și călăuzască acțiunea în conducerea destinului României.

Și după ce cercetarea evenimentelor militare ale unui războiu a fost sfârșită și cercetătorul a ajuns la încheierea păcii, îi mai rămâne ceva de făcut. El trebuie să cerceteze rezultatul politic al războiului și urmările ce a avut asupra civilizațiunii, stării sociale și economice a popoarelor cari au luptat. Și, dacă e vorba de un mare războiu între popoare, cum de pildă au fost „răsboaiele de 100 de ani“, între Franța și Anglia, „războiul de treizeci de ani“, zis religios, „războiul de 7 ani“, dus de Frideric al Prusiei contra coaliției europene, „răsboaiele Republicei Franceze“ urmate de „răsboaiele napoleoniene“ contra întregii Europe, „războiul dintre Rusia și Japonia“ care deschide era războaielor dintre rase, și, în fine, cel mai uriaș dintre toate, „războiul popoarelor lumii“, care deschide era războaielor dintre Continente, istoriograful trebuie să cerceteze de aproape urmările politice ale războiului și urmările lui asupra întocmirii sociale a statelor și asupra civilizațiunii popoarelor.

Rezultatele politice ale unui războiu atârnă de popoarele cari au luptat. Dacă războaiele dintre popoarele mici nu aduc decât schimbări mici, locale, în harta unui continent, războaiele dintre popoarele mari și dintre grupurile de popoare pot modifica harta politică a unui întreg continent, dacă nu chiar a întregului glob. Dar, în afară de modificările aduse granițelor unei țări sau constituirii statelor, războiul poate aduce modificări politice interne într'un stat, de cari istoriograful trebuie să țină sama, cum va ține sama de cele dintâi, pentru a putea lega cu o verigă solidă politica anterioară cu politica posteroară războiului. Dar ceea ce va trebui să intereseze și mai mult pe cercetător sunt urmările războiului asupra popoarelor, cari au luptat între ele și asupra omenirii.

După ideile lui Malthus și ale lui Darwin, după ideile

lui Nietzsche, deplin verificate de marele războiu lumesc, războiul naște din concurență, care e legea fatală și condițiunea necesară a progresului și chiar a conservării, sau a existenței, ființelor. Războiul e pretutindeni, în lumea vegetală, că și în cea animală, ca și în cea omenească; prin el numai se afirmă, se întăresc și triumfă calitățile naturale: energia, rezistența, curajul, voința; prin el numai se poate curăți un popor de boalele morale, când ele ajung să-i atingă firea și să-i amenințe viața. Războiul nu e nici de origină diavolească, cum nu e nici de origină îngerească; războiul e de origină omenească, și el nu poate fi înlăturat din viața socială a omenirii. Războiul s'a născut odată cu omul, și va înceta odată cu omul. Și dacă e așa, în judecarea urmelor ce el lasă nu trebuie să ne înșele cele pe cari le prevăd și le percep simțurile noastre, ci trebuie să cercetăm și lucrul binefăcător al civilizațiunii și social, eșit din cenușa ruinelor și din mormintele sămănate în drumul lui de războiul cotropitor.

Războiul distruge materia, sacă energiile, suprimă viețile, dar dă înapoi ceea ce a luat. Și căldura suge apa din pământ, sacă riurile, usucă iarba câmpurilor și frunzele copacilor, dar dacă pe alocurea duce lipsa și nevoia, tot ea în urmă, rădicând-o sus sub forma de abur, preface apa în ploaie și o lasă să cadă pe pământ pentru a-i întări puterile ostenite de muncă, și-l face necontenit creator de viață.

*

Căile ferate, cari au luat naștere în minele de cărbuni și în ținuturile carbopifere, au împănăat pământul de când au fost asociate comerțului și operațiunilor militare. Cu ajutorul unei puternice rețele de căi ferate strategice, Moltke a asigurat apărarea Germaniei. Orice pătrundere

într'o țară cucerită a fost urmată de aproape de o cale ferată, care și-a întins antenele pe măsură ce pătrunderea s'a întins în adâncul acelei țări.

Căile ferate au devenit de mult, dela războiul din anul 1859, un puternic instrument de războiu, fără de care cele mai maestre planuri de războiu nu pot fi executate. Toată strategia desfășurată de mareșalul Hindenburg în campaniile din 1914 și 1915, în Prusia Orientală și în Polonia ruscă, nu se datorește decât minunatei rețele de căi ferate, care strânge strâns în cercul ei Polonia dealungul Prusiei Orientale, Posnaniei și Sileziei. Toată strategia germană, bazată pe operațiunile prin linii interioare, nu se întemeiază decât pe întrebuințarea marilor artere de căi ferate, cari brazdează imperiul german dela răsărit la apus.

Dar, odată războiul terminat, toate aceste căi de comunicațiune devin cel mai bun instrument economic, pe care industria, agricultura și comerțul și-l însușesc și-l orânduiesc pentru trebuințele lor, ca prin ele să poată propăși și spori avuția țărilor și îmbunătăți starea socială a popoarelor. Ceeace a luat în dar războiul dela căile de comunicațiune pământești, tot în dar va înapoia omenirii pentru folosul și binele ei.

*

Industria construcțiunii a folosit mult artei militare pentru organizarea apărării teritoriului. Grație ei, țările au construit puternicele cetăți și cetățui, cari le-au apărat capitalele și orașele și le-au stavilit granițele. Grație ei, Franța și-a închis, după războiul din 1870—71, granița răsăriteană, pe care armatele germane nu au putut-o străpunge nici cu tunul, nici cu pușca, în războiul de astăzi. Grație ei, România și-a organizat apărarea liniei Focșani-

Galați, merită să stavilească pe linia Siretului inferior învaziunea armatei rusești în Muntenia; și tot grație ei, România a putut rădica marea cetate a Bucureștilor, pe care răposatul rege, întru fericire, Carol cel Înțelept, o sortise să fie „un scut puternic al vetrei strămoșești în timpuri de grele încercări“. Artă construcțiunii s'a îmbunătățit neconținut de trebuințele apărării țărilor. A fost un timp când fiecare locuință a marilor feuzi era o mică fortăreață. Castelele lor erau și case de locuit și locuri de apărare (perioada feudalității). Și când comunele au început să capete ființă și să-și afirme emanciparea, orașele au devenit și ele cetăți, după cum casele feuzilor devenise cetățui. (La un moment dat Franța avea 1000 de orașe și burguri și 50.000 castele, încunjurate cu ziduri de apărare. Călugării „Templiers“ ei singuri aveau 10 mii de castele apărate printr'un turn — donjon — înalt și gros).

Artă arhitecturală renaște și creează capo-d'opere sprijinită nu numai de biserică, dar și mai cu samă de trebuințele războiului. Artiști celebri, din evul mediu și dela începutul renașterii, au ilustrat artă arhitecturii militare. Și de atunci încoace, când arhitectura militară și arhitectura navală nu s'au mai mulțămii cu piatra și cu lemnul, ca să construiască cetăți și vase de războiu, și-au cerut concursul fontei, ferului și oțelului, metalurgia a luat o desvoltare nebănuită de nimene. Micele și neînsemnatele uzine dela începutul veacului al 19-lea s'au transformat ca prin minune în uzine și fabrici uriașe, cari poartă numele de Armstrong (Anglia), Schichau (Elbing în Germania), Krupp (Essen), Creuzot (Franța), Putiloff (Rusia), Serring (Belgia), Skoda (Austria), unde sute de mii de lucrători în timp de pace, frământă oțelul și bat ferul ca să le transforme în plăci pentru blindarea vaselor

de războin, în guri de foc și în cupole pentru adăpostirea gurelor de foc, în crucișătoare, în destrugătoare și în submarine.

Lupta dintre tun și fortificațiune a făcut, într'o zi, să se vadă slăbiciunea zidurilor de piatră și de cărămidă, și de atunci s'a introdus în construcțiunea întăririlor o zidărie mult mai tare, în stare de a ține pept gurelor de foc de cel mai mare calibru și de cea mai mare putere de destrugere, cunoscute până atunci. Betonul de ciment întrebuintat, a făcut ca echilibrul pierdut să fie recâștigat de fortificațiune.

Războiul a făcut deci să propășească arta constructorului și mijloacele de construcțiune. Dar de această propășire s'a folosit omenirea ca să meargă înainte pe drumul civilizațiunii și culturai. Arhitectura castelană și bisericască au făcut să renască arhitectura civilă, care a împodobit orașele cu mărețele clădiri dela perioada renașterii până astăzi. Metalurgia, împinsă înainte de trebuințele războiului, după ce le-a satisfăcut, a pus la dispozițiunea constructorului materiale neprețuite pentru a construi cu ele poduri peste fluvii, căi ferate și vase de comerț, cari brăzdează țiscatul și apele și leagă între ele continentele și țările pentru a realiza transfuziunea bogățiilor pământului și produselor industriei; iar la dispozițiunea industriei și agriculturai, mașini pentru transformarea materiilor prime și pentru lucrul pământului, prin cari omul să-și procure cele trebuincioase vieței și bunăului traiu.

Industria betonului, creată nu de mult de trebuințele artei fortificațiunii, a luat o dezvoltare atât de mare mai cu samă de când s'a întovărășit cu ferul, pentru a forma betonul armat, în cât astăzi-el e un neprețuit material de construcțiune, cu care arhitectul și constructorul rădică într'o clipă clădiri mărete și aruncă poduri și viaducte peste râuri și prăpăstii.

Și punând astfel, la îndemâna țărilor și locuitorilor mijloace de transport și de comunicațiune, și făcând să se rădice valoarea solului și a subsolului, avuția și producțiunea cresc, și cu ele propășește starea socială a popoarelor,

În România, rădicarea întăririlor din jurul capitalei și de pe linia Focșani—Galați a fost cauza determinată a descoperirii bogățiilor solului și subsolului din valea Prahovei și a valorificării lor. Construcțiunile cetății având trebuință de piatră, ciment, var hidraulic, lemn de construcțiune, în urma unor minuțioase cercetări tehnice, făcute în lungul acestei văi, s'a putut constata că ea putea da tot ce i se cerea, și de atunci a început a se exploata carierele de piatră, a se înființa fabrici de ciment, de var hidraulic și de var gras, și de atunci valea Prahovei își descoperă necontenit bogățiile și astăzi a ajuns să fie cea mai bogată regiune a României.

— Navigațiunea aeriană e născută și ea, înainte de toate, de trebuințele războiului. În toate țările, militarii și specialiștii au căutat, la început, să obțină prin ea un mijloc de comunicațiune între cetățile asediate și armatele de câmpie. În anul 1793, generalul francez Meusnier a găsit, teoretic, prin proiectul său, putința de a îndrepta un balon în potriva vântului. Proiectul său a fost pus la dispozițiunea armatei franceze. De atunci, lupta între helice și vânt s'a dus necontenit de specialiștii militari până la 1884, când Stațiunea de studii militară dela Meudon (lângă Paris) a ajuns să dea o soluțiune practică problemei navigațiunii aeriene cu aparate mai ușoare ca aerul. Soluțiunea fiind găsită în teorie și în practică, continuarea studiilor s'a întins și în altă țară, iar balonului nu i s'a mai cerut să se mărginească a lega cetățile încunjurate de

inimic cu armatele din afară. Balonul trebuia să devină un instrument de războiu, un instrument de cercetări strategice și tactice, împinse până la 400 și 500 km. departe de locul plecării, și de luptă pe teatrul de operațiuni. Trecând prin numeroase transformări, „balonul dirijabil“ a ajuns astăzi un adevărat „crucișător și destrugător (torpilor) aerian“.

Aviațiunea, împinsă spre propășire de nevoele războiului, a făcut și ea, numai în 15 ani, progrese nebănuite de mintea omului. În războiul de astăzi avioanele au ajuns încet încet să se substituie baloanelor dirijabile în serviciul cercetării la distanțe mari; pe câmpul de bătaie ele călăuzesc acțiunea tactică, sunt indispensabile artileriei pentru descoperirea țintelor și regularea tragerei, și ieau parte la luptă însoțind infanteria la atac. Pentru acțiunea depărtată, avioanele au devenit adevărate mici torpiloare, cari pot înlocui baloanele dirijabile.

Dar când războiul se va termina, baloanele și avioanele își vor lua menirea pașnică și bine făcătoare, și vor continua să brăzdeze aerul nu ca să depărteze, ci ca să lege mai strâns țările pentru binele popoarelor și progresul civilizațiunii.

Ca și navigațiunea aeriană, Navigațiunea Submarină a luat naștere din trebuințele războiului și a făcut în acest din urmă războiu progrese atât de uriașe în cât ne-a minunat pe toți. Când Puterile Înțelegerii, cari aveau stăpânirea mărilor, au hotărât blocarea maritimă a Germaniei și Austriei pentru a le impune pacea prin foame și lipsă de materii prime, Germania a făcut un gest de disperare și, cu mijloace mici la început dar mari mai pe urmă, a răspuns prin blocarea submarină a Puterilor În-

„dalegerii. Și de atunci „rechinii mărilor“ și-au început lucrul destrugător, și în curs de un an au trămis în fundul mărilor și oceanelor mai mult de zece milioane de tone și amenința, dacă războiul va mai ține și dacă adversarii nu vor găsi mijloace de reacțiune, să destrugă cu totul flotile comerciale ale puterilor adverse. Geniul destrugător suflă astăzi de asupra apelor.

Dar, când războiul se va termina, lucrul destrugător al submarinelor se va transforma în lucru folositor, ca și lucrul avioanelor și baloanelor. Deja cantierile germane construiesc vase comerciale submarine, cari și-au făcut probele în apele oceanului Atlantic. Mâne, navigațiunea comercială va câștiga prin ele un mijloc de a lega continentele, și omenirea va binecuvânta submarinele, pe cari le-a acoperit până azi cu blăstamele ei.

*

Lăsând toate aceste la o parte, e oare nevoie a ne scorbri în adâncul timpurilor trecute pentru a arăta înrîurirea războiului asupra stării economice a popoarelor, când războiul de astăzi e în stare, el singur, să ne dea cea mai pipăită probă? Războiul mondial a cercetat atâtea probleme sociale și economice încât vom rămâne uimiți de soluțiunile ce se vor găsi când pacea se va așeza din nou pe acest pământ. Massele mari de trupe, cari trebuiesc hrănite, îmbrăcate și ferite de boalele nesfârșite ce urmăresc și țin calea armatelor; populațiunile țărilor blocate, cari au suferit de lipsa hranei; marile aglomerațiuni de locuitori, amenințate să rămână fără apă, fără lumină și fără căldură; lipsa materiilor prime necesare industriei războiului, au împins pe apostolii științei să caute mijloace prin cari să înlătore lipsele și să suprime efectele dezastroase, pentru armate și populațiune, ale unei stări înde-

lungate de războiu. Din cercetările lor au eșit, și vor mai eși, soluțiuni, de cari vor folosi popoarele pentru a-și îndrepta traiul în timp de pace și a și-l asigura în timp de războiu.

Da. Războiul ține, din când în când, omenirea în loc, dar numai pentru a o întări și a-i da noi mijloace de luptă în lupta nesfârșită pentru atingerea unui ideal, care fuge neconținut înaintea ei. Războiul de azi, cu toate grozăviile și dezastrele lui, nu ne face oare să vedem de pe acum influența lui asupra Științei și Artelor? Din el au răsărit progrese în tot ce frământa mintea omului. Nu vedem oare că navigațiunea aeriană va împărți cu căile ferate și cu cele de apă legăturile economice între țări, și că navigațiunea maritimă se va ajuta de cea submarină pentru a străbate cu mai multă siguranță mările și oceanele. Nu vedem oare că din cuptoarele, în cari se frământă astăzi oțelul și bronzul, vor eși în viitor alte metale mai eștine și mai bune, de cari se va folosi omul pentru trebuințele unei vieți mai îndestulate. Nu vedem oare că din laboratoarele, în cari Știința caută mijloace ca să asigure viața intensivă a atâtor milioane de luptători și a populațiunii lipsită de hrană, vor eși formule practice pentru combinarea elementelor hrănitoare și satisfacerea vieții fizice. Știința, care a muncit și s'a trudit în timpul homericeii lupte dintre popoare, va găsi noi mijloace de cercetări, își va deschide noi drumuri de acțiune și va scoate din necunoscutul de astăzi soluțiuni nebanuite problemelor culturai, civilizațiunii și bunei stări a omenirii, cari o vor ajuta ca să așeze o nouă viață întemeiată pe adevărata dreptate și egalitate între oameni. O nouă lume, o nouă viață se vor rădica din ruinele sămănate de crâncenul războiu.

Studiul Istorie al Artei Militare

Cunoaşterea trecutului Organizării Armatelor și al Războaelor ne va îngădui să întreprindem studiul istoriei Artei Războiului și să așezăm principiile Artei actuale. Dar acesta e un lucru foarte greu, pe care nu-l poate încerca ori cine, căci, pentru a face o lucrare de adevărată știință militară, nu-i de ajuns a cunoaște faptele, ci trebuie a le raporta la adevăratele cauze cari le-au produs, a le găsi raporturile de interdependentă și a determina urmările lor. Se cere deci celui care se îndeletnicește cu asemeni studii nu numai știința desăvârșită a faptelor, dar încă și facultatea de a le pătrunde până'n adâncul lor și de a le analiza pentru a pute în urmă ajunge la operațiunea sintetizării, care constituie însăși această artă.

Pentru a pune în vază ceea ce afirm, voi aduce câteva constatări, trase din istoria războaelor, cari prin ele înșile nu dovedeau nimic, dar raportate la cauze servesc a explica arta războiului în diferite epoci și a călăuzi așezarea doctrinei Artei.

Dela războaele făcute de Greci, de Romani și de Cartaginezi până la începutul veacului al 19-a, toate marile fapte militare au fost săvârșite de armate mici. Anibal pune mâna aproape pe întreaga Italie numai cu 60.000 oameni; Scipione doboară puterea Cartaginei cu 50.000; Alexandru Macedoneanul cucerește Indiele cu 50.000; Cesar în războaele galice nu are niciodată mai mult de 90.000 luptători; Belisare recucerește Africa cu o armată de 16.000 oameni. Mai târziu Carol VIII al Franței se preumbla prin Italia (1494) cu o armată de 18.000 oameni și 140 tunuri. Gustav Adolf al Suediei duce spaima în Germania cu 25000 oameni. Condé câștigă marea victorie dela Rocroy contra armatei spaniole cu 25.000 oameni. Frederic cel Mare al

Prusiei câștigă bătălii mari numai cu 60.000 luptători. În fine, victoriile Franței, dela 1792 până la 1808, sunt dobândite de armate mici, de 20.000 până la 80.000 oameni.

Cercetând cu amănuntul istoria războaielor din Europa, nu vom găsi, plecând dela Cruciade, până la 1800, adică în mai mult de zecă veacuri, decât 9 cazuri, în cari armatele trec de 100.000 oameni: armata franceză la Azincourt (1415), armata lui Carol Quintul (1532), armata lui Maximilian (1566), armata lui Ludovic XIV la trecerea Meusei (1677), armata franceză și aliatele ei la Malplaquet (1709), forțele aliate ale prințului de Coburg (1794), armata lui Suvarow (1799) și armata de Rhin (1800).

Această constatare își are explicațiunea sa. Grecii, Romanii și Cartaginezii au fost cele dintâi popoare, cari au cultivat arta militară. Indată ce ele au ajuns să organizeze armate bune și să le încredințeze unor buni generali, aceste popoare nu au avut trebuință de armate mari ca să lupte și să supună popoare, cari nu dispuneau de armate bine organizate și bine comandate. Dela această regulă se abate cazul armatei cartagineze, care a avut să se măsoare cu armata romană, tot așa de bună și aproape egală la număr. Dar aci intervine comandamentul. La Canne armata romană e bătută fiindcă e comandată de un general mediocre, pe când la Cartagine armata lui Anibal e bătută fiindcă în capul armatei romane era Scipione.

Din veacul al 15-lea până la începutul veacului al 19-lea armatele mai bine organizate câștigă victorii asupra armatelor rău organizate, sau slab conduse.

De altfel starea drumurilor și lipsa mijloacelor de traiu făceau armatele să-și restrângă efectivele, și caracterul artei războiului e imprimat de aceste două împrejurări distincte. Lipsa mijloacelor de comunicațiune și greutatea alimentării trupelor fac mișcările armatelor foarte

anevoioase și împiedică întrebuințarea masselor. Efectivele mici ale armatelor, slabul efect al armelor de asvârlire, permit însă mișcarea trupelor pe câmpul de luptă în ordine strânsă și lupta pe mai multe rânduri, deci înlesnesc mult conducerea bătăliei. Micele armate, cari știeau să manevreze în bună rânduială și erau conduse de generali îndămânați, câștigau totdeauna bătăliile în luptă cu trupe mai numeroase dar nedeprișnite cu manevra și rău comandate.

Pe aceste observațiuni se poate întemeia studiul artei militare în acele epoci și explica rostul armatelor mici. Trece mai departe.

Cu începutul veacului al 19-lea încep să crească și efectivele armatelor beligerante pe câmpurile de bătaie. În epoca napoleoniană, armata franceză având să lupte în contra coalițiunii europene, e silită să-și rădice efectivul. Marea armată franceză din tabăra dela Boulogne (1805), menită să lupte contra Germaniei, număra 216.000 oameni și era susținută de un corp bavarez de 25.000 oameni; în contra ei se găsește o armată austro-rusă de 150.000 oameni. În 1812, Napoleon reunește o armată de 477.000 oameni. În 1813, marea armată franceză număra 255.000 oameni. În 1815, armatele lui Welington și Blucher, reunite, numărau 220.000. În 1859, armata franceză din Italia, de 196.000 oameni, avea în fața ei 217 mii austriaci. În 1866, armatele protivnice număra, fiecare, pe câmpul de luptă de la Königgrätz, 260.000 luptători. În 1870, Francezii încep războiul (5 August) cu 270.000 oameni, iar Prusienii cu 340 mii oameni. În războiul ruso-japonez mareșalul Oyama dispunea de 300.000 luptători, cu cari începe bătălia dela Mukden contra armatei ruse, poate ceva mai numeroasă. În fine, în marele războiu de astăzi, armatele protivnice de pe teatrul de operațiuni apusan numărau, fiecare, în vara anului 1915 aproape 2 milioane de oameni.

Intrebuințarea masselor e caracteristica războaielor din veacul al 19-lea și dela începutul veacului nostru. Și masele merg mereu crescând. Cum pot fi conduse astfel de masse în războiu și pe câmpurile de bătaie?

În veacul al 17-lea, generali iscusiți, ca Montecuculli, Turenne și alții, considerau o armată mai mare de 35—50 mii luptători, ca incomodă pentru cine o comanda și pentru cei cari o compuneau. Mareșalul de Saxa credea că o armată nu trebuie să treacă peste 40 mii oameni, iar mareșalul Gouvion Saint-Cyr susținea că o armată de 100 mii oameni cere forțe morale și fizice, cari nu pot fi intrunite într'un singur om.

Toți aceștia aveau dreptate, dacă ținem sama de mijloacele de comunicațiune și de corespondența din veacurile trecute, de organizarea rudimentară a mijloacelor de traiu ale armatelor și de organizarea centralizatoare a comandamentului. Din punctul de vedere al bătăliei, centralizarea conducerii a impus limite maxime armatelor, peste cari nu se putea trece nepedepsit. Să se unească această centralizare cu starea comunicațiunilor și cu lipsa mijloacelor de corespondență, și se va avea lesne tălmăcirea destrugerei mării armate franceze, cu care Napoleon a trecut Vistula în 1812. Nu generalul „Iarna“ a învins pe Napoleon în acel războiu, ci însuși organizarea comandamentului mării armate franceze. O armată de 400.000 oameni nu poate fi dusă la victorie nici chiar de geniul celui mai mare căpitan, pe care veacurile îl cunoscuse, dacă acesta nu poate să împartă munca conducerii trupelor cu subalternii săi. **Legea împărțirii muncii nu e o lege prefăcută.** Și în iarna lui 1914, generalul Iarna se găsea în serviciul armatelor rusești, dar el nu a putut face nimic ca să le scape de grelele înfrângeri dela lacurile Mazuriene și dela Tanenburg. Și doar mareșalul Hindenburg nu se credea a fi un emul al lui Napoleon.

Organizarea masei de trupe germane, care opera în Prusia Orientală, era întemeiată pe descentralizarea conducerii; iar mișcarea trupelor era înlesnită de căile ferate și ordinare, pe cari Germanii le construiseră tocmai în scopul războiului.

Dacă centralizarea impune o limită maximă armatelor de operațiuni, descentralizarea lărgeste limitele și le împinge departe.

Neajunsurile centralizării Comandamentului s'a simțita dela începutul veacului al 19-lea. Într'o armată modernă un general poate comanda 36.000 oameni, dar nu poate duce în luptă decât 6 până la 8 mii.

Fracționarea armatelor în corpuri de armată a constituit, din punctul de vedere al conducerii, un progres mare și a permis sporirea efectivului armatelor. Sistemul acesta a dat bune rezultate chiar în campania din 1813. Începutul odată făcut, descentralizarea și-a urmat drumul.

Dar efectivele armatelor mergând tot crescând împărțirea lor în corpuri de armată nu a putut satisface trebuințele războiului, și atunci armata unei țări a trebuit să se împartă și ea în mai multe armate. În 1870—71, armata germană era împărțită la începutul războiului în trei armate. Și, urmând drumul urcușului, în războiul dintre popoare, întreaga armată a unei țări beligerante s'a părțit în grupuri de armate, fiecare grup fiind constituit din mai multe armate de operațiuni. Prin această nouă grupare, legea împărțirii muncii a fost deplin satisfăcută. Dar, nu e de ajuns a împărți munca pentru a satisface această firească lege mecanică. Mai trebuie încă ceva: să i se asigure executarea muncii. Istoria artei războiului ne va arăta că armatele țărilor, unde această lege a fost deplin satisfăcută, au fost neconținut victorioase.

Conducerea masselor pe teatrul de operațiuni și pe câmpul de bătaie se întemeiază: pe un Stat-Major bine or-

organizat și pregătit, format din ofițeri frunțași, având în capul lor un frunțas ales printre frunțași; pe o doctrină sănătoasă a legilor războiului; și pe spiritul de inițiativă al comandanților în subordine. Istoria artei ne va spune partea de înrâurire ce a avut asupra desfășurării evenimentelor militare aceste elemente morale ale conducerii războaelor; și, trăgând concluziuni, vom putea stabili învătămintele, cari vor înjgheba însăși arta conducerii războiului.

Executarea materială a conducerii masselor se întemeiază: pe întrebuințarea căilor ordinare, căilor fluviale și maritime, și căilor ferate, pentru a mișca masele pe teatrul de operațiuni; pe întrebuințarea mijloacelor de transmitere pentru exercitarea comandamentului—telegrafia cu sau fără fir, telefonica, căile de comunicațiune terestre și aeriene; pe întrebuințarea telefoniei, semnalizării și avioanelor pentru conducerea acțiunii masselor pe câmpul, sau pe frontul, de bătaie. Istoria artei războiului ne va spune ce influență au avut aceste noi mijloace, cari apar unul după altul în cursul veacului trecut, asupra modificărilor aduse artei, și ne va da povește ca să le întrebuințăm cu mai mult spor, dar cu discernământ, în războaiele viitoare, și să nu le perdem nici odată din vedere, căci prevederea e cea mai bună garanție a isbândeii în războiu.

*

Știința războiului e constituită din două părți deosebite prin scopul ce fiecare urmărește, dar legate prin regulile cari le călăuzesc: **Strategia și Tactica.**

Până la începutul veacului al 19-lea noțiunea strategiei era aproape necunoscută. Generalul prusian Bulow a scos-o la lumină în 1799 printr'o scriere asupra războiului. Până atunci, armatele fiind mici, operațiunile strategice

ale unei armate, nu se putea diferenția de operațiunile ei tactice. Bulow e cel dintâi care-și dă sama că o masă de trupe nu se poate conduce pe teatrul de operațiuni după regulile cari stabilesc conducerea micelor armate, și că e o mare deosebire între conducerea unei armate pe teatrul de operațiuni și conducerea trupelor pe câmpul tactic, adică pe câmpul de bătaie. El numește „Strategia“ **Știința Marilor Șefi**, iar „Tactica“ **Arta șefilor de trupe**. Strategia „are de scop a aduce armata, sau armatele pe câmpul tactic, sau pe frontul operațiunilor tactice“; iar Tactica „ne învață cum se mișcă și cum luptă trupele pe câmpul de bătaie“.

(In timpurile vechi, la Greci, orice comandant militar era un **strateg** (în înțelesul de general); și abia în veacul al 7-lea (sub administrațiunea bizantină), denumirea de **strateg** s'a dat unui comandant de trupe mai numeroase (**thema**, diviziune militară), și apoi guvernatorului investit cu puteri civile și militare).

Deosebrea e mare și ea ne atrage de îndată atențiunea asupra unei cauze, care a făcut să se peardă multe bătălii. O armată trebuie să aivă în cadrul comandamentului său și ofițeri deștoinici de a conduce masele și ofițeri deștoinici de a conduce trupele în luptă. De ambele nevoi trebuie să se țină sama, și echilibrul în satisfacerea lor nu trebuie nici odată rupt. Conducerea armatelor nu trebuie nici odată încredințată unor ofițeri cari, deși în stare de a duce bine trupele în luptă, nu au pregătirea conducerii maselelor, pregătire care în timp de pace nu se poate dobândi decât numai la „Școala Comandamentului“, prin exercitarea comandamentului efectiv pe toate treptele lui, dela regiment până la corp de armată. Și, iarăși, conducerea trupelor în luptă nu trebuie încredințată decât acelor ofițeri cari s'au deprins să le conducă în luptă pe câmpul de instruc-

țiune al garnizoanei, pe câmpurile de instrucțiune regionale și pe câmpurile de manevre. Neobservarea acestei reguli fundamentale, a dus tatdeauna armatele la înfrângeri sigure. Mai toate bătăliile pierdute de armatele ruse în războiul mandciurian, și de mai multe armate europene în războiul de astăzi, se datoresc nedestoiniciei înaltului comandament și lipsei de pregătire tactică a comandanților de trupe. Și Istoria Artei Militare trebuie să aibă în vedere complexul cauzelor care au dus armatele la înfrângeri, pentru a putea descurca valoarea artei la numite epoce, căci metodele de războiu, oricât de bune ar fi, nu pot asigura victoria decât când sunt bine aplicate.

3. — **Studiul istoric al Strategiei.** — Acesta cuprinde: operațiunile strategice, care o constituiesc și, apoi, principiile ei fundamentale.

„Operațiunile Strategice“, în ordinea lor de succesiune sunt: „Mobilizarea armatelor“; „Concentrarea“, adică gruparea forțelor în zona, sau în zonele, de adunare; „Desfășurarea“ și „Marșurile Strategice“ ale armatelor.

Pregătirea acestor operațiuni reprezintă lucrul din timp de pace al organizării armatelor și al pregătirii războiului. Ele ne dau nota capacității organizatorilor armatei și a Statului-Major al armatei. Cum operațiunile strategice constituiesc temeliala unui războiu și isvorăsc în executarea lor din **planul de războiu**, se vede lesne că, dacă acest plan va fi rău conceput, el va pune la originea războiului greșale inițiale care mai nici odată nu se pot îndrepta în cursul războiului. Planul de războiu ne dă măsura capacității Șefului Marelui Stat-Major al Armatei, dar, în același timp, și a răspunderii sale față de armată și de țara sa. Urmările unui plan greșit au fost prea scump plătite, de noi și de alte țări în războiul de astăzi și în cele trecute, pentru că istoria artei războiului să nu cerceteze

de aproape legătura dintre un plan de războiu și urmările execuțiunii lui și să tragă învățăminte pentru viitor.

Principiile fundamentale ale Strategiei pot fi formulate astfel: Gruparea armatei, sau armatelor, unei țări în zonele de adunare trebuie să corespundă planului de războiu, adică obiectivului principal urmărit de războiu. Gruparea forțelor pe un front strategic trebuie să aivă în vedere scopul urmărit de Strategie, adică aducerea grosului armatei în sectorul unde se pregătește lovitura hotărâtoare. Legătura forțelor unei armate, desfășurată pe frontul strategic, trebuie să fie totdeauna asigurată în interesul cooperării lor și al invulnerabilității frontului. Armata trebuie să dispună întotdeauna de o rezervă strategică pentru a face față neprevăzutului, sau pentru a concura cu ea la dobândirea obiectivului strategic prin mijlocul operațiunilor tactice.

Aceste principii trebuie să fie călăuză Comandamentului Suprem al unei armate care intră în războiu. Respectarea lor e totdeauna încredințată Marelui Stat-Major al Armatei. Nerespectarea, dă nota incapacității lui, și urmările sunt dezastruoase, căci compromite izbânda războiului și duce armata și țara la peire. Războiul de astăzi, ca și cele trecute, e bogat în exemple de călcarea principiilor strategice. Armata noastră a suferit și ea foarte mult de această călcare, și Arta Războiului, care se va așeza pe învățămintele culese din el, va trebui să le scoată la lumină și să stabilească conflictul dintre artă, concepțiune și execuțiune.

4. — Studiul istoric al Tacticei. — Cuprinde trei părți deosebite: „Tactica Marșurilor“; „Tactica Staționării“ și „Tactica luptei“. Tactica marșurilor și a staționării formează împreună „Tactica Mijloace-

lor", pe când „Tactica luptei“ e însăși scopul. Trupele a-junse pe câmpul de luptă, au de executat următoarele o-perațiuni: Ocuparea pozițiilor de luptă, sau Inaintarea spre pozițiunile de luptă ale inamicului; Lupta propriu zisă pe pozițiunile de luptă; Respingerea și Urmărirea vrăjmașului, sau Retragerea.

„Tactica Marșurilor și Staționării“ a suferit mari schimbări, datorite: mijloacelor de comunicațiune și de corespondență, cari s'au înmulțit și îmbunătățit; organi-zării mijloacelor de traiu, cari însoțesc trupele în mar-șuri; mijloacelor de investigațiune și de atac, cari dez-copăr și surprind departe marșurile și staționările trupelor.

Astăzi tactica mijloacelor trebuie să țină samă de mo-dificările aduse de războaiele din veacul nostru, și mai cu samă de transformările impuse de ultimul războiu și să sufere o nouă evoluțiune. Doă exemple vor fi de ajuns:

Inaintea ultimului războiu marșurile trupelor la o zi, sau doă, de frontul de luptă erau considerate departe de inamic și deci ferite de orice neajuns din partea lui. Astăzi la această distanță și chiar la mai mare, trupele în marș sunt expuse atacurilor avioanelor vrăjmașe. Pentru a se feri de aceste atacuri trupele trebuie să meargă mai mult noaptea decât ziua. Deci, în viitor, marșurile tactice se vor face, în regulă generală, noaptea, iar staționările de o-dihă ziua.

Până la războiul de astăzi, tactica staționamentelor stabilea anumite norme pentru a asigura trupele când po-poseau. Un sistem de avant-posturi le ocrotea contra ata-curilor date prin surprindere și contra focului puștei și tu-nului. Astăzi acest mijloc e insuficient, căci localitățile de staționare, ori cât de bine ar fi păzite de atacurile teres-tre, rămân expuse atacurilor aeriene. Deci, tactica va tre-

bui să tragă concluziuni din învățămintele acestui războiu și să stabilească noi reguli pentru paza și ocrotirea staționamentelor.

„Tactica Luptelor“ are părți comune cu Strategia, și aceste părți stabilesc legătura între ele, așa că la granița lor comună se confundă.

După cum în strategie avem un front strategic principal și unul secundar, tot așa în Tactică, câmpul sau frontul de bătaie se împarte în „câmp ofensiv“ și „câmp defensiv“, iar gruparea trupelor ajunse pe câmpul tactic se face ducând grosul lor pe câmpul ofensiv, așa cum în Strategie armata cea mai însemnată se duce pe teatrul principal de operațiuni.

Pe câmpul, sau frontul, tactic, legătura între elementele frontului și legătura între arme trebuie să fie desăvârșită pentru a garanta continuitatea tactică a frontului de luptă și a asigura cooperarea armelor.

Orice câmp de bătaie trebuie să dispună de o rezervă tactică, cu care se desăvârșește „evenimentul tactic“ al bătăliei. Când câmpul de luptă se transformă, ca astăzi, într'un întins front de sute de kilometri, marea rezervă tactică a frontului se confundă cu rezerva strategică a armatei care operează pe acel front.

Istoria artei războiului trebuie să urmărească evoluțiunile prin care a trecut câmpul tactic, adică câmpul de bătaie, mai cu samă decând au apărut pe el armele de foc, pușca și tunul, și să determine precis influența ce au avut la fiecare epocă armele de luptă asupra tacticii luptei, pentru a putea ajunge prin înlănțuirea cauzelor la „doctrina“ pe care trebuie să se așeze azi Tactica Războiului.

Evoluțiunile tacticii luptei trebuie discutate din Istoria Războaelor și mai cu samă dela epoca napoleoneană

până în zilele noastre, și așezate cu mult discernământ pentru a se lua cunoștință de ele și a se avea în vedere într'un viitor războiu. Spun aceasta, fiindcă în războiul de astăzi nu s'a ținut de mulți sama de ele, nici în armata franceză în campania din 1914, nici în armatele de pe teatrul răsăritean, nici în armata noastră în campania din 1916; și călcarea „doctrinei cea adevărată“, care trebuia să isvorască din nouele legi ale Tacticei, a cauzat multe neajunsuri armatelor beligerante și a făcut să se peardă multe bătălii.

Me explic:

Primele modificări însemnate, ce se aduc tacticei luptei, le găsim la începutul războaielor Revoluțiunii Franceze. Revoluțiunea rădicând țările monarhice din Europa în contra Franței, și armata acestei țări fiind aproape desorganizată de anarhia socială și de descompunerea cadruului ofițeresc, guvernul francez a declarat patria în primejdie și a chemat poporul sub arme. Dar, puțin înainte se petrecuse un fapt însemnat în armata franceză. În 1791, armata adoptase un regulament tactic privitor la instrucțiunea de luptă a trupelor. Acest regulament era în mare parte o reproducțiune a „Ordonanței Prusiane“ din timpul lui Frideric II. Pentru a-l pune în aplicare trebuiau timp și cadre bune, dar amândoa lipsau atunci armatei franceze. El nu a putut suporta botezul focului și a trebuit înlăturat fără zăbavă, fiindcă a dat loc la panice și la înfrângeri. Ordonanța prusiană fusese făcută pentru trupe bine instruite și bine conduse.

Un nou regulament se impunea pentru conducerea „masseelor semi-instruite de luptă“, și împrejurările următoare au făcut pe Francezi să găsească o tactică potrivită infanteriei lor. Austriacii, cari fusese cei dintâi adversari ai Francezilor, aveau trupe sprintene, foarte numeroase,

îndemânatică și instruite. Tirolienii și Vânătorii lor se pitulau pe după copaci, sau prin șanțuri, sau se furișau pe coastele coloanelor în marș, sau ale liniilor de luptă franceze, și aduceau la începutul războiului cu Francezii spaima și moartea în rândurile lor, fără ca aceștia să poată vedea de unde le vin loviturele. Când misterul a fost descoperit, generalii francezi au creat și ei companii de trăgători isteți, pe cari le-au învățat să se bată ca trăgătorii austriaci. Aceste companii au servit apoi ca model întregii armate, și cu chipul acesta victoriile au trecut de partea armatei franceze.

Ușurința în mișcare și înmlădierea mișcărilor după teren au fost după aceea spiritul care a însuflețit tactica armatelor revoluționii și imperiului francez. Noua tactică franceză a fost botezată „Lupta în ordine răsipită” prin opozițiune la vechea tactică a „Luptei în ordine strânsă”.

Această nouă tactică a răsturnat, încet încet, vechea doctrină a luptei. Și de aci fac o constatare, care servește ca temelie artei războiului: Nu doctrina impune luptei regulile sale, ci încercările și condițiunile luptei stabilesc regulile, cari la rândul lor constituiesc „doctrina războiului”; ceea ce însemnează că doctrina trebuie ținută la zi pentru a fi adevărata călăuză a luptătorului și a conducătorului luptei. Desigur că se vor fi găsit și atunci destui, pe cari să-i fi indignat profanarea tacticii luptei în ordine strânsă, dar aceasta se întâmplă și azi și va continua să se întâmple ori de câte ori ideile vechi, cu cari suntem deprinși și au intrat în reflexele noastre, vor trebui alungate și înlocuite cu altele noi.

Ceea ce s'a întâmplat în armata franceză la începutul războaielor Revoluționii, s'a întâmplat și în zilele noastre, la începutul războiului din 1914.

Creșterea efectivelor armatelor, aduse pe fronturile de operațiuni, a făcut să se lungească progresiv aceste fronturi; și, când această necesitate nu a fost satisfăcută, a urmat înfrângerea armatelor cari nu i s'au supus. Exemplul ce mai isbitor ni-l dă bătălia dela Koeniggrätz (Sadowa) din 1866, unde Austriacii au îngrămădit pe un front foarte mic peste 260.000 luptători. Neavând spațiu de desfășurare, masa trupelor nu a putut lua parte la luptă și bătălia a fost percută de Austriaci numai în câteva oare, fără ca armata lor să fi fost de fapt bătută. În războiul din Mandciuria găsim armata japoneză, de 300.000 luptători, desfășurată la Mukden pe un front de bătaie de 60 km. În războiul actual, armatele beligerante de pe teatrul de operațiuni din Apus, s'au desfășurat pe un front de 750 km., și acest front are dublul caracter de front strategie și de front tactic. Pe un asemenea front luând pozițiune, de o parte și de alta, peste 2.000.000 de oameni și cel puțin 5.000 guri de foc, dobândirea victoriei hotărâtoare prin străpungerea frontului dușman a fost cu neputință până astăzi, de oarece mijloacele materiale de luptă și calitatea armatelor își fac echilibrul între adversari. Dar, nici întoarcerea frontului, nici învăluirea aripelor nu a fost cu putință, fiindcă fronturile se razămă de amândună părțile, pe obstacole absolute (Marea, la Nord și o țară neutră, care știe să-și apere neutralitatea, la Sud). Dacă nici unul din mijloacele cunoscute de tactica luptei — nici atacul de front, nici cel de flanc,—cari pot fi întrebuintate pe acest front de operațiuni, nu a putut duce la cucerirea victoriei și la impunerea păcii, nu rămâne adversarilor decât a se asedia reciproc, a întrebuinta mijloacele războiului de asediu, așa cum le-a rânduit ilustrul mareșal Vauban, și a chema în ajutor tot ce Știința și Industria de astăzi a Războiului le poate pune la îndemână ca

să transforme „răsboiul de mișcare și de manevră“ într'un „răsboiu de uzură“, unde „Știința și Arta Comandamentului“ sunt în parte înlocuite de lucrul, brutal dar stăruitor și sigur, al mașinelor de răsboiu, al săpătorului și al minarului.

Răsboiul de uzură e o urmare a sporirii efectivelor de răsboiu și a perfecționării, împinsă până la culmea tehnicii de azi, a mijloacelor de luptă. El constituie un mijloc de luptă, isvorit din necesitățile și experiența răsboiului, iar nu un mijloc convențional, pe care bunul plac al unor conducători de armate l-a impus armatelor beligerante. Și totuși, s'au găsit, și în Franța și la noi, critici, cari, invocând autoritatea unor celebri scriitori militari din alte timpuri, au socotit că răsboiul de uzură e o profanațiune a artei și o probă de incapacitate a Comandamentului. De sigur că cei cari credeau astfel în primul an al răsboiului s'au încredințat de mult că răsboiul de uzură e o nouă formă a tacticii luptei, isvorită din condițiunile speciale ale răsboiului de astăzi. Aceia vor fi cetit de sigur aspra lecțiune ce le da, acum doi ani, un critic militar („Le Journal“ din Iunie 1916) într'un articol intitulat: „Trebue să ne deprindem a pricepe realitățile răsboiului“.

„Numeroși sunt încă, într'a 23-a lună de răsboiu, taccianii și strategii pentru cari fața luată de evenimente pe frontul nostru, de când cu bătălia dela Yser, nu constituie decât o condamnabilă abatere dela regulele sacrosancte ale „artei napoleoniene“ profesate la Școala noastră de Răsboiu. Rigiditatea acestor lungi linii fortificate, unde armatele opuse s'au îngropat înapoia unor întăriri neconținut mărite, obligațiunea pentru asaltător de a recurge la atacuri frontale cu un maximum de mijloace mecanice, inutilitatea manevrei, toate aceste lucruri noi îi fac să-și peardă cumpătul și-i scandalizează. Puțin le lipsește

ca să impute adversarilor noștri, ca o nelegiuire de care s'au făcut vinovați, această învârtitură dată războiului... Dar la ce pot servi încriminările? La ce servește să discutăm asupra înlocuirii războiului de mișcare prin războiul de asediu, asupra greșalelor ce ar fi făcut beligeranții fiindcă au părăsit pe cel dintâi pentru cel din urmă, ca și cum forma luată de operațiuni nu ar fi fost impusă de puterea lucrurilor.

„Să dăm la o parte aceste discuțiuni, și să nu ne gândim decât cum e mai bine să ducem războiul care ni se face, care ne e impus de condițiunile luptei moderne. Să sfârșit eu manevra cum ne-o închipuiam în trecut“.

Am reprodus aceste rânduri pentru a arăta cu câtă greutate chiar experiența plătită atât de scump, cu viața și sângele a sute de mii de fii ai noștri, poate să învingă, rutina, și pentru a face să se vadă câtă pregătire specială și câtă dreaptă judecată trebuie să aivă cei cari își ieau greaua sarcină de a întocmi **Istoria Artei Războiului**.

Incheere.

Incheind aci schițarea studiului Istoriei Militare, am voit să arăt și însemnătatea și greutatea acestui studiu. Dar, pentru noi, Românii, Istoria Militară a Țării nu are numai un interes științific. Cercetarea trecutului nostru militar este o mare datorie, fiindcă e singurul în stare să ne întrețină dragostea pentru pământul acestei țări, udat și frământat de veacuri întregi cu sângele și sudoarea celor cari ne au lăsat-o moștenire, să ne mărească încrederea în virtuțile poporului nostru, să lege trecutul atât de sbruciumat, atât de viforos cu suferințele și jertfele zilei de azi și să ne facă a ave încredere în ziua de mâni, care va fi mai senină și mai caldă pentru țară și neamul nostru.

Pentru om viața e scurtă, și zilele trec fără să se asa-

mene. Pentru popoare însă viața e lungă, anii și veacurile trec, dar istoria lor se repetă. Națiunile pline de viață, cu un trecut glorios, sprijinit neconținut pe jertfe și pe luptă încordată, nu pot pierde nici odată speranța în viitor. Din când în când cumpăna s'apleacă, și ele trec prin vremuri grele, dar nu mult și cumpăna se așază iar, și zilele bune vin de le răsplătesc suferințele și jertfele ce au făcut.

Armata Țării, care întruchipează întregul popor român, trebuie să-și cunoască trecutul, pentru a-și face din el biblia eredinței și călăuza datoriei.

La noi, până azi, nu s'a făcut nimic pentru a desgrota trecutul nostru militar și a-l curăța de tot ce e închipuit, ori prefăcut. Nu s'a făcut nimic ca să se descopere și să cerceteze documentele cari vorbesc de luptele purtate de glorioșii noștri domnitori și căpitani, și să se adune materialul trebuincios Istoriei Militare. Nici chiar războiul pentru nea-tárnarea României nu s'a scris până astăzi pe temeiul documentelor autentice, cari se găsesc, dacă nu cumva se vor fi destrus și răsipit, în arhivele Statului-Major și ale Ministerului de Războiu. Nu s'a făcut nimic ca să se cerceteze câmpurile de bătaie și rămășițele vechilor cetăți și cetă-tui, presărate în toată țara, și să se adune material pentru un muzeu militar.

A venit și ultimul războiu, în care armata țării, cea mai mare din câte au rădicat vreodată Țările Române, a luptat cu glorie, a înfruntat toate greutățile și suferințele și a arătat lumii întregi calitățile neasemănate ale rasei sale. Se cade oare a lăsa ca și urmele lui să se peardă, sau să se răsipească? Căci, nu trebuie să uităm că nevoele vieții de astăzi și sporirea populațiunii fac ca urmele lăsate de războiu pe pământ să se steargă mai curând decât cele din trecut.

Datorăm Armatei și Poporului Istoria trecutului nostru militar, și de aceea, ca încheere, vin să fac următoarea propunere, a cărei realizare o cer cu stăruință celor cari o pot face.

Propun să se creeze la Școala Superioară de Răsboiu un „curs liber“ de **Istoria Generală și de Istoria Țării**, în cadrul cărora să se schițeze mai mult Istoria Militară. Acest curs va fi urmat de elevii școlii și de ofițerii cari au anumite aptitudini pentru studiul Istoriei.

Să se creeze pe lângă Marele Stat-Major o **Secțiune de Istorie și de Geografie a Armatei**. Aceste secțiuni să se anexeze Serviciul Geografic al Armatei și Muzeul Militar, care urmează să se înființeze. Scopul ei va fi: să cerceteze documentele, să facă investigațiuni și săpături pentru a aduna materialul necesar alcătuirii Istoriei Militare și Muzeului Militar; și să formeze un mănunchiu de specialiști, militari sau civili, inițiați în tehnica cercetărilor istorice.

În fine să se institueze o „Comisiune“, compusă din membri ai Academiei Române, profesori universitari, foști sau actuali profesori ai Școlii Superioare de Răsboiu, Șeful Secțiunii de Istorie și de Geografie a Armatei, șeful Serviciului geografic militar, un delegat al Arhivei Naționale, un delegat al Societății Geografice Române și Ofițeri specialiști. Această Comisiune, fiind „un organ consultativ și de execuțiune“, va avea în sarcina ei: stabilirea programului de lucru anual, executarea studiilor și cercetărilor pe teren, în arhive și în biblioteci; și va da personalul necesar Secțiunii Istorice dela Marele Stat-Major pentru formarea specialiștilor.

Secțiunea de Istorie și de Geografie va publica un „Buletin Istorice“ lunar, care va forma „Partea a 2-a a Buletinului Marelui Stat-Major.

Fevruar, 1918, București.

III

RĂSBOIUL ȘI DOCTRINA LUI

Răsboiul Viitor

I. — RĂSBOAELE INTRE POPOARE VOR CONTINUA

Răsboiul care s'a sfârșit a deschis seria răsboaelor dintre grupurile de popoare. Scopul urmărit, sau la care s'a ajuns, a fost stăpânirea drumurilor mărilor și oceanelor. Aceasta e o nouă evoluțiune politică a răsboaelor. În curând alta îi va urma: răsboiul dintre rase și dintre continente.

Asemeni răsboae nu mai pot fi ca altă dată simple conflicte între state, a căror rezolvire era lăsată în sama armatelor, ci conflicte între națiuni, pentru rezolvirea căroră va trebui să se rădice întreaga populațiune a statelor beligerante în stare de a lupta, sau de a ajuta conducerea răsboiului.

Dacă prin revoluțiune internă se înțelege conflictul armat dintre stările sociale, care la un moment dat desparte o țară în tabere potrivnice, răsboiul sub noua lui formă e o adevărată revoluțiune a națiunilor, în care un întreg popor, sau grup de popoare, se rădică în contra altui popor, sau grup de popoare.

Care e rezultatul unei revoluțiuni interne? Așezarea unei noi rândueli sociale. Dar, acest rezultat nu vine

deodată, ci însemnează numai începutul așezării ei. Revoluțiunea nu a făcut decât să provoace acest început și să-i zorească realizarea, care se va face cu greu și pe cale evolutivă. Care poate fi rezultatul unei revoluțiuni a națiunilor? Acela de a provoca așezarea unei noi grupări a popoarelor și refacerea dreptului ginților. Lucrul așezării noiei stări a popoarelor nu-l săvârșește războiul. El numai îl începe. Săvârșirea lui cere timp și mijloace. Și nu se face decât după ce războiul a încetat și pe cale de evoluțiune internă și internațională.

Războiul care s'a sfârșit va crea de sigur o lume nouă, dar această lume nu se va așeza statornic decât prin lucrul îndelungat al timpului și al omului. Și ca acest lucru să se desăvârșească trebuie liniște înlăuntrul țăriilor și pace în afară.

Astăzi pacea e garată? Așa se zice. Eu însă nu-i văd garanția. Neutralitatea și inviolabilitatea Belgiei nu fusese oare garantate de Conferința celor cinci Mari Puteri europene în 1830, și totuși în 1914 Belgia a fost siluită chiar de una din aceste puteri? La sfârșitul veacului al 19-lea oare popoarele, la chemarea Țarului Neculae II, nu s'au strâns împrejurul tribunalului Națiunilor dela Haga, creațiune naivă a unor generoși visători, din cari unii au plătit cu viața lor iluziunea unui vis, care nu a putut împedea nici războiul ruso-japonez, nici marele proces balcanic, nici marele cataclism al bătrânei Europe? Dar astăzi nu avem, sau nu vom avea oare, **Liga Popoarelor**, menită să judece nu numai cu codul, ci și cu arma,, litigiile dintre națiuni?

Nu. Nici Tribunalul Națiunilor nu a putut opri războaiele dela începutul acestui veac, nici Liga Popoarelor nu va putea împedea războaiele viitoare, după cum foarte bine a spus-o prezidentul Wilson, „căci nimie în lume nu le poate împedea“.

Războiul dintre popoare nu s'a sfârșit. El va dăinui până când ultima păreche de oameni va dispărea de pe această planetă. Și nu poate fi altfel. De când societatea omenească s'a zămislit, și sunt mii de ani de atunci, există judecători cari judecă conflictele dintre oameni, delictele și crimele săvârșite de ei, și există și sancțiuni pentru aceste. Oare vede cineva în ce veac se vor desființa tribunalele și se vor dărâma închisorile? Și dacă într'o țară, unde locuiește o colectivitate de oameni de același sânge, cu același trecut și aspirațiuni, conflictele dintre indivizi nu au putut fi suprimate în cursul miilor de ani, câte veacuri ar trebui oare să treacă, admitând că visul se va prefăce în adevărat, până când conflictele dintre națiuni vor înceta, admitând că Liga Popoarelor prin mijloacele ei persuasive și represive va lucra ca să atingă această țintă?

Nu văd când. Cât timp omul-individ va fi frământat de patimele, cu cari l'a înzestrat firea, atâta timp și colectivitatea omenească va însuma în ea aceleași patime. Cât timp omul va fi „homo hominis lupus“ și popoarele se vor mânca între ele ca lupii: „populus populi lupus“.

Credința mea e că în viitor războaiele mari vor fi mai dese decât în trecut. Când războaiele se făceau numai pe pământul țapăn, conflictele se regulau în principiu numai de popoarele limitrofe ale căror interese se atingeau, căci ele nu puteau găsi aliați decât în popoarele vecine. Astăzi apa și aerul leagă popoarele între ele peste granițele terestre. Rolul Mărilor a crescut din veac în veac potrivit cu progresele înfăptuite de industria navală; prin căile lor se pot concentra forțele întregelor continente în luptele dintre popoare. Iar căile aerului, nelimitate de nici un obstacol, vor putea duce, din orice țară și pe orice teatru de operațiuni, ajutoare de oameni și material de războiu. Căutarea aliaților nu va mai fi mâne limitată de spațiu și de oceane.

Dar conflictele dintre popoare nu vor mai fi mărginite de timpul dela declararea războiului până la încheierea păcii. Conflictele vor fi permanente, căci ele vor fi stimulate de factorii economici, cari au dobândit o influență hotărâtoare în viața popoarelor. Un popor nu e vulnerabil numai pe granițele lui, ci și în comerțul și în creditul său. Războiul se face cu marfă și cu bani, lucruri mișcătoare cari se concentrează dela un capăt al pământului până la antipodul său, în mânele unei coalițiuni.

Dacă e așa, prin ce convulsii va trebui să treacă omenirea până să ajungă a așeza o ligă a popoarelor, căreia să i se supună și cele mari și cele mici; și apoi, având o asemenea ligă, cu cât popoarele vor fi mai legate de ea, cu atât conflictele vor fi mai violente, când legătura se va rupe. Căldarea plesnește când nu are o supapă de siguranță, prin care să scape aburii condensati.

Pacea presupune interese distincte pentru ca orice conflict internațional să poată lăsa afară din valurile lui o largă majoritate de popoare (martori) cari să poată judeca litigiul dintre popoarele beligerante (ex. 1877—78). Ea cere deci fracționarea umanității într'un mare număr de popoare, libere ca să-și exprime o opinie, destul de tari pentru a o sprijini destul de unite pentru a-și grupa acțiunea. Cum se găsesc astăzi popoarele? Aproape toate au fost cuprinse de valurile războiului și sunt grupate prin voința celor mai tari, în puteri mari (cu interese nelimitate) și în puteri mici (cu interese limitate). Mai mult încă, interesele puterilor mari se ating și ele reciproce. Toate aceste conflicte de interese împiedică unirea, nu garantează deopotrivă tuturor libertatea și nu le dă destulă tărie pentru a-și grupa acțiunea lor. Și așa se face că astăzi, și învingșii și învingătorii și puținii neutri, sunt solicitați de interese opuse, de forțe centrifuge. Pacea deci nu poate fi asigurată.

Dar oare nu se poate găsi nici un mijloc pentru a face, cel puțin, războaiele mai rari?

Desigur că sistemul arbitrajului e ceva, dar minuni să nu ne șteptăm dela el. Să cerem numai ce ne va pute da și să nu abuzăm de marginele folosului lui, cum vor unii să facă. Astfel Liga Popoarelor a admis suprimarea industriei războiului. Cunoscutul scriitor englez, d. M. H. G. Wels, dela care a plecat ideea creării acestei ligi, propusese oprirea comerțului materialului de războiu: să nu se mai cumpere, să nu se mai vândă, nici vase de războiu, nici tunuri, nici mașini de războiu, nici arme; toate manufacturele de material de războiu să treacă în mânele Statului. Congresul dela Paris a admis acest regim. Ei și? Statul devine proprietar. Cine va suporta despăgubirea acționarilor și apoi întreținerea și funcționarea stabilimentelor industriale militare? Contribuabilii? Această sarcină permanentă în schimbul cării nu li se dă nimic, nu va fi ea mai grea decât cea de până astăzi, care-și găsea ușurarea în libertatea comerțului? Desigur că da. Și Statul devenit fabricant de materiale de războiu în locul lui Krupp, lui Armstrong, lui Schneider,...., se va face, la rândul său, furnisorul pe față, sau clandestin, al micilor State, lipsite de industria militară, de cari îl leagă interese comune, căci interesele vitale ale popoarelor nu se îngădese prin restricțiuni diplomatice, prin tractate de pace, ci își continuă drumul croit fiecărui de firea și de conștiința sa națională.

Restricțiunile impuse Prusiei prin tractatul de la Tilsit (1807) nu au împedit-o de a-și continua lucrul început de Frederic al II-lea. Ceeace a fost panslavismul, pangermanismul, și irredentismul italian, va fi continuat de panamericanismul de mâne; ceeace a fost militarismul de eri, va fi, și va continua să fie, navalismul de mâne.

Să lăsăm dar deoparte închipuirile primejdioase. Dacă nu noi, urmașii noștri vor vedea din nou războiul, mult mai mare, mult mai crâncen. Noi însă trebuie să-l pregătim.

Care va fi forma lui evolutivă?

II. — PREGĂTIREA RĂZBOIULUI PRIN PREGĂTIREA FORTELOR MORALE ALE POPORULUI

Războiul trecut, născut din interese limitate, cari în ultima analiză pot fi definite prin interesele de expansiune și economice pangermaniste și anglo-saxone, în jurul căroră puterea împrejurărilor, sau instinctul conservării, a împins pe alte popoare, va fi prototipul războaelor viitoare, dar poate cu un cadru mult mai mare. Ele vor naște din lupta dintr două principii de interes general, sau drept zicând de interese materiale, și nu se vor desprinde lesne, ci numai atunci când acțiunea brutală va fi „ultima ratio“; dar atunci nu numai învinșii vor trebui plânși dar, de o potrivă, și învingătorii. Și atunci războiul va deveni o criză generală a umanității, căci armele noi de luptă, căci necesitățile războiului vor fi mult mai crâncene și mult mai inexorabile.

Pentru a duce în spinare un asemea războiu, jocul forțelor morale ale popoarelor va fi mai mare. În războaiele trecute ele aveau un rol mult mai limitat și se raportau mai mult la armată. Națiunea nu avea nevoie să-și încordeze atâta sufletul ca să suporte un războiu, și de aceea cântăreții popoarelor când prindeau un gest ca al mamei Gracchilor, ca a lui Manliu, ca al mamei lui Ștefan cel Mare, îl celebrau și-l cântau pe toate tonurile. Atunci facultățile morale puse în joc erau mai puțin numeroase și mai apropiate de reacțiunile instinctive; ele

erau pârghia care mișca voința luptătorului, dar nu erau chemate să intervină decât la intervale rari și în acte de scurtă durată. Astăzi aceste facultăți trebuiesc altfel cultivate, printr'o cultură întinsă și intensivă; ele trebuiesc să devină mult mai abstracte, mult mai subtile, căci prin lucrul lor se creează conștiința întregului popor, care cuprinde în masa lui pe luptători și pe neluptători, pe bărbați și pe femei. În timpurile de astăzi, spune mareșalul Foch, ale războaelor naționale și ale soldaților cetățeni, trebuie să desvoltăm, înainte de războiu, iubirea de patrie în sufletul luptătorului. Aceasta nu se face în ziua primejdiei. Ea e zămislită de trecutul și de nevoile națiunii, de dragostea cetățanului pentru pământul țării sale. Acest sentiment trebuie întărit în timpul păcii.

Pentru a fi siguri de victorie trebuie să căutăm a o câștiga mai întâi pe teatrul de operațiuni nematerial, care se numește „opiniunea publică“. Forța morală — opiniunea publică — a unui popor se dobândește prin încrederea ce vom face să aivă în puterea și destoinicia armatei țării și în dreptatea cauzei sale. Când ambele vor fi dobândite, când conștiința națională va fi așezată, când încrederea în conducătorii țării, în armată și în conducătorii ei va fi devenit crezul poporului, **victoria morală** va fi dobândită, și atunci, pe ea vom sprijini toate actele războiului menite să ne ducă la **victoria materială**.

Dar actele războiului nu se săvârșesc numai pe frontul de operațiuni, ci și înapoia lui, pe tot cuprinsul țării, și abnegațiunea și sacrificiile ce se vor cere, și celor de pe front și celor dinapoi, sunt tot atât de mari și nu pot fi dobândite decât prin încrederea forțelor morale.

S'a crezut de mulți — și printre cei mulți am fost și eu — că civilizațiunea cu bunul ei traiu, cu tot ce ne pune la dispozițiune pentru a micșura greutatea vieții și a ne

face să ținem la ea, înmoaie curajul civic și slăbește avântul luptătorului. Așa a fost cât timp forțele morale ale popoarelor nu erau cultivate, ci lăsate în păragină. Războiul din urmă a făcut să cadă această legendă, căci nici odată istoria nu a putu să înregistreze atâtea acte de eroism civic și militar ca în acești șase ani din urmă. Educațiunea dobândită în societate, cultura minții și a sufletului, întreținerea sănătății fizice, au desvoltat în toate țările civilizate, cari au dus războiul, forțele morale ale poporului și au dovedit că împotriva popoarelor civilizate nu pot lupta decât popoarele civilizate. Și ceea ce mă întărește în afirmațiunea ce fac e că tot timpul cât drama s'a petrecut actorii ei erau anonimi. Cei cari se jertfeau știau bine că eroismul lor nu va fi nici odată, sau foarte târziu, cunoscut de ființele scumpe, pe cari poate nu mai aveau să le vadă. Armatele anonime, conducătorii trupelor anonimi, eroii anonimi. Armatele se bat pentru țară, dar unde se bate fiecare, din ce trupe sunt compuse, nu se știe. Se va ști mai târziu. Interesele pentru cari luptătorii se bat și se jertfesc, sunt prea mari pentru ca ambițiunile personale să-și găsească locul în jertfa colectivă.

Luptele, cari țin săptămâni întregi pe aceeași frântură a frontului, nu mai au strălucirea luptelor de o zi, sau două, de mai înainte. Comandantul încunjurat de un stat-major strălucit nu mai privește călare, cu ochianul în mână, desfășurarea bătăliei, nici nu mai are gestul din care țâșnește geniul prințator al victoriei. Altă dată comandantul putea fi în acelaș timp și ilustru căpitan și mare erou. Astăzi el e capul unei grele întreprinderi, pe care o conduce din postul său cu harta în mână și cu telefonul la ureche. Nici filmul cinematografic, nici penelul unui Meissonier, unui Détaillé, nu-l pot prinde în învălmășala luptei ca să-i illustreze virtuțile ostășești. El nu mai

poate fi un erou. Singura lui virtute stă în curajul răspunderii și în voința neclintită de a învinge voința adversarului. Și acest curaj și această voință nu trebuie să-l părăsească săptămâni întregi, până când bătălia a încetat sau s'a strămutat pe alt centru de gravitate al imensului front de operațiuni. Acesta nu e un act de eroism, ci o simplă manifestare a unei virtuți civice pusă în serviciul patriei.

Eroismul astăzi nu e individual, ci aparține colectivității. Acolo trebuie căutat, și ca atare, cei cari-l caută, îl pot găsi pe frontul de operațiuni ca și înapoia lui, căci sunt sacrificii tot atât de greu de realizat ca și sacrificiul vieții: e sacrificiul pasiunilor, deprinderilor, preferințelor, sentimentului părintesc. De pildă: unirea sfântă a partidelor politice când patria e în primejdie, în Franța și în Belgia; stingerea revoluțiunei din Irlanda, când Anglia a intrat în războiu; încetarea anti-militarismului în Franța, când ulanii germani i-au atins granița; socialiștii germani cari au dat puterii militare concursul lor necondiționat până la încheierea războiului; lucrătorii din stabilimentele militare cari au lucrat fără tihnă și odihnă ca să dea armatei cele de folos, fără să aivă cel puțin asigurată hrana de toate zilele, părinții cari și-au înrolat copii înainte de a avea vrâsta legiuită și i-au trimis la jertfă... Toate aceste colectivități dinapoia frontului de operațiuni, ca și cele de pe front, săvârșesc acte de adevărat eroism, și mormintele celor cari cad jertfă a datoriei sunt toate morminte de eroi.

III. — PREGATIREA MATERIALA A RĂZBOIULUI ȘI URMĂRILE EI

Cei cari prorocise la începutul acestui veac că războiele vor fi de scurtă durată, s'au dovedit prooroci mincinoși. Războiul astăzi se întemeiază, în afară de factorul

moral, pe trei factori materiali: numărul, materialul și terenul. Cât timp cei doi dintâi nu au scăzut sub o anumită măsură, terenul se poate păstra cu înlesnire. Puterea actuală a defensivei e și va rămâne adevărata cauză a duratei lungi a războiului. Ea permite să păstrăm cu pământul patriei, toate mijloacele de acțiune cari se găsesc pe el și să reînouesc. Spunând aceasta, rămâne bine înțeles că mă gândesc la un „războiu normal“, pregătit și condus după toate regulile științei militare, nu la un războiu cum a fost al nostru din toamna anului 1916.

Războaiele scurte vor fi numai acolo unde frontul simte cea mai mică inegalitate de forțe, unde cel mai slab cedează lesne presiunii și se dă înapoi fără nici o măsură. În lupta dintre tun și adăpost, când războiul e normal, după alternative opuse, mai totdeauna echilibrul s'a restabilit. Restabilirea echilibrului însemnează triumful defensivei, care face războiul interminabil. Cel mai mare exemplu ceni-l dă istoria războaielor e lupta dintre tun și adăpost din Septembrie 1914 până în August 1918 pe frontul de Vest : după fiecare bătălie care ținea săptămâni și chiar luni întregi, echilibrul se restabilea, defensiva triumfa, și războiul s'a prelungit astfel an cu an până când... până când cei doi factori materiali, numărul și materialul, au scăzut la unul din adversari sub toleranța înaximă. Războaiele viitoare vor fi deci lungi și vor avea următoarea caracteristică: imobilizarea și defensiva vor ține un loc mult mai mare decât mișcarea și ofensiva.

Triumful tunului asupra adăpostului însemnează triumful ofensivei, adică ruperea echilibrului dintre ofensivă și defensivă, și sfârșitul războiului. Pentru ca războiul să fie de scurtă durată trebuie ca acest echilibru să fie la început nestabil, adică disproporțiunea dintre armatele beligerante să fie prea mare. Aceasta însemnează că

unul din adversari a intrat în războiu cu o armată nepregătită și în vădită disproporțiune numerică și materială față cu adversara sa.

Ce însemnează pregătirea materială a unui războiu ?

Forța militară se alimentează și se întreține de Națiune. Toate activitățile pacifice își găsesc corespondentele lor în războiu: Producțiunea și industria alimentară cu personalul său: agricultorii, plugarii, brutarii, crescătorii de vite, vécarii, ciobanii, măcelarii, fabricanții de conserve, bucătării, pescarii și fabricanții de conserve; Industria îmbrăcăminteii: croitorii, cismarii, cojocarii, curelarii; Industria tehnică: inginerii, mecanicii, ferarii, caretașii, rotarii, stolerii, lemnarii, zidarii, electricianii, himiști, telegrafisții, fotografi, lucrătorii tipografi, etc.; Sănătatea publică: medicii, dentiștii, farmaciștii, bărbierii, băeășii etc.; Miniștrii cultului cu personalul ajutător; Personalul cultural: profesori, scriitori, ziarisți...; Personalul justiției: magistrați și avocați... Toți devin auxiliarii armatei în războiu și o ajută ca să-și facă datoria și să-și mențină efectivul și moralul neatins. Lucrul lor e folositor și nu se poate înlătura și cu cât instrumentele războiului se înmulțesc și se perfecționează, cu cât războiul devine mai crâncen, cu cât drumul la victorie e mai lung și impune jertfe mai mari, cu atât aceștia, cari reprezintă munca unei întregi țări, trebuie să-și încordeze mai mult puterile pentru a da armatei tot ce-i folosește ca să trăiască și să lupte.

În adevăr, astăzi războiul absoarbe toate forțele vii ale unei țări. În războiul trecut țările beligerante chemase supt arme, până în 1916, 30 milioane de oameni. Câți au mai fost chemați de atunci până la sfârșitul războiului nu se știe încă, cu precizie. Dar, ori cât de mulți ar fi, aceste milioane nu reprezintă decât o parte din forțele vii ale beligeranților.

Altă dată când armatele erau mici și războaiele mai ușoare, armata era în stare să facă ea însăși față nevoilor ei cu personalul său militar. Astăzi nu mai e așa. Astăzi atâtea servicii publice sunt militarizate în timpul războiului și muncesc aproape numai pentru armată. Mai întâiu, căile ferate ale Statului și private, apoi serviciile de navigațiune fluvială și maritimă, serviciul sanitar civil cu toate societățile private aferente, stabilimentele statului și private pentru fabricarea materialului de războiu. Toate aceste mobilizează o adevărată armată de specialiști, lucrători și funcționari. În Anglia, d. Lloyd George a trebuit să organizeze printr'o recrutare intensivă „Armata Industrială“, și astfel, alături de „Serviciul militar obligator până la 40 ani, el a creat „Serviciul Industrial obligator“. Franța, când a intrat în războiu, nu avea organizat acest serviciu pentru fabricarea materialului de războiu. Și când s'a constatat lipsa organizării și urmările ei funeste, a trebuit să se aducă de pe front lucrătorii de meserie, producând prin aceasta goluri în rândurile luptătorilor și o dezordine inevitabilă. Războiul acum a probat că în industriile indispensabile armatei directorii de uzine și de fabrici, inginerii, contra-maestrii, lucrătorii specialiști, etc., sunt mai folositori în exercițiul specialității lor decât pe frontul de luptă; și de aceea toți aceștia, ca și personalul căilor-ferate, trebuie mobilizați și întrebuințați după specialitățile lor, căci războaiele viitoare vor fi mai mult chiar decât cel trecut „războaie de material“.

La mobilizare, rechiziționarea trăsurilor, cailor, automobilelor, aeroplanelor, etc., trebuie dublată de o rechiziționare pe loc a stabilimentelor apte pentru fabricațiunile utile armatei, cu obligațiunea chiar pentru producători și comercianți de a le mări producțiunea. Agricultorii și

industria alimentară vor fi puși supt acelaș regim, cu obligațiunea pentru Stat de a le da materiile prime și mijloace cu cari să întrețină producțiunea.

Ajungând aci, o constatare avem de făcut: războiul astăzi absoarbe aproape în întregul lor libertățile individuale. Pentru a pute suporta mai lesne acest regim de servitute morală și materială e de mare trebuință ca întregul popor al unei țări să știe că regimul există și că existența patriei îl impune tuturor fiilor ei deopotrivă.

Războiul impune regulamentul traiului: raționarea hranei și a luminei, compozițiunea regulamentară a pânei, consumarea carnei redusă la o zi sau două pe săptămână, interzicerea de a hrăni animalele cu anumite alimente; confiscarea temporală de Stat sau de Comună a pământului sau a stabilimentelor cari nu sunt bine exploatate pentru a le garanta o producțiune normală; rădicarea procentului de extragere a făinei din grâu (77 la sută) și interzicerea de a scoate din grâu altceva decât făină integrală și tărâțe; interzicerea de a întrebuința făina decât pentru fabricarea pânei, care va fi de o singură calitate; interzicerea de a vinde aceleași persoane decât o cantitate determinată de marfă. Toate aceste restricțiuni nu urmăresc alt scop decât împedecarea răsipei, acaparării și imobilizării producțiunii.

Războiul reduce mult dreptul proprietății și libertății: rechizițiunile, devastările (în zonele ocupate de vrăjmaș, sau pe frontul de operațiuni); corvadele impuse de vrăjmaș, sau cerute de autoritatea militară în interesul apărării teritoriului. Populațiunea din teritoriul ocupat de vrăjmaș și din zona operațiunilor are să sufere mult din cauza acestor sarcine. Populațiunea indigenă din zona de opera-

țiuni, cuprinsă în acțiunea militară, îndură aceleași suferințe ca și soldații cu cari sunt ținuți să colaboreze.

Spionajul înainte și în timpul războiului, în țara inamică și în țara noastră, contribuie și el la reducerea libertății individuale. Regimul cărților de identitate, supravegherea străinilor și persoanelor suspecte, supravegherea corespondenței poștale în timpul războiului, nu pot fi suportate decât cu multă greutate de un popor deprins cu libertatea.

Pentru a le suporta se cere: întâi, a da o solidă educație cetățenească și patriotică întregii populațiuni, bărbătească și femească, a țării; al doilea, o organizare completă, din timp de pace, a serviciilor și un personal format, cult și cinstit.

Aceste fiind îndatoririle oricărui cetățean, trebuie ca din ele să isvorască pentru el și drepturi; și cel dintâi drept e că orice cetățean, victimă a războiului, să aibă o compensațiune după războiu. Deci, devastările produse de armate vor trebui considerate ca toate rechizițiunile cari nu sunt gratuite, iar populațiunea țării care nu a suferit greutatea războiului va trebui pusă la contribuțiune în folosul celei care a suferit.

Războiul având nevoie de concursul tuturilor, acolo unde brațele bărbătești vor lipsi le vor ține locul brațele femești. În Anglia femeele, în special sufragetele, au fost deprinse în timpul războiului, cu oarecari servicii militare de către instructorii militari. După o instrucțiune solidă ele au fost aduse la Hâvre, în companii de câte 500, și întrebuințate înapoia frontului englez pentru a înlocui pe semnalizatori, telefonști, telegrafști, ștafete, vagmiștri, automobiliști, brancardieri, etc. Ele au dovedit că patriotismul și munca fără răgaz nu sunt apanajul numai al bărbaților.

Ceeace s'a făcut în timpul războiului trebuie să se regulamenteze și să se pregătească în timp de pace. Astăzi femeea are, sau va avea, aceleași drepturi cetățenești ca și bărbatul; se cade dar ea și datoriile să le împartă cu bărbatul.

IV. — INFLUENȚA MIJLOACELOR MATERIALE ASUPRA VIITORULUI RASBOIU

Nimic nou în mijloacele de luptă ale armatelor pe pământ, dar multe din ele și-au schimbat fața. Săgeata, pe care nu o mai vedeam decât în muzeele militare și la popoarele sălbatice, a reapărut astăzi pe câmpul de bătaie, dar nu aruncată de arcașii de pe pământ ci din văzduh de avioane. Cavaleria există încă, dar pare a lăsa pe sama altora ceeace singură făcea într'o vreme: bicicletele și motocicletele, automobilele de războiu, baloanele captive, dirigiabilele, avioanele, au devenit adevărate instrumente de recunoașteri strategice și tactice, pe cari Cavaleria nu le mai poate executa decât într'o măsură cu totul restrânsă. Năvala, penultima scenă a ultimului act din tragedia bătăliei, nu o mai dă Cavaleria, și nici Infanteria singură, eum o făcea înainte și în primii ani ai războiului trecut, ci carele de asalt (eurasatele terestre), cari singure mai pot deschide astăzi coloanelor de infanterie drumul până și chiar dincolo de liniile de luptă ale vrăjmașului. Dar nici aceste nu sunt noi pe lumea asta. Elefanții lui Pyrrus sunt înaintașii lor. Artileria de astăzi ș-a amintit de catapultele milenare și a scos din depozitele Arsenalului arancătoarele de bombe. Calibrele de 37 mm. ale lui von Sauer și Schumann, și de 75 mm. al tunului de câmp de până ieri, au mers tot spre mai mare până când au ajuns la 420 mm. și chiar la 520 mm. Bătaia tunului, dela 100 și

200 stânjeni de acum trei sute de ani, s'a urcat în războiul trecut până la 120 km., iar astăzi se vorbește în Franța de un tun care-și va trimite **bertele** până la 240 km. Dar focul grecesc, care ardea vasele pe apă nu a apărut din nou, pe uscat, supt formă mai grozavă, ca să ardă pe luptători?

Nimic nu e nou, dar totul se'noește. Mijloacele de luptă pe uscat sunt aceleași, dar câtă deosebire între ce au fost și ce sunt astăzi! Aceeași deosebire e și în organizarea armatelor. O armată de 100.000 oameni a lui Napoleon se deosăbește de o armată de astăzi, care ar avea același efectiv, cum s'ar deosăbi o corabie turcească de un transatlantic. Dar ce să vorbim de o armată? Să ne uităm la o companie de infanterie: ea e astăzi o colectivitate de atâtea specialități, cari-și dau mâna ca să o facă să se miște, să se apere și să atace. Dar o baterie de artilerie în luptă nu e oare un adevărat atelier tehnic, în care soldații, ca și fiecare gradat, sunt niște adevărați lucrători specialiști, conduși de căpitan, șeful atelierului de luptă.

Și lupta s'a prefăcut în spațiu și în timp. În războiul din 1866, cele două armate potrivnice, germană și austriacă, s'au desfășurat la Königgrätz pe un front de operațiuni de 40 kilometri; fiecare din ele număra 220—250 mii oameni și avea 700—750 guri de foc. Lumea se aștepta să vadă un duel crâncen între aceste mari armate, cari nu mai apăruse pe același câmp de operațiuni de când cu războaiele marelui Napoleon dela începutul veacului al 19-lea. Bătălia însă nu a ținut decât câteva ore, nu a luptat decât o parte din cele două armate, și armata austriacă s'a retras și războiul s'a încheiat. În războiul dintre popoare armatele potrivnice s'au desfășurat pe fronturi de operațiuni de sute și de mii de kilometri, iar marile bătălii s'au dat pe sectoare a căror întindere a ajuns până la 300 km.: Contra-ofensiva strategică a lui Joffre dela Marna s'a în-

tins pe un front de 300 km., între Paris și Verdun (Sept. 1914), pe care au luptat de fiecare parte aproape 1 milion de oameni. Ele toate au fost caracterizate prin întinderea frontului, prin marea număr de trupe întrebuintate, prin marea durată a operațiunilor, și prin natura luptelor, cari se dădeau pe pământ, supt pământ și în aer. La ofensiva din Galiția a armatei germane a lui Mackensen (1915) au luptat pe un front de 20 km. 400 mii germani cu 1500 guri de foc. La Verdun, (Februar 1916) Germanii au pus în baterie pe un front de 50 km. 4000 guri de foc. La 21 Mart 1918 Germanii au atacat cu 42 diviziuni sectorul englez de 80 km., între La Fére și Fontaine-les Croisilles, apărat de 17 diviziuni engleze. Ofensiva armatelor aliate din vara anului 1918 începe în sectorul Soissons-Château Thierry-Reims, pe o lungime de 100 km., durează dela 18 Iuliu până la 5 August, și ieau parte la ea 4 armate franco-americane.

Invățămintele ce putem trage din războiul trecut sunt că, în viitoarele războaie dintre popoare, în fața unui vrăjmaș puternic și rezistent va trebui, pentru a asigura reușita unei ofensive o massă de aproape un milion și câteva mii de guri de foc. O asemenea massă însă, cu greu se va pute concentra înainte de ziua destinată ofensivei înapoia sectorului ales pentru atac, din cauza greutăților tehnice și de traiu. Grație însă mijloacelor de transport de cari dispun astăzi, și vor dispune în viitor armatele, concentrarea în spațiu se va înlocui prin concentrarea în timp. Grație lor, manevrele strategice cu masse mari de trupe au devenit mult mai ușoare decât manevrele micelor masse din timpul lui Napoleon și chiar din a doa jumătate a veacului trecut. Ele ne permit încă să deslocăm de pe un front, în câteva săptămâni și chiar în câteva zile, trupe numeroase pentru a crea noue fronturi de opera-

țiuni, sau pentru a strămuta marile operațiuni de pe un front pe altul depărtat la sute și chiar la mii de kilometri, sau dintr'un sector într'altul. Cine nu-și amintește iuțala cu care Francezii și-au creat frontul de Nord la sfârșitul lui August 1914, pe care o greșală neertată a Marelui-Stat Major îl lăsase aproape fără apărare? Cine nu-și amintește de marea deslocare de trupe făcută de Germani de pe teatrul de operațiuni de Vest în cel de Est în Prusia Orientală, la începutul războiului, când valatucul rus amenința să strivească armatele germane și austriace din Prusia Orientală și din Galiția? Dar cine dintre noi nu-și amintește graba cu care Marele Cartier German a improvizat armata lui Falkenhayn și a concentrat-o pe Mureș, atunci când armata noastră a schițat acea imprudentă invaziune în Transilvania, fără plan, fără conducere unitară, fără legătură strategică pe front, fără rezervă strategică și fără protecțiune la spate?

Și cecece a fost va fi cu mult întrecut. Transporturile moderne vor realiza concentrările succesive cu o astfel de rapezițiune încât să poată înlocui concentrările simultane. Armatele vor sosi pe frontul unde se petrece evenimentul, provocat de vrăjmaș sau de noi, în valuri strategice sau, tactice, pentru a crea rezerve puternice acolo unde trebuie, sau pentru a înlocui trupele oboșite, sau decimate de lupte. Mișcărilor aceste se vor pute regula cu precizie cronometrică.

La începutul marelui războiu desfășurarea armatelor a fost aproape uniformă și în cordon. Neisbânda armatei germane la Marna se datorește acestei desfășurări lineare. În viitoarele războaie, concentrarea strategică în timp va da loc la acumularea trupelor în adâncime și va face posibilă concentrarea tactică a trupelor în sectorul unde se pregătește evenimentul. Deja din anul 1915 a început îngroșarea frontului de operațiuni.

Această posibilitate a concentrării în timp e foarte favorabilă defensivei, după cum i-e favorabilă și organizarea defensivă a frontului. Până acum ceea ce făcea defensivă slabă era că, neștiind în ce sector va fi atacat frontul, nu știa unde să-și țină rezervele pentru a face față unei isbiri eventuale, așa că mai totdeauna vrăjmașul o surprindea slabă în punctul unde o ataca. În viitor aceasta nu se va mai întâmpla.

Acum rămâne să vedem mijloacele de cari războaiele viitoare vor dispune pentru a realiza în timp aceste concentrări fulgerătoare, cari vor permite unei armate să dea loviturile, pe cari un geniu militar ca Napoleon le pregătea și executa cu toată măiestria ca să provoace evenimentul final: victoria.

În războiul care s'a sfârșit, instrumentele de transport au luat dela început o importanță covârșitoare, care nu a făcut decât să crească până la sfârșitul lui.

Azi pentru a transporta dela un loc la altul un corp de armată ne trebuie mai mult de 100 trenuri, cari se mișcă cu o înțea de 30 km. pe oră. Pe o linie ferată cu o singură cale pot trece 20 trenuri pe zi în fiecare direcțiune; iar pe una cu două căi, 60—70 trenuri. Deci pe o asemenea cale se poate scurge zilnic aproape un corp de armată. Se vede dar, cât de necesar e să avem o bună rețea de căi-ferate, cari să meargă la granițele țării în direcțiuni paralele, pentru a asigura la timp apărarea granițelor și pentru a pute în timpul operațiunilor să facem să aflueze spre sectorul, sau sectoarele, unde vrăjmașul ne isbește, rezervele noastre strategice. Dar, nu numai pentru mișcarea trupelor, ci și pentru hrănirea și aprovizionarea lor cu munițiuni, căile-ferate sunt indispensabile.

Forța unei armate e produsul masei ei cu iuțala. Această iuțală o dă căile-ferate. Un batalion transportat cu calea ferată poate face într'o zi o etapă de 600 km., pe când pe jos el nu poate străbate mai mult de 30 km.

O țară încunjurată de inimici are avantajul liniilor interioare, cari o îngăduie a duce succesiv spre frontul amenințat masa trupelor sale. Aceasta a fost arta celor doi mari căpitani Frederic II și Napoleon I; dar pe timpul lor masele de trupe erau mici și se puteau altfel mișca. Astăzi însă manevra pe linii interioare nu se mai poate exercita fără ajutorul unei bune rățele de căi-ferate. Nu e vorba că și vrăjmașii pot executa în folosul lor o acțiune combinată în spațiu întrebuintând liniile exterioare. De aci naște lupta între antagoniști din timp de pace, pentru a ține recordul căilor-ferate. Acest record a fost ținut în 1870 și 1914 de Germania față cu Franța, și tot de Germania în 1914 față cu Rusia pe fruntaria ei orientală.

Pentru războaiele viitoare, căile-ferate vor trebui să satisfacă nu numai nevoele marilor transporturi de trupe, ei vor mai trebui să fie în stare ca să transpoarte greutăți mult mai mari decât cele cari au apărat în războiul trecut, căci artileria grea, care a luat o atât de mare dezvoltare nu se poate transporta decât foarte încet pe căile ordinare, chiar dacă ar întrebuinta tracțiunea mecanică. Prin urmare, terasamentele căilor ferate trebuiesc construite foarte solid, iar rezistența podurilor și podețelor calculată după greutatea maximă a materialului de războiu. Aduie un exemplu: un vagon nu poate suporta o încărcătură mai mare de 10—15 tone, pe când o gură de foc de 40 sau 50 cm. are aproape 100 tone; aceste guri de foc sunt instalate pe șefete-truckuri cari se mișcă pe șine ca orice trăsură de cale-ferată.

Nu se vor supăra căile ferate dacă alături de ele vom pune automobilele, cari în războiul trecut și-au afirmat cu prisosință calitatea unui neîntrecut mijloc de transport. Chiar dela începutul războiului ele au fost puse la contribuțiune de generalul Galliéni, guvernatorul Parisului, ca să transporte pe flancul drept alarmatei germane (general von Klück), diviziunile disponibile ale cetății, concurs prețios dat operațiunilor lui Joffre dela Marna. Dar, unde automobilele și-au arătat tot folosul ce poate trage dela ele o armată, când se găsește în împrejurările cele mai grele ale războiului, a fost la Verdun în Februar 1916. Apărarea nu dispunea decât de o singură cale ferată, dar și aceea era în mare parte încunjurată de arcu frontului german, care o ținea supt focul tunului său. Trupele de ajutor, în masse mari și munițiunile necesare unei lungi și înverșunate bătălii, au fost aduse de convoiurile de automobile, cari au înlăturat astfel primejdia și au avut un rol hotărîtor în apărarea sectorului.

Dela noi, ce exemplu pot aduce? S'a făcut o mică încercare când cu ofensiva germano-bulgară la Turtucaia, dar e mai bine să nu insist.

În timp de războiu, toate automobilele (de turism, autobusele și auto-camioanele) se rechiziționează de armată. O trăsură mare poate transporta 25—30 infanteriști. Cu un convoiu de 1200—1500 trăsuri se poate transporta toată infanteria unui corp de armată, cu o iuțală de maximum 15 km. pe oră. Pe un kilometru de drum bun se pot înșira 50—60 automobile, adică cam 1500 oameni, deci un corp de armată se va încolona pe 25 km. și se va strecura în cel mult 2 ore. Deci un transport cu automobile, pe un singur drum, poate debita 15—18.000 oameni pe oră, pe când cu calea-ferată nu se pot transporta decât 5—6 mii pe oră. Cu alte cuvinte, iuțeala de transport cu automobilele e de trei ori mai mare decât cu calea ferată.

Din această mică schițare esă importanța ce au automobilele când o țară are o bogată și bună rățea de căi ordinare, cari nu se pot destruge așa de lesne ca liniile-ferate, cari se repară cu înlesnire, cari în majoritatea cazurilor deservesc aceleași regiuni și se întind paralel cu căile-ferate. Cine nu-și dă sama de importanța acestui mijloc de transport într'o țară ca a noastră care dispune de benzină. Asupra unui singur lucru atrag atențiunea: cauciucul. Nu-l avem. Pentru a reduce acest neajuns, ne trebuie o fabrică de cauciucuri și mai trebuie ca toate trăsurile automobile, oricare ar fi tipul lor, să aivă roțele de același diametru pentru a pute întrebuința aceleași camere și aceleași pneumatice.

Bine înțeles că tracțiunea mecanică va lua o mai mare dezvoltare în rășboale viitoare, mulțămită propășirii industriei automobilelor, care le va face mai sprintene, le va da puțința de a se întoarce împrejur cu o rază mult mai mică ca astăzi, de a se mișca pe orice terenuri și de a trece șanțurile și canalurile. Văd ziua când fiecare convoiu de care-automobile va fi precedat de o secțiune de camioane, purtând cu ele material de podete pentru trecerea acestor obstacole, tot așa cum coloanele de trupe sunt precedate de secțiuni de poduri ușoare. Atunci mișcările masselor de trupe se vor face mult mai lesne, etapele zilnice vor deveni de 3 și de 4 ori mai mari, și multe operațiuni tactice, cari, până astăzi păreau imposibile, se vor executa atunci cu multă ușurință. Pentru a învedera aceasta vou aduce un exemplu din rășboiul trecut: Armata lui von Klück în marșul ei accelerat spre Paris (inceput lui Septembre 1914) s'a servit de automobile. O treime din infanteria lui era transportată cu automobilele, iar restul de două treimi mergea pe jos, până când automobilele, cari lăsau trupele la capătul etapei, veniau de

le luau pe rând și le duceau în cantonamentele, sau pe frontul ce li se destinau. Drumul în automobile odihnea trupele. Cu modul acesta infanteria a putut face etape de 50 km., adică îndoitul unei etape ordinare. Și în Polonia Germanii au întrebuințat același sistem. Cu timpul, cum am spus, se va ajunge cred la etape de 100 km. întrebuințând sistemul alternanței marșurilor pe jos cu transporturile în trăsurile automobile.

Cu timpul tracțiunea mecanică va înlocui cu totul tracțiunea animală: mitralierele, gurele de foc, trăsorele cu munițiuni, convoiurile administrative, trăsorele sanitare, nu vor mai întrebuința decât tracțiunea mecanică. Rezultatul va fi: economie de brațe, economie de hrană, economie de timp; coloanele se vor scurta și etapele zilnice se vor lungi. Toate aceste vor contribui la accelerarea operațiilor și la noi combinațiuni tactice. Dar la scurtarea războiului? Logic ar fi să răspund: da, dacă alte cauze antagoniste nu ar lucra ca să-l lungească. În orice caz tactica luptelor va suferi modificări radicale. Un mare început a fost deja realizat în Iuliu 1818 și lui se datorește reușita afensivei mareșalului Foch.

Dar ca să realizăm ceea ce am schițat va trebui ca industria automobilistică să iee o mare dezvoltare în țara noastră, de asemenea și industria cauteiucului, sau a unui succedan al său, și industria benzinei, care se va întrebuința în cantități neînchipuit de mari.

Și acum trec la ultimul mijloc de transport, care e și cel mai nou, și, în același timp, o nouă armă de luptă. Când a început războiul dintre popoare, rolul avionului în războiu nu era bine definit. De altfel și industria aparatelor de sburat era încă în perioada încercărilor. Dintre puterile beligerante numai Germania se bizuia pe concursul

lor. Cât despre Franța, s'a spus chiar în parlament că nu avea decât avioane de aerodrom.

Singurul serviciu, ce s'a cerut avionului la începutul războiului, a fost să completeze explorările cavaleriei. Fără multă zăbavă, Franța putu cere și ea un asemenea serviciu aviatorilor săi, și astfel la bătălia dela Marna armata franceză inaugură explorările aeriene.

Dela serviciul recunoașterilor, aviațiunea a trecut la serviciul bombardării, inaugurând astfel artileria aeriană. În a doua jumătate a lui 1915 acest nou rol al aviațiunii militare ieși o mare însemnătate și escadrilele avioanelor de bombardare îndrăznesc să împingă sute de kilometri înapoia frontului vrăjmaș pentru a bomba orașe, porți și stabilimente industriale.

Dela avioanele de recunoaștere și de bombardare s'a trecut la avioanele de vânătoare: alungarea avioanelor vrăjmașe și lupta dintre avioane.

În fine, avionul a fost asociat la acțiunea terestră pe câmpul tactic, fie pentru conducerea și regularea focului artileriei, fie pentru a veni în ajutorul infanteriei în luptă, cercetând și bombardând liniile de luptă și rezervele vrăjmașului.

Bine înțeles că acelaș tip de avioane nu poate îndeplini toate aceste însărcinări. Avionului de recunoaștere la distanțe mari, avionului de vânătoare (goană) li se cere iuțală mare: monoplanul ușor și sprinten răspunde acestor chemări. Avionului de bombardare și celui de luptă li se cere să poarte greutate mari și mai multă stabilitate: tipul care le corespunde e biplanul.

Dela avionul cu un singur loc și nearmat s'a trecut la cel cu 2 locuri, la cel armat cu o mitralieră și apoi la cel armat cu un tun revolver de calibru mic (37 mm.). Acesta a fost începutul artieriei aeriene, menită să lupte cu zepelinele.

Dela iuțala ge 60 km. pe oră, avioanele au ajuns la 130 km. după doi ani de războiu, iar la sfârșitul războiului au atins 200 km., și dela o rază de acțiune de 300 km. au ajuns după doi ani de războiu la 700 și 800 km.

Acum că războiul s'a terminat știința aviațiunii va lucra ca să perfecționeze aparatele și să le confirme puterea de lucru în toate întrebuințările ce li s'au dat până acum în războiu. Dar întrebuințarea lor nu se va opri aci. În războaiele viitoare rolul lor va fi mult mai însemnat. Ele vor fi un adevărat instrument de transport și de luptă.

Ca instrument de transport, ele vor servi mult trebuințelor vieții popoarelor, și de aceea cred că industria avioanelor de transport va face în curând mari progrese. Un început de organizare a unui serviciu postal îl avem. Pentru transportul trupelor ne trebuiesc aparate de mari dimensiuni și capabile de o mare siguranță. Aceste două condițiuni nu sunt antagoniste, căci cu cât aparatul își va mări dimensiunile, cu atât îi va crește și stabilitatea din cauza măririi chiar a momentului de inerție, care crește în raport direct cu greutatea diferitelor părți ale aeroplanului și cu distanța lor la centrul lui de gravitate. Deci știința ne va da în curând un asemenea aparat, și atunci, punându-l la dispozițiunea trupelor, vom pute străbate cu el în aer 100—150 km. pe oră în loc de 4—6 km. pe jos, sau de 15 km. cu autobusele. Lesigur că cheltuețele pentru a ne procura un asemenea vehicul, corespunzător trebuințelor războiului, vor fi mari, dar țările nu fac ce vor, ci ceea ce vecinele lor, cu cari pot intra în conflicte, le impun să facă. În chestiunile militare a imita nu însemnează a ne supune unei mode deșarte. Franța nu a voit să imiteze pe Germania în pregătirea militară. Această greșală a dus-o până la marginele prăpăstiei.

Și când aeroplanelor vor ajunge să fie adevărate instrumente de transport și de luptă, mijloacele strategice se vor schimba, și cu ele întreaga fizionomie a războiului.

Ce condițiuni se vor cere viitoarelor avioane militare?

Avionului de transport: Capacitatea de transport, pentru oameni și munițiuni, și siguranță.

Avionului de bombardare: planarea în loc (sustențarea) pentru bombardarea verticală, care s'ar putea realiza printr'o helice orizontală, sau prin scoborârea verticală cu ajutorul unor planuri verticale care i-ar mântui stabilitatea; posibilitatea de a executa o tragere orizontală (sau supt orizont), care să permită a acoperi cu lovituri nu numai o pistă lineară, ci o largă bandă de teren de 200 — 300 m.; în fine posibilitatea de a mări raza de acțiune a avionului, care atârnă de cantitatea de esență transportată de aparat și de oboseala pilotului. În expedițiunea dela Carlsruhe avioanele au stat în aer 6 ore. Mai mult nu se poate cere unui pilot. Având doi piloți și mijlocul de a se schimba între ei la comandă, și apoi esență suficientă, raza de acțiune se va îndoi. Acest problem e deja rezolvit.

În sfârșit ultimele îmbunătățiri ce trebuiesc aduse avioanelor militare de orice categorie sunt: micșurarea zgomotului produs de motor și de helice, reducerea vizibilității aparatului, (construind aripele dintr'o materie transparentă) și reducerea vulnerabilității organelor vitale ale aparatului.

Când toate acestea vor fi realizate, escadrele aeriene se vor mișca nevăzute și neauzite de cei de jos și la înălțimi la cari să nu poată ajunge obuzul bateriilor anti-aeriene. Atunci singurul lor antagonist vor fi escadrele aeriene ale vrăjmașului, și deci strategia aeriană va fi identică cu strategia navală. După cum o armată de uscat nu poate intra într'o țară vrăjmașă despărțită de mare decât după ce flota i-a asigurat drumurile mării, adică după nimicirea sau neutralizarea flotei vrăjmașe, tot așa escadrilele aeriene nu vor putea pătrunde în straturile aeriene ale țării adverse decât după ce se vor fi bătut cu escadrilele vrăjmașe, cari-i păzesc granița și le vor fi nimicite.

Invaziunea aeriană atunci va fi antemergătoarea invaziunii terestre, pe care în vechiul războiu o făceau masele de cavalerie, cari năvăleau în țara adversă până unde puteau, distrugeau tot ce întâlneau în calea lor și aduceau neajunsuri mobilizării și concentrării armatei vrășmașe. Toate acestea în viitoarele războaie se vor face de escadrilele de avioane în proporțiuni mult mai mari și pe suprafețe mult mai întinse în lățime și în adâncime. Focul și destrugerea vor cuprinde țara și se vor întinde până în inima ei. Vai de țările cu fruntariile apropiate cum era România până în 1918 și vai de țara care va perde prima bătălie aeriană.

Marea este drumul schimbului comercial în timp de pace și de războiu. În războiu ea devine și drumul invaziunilor militare.

Țările cari dispun de acest drum au flote comerciale, a căror valoare crește pe măsura ce schimbul comercial ieșea o dezvoltare mai mare. Cine are o flotă comercială trebuie să dispună și de o flotă de războiu, care s'o păzască și să garanteze comerțul exterior în timp de războiu. Cine are de amândouă trebuie să aibă și porturi bine adăpostite și apărate, pentru a împedeca ocuparea lor de forțele navale inimice și a da loc de refugiu vaselor de comerț și de războiu, când nu vor mai putea ține marea, sau când forțele superioare numerice le-ar sili să părăsească largul. În fine cine are porturi are și litoral, care trebuie păzit pentru a împedeca invaziunea teritoriului prin expedițiuni maritime.

Neapărat că soarta războaelor se hotărăște de operațiunile terestre, dar nu e mai puțin adevărat că acestea sufer influența operațiunilor maritime, fie direct, fie indi-

rect. Operațiunile armatei noastre au suferit mult în 1916 și 1917 din cauza că drumul pe apă, singurul care ne putea lega cu aliații în stare de a ne da ajutor real (armament, munițiuni, echipament, material sanitar,...) ne era închis de escadrele germano-astriace. Ceeace a mântuit pe Franța a fost, dimpotrivă, posibilitatea de a comunica pe apă cu Anglia și cu America, ale căror flote au putut să păstreze libertatea mărilor cu toată stăruința supra-omenească a submarinelor germane.

În războaiele viitoare dintre marile puteri, cine va fi în stare să stăpânească largul mărilor și coastele lor va fi sigur de victoria finală, dacă puterile terestre vor ține cumpăna puterilor terestre ale adversarului. Infrângerea Germaniei se datorește în ultima analiză nereușirii încercărilor ce ea a făcut de a închide drumurile Oceanului Atlantic și de a pune mâna pe porturile franceze din Canalul Mâneeci.

Mijloacele de acțiune pe mare sunt trei: vasul, care într-o vreme era și unitate de luptă și mijloc de transport, sub-marinul și hidroavionul. Altă dată acțiunea pe mare nu dispunea decât de un singur mijloc: vasul.

În războaiele viitoare puterile maritime vor dispune de mijloace, cari le vor îngădui să transporte milioane de luptători peste mări și oceane și să le aducă în ajutorul țărilor aliate, sau să le arunce pe coastele țărilor inimice. Inceputul a fost făcut. În primăvara și vara lui 1918, America a adus în Franța, numai în câteva luni, peste un milion de oameni, material de artilerie, avioane, munițiuni, hrană, echipament.

Pentru a debarca trupele și a pune stăpânire pe coasta inimică, escadra, care însoțește transporturile de trupe, va întrebuința desigur tactica inaugurată pe uscat de armata franceză în vara anului 1918: Escadra după ce își va

fi ales locul de debarcare, ziua și ora, se va apropia de coastă, precedată de o perdea de fum care o va masca complet.

Intr'o armată maritimă cuirasatul reprezintă până astăzi forța armatei. El comanda marea și coastele ei; prin el se asigura stăpânirea mărilor. Azi însă el e încunjurat de vrăjmași puternici și foarte primejdioși: submarinul și hidroavionul. Specialiștii se întreabă dacă față de ei, pururea amenințat și de supt apă și din aer, cuirasatul va mai putea trăi. Tot specialiștii răspund că cuirasatul e adevărata unitate de luptă a unei flote și că trebuie să trăiască, dându-i mijloace cari să-i micșureze vulnerabilitatea față cu submarinul, făcându-l mult mai sprinten și mărindu-i iuțeala; adică înlocuind dreadnought-ul prin „cuirasatul rapid“.

Una din operațiunile cele mai însemnate ce va avea flota militară să execute într'un viitor războiu, va fi blocarea țărilor vrăjmașe, pentru a le înăbuși și reduce prin înfometare. O țară blocată e ca și o cetate investită. Arma imaginată de geniul lui Napoleon va deveni în viitor poate arma care va decide soarta unui războiu. Dar, țara blocată la rândul ei, va contra-bloca pe adversarii săi. Blocarea și contra-blocarea vor da loc la bătălii maritime, cari se vor termina cu învingerea unuia dintre beligeranții maritimi. Blocus-ul va deveni unilateral, dar atunci va interveni submarinul, care va face să continue dubla blocare: de o parte blocarea la suprafață, de alta blocarea submarină.

Intervenirea submarinului în operațiunile maritime a făcut inefectivă blocarea, care nu va mai fi în stare să împedecă contrabanda de războiu și a adus și va aduce complicațiuni dreptului internațional.

Submarinele, la începutul războiului, erau mici (200 — 300 tone) și cu o rază de acțiune de circa 1000 mile; dar nu

a trecut mult timp și Germanii au construit sub-marine de 300 tone cu o rază de acțiune de 2000 mile. De atunci tonajul lor a mers tot crescând în cursul războiului atât în Germania cât și în țările aliate până a ajuns la 1200, tone și cu tonajul a crescut și raza lor de acțiune. Dar, afară de puterea de acțiune, li s'a adus și alte îmbunătățiri, cum au fost: posibilitatea de a sta în repaos pe fundul mării, reprovizionarea în cursul drumului și întrebuințarea tunului, al cărui calibru s'a rădicat dela 37 mm. la 47 mm, apoi la 88 mm. și va merge până la 120 mm., dacă nu și mai mult. Cu un astfel de submarin, blocarea submarină își schimbă caracterul: mai întâi ea se va îndeplini cu tunul, ca și blocarea la suprafața mării, apoi vasele de comerț vor fi silite să primească lupta, și deci să se armeze mai bine.

Pentru viitor se preconizează submarinul de mare tiraj: crucișătorul-cuirasat de 4500 tone la suprafață (5000 tone afundat), cu o iuteală de 20 noduri pe oră, armat cu 30 tuburi-aruncătoare de torpile.

Principiul submarinului e în esența lui defensiv. Totul în el e subordonat protecțiunii prin apă, și valoarea lui ofensivă i-o dă numai putința de a se ascunde vederilor și de a ataca prin surprindere. Cuirasatul, dimpotrivă, e aplicarea chiar a principiului ofensiv, având ca armă de atac tunul și torpila.

Vrăjmașul, de care are să se teamă mai mult sub-marinul, e hidroavionul. Dar până în ziua de astăzi submarinul a luat înaintea cuirasatului și avionului. Lupta între antagoniști a deschis o pacea și ea va duce la mari și însemnate perfecționări. Cine va eși învingător din această luptă nu se știe, căci tainele viitorului nu ne pot fi cunoscute.

Stiința aplicată la arta militară a transformat de sus

până jos războiul. Infanteria, care dela detronarea Căvaleriei medievale rămăsese regina câmpului de bătaie, și-a găsit în războiul trecut un puternic rival în „tun“, care împarte acum cu ea coroana suveranității.

Progresele uimitoare ce a făcut tunul în acești din urmă ani (dela 1912 până azi), nu au fost egale decât de progresele avionului și submarinului. Incep cu faimosul tun francez de 75 mm, care e perfecțiunea tunului ușor de câmp (trage 30 lovituri pe minut). Dar de unde în Franța se credea că el singur va duce greutatea luptei, nu a trecut mult și s'a văzut necesitatea de a-l însoți de întreaga gamă a calibrelor. Ca și pe mare, specialiștii decid astăzi victoria. Lupta începe de departe și o pregătește artileria grea. Tunul greu de mare calibru, asigură libertatea de acțiune a artileriei ușoare în zona bătăiei ei. Câmpul tactic, care mai înainte avea o adâncime de 5 — 6 km. pentru fiecare partidă luptătoare, are astăzi mai mult de 14 kilometri.

Bătaia tunului crescând mult — deja tunul lung de 305 mm. bate la 25 km. — zona periculoasă se întinde mult înapoia câmpului tactic. În războaiele viitoare se vor putea alege obiective la 50 km. și chiar mai depărtate cari vor fi lesnă bătute de artilerie, dacă artileristul va dispune de harte exacte și de avioane de artilerie legate cu bateria prin t. f. f. Tunul dela Ruscuiuk va putea bombarda cu multă înlesnire Capitala țării noastre.

Și efectele artileriei au mers tot crescând. Dela obuzul tunului de câmp de 6 kilograme, care la spargere împrășcă pământul cu 250 — 300 gloanțe, s'a ajuns la obuzul de 275 kgr. cu o încărcătură de 40 kgr. de explosiv, aruncat de obuzierul francez de 280 mm.. Dar acesta a fost lăsat mult înapoi de obuzierul german de 420 mm. care aruncă un obuz de 900 kgr. încărcat cu 120 kgr. de acid pi-

crie sau de tolită, iar acesta de tunul francez de 340 mm. care trage un obuz de 600 kgr. din care 202 de explosiv. Efectele acestor obuze se asemănă cu cele ale unor mici vulcani", cari distrug și pulverizează totul împrejurul lor.

Dar toate acestea sunt nimicuri în raport cu ceea ce va fi în viitor. Nu se vorbește oare de pe acum de torpile aeriene, care se mișcă în aer prin aceleași mijloace ca torpilele automate de apă, dar cari vor fi îndreptate spre obiectiv prin undele hertziene?

Dar nu numai artileristul întrebuițează arme noi de luptă de o putere neînchipuit de mare, ci și infanteristul. Mitralierele de azi trag până la 900 lovituri pe minut, deci o mitralieră reprezintă puterea a 80 de puști. Germanii aveau 8 mitraliere la un batalion, ceea ce reprezintă 640 de puști. Aceasta îndoia aproape puterea de luptă (focul) a batalionului. În viitor numărul lor va crește pe măsura ce mijloacele de transport se vor perfecționa. În războiul trecut infanteria a dispus și de pușca-mitralieră, pușca automatică, care e în stare să arunce 50 de gloanțe pe minut. Această pușcă e forma ofensivă a mitralierei și pare a fi pușca viitorului.

În războiul trecut extremitățile s'au atins. De o parte antagoniștii au căutat să ducă cât mai departe acțiunea armelor de luptă, mărindu-le neîncetat bătaia, de altă parte însă au căutat să-și procure noi arme și mijloace adecate luptei apropiate și de pept la pept; și de odată ne-am pomenit cu arme cari păreau a fi pentru totdeauna îngropate în muzeele de artă militară retrospective, din cari unele nu mai văzuse câmpul de luptă din timpul lui Vaubau (sfârșitul veacului al 17-lea), iar altele dela asediul Plevnei (1877). Timp de patru ani armatele potrivnice au luptat „în șanțuri“, servindu-se de granate de mână, de aruncătoare de mine și de granate, și „supt pământ“ prin mine subterane. La început mijloacele au fost cam învechite, dar încet încet ele s'au desăvârșit.

Rolul fortificațiunii a fost extraordinar de mare și nimic nu ne face să credem că în viitor el nu va fi și mai mare. Technica ei se perfecționează. De pildă: la începutul războiului șanțurile se lucrau cu târnăcopul și lopata, mai târziu însă brațul omului a fost înlocuit prin pluguri speciale cu tracțiune și acțiune mecanică.

Unul din caracterile isbitoare ale războiului trecut a fost marea lui plasticitate: caracterul lui evolutiv. Tactica — metoda de luptă — întrebuințată în Iuliu și August 1918, se deosebește de cea întrebuințată în Belgia, la Charleroi și Mons, tot atâ cât se deosebesc metodele din veacul al 17-lea de cele din veacul al 19-lea. În mai puțin de patru ani arta războiului a suferit schimbări, pe cari generațiuni întregi nu le-ar fi putu săvârși. Ele sunt o urmare firească a masselor colosale de trupe intrate în războiu și a progreselor uimitoare făcute de industria războiului.

Bătăliile din Belgia dela începutul războiului, se dau de armata franceză după metoda dogmatică, impusă de doctrina școalei de războiu și cu vechile ei mijloace. Vrajmașul impunându-i voința sa prin artileria grea și mitraliere, i-a impus implicit metoda de luptă. Mijloacele adversarilor egalându-se în curând, războiul capătă un echilibru, care pare a deveni stabil; pentru a-l rupe, ambii adversari încep să caute alte mijloace noi sau perfecționate. În April 1915, apar pe câmpul de luptă gazele asfixiante. În Mart 1916, bătălia dela Verdun se pregătește de cel mai formidabil duel de artilerie din câte se văzuse până atunci: 500 baterii de artilerie trăgeau deodată, aruncând un milion de obuze în 12 ore (într'un dreptunghiu de 450/200 metri au căzut 80.000 proiectile, adică un proiectil în fiecare metru pătrat). Tunurile de calibru mare, de ambele părți, au acoperit câmpul până la cantonamentul tru-

pelor. Pentru a face posibilă această acțiune a artileriei, Germanii au construit o adevărată rețea de căi ferate, cu care s'a adus artileria de calibru mare și imensa ei rezervă de munițiuni. După pregătire, au urmat masele nefârșite de trupe germane, ale căror valuri băteau liniile franceze cum bat valurile unei mări răscolite de furtuna țarmii care o incing. Și totuși, atacul nu a dat rezultatul țintit, fiindcă artileria nu a putut distruge complet decât primele linii ale apărării. Inapoi a acestora apărarea suferise mult, dar nu era dezorganizată și a fost în stare să oprească valurile atacului. Această omerică bătălie a confirmat și mai tare principiul organizării pozițiilor prin linii multiple în adâncime.

De atunci marile bătălii s'au succedat neîntrerupt, provocate când de o parte, când de cealaltă parte, fără ca echilibrul să poată fi rupt definitiv și victoria câștigată, din cauză că apărarea a putut să restabilească echilibrul pierdut la începutul bătăliilor și să rămână stăpână pe pozițiile ei de luptă. Și această stare a continuat până în vara lui 1918, când o nouă armă de luptă a intervenit pe câmpul de acțiune „carele-cuirasate“, tankurile generalului francez Estienne, cari singure au fost în stare să deschidă drumul valurilor de infanterie până la spatele pozițiilor de luptă ale inamicului și să spargă frontul german.

Aceasta a fost ultima victorie câștigată de tehnica franceză și încoronarea specialiștilor francezi, cari cu cei germani au făcut din războiul popoarelor un „războiu uzinat“.

În războaiele viitoare, în ajutorul artileriei, care pregătește ofensiva, vor veni escadrilele avioanelor de bombardare cari vor curăți mai bine terenul de obstacolele apărării și vor împinge pregătirea mult înapoi primelor li-

nii defensive. Acestei pregătiri va urma imediat acțiunea tankurilor-curasate, mult mai perfecționate și mai puternice ca cele din 1818, cari vor deschide drumul valurilor infanteriei, până la ultima linie a apărării, însoțită de artileria de câmp care prin focul ei de stăvilire va pironi în loc rezervele, ce aleargă din toate părțile ca să vină în ajutorul trupelor apărării bătute și dezorganizate. Acestor mijloace de luptă apărarea va căuta să opună altele de egală putere și de sens contrar: eterna lege a acțiunii și a reacțiunii.

Cam acesta va fi ultimul act al marei drame, care în războaiele viitoare se va chema „atacul fronturilor întărite“.

Și ca să termin, îmi rămân numai câteva cuvinte de adăogat:

— În vederea războaelor viitoare, întâia grijă a popoarelor va fi să-și asigure inviolabilitatea granițelor, în părțile străbătute de căi de comunicațiune, prin lucrări de fortificațiune acoperite de puternice obstacole, și prin escadrile de aeroplane de acoperire; apoi să-și păzască granițele maritime și porțurile și să păstreze neatinsă libertatea navigației. A doua grijă va fi ca să dea o dezvoltare extraordinară de mare pregătirii materiale a războiului. În fine a treia, ca să pregătească conștiința națională și mințile poporului, fără de care cea mai desăvârșită pregătire materială e zadarnică: **Mens agitat molem.**

Pericolul unei Doctrine prefăcute

V. — URMARILE DOCTRINEI PREFACUTE

Cu mult înaintea războiului dintre popoare, cam dela 1904, și până la intrarea noastră în războiu, am cercetat pe toate fețele ei această însemnată chestiune militară:

Doctrina Războiului, fiindcă am considerat-o totdeauna ca punctul de sprijin al pârgheii care mișcă armatele în războiu.

Mulți, și dela noi și din alte armate mai înainte ca a noastră, au luat-o în deșart, pentru că nu i-au priceput nici rostul, nici menirea. Astăzi, însă, când începem a prinde elementele necesare analizării marilor evenimente ale acestui războiu și determinării cauzelor cari le-au produs, nimene nu se mai poate îndoi de înrâurirea bună sau ră, după cum doctrina urmată a fost adevărată sau prefăcută, ce ea a avut asupra lor.

În rândurile cari urmează voi arăta prin câteva exemple influența ce poate avea doctrina războiului asupra pregătirii armatei, asupra operațiunilor miștate și executării lor.

*

A pregăti o armată pentru războiu, înțeleg: a-i da puterea numerică maximă, pe care populațiunea țării e în stare s'o suporte; a-i da cea mai complectă pregătire printr'o instrucțiune sănătoasă și susținută; a o înzestra cu tot ce-i trebuie ca să lupte și să trăească; în fine, a-i da un bun comandament (Vezi: „Din Invățămintele războiului de astăzi“. Vol. I, 1915, pag. 130—131).

Armata franceză a avut puterea numerică, a fost bine încadrată și instruită. Dar pregătirea ei materială a fost necomplectă din cauza unei doctrine greșită și neținută la zi. Tot din această cauză și pregătirea Comandamentului a fost în scădere în prima perioadă a războiului. Armata franceză a avut să sufere multe neajunsuri din cauza doctrinei ei prefăcută până la sfârșitul anului 1916.

„Armamentul remarcabil al armatei germane, rezistența ce ea opune tuturilor națiunilor strănse în potrița ei, meșteșugirea aparatelor, instrumentelor și unelțelor mi-

litare de cari știură să se folosească, arată în același timp și voința și ușurința cu cari Germanii au pus în folosul „industrii particulare a războiului“ descoperirile tehnice și industriale, luate mai adesa dela străini. Dacă Franța s-a găsit la început cu un armament necomplet, dacă în loc de avioane de luptă, a avut aparate de aerodrom, dacă i-au lipsit atâtea mijloace de luptă, cauza o aflăm în lipsa de organizare a mijloacelor productive, lăsate răslețe, fără direcțiune, fără orientare și fără asistența pe care în Germania o găsesc toți cei cari lucrează în interesul apărării naționale“.

Aceste rânduri le-am scris la începutul anului 1916 (Vezi „Din Invățămintele Războiului de astăzi“, vol. II, pag. 258—259). Dar ce legătură pot ave ele cu doctrina militară franceză? Tocmai aceasta voiu să arăt în rândurile ce urmează.

Astăzi, mai mult decât am fost în scrierile mele asupra războiului, cari au precedat eșirea noastră din neutralitate, sunt îndreptățit să susțin că toate lipsele constatate în pregătirea materială le datorește armata franceză unei doctrine greșite, căreia Înaltul Comandament i-a sacrificat totul, până chiar și pe cei mai folositori membri ai armatei, cum au fost, de pildă, cei doi distinși tehnicieni militari, Maiorii Deport și Rimaillho, organizatorii artileriei ușoare, cu care Franța s'a mândrit cu drept cuvânt; cari au fost siliți să părăsască serviciul din cauză că cei în drept nu le admiteau înaintarea, găsindu-i prea specializați. Adaog că maiorul Rimaillho era și protagonistul artileriei grele, de care Comitetul Superior nici nu voia să audă, găsinđ-o în conflict cu doctrina oficială.

Vorbind de caracterul ce luase războiul pe la începutul anului 1915, am făcut următoarea afirmațiune: „Războiul actual poate fi botezat războiu de pozițiune, căci în afară de câteva mari operațiuni tactice ofensive, făcute în

stil mare, de o parte și de alta, războiul s'a redus la lupte și bătălii de pozițiune. Și în această privință doctrina războiului nu a ținut în deajuns sama de învățămintele trecutului" (Vezi „Din Invățămintele Războiului de Astăzi“, vol. I, pag. 79—96). Iar un an mai târziu: „Că doctrina franceză nu a ținut sama de învățămintele trecutului, ne-a mărturisit însuși generalul H. Bonnal, unul din promotorii acestei doctrine, într'un articol publicat în „l'Intransigeant“ (Ianuar 1916). Această mărturisire este o mea culpa a doctrinei greșite admisă până în 1914 de Școala Franceză, cea oficială, căci cei cari nu aveau glas în Sinodul militar o denunțase încă din 1900, dacă nu și mai înainte („Din I. R. de A.“, vol. III, pag. 3—35, 1916).

Astăzi, chestiunea acestei doctrine prefăcute a fost pusă în Franța în plină discuțiune, cu prilejul polemicei iscate între acțiunea comandamentului generalului Nivelles și acțiunea comandamentului generalului Pétain, discuțiune care a pătruns și în Parlament.

În cartea sa „Ofensiva din 1917 și Comandamentul generalului Nivelles“, publicată de curând, Comandantul Civrieux caută să justifice strategia și tactica lui Nivelles, criticând în acelaș timp acțiunea lui Pétain. „Nivelles, susține autorul, a rămas stăpânit de înalta doctrină, pe care o amintește generalul Joffre în nota adresată, la 21 Septembrie 1915, comandanților de Corp de Armată în ajunul ofensivei din Champagne“; iar pe Pétain îl arată „sugestionat de aparențele războiului de șanțuri, intimidat de puterea germană, punându-și nădejdea într'o fatalistă așteptare“.

Discuțiunea fiind deschisă, presa franceză a luat parte la luptă, și unele din cele mai autorizate organe judecă cam astfel:

Cum, adică, au fost **aparențe** cei patru ani de șanțuri, de mine, de sârmă ghimpată, de marmite; **aparențe**, mi-

tralierele cari clămpăneau fără contenire și mortierele cari scuipau foc fără răgaz; **aparențe**, această nesfârșită cristalizare pe liniile, dincolo de cari nu se poate trece?....

Răsboiul, odată înjghebat, a luat de îndată o nouă formă de acțiune, după anumite metoade, pe cari mulți, ca maiorul Civrieux, nu le cunoșteau, nici nu le bănuiau. Ei nu învățase decât **răsboiul, zis, de mișcare**, și nici nu voiau să audă de **răsboiul de pozițiune**, închipuindu-și că sunt doă chipuri de a face răsboiul. Și atunci, meritul cel mare a lui Pétain a fost ea el, cel dintâi, a făcut să se vadă că răsboiul nu se face decât într'un singur chip, care nu se poate pune în formule clausewitziene pentru a le aplica empiricește; că pentru a'l face trebuesc: o cunoștință adâncă a oamenilor și a metoadelor, o inteligență lucidă, capabilă de prevedere și de hotărîre.

Generalul Pétain a făcut să se înțaleagă fără zăbavă că răsboiul de asediu admite și el **manevra** ca și răsboiul de mișcare, dar că **orice manevră fiind o surprindere**, trebuie mai întâi să producem **surprinderea**. În aceasta stă totul, stă toată arta napoleoniană, și eu ași pute adauga: **toată știința răsboiului, întrebuintată de cealaltă parte, de asociațiunea Hindenburg-Ludendorff,**

Campania în contra lui Pétain avea un dublu scop: de a pune în vază valoarea militară a lui Nivelles și de a apăra în acelaș timp faimoasa doctrină, care a fost toată cauza înfrângerilor franceze dela Morhange, Charleroi, Champagne...., care a dictat părăsirea cetății Lille și a adus pierderea cetății Maubeuge; și nu se poate judeca mai bine rezultatele ce ea a dat decât punând-o față în față cu cea urmată de Pétain la Verdun.

Inspirându-se de cea dintâie, Înaltul Comandament ordonă dezarmarea și destrugerea forturilor în prevederea

unui atac german (Decembre 1915). Acest ordin criminal, fără precedent în istorie¹⁾, a fost conceput de ofițeri pătrunși de datoria lor, dar pe cari doctrina îi făcuse să peardă conștiința crimei ce săvârșeau. Îndată ce atacul german a început, la 21 Februar 1916, au început și operațiunile de destrugere. Forturile Douaumont și Vaux trebuiau să sară în aer la 26. Cel dintâi a fost ocupat de Germani fără nici o rezistență la 25 (Germanii nu au găsit în el decât un bătrân gardian de baterie și o echipă de lucrători, însărcinată cu destrugerea fortului). Pe al doilea, fortul Vaux, numai Dumnezeu l-a păstrat: totul era gata pentru aruncarea lui în aer, când un obuz a destrus localul în care se găsea dispozitivul pentru punerea focului la mine.

Dacă Germanii ar fi bănuit situațiunea dela Verdun și-ar fi împins cu putere atacul dela 25 Februar, ei ar fi eucerit, aproape fără a trage un foe, toate forturile din dreapta Meusei, cum au luat pe cele două. Ei nu au făcut aceasta, și atunci Francezii au avut norocul că Pétain a venit la Verdun la 26 Februar și îndată a dat ordinele, **cari vor rămâne nemuritoare**, între cari: reocuparea forturilor și înzestrarea lor cu **garnizoane răspunzătoare**. De și din cauza violenței focului german nu s'au putut rearma toate organele esențiale ale forturilor, totuși **fortul Vaux a putut opri trei luni pe Germani** și nu a căzut de cât de sete. Fortul Souville arată peatra de hotar la care au ajuns Germanii. Nici o cazarmă betonată din nici un fort nu a fost distrusă, nici o cupolă nu a fost scoasă din serviciu. Atunci întrebarea: **din ce formidabile greșale a**

¹⁾ Un asemenea ordin era pe atunci pus în execuțiune în România. Cetatea București era declarată *desfuițată* și se dezarma. Aceasta profanare militară a hotărit pe un general să părăsască armata înainte de vreme, și să pună la dispozițiunea Ministrului de Răsboi locul de Guvernator al unei Cetăți declasate fără trupe și fără tunuri.

fost întocmită doctrina, care ordona destrugerea forturilor așa de puternice înainte de a fi fost puse la încercare?

La această întrebare pusă de presa franceză răspund eu: Intreaga doctrină oficială fiind întemeiată pe mișcare, adică pe manevră, cetățile nu-și găseau locul în cadrul acestei doctrine; ci, din potrivă, ele erau considerate de Înaltul Comandament ca „în stare de faliment“, ca „morminte ale garnizoanelor lor“, ca „mări întreprinse oferite, pe degeaba, inamicului“. Războiul de asediu fiind antiteza războiului de mișcare „à outrance“, protagoniștii acestei doctrine nu numai că nu admiteau amestecul cetăților în combinațiunile operațiunilor de războiu, dar încă mergeau până a nu admite nici chiar războiul de pozițiune, până a nu admite nici chiar artileria grea. Și așa se face că Franța a intrat în războiu cu o mare parte din cetățile cari-i apărau granițele ne pregătite pentru o rezistență durabilă; că la începutul ostilităților și chiar mai târziu s'au părăsit cetăți, cari bine apărate, puteau fi de folos netăgăduit marilor operațiuni tactice și strategice; că armata franceză a intrat în războiu nepregătită pentru războiul de pozițiune și fără artilerie în stare de a lupta cu formidabila artilerie germană.

Și noi am căzut în greșala, atât de scump plătită de Francezi. Ademenit în anii din urmă (1914—1916) de ideile cari aveau curs oficial în cercurile militare franceze, Marele nostru Stat-Major, sau mai bine zis **organul administrativ** care i-să substituise cu încuviințarea Ministerului de Războiu, a suprimat fără să ceară avizul celor în drept cetatea București, care putea să ne fie de mare folos în apărarea frontului Argeș-Sabar, și a lăsat necomplectă organizarea apărării pozițiunii întărite dela Turtucaia, care în adevăr a devenit **mormântul** a trei diviziuni de infanterie și a însemnat începutul nenorocitei noastre campanii din 1916.

Mă rezumez: doctrina prefăcută și neținută la zi e adevărata cauză a lipsei de pregătire materială în care s'a găsit armata franceză la începutul războiului dintre popoare.

VI. — FALSII TEHNICIANI

Dar, aci nu se încheie totul. Doctrina oficială, în care Consiliul Superior al Armatei și Inaltul Comandament francez vedeau panaceul victoriei, a avut răle urmări și'n alcătuirea din timp de pace a organelor de Studii, de Consultațiune și de Execuțiune ale Armatei.

Pentru a se înțalege mai bine cele ce vor urma, cred că nu e de prisos să amintesc următorul principiu general pe care se așază întocmirea ori cării armate.

O armată se compune din două elemente deosăbite prin felul lor de a-și exercita acțiunea: **elementul luptător**, care, prin mijloacele ce i s'au dat, e însărcinat să nimicească puterea vrăjmașului, și a cărui voință și acțiune se găsește în luptă cu voința și acțiunea vrăjmașului; și **elementul neluptător**, acela a cărui voință și acțiune nu se exercită direct asupra voinței și acțiunii vrăjmașului, ci indirect prin mijloacele ce el pune la îndămâna elementului luptător. Războiul se face de elementul luptător cu concursul ce îi dă elementul neluptător, și de aceea **legătura între ambele elemente trebuie să fie strânsă și nemijlocită.**

Elementul luptător e constituit din arme: Infanterie, Artilerie, Cavalerie, Geniu, Aeronavigațiune, Marină.

Elementul neluptător e constituit din Serviciile acestor arme și din Serviciile generale ale Armatei (al Sănătății, al Administrațiunii, al Intendenței, al Construcțiunilor, etc.).

Pentru ca instrumentul de acțiune — armata, să-și

poată îndeplini în bune condițiuni menirea în războiu trebuie a se dobândi în timp de pace o desăvârșită legătură nu numai între părțile constitutive ale elementului luptător, adică între arme, dar încă între aceste și elementul lor neluptător. Așa, de pildă, Artileria și Infanteria își trag toată valoarea lor din armele de foc pe cari le întrebuințează, și din calitatea și cantitatea munițiilor ce li se pot aduce pe câmpul de operațiuni. Trebuie dar ca aceste arme să fie în desăvârșită legătură tehnică cu Serviciul Armamentului și al Materialului de transport, care le procură armele și munițiunile de războiu.

În timp de războiu, această legătură se înfăptuește prin autoritatea Comandamentului. În timp de pace, ea se pregătește de Ministerul de Războiu cu concursul Consiliului Superior al Armatei (Vezi „Școala Comandamentului Armatei“ de general Herjeu, pag. 145—159, 1910).

Această legătură a lipsit Armatei Franceze în pace, și lipsa ei i-a adus mari neajunsuri în războiu. Chestiunea a dat loc la lungi discuțiuni în Parlamentul și în presa franceză cu prilejul discuțiunii bugetului Armatei.

În ședința dela 14 Octobrie 1919, raportul bugetului Armatei, d. Bénazet, a făcut următoarele declarațiuni, în Camera Deputaților, referitoare la lipsa artileriei grele: „....Tehnicienii răspundeau că chestiunea artileriei grele e în studiu, și când un membru al Comisiunii Armatei a întreat: „dar dacă războiul începe, cu ce veți face față la insuficiența bătăii tunurilor noastre?“ Unul dintre tehnicieni a răspuns ironic: „vom împinge și noi cu 4 kilometri înainte“. Da. Se știe cine a dat acest răspuns, dar răspunsul nu e al unei persoane, ci al unui sistem, al unei școale, al unei doctrine, din care însă nu fac parte adevărații tehnicieni. Fapt e că în această chestiune nu au fost consultați adevărații tehnicieni, ci numai Inal-

— tul Comandament și Consiliul Superior al Războiului, cari din principiu exclusese pe tehnicieni.

Încă din anul 1890 Consiliul Superior a exclus din sânul său pe prezidenții Comitetelor tehnice ale Artileriei și Geniului. Cât despre Înaltul Comandament el s'a recrutat în mare parte din Școala Superioară de Războiu, care de la origina ei a fost închisă tehnicianilor.

Ca să se justifice acest ostracism în contra tehnicienilor militari s'a opus doctrina, faimoasa doctrină a forțelor morale. Noua Școală proclamase că forțele morale sunt totul într'o armată și că cele materiale sunt mai nimic¹⁾. Multe spirite strălucite, mulți șefi luminați au căzut în această greșală. Să ne amintim cum bătrânul general Cardot își bătea joc de tehnica militară, de Școalele de tragere, de defilarea și de folosința terenului, de tragerile indirecte și la distanțe mari, și de câte altele... „Micii noștri soldați nu mușca din această tactică a negustorilor de ochiane. Ne-am făcut prea savanți, și fiindcă vine vorba de aceasta, voiți semnala, ca infanterist, vigilenței Guvernului Școala Ciumată dela Châlons (adică Școala de Tragere)“. Generalul Cardot era un demn elev și admirator al generalului rus Dragomiroff, care nu credea decât în a tot-puternicia baionetei (credință moștenită din alt veac, dela Șvaroff). Pe el, ideea că trupele s'ar pute masacra dela distanță îl înfuria: „Ce răpede mergi din

¹⁾ Această teorie e tot atât de greșită după cum e greșită și opusa ei: *puterea unei armate stă numai în numărul ei*. Pentru mine *puterea armatei e rezultanta puterilor ei materială și morală*. Puterea materială atarnă de numărul, de *pregătirea de războiu* și de capacitatea comandamentului. Puterea morală i-e dată de educațiunea morală și fizică a națiunii. Prin urmare puterea unei armate poate fi reprezentată prin formula mecanică: $P = M \cdot g$, în care *M*, însemnează masa armatei (adică puterea ei materială), iar *g* (accelerațiunea) puterea ei morală. Când unul din acești doi factori tinde spre zero, puterea armatei (*P*) devine și ea nulă (vezi „Pregătirea Armatei pentru Războiu“ de Gen. Herjeu vol. I pag. 87—112. 1905).

elipa când ai pus piciorul în crimă! Artileria inventează tragerea indirectă, Infanteria o imită, și amândoa fac părechea și te silesc să iei parte la acest frumos spectacol: oameni cari se împuşcă fără să se vadă“. Câtă ironie în aceste cuvinte! Ea nu e egalată decât de o judecată prefăcută, sugestionată de o doctrină prefăcută. Da, astfel a judecât Școala oficială franceză, și judecata ei s'a manifestat prin scris, și scrisul s'a prefăcut în fapt când războiul s'a desprins. Noroc, că dela primele încercări, dreapta judecată și-a luat locul ce i se cuvinea, a alungat **adevăratele crezii și apostazii** (vezi: generalul Cardot, Hérésies et apostasies militaires) — patronate până atunci — din doctrina războiului, și a adoptat adevăratele principii pe cari trebuia să se întemeeze de mult doctrina franceză.

Și când mă gândesc că teoriile asociațiunii Cardot-Dragomiroff făcuse adepți și în armata noastră și prefăcuse în mare parte pregătirea ei de războiu... Dar, ce să zic de-ai noștri, când în Franța „doctrina mișcării“ putuse să se așeze așa de solid, nesupărată de nimene, în cât, când a venit ziua de apoi, toți au rămas surprinși și nu le venia să creadă că lipsa de artilerie și de aviațiune, că neîntrebuințarea fortificațiunii terenului, că bătăliile perdute veniau numai dela această doctrină surogată. Par'că aud pe doctorul lui Molière declarând că nu crede că clientul său și-a dat sufletul, fiindcă trebuia să moară după formula Academiei de Medicină, iar nu cum îi spune servitoarea că a murit.

O, nu. Vina nu a fost a tehnicianilor, după cum pare a crede d. Bénazet, căci generalul Langlois, cel cu răspunsul „că va împinge tunul cu 4 km. mai înainte“. nu era tehnician. Generalul L., membru în Consiliul Superior al Războiului, era în adevăr eșit din arma Artileriei, dar nu tehnician. Proba a făcut-o singur cu vederile sale carac-

terizate printr'o netoleranță, pe care un adevărat tehnician nu o putea avea. El nu a voit nici să audă de artileria grea; a lăsat chiar să se creadă că și calibrul de 75 mm. era prea mare; nu a visat decât tunul pom-pom, și a fost încântat când a auzit că Germanii căzuse în greșala tunurilor grele, greșală capitală, zicea el. El e care a afirmat că artileria grea avea prea puțină eficacitate asupra obiectivelor: „Ași voi să fac să pătrundă adevărul în spiritul compatrioților mei, pentru a depărta dela ei gogorița artileriei grele, susceptibilă de a micșura moralul lor în luptă și de a-i împinge la cheltueli foarte regretabile“.

Și generalul Langlois a fost cineva în armata franceză, dar și el, ca și alții, a căzut victima unei doctrine, la făurirea căreia a contribuit. Generalii Langlois și H. Bonnal își au partea de răspundere morală în pregătirea materială și tehnică a armatei franceze.

Un adevărat tehnician putea oare să facă cu atâta ușurință o atât de enormă afirmațiune? Armata franceză a avut înainte de războiu tehnicieni, și printre ei s'au găsit cari au prevăzut aproape tot ce era să se întâmple; aceștia însă nu au putut avea nici o influență asupra conducătorilor destinelor Armatei, și glasul lor a fost neconținut înăbușit de corul teoricianilor, cari făceau strajă neadormită în jurul unei doctrine prefăcute.

De un tehnician dintre aceștia mă voiu ocupa în cele ce urmează.

VII. — UN TEHNICIAN ADEVĂRAT A CONTRIBUIT LA VICTORIA FINALĂ A ALIAȚILOR NOSTRI

Printre camarazii mei de promoțiune din Școala Politehnică dela Paris și din Școala de Aplicațiune de Artilerie și de Geniu dela Fontainebleau era elevul, și apoi sublocotenentul, Estienne.

Modest, muncitor, cumpătat la vorbă și la gesturi, el făcea parte dintre acei tineri cari dela început își însămna drumul pe unde au să meargă, încet dar statornic, la ținta ce și-au ales. Acestui militar, ajuns astăzi general de diviziune, îi datoresc Francezii și Aliații, în mare parte, înfrângerea colosalului lor vrăjmaș. Pe peplum zeiței Clio, pe care a început să se scrie istoria războiului dintre popoare, se va înscrie cu litere mari numele său ilustru.

Acesta e tehnicianul cel adevărat. De el voiu vorbi.

Ce poate face un tehnician, ca să aducă victoria în rândurile armatei, a spus-o cu fapta generalul Estienne, astăzi Comandant superior al apărării Nizzei și Inspector al **Carelor de Asalt**, această armă puternică, născută din războiu, pe care el a creat-o și a adus-o la victorie.

Studiile militare și le-a terminat în 1884. În 1890 a publicat un important studiu asupra „Numărului și Valoarei în lupta modernă“. În 1891 îl găsim la Bourges, unde, ca șef al Atelierului de Precizie din Marile Stabilimente ale Artileriei, se semnalează prin numeroase și însemnate perfecționări și invențiuni. El e întâiul și cel mai înfocat apostol al **tragerii defilate și al înlocuirii înălțătorului tunului prin goniometru**, care se adoptă în 1915 și dădu Franței cea mai bună artilerie ușoară.

În 1902, fiind maior, e trimis pentru a-și face stagiul într'un regiment de Infanterie, unde comanda un batalion timp de 18 luni. De acolo trece la Comandamentul Școalei de Artilerie dela Grenoble, și apoi la Vincennes, unde se face promotorul întrebuintării avionului la conducerea tragerii artileriei, și-i învederează folosul cu prilejul exercițiilor de tragere dela Châlons din anul 1909. Proba ne-discutată era făcută. Însă doctrina nu se împăca cu tragerea la distanțe mari, și atunci? Atunci a trebuit să treacă an cu an pentru ca abia în 1917 să vedem dându-se avionului artileriei deplina întrebuintare.

Înainte de războiu, maiorul Estienne a servit în artileria de câmp și de munte, și într-o direcțiune regională de artilerie, unde și-a desvoltat cunoștințele și aptitudinile ofițerului de trupă, dublat de un tehnician. Mobilizarea găsește pe colonelul Estienne comandant al unui regiment de artilerie, cu care face campania în Belgia, retragerea dela Charleroi și bătălia dela Marna, unde s'a servit de două avioane pe cari le adusese cu el.

Veni fixarea fronturilor strategice și războiul de pozițiune. Colonelul Estienne prevăzuse de mult această formă, ce avea să iee războiul, precum și mijloacele speciale ce trebuiau întrebuințate de ofensiva împotriva liniilor întărite inimice. Spre sfârșitul lui 1914, el se gândește la o artilerie specială de asalt, cu care să poată distruge întăririle inamicului și să permită Infanteriei a ajunge până la el fără a fi secerată de focurile lui. Aceasta însemnează că Estienne căuta mijlocul pentru a face cu putință ofensiva franceză. Ideea **cuirasatului terestru**, cum îl numește el, a fost emisă în Septembrie 1914, când a văzut primul câmp de bătaie strașnic răscolit și frământat de artileria grea germană, și de atunci ea nu l'a mai părăsit. În 1915, pe când comanda artileria Corpului 3 de armată, el trimite generalisimului un memoriu secret prin care preconizează **cu convingere desăvârșită** această noă armă. Generalul Joffre, după ce îi ceti memoriul, l'a ascultat și s'a convins. În fine, în Februar 1916, pe când comanda artileria sectorului Vaux-Douaumont dela Verdun, el e chemat să organizeze și să iee comandamentul primelor **grupuri de care de asalt**. Generalul conduse și grăbi construcțiunea lor, **le stabili tactica**, și în vara lui 1918, când infanteria franceză era sleită numericeste, aceste care sunt aruncate în bătălie și și afirmă de îndată calitatea unor instrumente de războiu de întâiul ordin. Ele au fost cele dintâi cari au bătut în poarta de aramă a Victoriei.

Răsplata generalului a fost gradul de general de diviziune și cravata Legiunei de Onoare, în urma ordinului de zi al Armatei, din 10 August 1918:

„Ofițer general de o inteligență și de o valoare excepțională, care prin dreapta judecată și prin fecunditatea ideilor, prin avântul și încrederea cu cari a știut să le apere și să le facă să triumfe, a adus cele mai eminente servicii cauzei comune. **A creat și organizat din bucăți, cu toate greutățile fără de număr, minunatul instrument de luptă, artileria de asalt, a făcut din ea o armă de temut, a cărei putere ne-a fost prețioasă și care a contribuit, mai cu samă, într'o largă măsură, la izbânda armatei franceze în a doua jumătate a lui Iuliu 1918. Tot atât de brav soldat, pe cât e și tehnician de primul ordin. El poate fi mândru de lucrul său.**

Dar contribuțiunea generalului Estienne la marea victorie a Aliatilor noștri își găsește deplina confirmare în expunerea făcută de reprezentantul Marelui Cartier General German în Reichstag, 2 Octobrie 1918: „Inimicul a asvârlit în luptă, pe neașteptate, masse considerabile de tankuri, cari înaintau spre pozițiunile noastre fără a putea fi văzute, de oarece acestea erau orbite de obuzele fumigene asvârlite de artileria franceză. Tankurile deschideau calea, pe unde pătrundeau trupele de infanterie pe furis până la spatele trupelor noastre (germane). Numai în această tactică, bazată pe întrebuintarea tankurilor de asalt, se dăsește explicațiunea marelui număr de prizonieri germani, care a redus atât de mult efectivele noastre (germane) și a provocat o consumare de rezerve mult mai mare decât în trecut. De data această chestiunea rezervelor a devenit hotărâtoare. În definitiv două cauze au făcut pe Comandament să declare că nu mai e în stare să impună pacea vrăjmașilor din Apus: **tankurile inimice și lipsa noastră de rezerve.** (Documente și acte oficiale germane, publicate cu aprobarea Cancelarului Imperiului, în 1919).

Faca în adevăr un tehnician militar, căruia i s'a îngăduit să se pregătească și să-și închine tot geniul său, toată activitatea sa binelui public. Mă întreb însă: dacă nu venea războiul, ar fi putut el oare străbate prin rândurile compacte ale strategilor și tacticianilor de cabinet? Nu cred. El ar fi eșit din cadrul activ al Armatei cu gradul de colonel, căci limita de vârstă îl pândea în 1918, și ar medita și astăzi asupra minunatului său instrument de războiu — din cartoanele sale — tot așa cum a meditat și asupra avionului artileriei, pe care înalta doctrină oficială nu-l vedea cu ochi buni.

Seriind aceste rânduri, nu mă pot opri de a gândi la trecutul nostru, care cred că s'a încheiat la Turtucaia, în munții Transilvaniei și în șesurile Munteniei (1916), și că nu se va mai întoarce în România Mare. Am avut și noi tehnicieni de ispravă, dar câtă goană nu li s'a dat dela 1900 încoace și cu câtă stăruință nu au fost ei nesocotiți și în urmă sacrificați, pentru a fi înlocuiți cu ofițeri nespecializați și chiar cu ingineri de poduri și șosele! S'au găsit și în rândurile armatei noastre ofițeri, cari-și dăduse sama de mult de rostul războiului că avea să vină și făcuse tot ce au putut, prin scrierile lor și prin autoritatea dobândită în armată, ca să se creeze o doctrină sănătoasă și să se dea o bună îndrumare trupelor și comandamentului nostru. Dar acțiunea lor a fost stânjenită de o altă autoritate mai mare, aceea a scriitorilor străini Langlois, Bonnal, Cardot, Dragomiroff și atâți alți, cărora Statul-Major și Școala noastră Superioară de Războiu le închinase dreapta lor judecată, atunci când influența doctrinei germane, cunoscută la noi mai mult numai în părțile ei aparente, începuse să descrească și să fie precumpănită de doctrina franceză. Urmărilor s'au văzut în campania din toamna și iarna anului 1916.

Incheind acest volum o mărturisire fac: tot ce am scris în el a fost călăuzit numai de dorința de a orienta munca și tendințele generațiunii, care ne-a luat locul și are astăzi în mânele ei destinele armatei de mâne.

1 Mart 1920

VERIFICAT
 2007

TABLA DE MATERII

I

CONTRIBUȚIUNI LA STUDIUL CAMPANIEI ROMÂNE DIN ANUL 1913

	Pagina
Introducere	5
DIN CARNETUL MEU DE NOTE	
1912	11
1913	13
1914	61

Partea I-a

STAREA ARMATEI NOASTRE DELA 1900 până la 1912	75
1. Variațiunile efectivului armatei	76
2. Inzestrarea armatei	82
STAREA ARMATEI BULGARE IN 1912	84
3. Efectivul și materialul de războiu	84
4. Serviciul subsistențelor și serviciul sănătății ale Armatei	88
STAREA ARMATEI NOASTRE LA SFÂȘITUL ANULUI 1912	94
5. Forța numerică a armatei	94

	<u>Pag.</u>
6. Echipamentul armatei	97
7. Serviciul subsistențelor	102
8. Serviciul sănătății	105
9. Armamentul	112
10. Materialul trupelor tehnice	118
11. Marina militară	123
INDREPTĂRILE ADUSE ORGANIZĂRII ARMATEI . . .	124
12. Incadrarea armatei	124
13. Efectivul armatei și organizarea armelor . . .	127
14. Legile organice	134

Partea II-a

ACȚIUNEA ARMATEI NOASTRE IN CONFLICTUL BALCANIC

15. Era armata noastră pregătită de războiu la sfârșitul anului 1912?	139
16. Incheerea conflictului politic româno-bulgar .	143
17. Mobilizarea armatei	147
18. Criticile aduse mobilizării	151
19. Caracterul desfășurării și marșurilor strategice ale armatei de operațiuni	159
20. Organizarea și funcționarea serviciilor administrative. Invinuirile ce li s'au adus. Indreptările ce s'au propus	164
21. Organizarea și funcționarea serviciului sănătății. Invinuirile ce i s'au adus. Indreptările ce s'au propus	187
22. Comandamentul armatei de operațiuni	213
DISCIPLINA IN ARMATĂ	216
23. Administrarea justiției militare are de scop păstrarea neatinsă a disciplinei în armată . . .	216

	<u>Pag.</u>
24. Judecarea delictelor de presă, comise de militari, de către tribunalele militare	224
25. Jurisprudența înaltei curți de casațiune ocroteste interesele armatei. Codul de justiție militară e o lege constituțională	226
26. Incheere	233
Anexe	235

II

CUM TREBUE STUDIATĂ ISTORIA MILITARĂ A UNEI ȚĂRI

PRIVIRI GENERALE ȘI TECHNICA STUDIULUI	255
STUDIUL ISTORIC AL ORGANIZĂRII MILITARE A ȚĂRILOR	269
1. Organizarea armatei	270
2. Organizarea apărării teritoriului	281
STUDIUL ISTORIC AL RĂSBOAELOR	288
STUDIUL ISTORIC AL ARTEI MILITARE	307
3. Studiul istoric al strategiei	314
4. Studiul istoric al tacticii	315
Incheere	322

III

RĂSBOIUL ȘI DOCTRINA LUI

RĂSBOIUL VIITOR	327
1. Războaiele dintre popoare vor continua	327
2. Pregătirea războiului prin pregătirea forțelor morale ale poporului	332

	<u>Pag.</u>
3. Pregătirea materială a războiului și urmările ei	335
4. Influența mijloacelor materiale asupra viitorului războiu	341
PERICOLUL UNEI DOCTRINE PREFĂCUTE	361
5. Urmările doctrinei prefăcute	361
6. Fașii tehnicieni	368
7. Un tehnician adevărat a contribuit la victoria finală a aliaților noștri	373

ERRATA

- La pag. 33, rândul 31, în loc de: eșirile de Sud de Balcani, să se citească: eșirile *din Balcani dela Sud*
- La pag. 100, rândul 10 în loc de: sfârșitul lui 1913, să se citească: *jumătatea* lui 1913.
- La pag. 121, rândul 21, în loc de: înscriindu-se, să se citească: înscriindu-*le*.
- La pag. 136, rândul 7, în loc de: cea care, să se citească: *cei* cari.
- La pag. 136, rândul 10, în loc es: sau ia, să se citească: sau *iatu*.
- La pag. 161, rândul 11, în loc de: 4 Juliu s. n., să se citească: 4 Juliu s. *v*.
- La pag. 226, rândul 9, în loc de: o roua campanie, să se citească: o *nouă* campanie.
- La pag. 247, rândul 13—14 în loc de: laturea dunareasca, să se citească: laturea *dunăreană*.
- La pag. 251, rândul 18, în loc de: cum am organizat-o, să se citească: cum am *organiza-o*.
- La pag. 272, rândul 9, în loc de: lui Carol (1445), să se citească: lui *Carol VII* (1445).
- La pag. 285, rândul 22, în loc de: un capital, să se citească: un *capitol*.
- La pag. 333, rândul 30, în loc de: prin încrederea forțelor, să se citească: prin *încordarea* forțelor.

